

BALOGH ÉVA

Közszerelőkről csak pontosan és szépen?

Elemzés az Emberi Jogok Európai Bírósága
és az alkotmánybíróságok közötti
kölcsonhatásról

BALOGH ÉVA

Közzereplőről csak pontosan és szépen?

Elemzés az Emberi Jogok Európai Bírósága
és az alkotmánybíróságok közötti
kölcshatásról

DUPress

DUPress

BALOGH ÉVA

Közszereplőkről csak pontosan és szépen?

Elemzés az Emberi Jogok Európai Bírósága
és az alkotmánybíróságok közötti
kölcsonhatásról

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press

2019

A kötet
a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással,
a K124224 pályázati
program finanszírozásában valósult meg.

Lektorálta:
Dr. Pap András László egyetemi tanár
Dr. Polyák Gábor egyetemi docens

A kézirat lezárva: 2019. június 30.

© Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen University Press,
beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát is

ISBN 978-963-318-139-3

Kiadta: a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
dupress.unideb.hu

Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi
A nyomdai munkálatokat
a Debreceni Egyetem sokszorosítóüzeme végezte 2019-ben

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Előszó</i>	9
I. Bevezetés	11
II. A kölcsönhatás alapjai	17
1. Az emberi jogok univerzális felfogása	18
1.1. A kezdetektől napjainkig	18
1.2. Közös (egyetemes) emberi jogi fogalomkészlet.....	21
1.2.1. Egyetemes emberi jogok.....	21
1.2.2. A kifejezés szabadsága	22
1.3. Kulturális sokféleség és emberi jogok.....	24
2. A globális alkotmányosság perspektívái.....	27
2.1. Kozmopolita világrend és az örök béke realista utópiája – egy elmélet	27
2.2. A globalizáció és hatásai a jogra és a jogi folyamatokra	27
2.3. Az alkotmányos eszmék migrációja.....	32
3. A bíróságok közötti párbeszéd.....	34
3.1. A bíróságok közötti párbeszéd típusai	36
3.2. Bíróságok közötti párbeszéd az alapjogi bíráskodásban	39
III. Az alkotmány és az alkotmánybíráskodás kölcsönhatást megalapozó jellemzői	45
1. Az alkotmány fogalma és az alkotmányosság	45
2. Az alkotmánybíráskodás sajátosságai	49
2.1. Az alkotmány értelmezése.....	49
2.2. Normakontroll és a jogalkalmazás alkotmányos felülvizsgálata	52
2.3. Alapjogi bírászkodás	55
2.4. Jogfejlesztő értelmezés	56
2.5. Precedensalapú döntéshozatal	58
IV. A strasbourgi emberi jogi mechanizmus alkotmányos jellemzői	61
1. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye alkotmányos jellege	62
2. Az Emberi Jogok Európai Bírósága alkotmánybíráskodás jellege	65
2.1. Az Egyezmény értelmezése.....	65
2.2. Normakontroll és a jogalkalmazás felülvizsgálata	69
2.3. Alapjogi bírászkodás	70
2.4. Az Egyezmény jogfejlesztő értelmezése.....	73
2.5. Precedensalapú esetjog	76

V. A szólás és a sajtó szabadsága	79
1. A kifejezés szabadsága	79
2. A szólásszabadság és a sajtószabadság igazolásai	84
2.1. A közösségi eszközalapú igazolások	85
2.1.1. Az igazság keresésével kapcsolatos elméletek	85
2.1.2. A demokrácia működéséhez kapcsolódó elméletek	87
2.2. Az egyéni autonómia alapú igazolások	89
2.2.1. Egyéni autonómia és önkifejezés	90
2.2.2. Egyéni autonómia, demokrácia és legitimitás	91
3. A szólásszabadság és a sajtószabadság jelentősége a demokratikus társadalmakban	92
4. A szabad szólás és a szabad sajtó korlátai	95
VI. A közszereplők bírálata	99
1. Kik a közszereplők?	104
1.1. Közfunkcióval rendelkezők	105
1.1.1. Az amerikai gyakorlat	105
1.1.2. A strasbourgi megközelítés	106
1.1.3. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata	113
1.2. A közéleti vita egyéb résztvevői	116
1.3. Hírességek	122
1.4. Nehéz esetek	123
1.5. A bíróságok közötti hatások	127
2. A közszereplők szélesebb körű bírálhatóságának igazolása	129
3. A közlések típusai és eltérő jogi következményei	133
3.1. Tényállítás	134
3.1.1. A New York Times-szabály és következményei	134
3.1.2. A strasbourgi gyakorlat	140
3.1.3. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata	145
3.1.4. A német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlata	150
3.2. Idézés és tudósítás	152
3.3. Értéktételek	162
3.3.1. Az amerikai megítélés	163
3.3.2. A német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlata	164
3.3.3. A strasbourgi gyakorlat	166
3.3.4. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata	171
3.4. Tényeken alapuló értéktételek	179
3.4.1. Egy új kategória Strasbourgban	179
3.4.2. Az új kategória alkalmazása az európai alkotmánybíróságok gyakorlatában	181
3.5. A bíróságok közötti hatások	182

VII. Következtetések	185
<i>Irodalomjegyzék</i>	191
<i>Jogforrások</i>	205
1. Bírósági döntések	205
2. Nemzetközi jogi normák	211
3. Állami jogszabályok	212
<i>Névmutató</i>	215
<i>Tárgymutató</i>	217

DUPRESS

DUPress

ELŐSZÓ

„A hír szent, a vélemény szabad.” A sokat citált szállóige lényegretörően foglalja össze a szólás- és sajtószabadság adta lehetőségeket a nyilvános közéleti vitában. A közügyek megvitatása folyamán a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélése azonban mégsem ennyire egyszerű. Régi hagyományokon alapuló alkotmányos alapelv mondja ki, hogy a közszereplőknek többet kell túrniuk a velük kapcsolatos nyilvános bírálatokkal szemben, mint a magánszemélyeknek. Ugyanakkor a közszereplőket sem hagyhatja teljesen védetlenül a jog minden őket érő megnyilvánulással szemben. Arról, hogy meddig terjedhet a szólás és a sajtó szabadsága a közszereplők emberi méltóságával, illetve ebből fakadóan a jó hírnevük vagy becsületük megsértésével szemben, a bíróságok döntenek. Kiemelkedő jelentősége van annak, hogy az alapjogokat értelmező bíróságok milyen mércéket vesznek alapul és alkalmaznak az ilyen esetekben felmerülő kérdések mérlegelése során.

Könyvem a többszintű alkotmányosság dimenziójában vizsgálódik. Kiindulópontja az, hogy napjainkban a nemzeti alkotmányos rendszerek több, az államok által kialakított jogrendszerekbe illeszkednek, és egymással sokféle módon kapcsolatba kerülnek. Ennek a kommunikációnak része az alapjogi bíráskodást végző nemzetközi bíróságok és a nemzeti alkotmánybíróságok esetjogában kimutatható párbeszéd, így az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti kölcsönhatás is. A kötet arra vállalkozik, hogy ez utóbbi bíróságoknak az egymásra hatását az alapjogok értelmezése során a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélése kapcsán kimutassa és értékelje.

E problémakör kapcsán nap mint nap találkozunk olyan esetekkel, amelyek újabb kérdéseket vetnek fel. A jogtudományi vizsgálatnak örök tárgya, hogy hogyan tudják a bíróságok a régre visszanyúló hagyományokon alapuló alkotmányos tesztek és mércéket a változó körülményekhez igazítani, és a különféle helyzetekből kialakult esetekben azokat alkalmazni és megújítani. Ennek téje a közéleti szólás szabadsága és a demokratikus nyilvánosság hatékony védelme, amely nemcsak a demokrácia alapvető feltétele, hanem fenntarthatóságának biztosítója, és nélkülözhetetlen a demokratikus értékek megkérdőjelezése és támadása elleni küzdelemben is. Különösen aktuális ez a vizsgálat napjainkban, amikor a világ számos részén az tapasztalható, hogy közjogi tisztviselők a sajtó hiteltelenítésére és jogi eszközökkel való korlátozására törekednek, illetve a közügyekben aktívan részt vevő, azokra befolyással levő személyek tesznek kísérletet közszereplői státuszuk tagadásával, személyiségi jogaikra hivatkozva kikerülni a nyilvános közéleti vitából.

A kötet két nagy témakör szerint tagolódik. Elsőként a vizsgált téma elméleti és intézményi aspektusait dolgozom fel kettős céllal. Egyrészt azért, hogy bemutassam, milyen tényezők lehetnek hatással a többszintű alkotmányosság elemzésre kerülő gyakorlatának kialakulására és formálására, illetve hogy definiáljam és ismertessem az elemzés tárgyát képező instrumentumokat, és jellemezzem a közöttük kialakult alkotmányos párbeszéd mibenlétét. Másrészt ezek a fejezetek egyúttal igazolási szándékúak is, folyamatosan uta-

lok ugyanis arra, hogy milyen tényezők igazolják az általam vizsgált bíróságok közötti kölcsönhatást.

A könyv második részében a konkrét alapjogi vizsgálatot végzem el. A célom az, hogy a közszereplők bírálatával kapcsolatos gyakorlatnak konceptuális keretet adva kimutassam az általam vizsgált bíróságok közötti kölcsönhatást, illetve annak intenzitását és meghatározó irányait a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó gyakorlatukban. A szólás- és sajtószabadság alapjogok mibenlétének és igazolási felfogásainak ismertetését követően a közszereplőkkel kapcsolatos közlések kapcsán a bírói mérlegelés szempontjai mentén elemzem és összegzem a bíróságok közötti kölcsönhatást.

Bár a közéleti szólás szabadságának határaival kapcsolatos vita örök, könyvem azt remélve tárom az olvasóközönség elé, hogy a hazai tudományos, szakmai és közéleti diskurzushoz hozzájárulhat, és a későbbi kérdések megválaszolásához támpontokkal szolgálhat.

* * *

Ez a könyv egy hosszú tanulási és kutatási folyamat első mérföldköve. Ahhoz, hogy megjelenhessen, sokaktól kaptam segítséget és támogatást.

Mindenekelőtt köszönettel és hálával tartozom Tóth Gábor Attilának, aki azon túl, hogy a könyv alapjául szolgáló disszertáció témavezetőjeként mindig a (leg)jobbra ösztönözött, és egyedülálló meglátásaival folyamatosan formálta a szakmai gondolkodásomat és az egyes fejezetekkel kapcsolatos látásmódomat, a könyv előkészületei során is motivált és támogatott. Hálás vagyok Sólyom Péternek, aki amellet, hogy a hosszú évek alatt a kutatásom minden fázisát segítő támogatással végigkísérte, lehetővé tette, hogy ez a könyv az NKFIH (OTKA) kutatási program keretében megjelenhessen. Köszönet illeti Fazekas Flórárt, akinek gyakorlatias szakmai észrevételei sokat segítettek a munka elkészítésében, illetve véglegesítésében. Köszönöm Pap András Lászlónak és Polyák Gábornak, hogy a PhD-értekezés opponenseiként olyan észrevételeket fűztek a dolgozathoz, amelyek az egyes részek továbbgondolására és kiegészítésére ösztönöztek.

Hálás vagyok Bartha Ildikónak, Bordás Péternek, Deák Izabellának, Ficsor Krisztiánának, Fodor Lászlónak, Halmi Gábornak, Horváth M. Tamásnak, Kovács Ágnesnek, Mészáros Gábornak, Pibula Lászlónak, Tóth Juditnak, Várnay Ernőnek és Zsugyó Virágnak, akik a munka különböző fázisaiban az egyes fejezetekkel kapcsolatos műhelyszemináriumon, a doktori iskolában tartott tárgyak keretein belül, beszélgetések során, konferenciákon, illetve a PhD-dolgozat műhelyvitáján észrevételeikkel és javaslatokkal segítettek a kézirat fejlesztését.

Köszönettel és örök hálával tartozom a vőlegényemnek, a családomnak és a barátaimnak, akiknek végtelen türelme, folyamatos biztatása és odaadó támogatása nélkül ez a munka nem készülhetett volna el.

Debrecen, 2019. június

Balogh Éva

I. BEVEZETÉS

Napjainkban az alkotmányjogi gondolkodás szerves részévé vált az ún. *többszintű alkotmányosság*. Ez alatt leginkább azt értik, hogy az egyes nemzetközi és nemzeti szervek között *horizontális és vertikális kommunikáció* valósul meg. A nemzeti alkotmányok, illetve alkotmányos rendszerek nem elszigetelt módon léteznek, hanem több, az államok által kialakított jogrendszerbe illeszkednek, és egymással sokféle módon kapcsolatba kerülnek. Ez egymás alkotmányos fejlődésének figyelemmel kísérését és folyamatos, változó intenzitású együttműködést igényel. Kiemelkedő jelentősége van ennek a demokrácia, a jogállamiság megvalósulása és az emberi jogok védelme terén. Ennek a folyamatnak egyik fontos része, hogy az egyes államok jogrendszerei, intézményei és a nemzetközi, szupranacionális szervezetek intézményei között interakció van. Európában e tekintetben a két legfontosabb entitás az Európa Tanács és az Európai Unió, melyek leginkább hatással vannak az európai jogrendszerek közös irányba való fejlődésére.

Az *Európa Tanács* által létrehozott rendszer Európa legrégebbi, regionális szinten leghatékonyabb és ezáltal legfontosabb emberi jogokat védő mechanizmusa. Az Emberi Jogok Európai Bírósága egyéni kérelem alapján vizsgálja, hogy a részes állam megsértette-e az Egyezményben foglalt valamely jogot. A Bíróság az Egyezmény autentikus értelmezője, így egy-egy döntése nem feltétlenül csupán az ügyben félként szereplő államra van hatással, hanem a többi tagállam alapjogi gyakorlatára is, hozzájárulva egy közös alapokon nyugvó európai emberi jogi gondolkodás kialakulásához és fejlődéséhez. Az *Európai Unió* joga egy önálló jogrendszert képez, melynek a tagállamok jogrendszereire számos területen meghatározó befolyása van, ugyanis az uniós jog a tagállamokra kötelező. Az uniós jogforrások egyrészt a tagállamokat, illetve azok szerveit kötelezik és jogosítják, másrészt a jogalanyok számára teremtenek a tagállami bíróságok előtt kikényszeríthető jogokat és kötelezettségeket, azaz bizonyos feltételek fennállása esetén közvetlen hatállyal bírnak. Az Unió jogrendje csak a tagállamokkal együttműködve töltheti be funkcióját. Az Unió alapjogvédelmi mechanizmusa – különösen az Európai Unió Alapjogi Chartájának alapszerződési szintű kötelező erejének elfogadása óta – szintén kiemelt hatással van a tagállamok alapjogvédelmi gyakorlatára.

Jelen munka az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok és az alkotmánybíráskodást végző bírói szervek közötti kölcsönhatást vizsgálja, az alapjogi bíráskodás jellegzetességeit, természetét, illetve annak gyakorlati hatásait kutatja. A továbbiakban az alkotmánybíráskodás kifejezés alatt egyaránt értem az alkotmánybíráskodásnak nevezett bírói szerveket, illetve azokat a bírói szerveket, amelyek nem a rendes bírósági szervezetrendszertől elkülönült alkotmánybíráskodások, illetve nem alkotmánybíráskodásnak nevezik őket, de alkotmánybíráskodási tevékenységet végeznek. A vizsgálat tárgya a bíróságok esetjoga, tehát az, hogy hogyan hatnak egymásra a hasonló ügyekben hozott döntéseikkel az alapjogok értelmezése során. Nem célom a bíróságok esetjogának teljes áttekintése, a kölcsönhatást a szólás- és sajtószabadság alapjogok tekintetében elemzem. Ezen belül is egy

speciális kérdést, a közszereplőkkel kapcsolatos közlések szabadságát, illetve e közlések kifejezésének a bíróságok által felállított korlátait, és az azokkal kapcsolatos bírói mérlegelés módszereit tanulmányozom.

A hipotézisem az, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok között *létezik kölcsönhatás*, és ez a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésénél mérlegelésre kerülő szempontok és mércék alkalmazásánál *kimutatható*. A feltevésém tehát kétirányú. Nem csupán azt állítom, hogy az EJEB alapjogokat értelmező gyakorlata hatással van az alkotmánybíróságok alapjog-értelmezésére, hanem azt is, hogy ez visszafelé is igaz, az alkotmánybíróságok értelmezése is hatással van az EJEB gyakorlatára. A folyamat tehát oda-vissza megvalósul, nem arról van szó, hogy az alkotmánybíróságok és más alapjogi bíraskodást végző bíróságok mintaként követik a strasbourgi gyakorlatot, hanem arról, hogy ezek a bíróságok kölcsönösen figyelemmel vannak egymás ítélezési gyakorlatára, és ennek során és ezáltal kölcsönösen hatnak egymásra. A kölcsönhatás mértéke és az egymásra hatás irányai a strasbourgi bíróság és az egyes tagállami alkotmánybíróságok között eltérő lehet. A kutatás annak elemzésére irányul, hogy a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélése kapcsán hogyan nyilvánul meg ez a kölcsönhatás, illetve hogy milyen mértékű.

Kizárólag a *bíróságok döntései* képezik tehát a vizsgálat tárgyát, így az elemzés elsődleges forrásai is a vizsgált bíróságok döntései. A szakirodalmi forrásokat a bíróságok közötti kölcsönhatás vizsgálatához és az ahhoz kapcsolódó igazolási szempontok feltárásához, illetve az esetjoghoz kapcsolódóan dolgozom fel. Emellett néhány soft law jellegű dokumentumot – így például az Európa Tanács programterveit, a Miniszteri Bizottság és a Parlamenti Közgyűlés egyes aktusait és a Velencei Bizottság véleményeit – is használok azokban az esetekben, amikor az általam vizsgált gyakorlatok, illetve tendenciák bemutatásához informatívan hozzájárulnak. Nem foglalkozom azonban olyan tényezőkkel, amelyek valamilyen informális módon járulhatnak hozzá a bíróságok közötti kölcsönhatáshoz, mint például a bírák közötti személyes találkozók, konferenciák és ehhez hasonló kommunikációk.

Az elemzés során a következőképpen haladok. Elsőként azokat a folyamatokat térképezem fel, amelyek elősegítették a többszintű alkotmányosság kialakulását és dinamikus fejlődését, illetve annak részeként a bíróságok közötti interakciót. Ezek nem lezárt jelenségek, hanem napjainkban is jelen lévő, az élet különböző területein bizonyos időszakokban erőteljesebben, máskor kevésbé meghatározó módon hatást gyakorló mechanizmusok. Először az *emberi jogok egyetemeségére* koncentrálok, illetve bemutatom az e felfogással szemben kialakult álláspontok egy, a témám szempontjából releváns irányzatának, a kulturális relativizmusnak a főbb érveit. Majd a *globalizáció és a jog* kapcsolatának néhány releváns aspektusát tárom fel. A *bíróságok közötti dialógus* általános jellemzőit, illetve lehetséges változatait is szemléltetem. A mindezekre vonatkozó számos álláspont közül én azokat választottam ki és mutatom be, amelyeket elfogadok és használok a munka során.

Ezt követően az elemzés tárgyát képező instrumentumokat mutatom be. Ennek oka nem csupán az, hogy világos legyen, mire vonatkozik a vizsgálat. Azért is fontos ez a bemutatás, mert úgy vélem, hogy a kölcsönhatás másik, kiemelkedően fontos indoka az ezek között felfedezhető alapvető hasonlóságok megléte. Ezekben a fejezetekben folytatom a vizsgált téma fogalmi keretének kidolgozását. Az *alkotmány és az alkotmányosság* fogal-

mát követően az *alkotmánybíráskodás* jellemzőit ismertetem. Ezután a *strasbourgi emberi jogi mechanizmus alkotmányos jellemzőire* koncentrálok. A hasonlóságok mellett a közöttük lévő különbségekre is igyekszem rámutatni annak érdekében, hogy az elemzéshez szükséges sajátosságaik tekintetében világos képet kapjunk ezekről a rendszerekről. A könyv egészében az e fejezetben bemutatott értelemben fogom használni ezeket a fogalmakat. A vizsgálat tárgyát képező instrumentumok jellemzőinek szemléltetése során is kifejezetten azokra fókuszálok, amelyek meghatározása szükséges az esetjog elemzéséhez.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíráóságok közötti kölcsönhatáshoz hozzájáruló folyamatok, illetve a kölcsönhatás intézményi, tartalmi és eljárási alkotmányos indokainak bemutatása után a kutatási tárgykör *alapjogi része* következik. A kutatás vizsgálati tárgya tág értelemben a kifejezés szabadságához, leginkább a szólás- és sajtószabadság alapjogokhoz kapcsolódik. Konkrétan az alapjogok közötti konfliktus kapcsán vizsgálom a bíróságok közötti kölcsönhatást. A vizsgálat célja az, hogy feltárja, hogyan hatnak egymásra ezek a bíróságok a közszereplőkkel kapcsolatos közlések szabadságának megítélése kapcsán.

Az alkotmányos fejlődés eredményeként kialakult alkotmányos alapelv, hogy a közszereplőknek többet kell túrniuk az őket érő bírálatokkal szemben, mint a magánszemélyeknek. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a közélet szereplőinek minden velük kapcsolatos közlést el kell viselniük. Az ilyen esetek eldöntése során alapvető jogok érvényesülése között kell mérlegelniük a bíróságoknak. Arról kell dönteniük, hogy meddig terjedhet a szólás és a sajtó szabadsága egy közszereplő emberi méltóságával, illetve ebből fakadóan a jó hírnevének vagy a becsületének megsértésével szemben.

Az EJEB és az alkotmánybíráóságok közötti, általános értelemben vett kölcsönhatáshoz képest a kifejezés szabadságával, de különösen a közszereplőkkel kapcsolatos esetekben *a bíróságok egymásra hatása speciális*. A közéleti szereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó alkotmányos elveket és mércéket ugyanis a common law hagyományokból és elvekből kiindulva, azok egy részének megőrzésével, más részük elhagyásával és átalakításával az amerikai Legfelső Bíróság dolgozta ki az 1900-as évek második felében. Ezt követően ezek a tesztek és alkotmányos gyakorlatok mások mellett az európai bírósági gyakorlat számára is mértékadóvá váltak, és hatottak a strasbourgi bíróság gyakorlatára és a nemzeti alkotmánybíráóságok értelmezésére egyaránt.¹ Ezek a bíróságok fontos kiindulópontként tekintettek az *amerikai Legfelső Bíróság* esetjogában kialakított elvi és gyakorlati megállapításokra, ugyanakkor a testület által meghatározott alkotmányos mércéket az európai viszonyokhoz mérten alakították, illetve további elemekkel egészítették ki. Ennek következtében az EJEB és az európai alkotmánybíráóságok közötti kölcsönhatás elemzéséhez elengedhetetlen a vonatkozó amerikai esetjog ismertetése, és annak Európára való hatásainak bemutatása. Ezzel együtt kerülhet csak sor a strasbourgi bíróság és az alkotmánybíráóságok gyakorlata közötti kölcsönhatás elemzésére. A kölcsönhatás vizsgálatának kiemelt fókuszpontja a *német szövetségi Alkotmánybíráóság*, illetve a *magyar alkotmánybíráóság* gyakorlat. Ennek indoka, hogy a német Alkotmánybíráóság gyakorlata Európa-szerte kiemelt jelentőséggel bír, a testület gyakorlata hatással van mind az EJEB, mind más európai

¹ BELAVUSAU, Uladzislau: *Freedom of Speech, Importing European and US Constitutional Models in Transitional Democracies*. Routledge, London, New York, 2013, 32–33.

alkotmánybíróságok gyakorlatára. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatának részletes vizsgálata pedig azért indokolt, mert ezáltal a könyv a hazai gyakorlatról átfogó képet adhat, és arra vonatkozóan következtetéseket vonhat le, hozzájárulva ezzel a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatának jogtudományi analíziséhez, illetve feltárhat olyan szempontokat és tanulságokat, amelyek a bírói gyakorlat számára is hasznosak lehetnek. Ennek érdekében a vizsgálat során figyelemmel kell lenni a testület hatásköreiben bekövetkezett változásokra, és azoknak a gyakorlatra való hatására is. Mindemellett a könyv szélesebb perspektívából is vizsgálódik, így ezeken túlmenően *néhány másik európai állam alkotmánybíráskodást végző bírói szerveinek* gyakorlatából is igyekszik a tendenciákat feltérképezni, és a kimutatható hatásokat az egyes részeken jelezni.

Az alapjogi elemzést a *szólás- és sajtószabadság* jellemzésével kezdem, arra mutatok rá, hogy milyen kifejezőmódokat védenek ezek az alapvető jogok. Ennek érdekében, hogy ezeknek az alapjogoknak a természetét, rendeltetését és a demokratikus társadalomban betöltött funkciójukat megvilágítsam, az e jogokra vonatkozó *elméleti-eszmetörténeti megállapításokat* is bemutatom, rendszerezem és összevetem. E jogoknak a demokratikus társadalomban való kiemelt jelentőségét az igazolások segítségével, illetve azoknak a bírói gyakorlatban való együttes megjelenésével szemléltetem, és e tekintetben rámutatok a közöttük lévő hatások irányaira. Ezt követően ezeknek az alapjogoknak a korlátozási lehetőségeit vázolom fel, majd a *közszereplők bírálata kapcsán felmerülő alapjogi konfliktust* vizsgálom, és a vonatkozó bírósági esetjog alapján szemléltetem a különböző felfogásokat. Ezt követően részletesen elemzem a bíróságok közötti kölcsönhatást az ilyen esetekben a bíróságok mérlegelése során felmerülő szempontok alapján. Ezáltal az is láthatóvá válik, hogy egy-egy ilyen eset mennyire összetett, és hogy a bíróságok közötti hatások egy-egy szempont megítélésében sokkal inkább kimutathatók, mint ha az esetjogot csak a döntések végeredménye szempontjából vizsgálnánk. A kölcsönhatás vizsgálata során az első szempont az, hogy a vizsgált bírói gyakorlat alapján kik azok, akik ebbe a személyi körbe tartoznak. A *közszereplők személyi körének* részletes analízise után az elméleti megközelítések segítségével azokat az érveket sorakoztatom fel, amelyek alátámasztják az arra vonatkozó *alkotmányos alapelvet*, hogy a közszereplőknek többet kell elviselniük a velük kapcsolatban nyilvánosan közzétett bírálatokkal szemben, mint a magánszemélyeknek. Ezt követően a *közlések típusai*, és a bírói mérlegelés során *azokhoz kapcsolódó egyéb körülmények* mentén haladok tovább. Ennek során bemutatom azokat a *teszteteket*, amelyeket az esetek eldöntése során a bíróságok alkalmaznak, illetve azokat a *körülményeket*, amelyek vizsgálata döntően befolyásolja a bírósági érvelést és a döntések kimenetelét. Mindezekre vonatkozóan a vizsgált bíróságok gyakorlata közötti kapcsolat elemzése során az egymásra való hatásokat két irányból mutatom be. Amellett, hogy az egymás gyakorlatából átvett, illetve továbbfejlesztett érvelések és mércék alkalmazására rámutatok, igyekszem a meghatározó eltéréseket is feltárni.

Az elemzés során többféle módszertani megoldással dolgozok. Az általam vizsgált kölcsönhatást kiváltó folyamatok analízisét *leíró módon* végzem el. Szintén elsősorban analitikus deskriptív módszertan jellemzi a vizsgálat tárgyát képező alapvető jogi dokumentumok és jogintézmények jellemzőit bemutató fejezeteket. Emellett ezekben a fejezetekben már az *összehasonlító alkotmányjog eszközei* közül a klasszifikáció és a funkcionalizmus módszereit is alkalmazom, ami előremutató lehet a bíróságok közötti kölcsönhatás jellemzőinek és az alapjogok érvényesülésében betöltött funkcióinak beazonosításához, illetve a gyakorlat

elemzéséhez.² A kutatás során folyamatosan alkalmazom – bizonyos mértékben az első részben is, de legfőképpen a második részben – az empirikus összehasonlító alkotmányjogi módszertan eszközeit. Európában a többszintű alkotmányosság kialakulása és fejlődése új dimenziókat nyitott az összehasonlító alkotmányjogi módszertan alkalmazására nézve a jogtudományban. A strasbourgi emberi jogi mechanizmus olyan kiemelt szerepet tölt be az alapvető emberi jogok érvényesülésében, hogy az ma már nemcsak a nemzetközi jogi tudományos diskurzus tárgyát képezi, hanem az alkotmányjog tudományban is – erőteljes összehasonlító módszertani elemek alkalmazásával – központi vizsgálódási tárgykör.³ Az összehasonlítás alapvető eszköz a tudományos vizsgálódásban, központi szerepet játszik a koncepcióalkotásban abban az értelemben, hogy ennek segítségével lehet az egyes esetek közötti hasonlóságokat és különbségeket feltárni. Ez a módszer segíthet abban, hogy az alkotmányos normákkal és gyakorlattal kapcsolatos kritikai gondolkodás kialakulhasson. Így az összehasonlító alkotmányjogi módszer túlléphet a leíró jellegen és eseti következtetésekből teóriákat állíthat fel.⁴ A közszereplőkkel kapcsolatos közlésekre vonatkozó bírói gyakorlat vizsgálatakor a hasonlóságok és különbségek feltárását szintén a klasszifikáció módszerével végzem el. Az egyes esetekben felmerülő mérlegelési szempontok alapján tárom fel a bíróságok közötti kölcsönhatást, és ezek alapján vonom le a következtetéseket.

Mindezek mellett a munka egészében *normatív, igazolási szempontok* kidolgozására is töreksem.

² JACKSON, Vicki C.: Comparative Constitutional Law: Methodologies. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 58., 62–63.

³ VON BOGDANDY, Armin: Comparative Constitutional Law: A Continental Perspective. In ROSENFELD – SAJÓ (eds.): i. m. 32–33.

⁴ HIRSCHL, Ran: On the Blurred Methodological Matrix of Comparative Constitutional Law. In CHOUDHRY, Sujit (ed.): *The Migration of Constitutional Ideas*. Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 39–47.

DUPress

II. A KÖLCSÖNHATÁS ALAPJAI

A többszintű alkotmányosság, illetve az egyes nemzetközi és nemzeti szervek közötti horizontális és vertikális kommunikáció napjainkban létező gyakorlat. *Horizontális kommunikáció* az, amikor az egyes nemzeti szervek, illetve tisztviselők – így például a kormányzat vagy annak tagjai, bizonyos szabályozó szervek és személyek, a bíróságok, az alkotmánybíróságok – lépnek kapcsolatba külföldi megfelelőikkel formális vagy informális keretek között. Az ilyen típusú kommunikációnak többféle célja lehet az információcserétől kezdve a harmonizáción át a hasonló problémák megoldási módjainak megtalálásáig, és így tovább. Azt, hogy mely országok intézményei és tisztviselői kerülnek kapcsolatba egymással, befolyásolják a földrajzi, történelmi, nyelvi és kulturális tényezők is.

Vertikális kommunikáció valósul meg a nemzetközi szervezetek intézményei és a nemzetközi szervezet tagállamainak intézményei között. Ebben az esetben hierarchikus viszony van a kommunikációs partnerek között, hiszen a nemzetközi szervezetek létrehozásával az államok lemondanak szuverenitásuk egy részéről, és – például a közös értékek és érdekek érvényesítése vagy a közös problémák megoldása céljából – bizonyos funkciókat egy független, szupranacionális szervhez delegálnak. Ezáltal a nemzetközi szervezetet, illetve annak egyes intézményeit felhatalmazzák arra, hogy meghatározott kérdésekben nemzetek feletti szinten hozzanak döntést. A nemzetközi szervezet autoritása és eszközei – például attól függően, hogy azok jogi kötelező erővel rendelkeznek vagy sem – meghatározzák a vertikális kommunikáció jellemzőit, annak közvetlen vagy közvetett jellegét, illetve hatékonyságát.

Az említett két típusú kommunikációs hálózatok *egymással is összekapcsolódnak*. Így a nemzetközi szervezetek segíthetik a nemzeti szintű kommunikációs hálózatok működését, illetve újak kialakítását. A meglévő nemzeti szintű kommunikációs hálózatok pedig együttműködésük révén hozzájárulhatnak új nemzetközi szervezetek létrehozásához, illetve a meglévők megújításához.

Emellett az eddig bemutatott kommunikációs folyamatokban résztvevők interakcióba lépnek a magán és a nonprofit szektor szereplőivel is. Mindezek a kommunikációs hálózatok tehát *szerteágaznak, és sok találkozási pontjuk van*.⁵

Az ilyen típusú többszintű alkotmányos kommunikáció kialakulásához *több* párhuzamosan megvalósuló és egymásra is ható *folyamat* járult hozzá. Ezek közül kettőt emelek ki, melyek többek között a bíróságok közötti kölcsönhatás kialakulására és fejlődésére is hatással voltak és vannak. Mindezeket a folyamatokat igazolási szempontból vizsgálom, arra próbálok rámutatni, hogy ezek bizonyos mértékben, változó intenzitással az általam vizsgált bíróságok közötti dialógus alátámasztásához is hozzájárulnak.

⁵ SLAUGHTER, Anne-Marie: *A New World Order*. Princeton University Press, Princeton, N. J., 2004, 131–151.

Az egyik annak a felfogásnak az elterjedése, hogy az emberi jogok egyetemes értékek, univerzális jogok, amelyeknek mindenhol érvényesülniük kellene. Így értelmezésük során bizonyos közös standardok alakultak ki, melyben nagy szerepe van a jog-összehasonlító módszer alkalmazásának. Az univerzális emberi jogi gondolkodás és az ezáltal kialakult közös emberi jogi fogalmak hozzájárulnak az alkotmányos párbeszéd megvalósulásához.

A másik pedig a globalizáció hatása a jogra, illetve a jog és a globalizáció egymásra gyakorolt hatásának következménye. Az, hogy az államhatárokon túlnyúló globális érdekek, igények, illetve problémák a jogtól is globális reakciót várnak, és fordítva, a jogi folyamatok alakulása is befolyásolhatja a globalizációs folyamatok irányait. Ezáltal ma már az tapasztalható, hogy az alkotmányos értékek a nemzetállamokon túlmutatnak, és a különböző alkotmányos elvek, eljárások és hagyományok a nyugati típusú demokráciák közös értékeivé váltak.

Fontos azonban megjegyezni, hogy mindezek a bonyolult jelenségek nem csak a közös fejlődést és előrehaladást eredményezik, tehát nem lineáris folyamatok. Sokféle belső és külső kihívás adódik, és vannak olyan időszakok, amikor inkább visszalépés és regresszió figyelhető meg ezek mellékhatásaként. Komoly erőfeszítések vannak a széttagolódás irányába is.

Ebben a fejezetben ezeket a folyamatokat vizsgálom alaposabban annak érdekében, hogy képet kaphassunk a kölcsönhatás ezen indokairól. A vizsgálódás elméleti és fogalmi megalapozását kezdem el, azt mutatom be, hogy a sokféle megközelítés közül melyeket alkalmazom, és milyen értelemben használom ezeket a koncepciókat.

Először az emberi jogok univerzális felfogásával foglalkozok. Röviden bemutatom e felfogás keletkezésének körülményeit, illetve legfontosabb jellemzőit. Összefoglalom az univerzális felfogással szemben megjelenő kulturális relativista nézetek álláspontját és kritikáját is. Ezt követően a globalizáció egyes vonatkozó aspektusait mutatom be. Elsőként egy elméleti elképzelést ismertetek, majd a globalizáció és a jog, illetve a jogi folyamatok kapcsolatát vizsgálom. Ezután az e jelenségre vonatkozó szakirodalmi megközelítéseket mutatom be röviden. Majd a bíróságok közötti párbeszéd általános jellemzőit, illetve lehetséges típusait tárom fel.

1. AZ EMBERI JOGOK UNIVERZÁLIS FELFOGÁSA

1.1. A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

Az egyetemes emberi jogok eszméje az antik és a keresztény természetjogi hagyományokig nyúlik vissza, és az emberi jogok egyetemességének igényét többek között a francia felvilágosodás szellemisége, illetve a francia emberi jogi deklaráció⁶ is tükrözi. Témám szempontjából azonban az a folyamat a legrelevánsabb, amelynek során az univerzális felfogás nemzetközi szintű elismerése elterjedt. Ebben a fejezetben ennek az alakulását mutatom be az elismerési folyamat kezdetétől a fontosabb állomásain keresztül napjaink emberi jogi helyzetképig.

⁶ Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata, 1789. augusztus 26.

Az emberi jogoknak az államok keretein túlmutató, nemzetközi védelme a XIX. század második felében, majd a két világháború között, a Népszövetség égisze alatt kezdődött. A nemzetközi védelem azonban a XX. század második feléig töredezett volt. Az emberi jogi védelem csupán a személyek meghatározott csoportjaira terjedt ki, területileg korlátozott volt, és nem terjedt ki az emberi jogok túlnyomó többségére. E jogok védelmét elsősorban az államok szuverenitása körébe tartozó feladatnak tekintették. A tárgykörben létrejött nemzetközi egyezmények kivételesnek számítottak.⁷

A II. világháború borzalmait követően az államok többsége felismerte, hogy az emberi jogok fokozottabb, az államok belső joghatóságán túlmutató, nemzetközi védelmére van szükség. Ehhez az első lépés az Egyesült Nemzetek Szervezetének létrehozása volt. Az ENSZ Alapokmánya⁸ legfőbb célkitűzései között a népek önrendelkezési joga és az államok közötti viták békés rendezése mellett magába foglalta az emberi jogok nemzetközi védelmének elvét is. 1948-ban az ENSZ Közgyűlése elfogadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát,⁹ melynek elismertsége a kezdetektől globális kiterjedésű volt. Ez a dokumentum tartalmazta az emberi jogok körét, elsőként határozta meg az emberi jogok jellemzőit és helyüket a nemzetközi kapcsolatokban, illetve a nemzeti viszonyok között egyaránt. Ez az oka annak, hogy az emberi jogok egyetemességét elismerő álláspont kiindulópontjának a szakirodalomban sokan ennek a dokumentumnak a létrejöttét tekintik.¹⁰

Nagy jelentőségű emberi jogi dokumentumok – szintén az ENSZ keretein belül a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,¹¹ a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,¹² illetve regionális szinten az Európa Tanács tagállamai által létrehozott Emberi Jogok Európai Egyezménye,¹³ később az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye¹⁴ és az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája¹⁵ – jöttek létre az ezt követő időszakban. Ezekhez nemzetközi szervezetek keretében ellenőrző szervek és eljárások társultak, melyeknek az emberi jogok érvényesülésének elősegítése a célja. Ezáltal az emberi jogok nemzetközi védelmére a nemzetközi jogban alkotmányos jellegű – univerzális és regionális szintű – rendszerek jöttek létre.¹⁶ Ez nem jelenti azt, hogy

⁷ KARDOS Gábor: *Emberi jogok egy új korszak határán*. T-Twins, Budapest, 1995, 12–15.

⁸ Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, San Francisco, 1945. június 26.

⁹ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948. december 10.

¹⁰ DONELLY, Jack: *Universal Human Rights in Theory and Practice, Third Edition*. Cornell University Press, Ithaca, London, 2013, 24–26.

¹¹ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966. december 16.

¹² Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966. december 16.

¹³ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Róma, 1950. november 4. (A továbbiakban: Emberi Jogok Európai Egyezménye, EJE).

¹⁴ Emberi Jogok Amerikai Egyezménye, San José, 1969. november 22.

¹⁵ Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája, Banjul, 1981.

¹⁶ Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a nemzetközi jogi és a nemzeti alkotmányjogi intézmények és garanciák azonosan volnának. Sokkal inkább azt, hogy ezek a nemzetközi emberi jogi egyezmények, szervezetek és bírói testületek alkotmányjogi jellemzőkkel bírnak, és hasonló védelmet deklarálnak, illetve hasonló mechanizmusok kapcsolódnak hozzájuk. A két jogrendszer összehasonlítását ebből a szempontból lásd GARDBAUM, Stephen: *Human Rights and International Constitutionalism*. In DUNOFF, Jeffrey L. – TRACHTMANN, Joel P. (eds.): *Ruling the World? Constitutionalism, International Law, and Global Governance*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009, 235–244.

az államok emberi jogi mechanizmusai homogénné váltak, hiszen ezek megvalósítására sokféle megoldás létezik. Van olyan gyakorlat is, mely szerint az államok fenntartásokat kapcsolnak az egyezményekhez, jelezve azokat a rendelkezéseket, amelyeket ők nem vállalnak, vagy más tartalommal vállalnak.¹⁷ A jogok értelmezése során pedig az államok széles mérlegelési joggal rendelkeznek. Az egyezmények által létrehozott bírói vagy más szerv értelmezése pedig nem minden esetben kötelező az államokra. Az univerzális emberi jogi perspektíva tehát nem az egységesítésre irányul, sokkal inkább közös alapot biztosít az államok számára.

Mindezeket követően meghaladottá vált az a korábbi felfogás, mely szerint az emberi jogok védelme kizárólag az államok belső joghatósága alá tartozik.¹⁸ Ezzel szemben az emberi jogok egyetemességét tükröző álláspont jelent meg, mely szerint az emberi jogok minden embert, emberi mivoltukból fakadóan, mindenhol egyenlően illetnek meg, és ezeknek a jogoknak minden államban érvényesülniük kellene. Az univerzális felfogás állítása tehát az, hogy ezek a jogok minden emberi lényt megilletnek, pusztán azért, mert embernek születtek. Az, hogy ezeket a jogokat különböző okok miatt a világon nem tudja minden ember élvezni és gyakorolni, más kérdés.¹⁹

Napjainkban bizonyos emberi jogok védelme, illetve azok korlátozásának tilalma – például a rabszolgaság, a népirtás, a kínzás tilalma, az erőszak tilalma – már a nemzetközi jog feltétlenül alkalmazandó szabályai közé tartoznak, azaz *ius cogens* normává váltak.²⁰ Ez pedig továbbra is nyitott mechanizmus, van rá esély, hogy valamikor a jövőben az emberi jogok védelme általánosan is a nemzetközi jog *ius cogens* normái közé fog tartozni.

Az emberi jogok egyetemessége nem azt jelenti, hogy ezek korlátlanul érvényesülő jogok, hiszen néhány jog kivételével, az emberi jogok bizonyos terjedelemben, meghatározott formai és tartalmi mércéknek megfelelően az államok által korlátozhatók. A nemzetközi emberi jogi normákban az emberi jogok védelmére kialakított minimum szint elérésére az államok sokféle módszert választhatnak, szabályozva az emberi jogok érvényesülését és korlátozásukat saját államszervezeti, gazdasági, társadalmi viszonyaiknak megfelelően.²¹ Az állam feladata az emberi jogok biztosítása kapcsán kettős természetű. Egyfelől negatív kötelezettsége van, az a feladata, hogy tartsa tiszteletben ezeket a jogokat, ne avatkozzon be az emberek szabadságába, jogaik egyénileg vagy kollektíven történő gyakorlásába. Másfelől viszont nem elég az, ha az állam passzív marad, hiszen az is a feladata, hogy megvédje az egyéneket attól, hogy az emberi jogaikat megsértsék, illetve ha a sérelem mégis bekövetkezett, orvosolja azt. Emellett e jogok gyakorlásával az egyének az állami hatalomgyakorlás feletti kontrollban is részt tudnak venni.²²

¹⁷ CASSESE, Antonio: *Human Rights in a Changing World*. Temple University Press, Philadelphia, 1990, 61–63.

¹⁸ AUST, Anthony: *Handbook of International Law*. Second Edition. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2010, 216.

¹⁹ DONELLY, Jack: The Relative Universality of Human Rights. *Human Rights Quarterly*, Vol. 29. No. 2. (2007) 283.

²⁰ KARDOS Gábor – LATTMAN Tamás (szerk.): *Nemzetközi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010, 56.

²¹ CASSESE, Antonio: i. m. 49.

²² DONELLY: *Universal...* i. m. 33–36.

Az államoknak természetesen lehetőségük van arra is, hogy a nemzetközi jogi normákban meghatározott minimális védelmi szintet meghaladó emberi jogvédő mechanizmusokat alakítsanak ki.

Jelen munka vizsgálódása is ilyen univerzális emberi jogokra, konkrétan a kifejezés szabadságára terjed ki, a szólásszabadsággal és a sajtószabadsággal foglalkozik.

1.2. KÖZÖS (EGYETEMES) EMBERI JOGI FOGALOMKÉSZLET

1.2.1. Egyetemes emberi jogok

Az emberi jogokat deklaráló különböző nemzetközi dokumentumokban valamilyen módon kifejezésre kerül, hogy olyan jogokról van szó, amelyek pusztán annál a ténynél fogva illetik meg az egyéneket, hogy embernek születtek. E megfogalmazások szintén az univerzális megközelítésre utalnak. Az ENSZ Alapokmánya 1. cikke az Egyesült Nemzetek céljai között helyezi el, hogy az emberi jogok és alapvető szabadságjogok *mindenki részére* való tiszteletben tartását előmozdítsa és támogassa nemzetközi együttműködés révén. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata az egyes jogoknál a „*mindenkét*”, illetve a „*minden ember*”, „*minden személy*” kifejezéseket használja, bevezetőjében pedig „*az emberiség családja minden egyes tagja*” megfogalmazással él. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya preambulumban kiemelik, hogy az államok „*felismerték azt, hogy ezek a jogok az emberi lény veleszületett méltóságából erednek*”. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 1. cikke arra kötelezi a szerződő államokat, hogy a joghatóságuk alatt álló „*minden személy*” számára biztosítsák az alapvető jogokat. Az Európai Unió Alapjogi Chartája²³ preambulumban deklarálja, hogy „*[...] az Unió az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás oszthatatlan és egyetemes értékein alapul [...]*”.

Az említett emberi jogi deklarációkon és a kötelező nemzetközi emberi jogi egyezményeken túl más nemzetközi dokumentumok is hasonló megfogalmazásokkal élnek. Az emberi jogok univerzális felfogása szempontjából kiemelkedő jelentőségű, 1993-as bécsi emberi jogi világkonferencia lezárásaképpen elfogadott, az emberi jogokra vonatkozó nyilatkozat és akcióprogram például a következőképpen fogalmaz: „*ezen jogok univerzális természetete nem kérdéses*”.²⁴

Mindemellert az emberi jogi rendelkezések megfogalmazása, a jogok szerkezete, illetve korlátozásuk lehetséges indokai az egyes nemzetközi egyezményekben és az államok alkotmányjaiban is hasonlóan jelennek meg.²⁵ Így összességében ezek a megfogalmazások egyfajta közös emberi jogi nyelvezetet, közös fogalomhasználatot eredményeztek.

Ahhoz, hogy az emberi jogok betölthessék rendeltetésüket – azt, hogy az embereket emberhez méltó bánásmód illeti meg, hogy emberhez méltó körülmények között éljenek,

²³ Az Európai Unió Alapjogi Chartája. *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, 2007. december 14. C 303.

²⁴ „The universal nature of these rights is beyond question.” Vienna Declaration and Programme of Action, Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993, Chapter I., 1.

²⁵ GARDBAUM, Stephen: Human Rights as International Constitutional Rights. *The European Journal of International Law*, Vol. 19. No. 4. (2008) 750–751.

és ebből fakadóan alapvető jogait mindenhol elismerjék, tiszteletben tartásuk és védelmezésük –, szükséges az emberi jogok univerzális jellegének elismerése.

1.2.2. A kifejezés szabadsága

Ezek a közös emberi jogi fogalmak és nyelvezet tehát egyrészt az emberi jogok univerzális jellegére vonatkoznak, másrészt az egyes alapvető jogok megfogalmazásában és a jogok szerkezetében is megnyilvánulnak. A nemzetközi emberi jogi egyezmények és az államok alkotmányai ugyanis az egyes alapvető jogok szubjektív oldalát, azaz hogy mi az, ami az egyént megilleti az állammal szemben ezen jogoknál fogva, szintén hasonló nyelvi fordulatokkal tartalmazzák. A jogok korlátozásának, illetve az állam pozitív kötelezettségeinek meghatározásában már sokféle megoldás létezik, de azok az elvek, amelyek alapján ezeket kialakítják, szintén a közös, univerzális hagyományon alapulnak.

Az egyes alapjogok megfogalmazásai közül a könyv témáját képező kifejezés szabadságának különböző nemzetközi dokumentumokban való megfogalmazásait mutatom be. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 19. cikkében a következőképpen fogalmaz: „*Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átviesszen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.*”

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 19. cikke szerint „*1. Nézetei miatt senki sem zaklatható. 2. Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.*”

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikke a következőképpen fogalmaz: „*1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárookra tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna. [...]*”

Az Európai Unió Alapjogi Chartája a 11. cikkében deklarálja a következőket: „*(1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna, továbbá országhatárookra való tekintet nélkül. (2) A tömegközvetítés szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani.*”

Az államok alkotmányaiban is hasonló megfogalmazásokat találunk. Így például a magyar Alaptörvény IX. cikke²⁶ szerint: „*(1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. (2) Magyarország elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét, biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit.*”

²⁶ Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25., Szabadság és Felelősség, IX. cikk (1)–(2). A korábbi alkotmány 61. §-a is hasonlóképpen fogalmazott: „*(1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekeket megismerje, illetőleg terjessze. (2) A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.*” Az 1989-ben módosított 1949. évi XX. törvény. Fontos különbség azonban, hogy az Alaptörvény további bekezdéseiben e szabadságjogok korlátozási lehetőségeiről is rendelkezik.

A német Alaptörvény az 5. cikkében ismeri el a kifejezés szabadságához kapcsolódó alapjogokat: „(1) Mindenkinek joga van arra, hogy véleményét szóban, írásban és képekben szabadon kifejezze és terjessze, valamint arra, hogy az általánosan hozzáférhető forrásokból akadálytalanul tájékozódjék. A sajtószabadság és a rádió, valamint film útján történő hírközlés szabadsága biztosított. Cenzúrának nincs helye.”²⁷

A cseh Alapvető Jogok és Szabadságok Chartája 17. cikke szerint: „(1) A véleménynyilvánítás szabadsága és az információhoz való hozzáférés joga biztosított. (2) Mindenkinek joga van véleményét szóban, írásban, nyomtatásban, képekben vagy más módon kinyilvánítani, eszközökhöz és információkhoz hozzáférni, azokat fogadni és terjeszteni, az államhatárookra való tekintet nélkül. (3) A cenzúra tilos.”²⁸

A lengyel Alkotmány 14. cikke már az államszervezeti részben garantálja, hogy „A Lengyel Köztársaság biztosítja a sajtószabadságot és a társadalmi kommunikáció más eszközeit.”, az alapjogi rész 54. cikke pedig a következőképpen fogalmaz: „(1) Mindenki számára biztosított a véleménynyilvánítás, az információ megszerzésének és terjesztésének szabadsága. (2) A társadalmi kommunikáció eszközeinek előzetes cenzúrája és a sajtó engedélyezése tilos. Törvény előírhatja rádió- és televízióállomás működésének engedélyhez kötését.”²⁹

Az Egyesült Királyságban az Emberi Jogok Európai Egyezményének többek között a 10. cikkét a *Human Rights Act* inkorporálta a nemzeti jogrendszerbe.³⁰

Ahogy látható, e jognak többféle elnevezése létezik, és többféle jogosultságok tartoznak hozzá. Az elnevezések bár különbözőek, gyakorlati jelentésük, illetve értelmezésük ugyanazokra a közlési módokra vonatkozik, így ezeket a szakirodalomban felváltva használják azonos értelemben. A legáltalóbb megnevezés a kifejezés szabadsága, amely egy gyűjtőkategóriának is tekinthető, mivel ez utal legjobban arra, hogy a kifejezett közlések sokasága tartozik bele az alapjogi védelem körébe. Ez tulajdonképpen egy jogcsoportnak az eredője, ahogyan a magyar Alkotmánybíróság jól ismert formulája egykor megfogalmazta, az ún. kommunikációs jogoknak³¹ az „anyajoga”.³² Ez azt jelenti, hogy a kifejezés szabadságából többféle más, önálló alapvető jog származik, melyekben közös, hogy valamiképpen mindegyiknek köze van a társadalmi kommunikációhoz, illetve annak folyamatához. Olyan jogokról van szó, amelyek esetében a kommunikációs hatás a jog része, az közvetlenül megvalósul valamilyen formában a jog gyakorlásával. Fontos szerepet játszanak az egyének önkifejezési szabadságának kiteljesedésében és a nyilvános vitákban való egyéni részvétel érvényesülésében, illetve a közvélemény alakításában és a politikai folyamatok működésében. Idetartozik a szólásszabadság és a véleménynyilvánítás szabadsága, a sajtószabadság, a lelkiismereti és vallásszabadság, a gyülekezési és az egyesülési

²⁷ A Német Szövetségi Köztársaság Alaptörvénye, Bonn, 1949. május 23. In NÉMETH Lajos (fel. szerk.): *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 662.

²⁸ A Cseh Köztársaság Alkotmánya. In NÉMETH Lajos: i. m. 223.

²⁹ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya. In NÉMETH Lajos: i. m. 478., 482.

³⁰ Human Rights Act (Emberi Jogi Törvény) 1989, 1. (1) a). In NÉMETH Lajos: i. m.

³¹ A vonatkozó elméletek összefoglalását lásd HALMAI GÁBOR: *A véleményszabadság határai*. Atlantisz, Budapest, 1994, 110–120.

³² Ez a terminológia a magyar alkotmányjogi gondolkodásban az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján lett meghatározó. Elsőként egy korai, a magyarországi szólásszabadság érvényesülése szempontjából kiemelkedően fontos, 1992-es döntésben jelent meg, majd következetesen a gyakorlat része maradt. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 171–172.

szabadság, a művészet szabadsága, a tudomány és a kutatás szabadsága.³³ E jogok közötti kapcsolatra utal az EJEB egyesülési és gyülekezési szabadságra vonatkozó azon értelmezési elve is, mely szerint „[...] a 11. cikket a 10. cikk fényében kell megvizsgálni. A vélemények és azok kifejezése szabadságának védelemben részesítése a 11. cikkben biztosított egyesülési és gyülekezési szabadság egyik célja.”³⁴

Tágabb értelemben az információs szabadság, az információkhoz való hozzáférés joga is ide tartozik, hiszen ahhoz, hogy az egyének megalapozott véleményt alkothassanak, szükséges, hogy a különböző témákkal kapcsolatos információk birtokában legyenek. Emellett a közügyekkel kapcsolatos döntéshozatal és a kormányzat tevékenységének ellenőrzése szempontjából is fontos, hiszen a közös ügyekkel kapcsolatos információk megközelítőleg teljes körű ismeretében tudnak részt venni az ezekre vonatkozó nyilvános vitában. Emellett a sajtó is csak a megfelelő információk birtokában töltheti be tájékoztató és ellenőrző funkcióját.

E jogosultságok egy részét az alapjogi katalógusokban a kifejezés szabadságának klauzulája tartalmazza, illetve vannak olyan kommunikációs jogok, amelyek önálló cikkeken vannak deklarálva.³⁵

Az elemzés során gyűjtőfogalomként használom a kifejezés szabadsága elnevezést, és értem alatta a szólás és véleménynyilvánítás szabadságát és a sajtószabadságot együttesen. A véleménynyilvánítás szabadsága és a szólásszabadság kifejezéseket szinonimaként használom. A sajtószabadság szintén beletartozik a kifejezés szabadságába, annak egy speciális esete, de külön nevesített, önálló alapjog. Ez magában foglalja a média, azaz az írott sajtó, a rádió, a televízió, illetve bizonyos internetes médiumok szabadságát. Ezt a jogot a szólásszabadsággal együtt tárgyalom, mivel a közszereplőkkel kapcsolatos közlések leggyakoribb színtere a média, a vizsgálat erre az alapjogra is kiterjed. A többi kommunikációs alapjogra, illetve az azokkal kapcsolatos esetjogra a vizsgálat nem terjed ki.

1.3. KULTURÁLIS SOKFÉLESÉG ÉS EMBERI JOGOK

Az emberi jogok egyetemességével kapcsolatos mérsékelt vagy teljes mértékben elutasító nézetek azonban mindig is léteztek, és léteznek napjainkban is. Az emberi jogok univerzális felfogásával szemben megfogalmazott sokféle álláspont közül azokat emelem ki, amelyek valamilyen kulturális, tradíciós érvek alapján utasítják el e jogok univerzális voltát. Ezek ugyanis rámutatnak az általam vizsgált kölcsönhatás belső feszültségeire is, hiszen az Európa Tanács tagállamai sokszínű kulturális hagyományokkal rendelkeznek, melyek a közös emberi jogi gondolkodás kialakítása során kihívásokat jelentenek. Fontos azonban megjegyezni, hogy az univerzális felfogás a kulturális sokféleséget értékesnek tartja, és

³³ HALMAI Gábor: *Kommunikációs jogok*. Új Mandátum, Budapest, 2002, 11–13., 17–22.

³⁴ *Rekvényi v. Hungary*. Judgment of 20 May 1999, Reports of Judgments and Decisions 1999-III, p. 23. § 58.; *Nilsen and Johnsen v. Norway*. Judgment of 25 November 1999, Reports of Judgments and Decisions 1999-VIII, p. 24. § 44.; *Vona v. Hungary*. Judgment of 9 July 2013, Reports of Judgments and Decisions 2013, p. 20. § 53.

³⁵ BARENDT, Eric: Freedom of Expression. In ROSENFELD – SAJÓ (eds.): i. m. 894.

a kulturális sajátosságokkal összhangban törekszik a mindenkit megillető emberi jogok érvényesítésére.

Vannak azonban olyan álláspontok, amelyek azt állítják, hogy az emberi jogok érvényesüléséhez olyan nagy mértékben kapcsolódik a kultúra, hogy univerzális standardok érvényesüléséről nem lehet beszélni. Ezek szerint lehetetlen felállítani egy listát a legfontosabb, univerzálisan elfogadott jogokról. Ez ugyanis ellentétben állna a kulturális pluralizmussal, mivel minden kultúrának megvannak a maga értékei, és a világ nem homogén. Az ilyen érvelésű irányzatok az emberi jogok univerzális felfogásával szemben a *kulturális relativizmus*³⁶ körébe sorolhatók. Az idetartozó irányzatok képviselői azt állítják, hogy az emberi jogok egyetemessége csupán a nyugati liberalizmus, illetve a nyugati kultúra keresztény értékeken és a felvilágosodás eszméin nyugvó hagyományainak terméke, amelyet a világ többi részére is ki akar terjeszteni.³⁷ E szerint az emberi jogok egyetemessége révén az államok jogi megoldásainak közelítése és a kulturális sokféleség között erőteljes feszültség érzékelhető.³⁸ Tipikus relativista érv, hogy a nyugati civilizáció túlságosan individualista, míg más kultúrákban az egyének önkiteljesedésénél a közösség előbbre való. Emellett bizonyos ázsiai,³⁹ illetve afrikai kultúrákban társadalmi hierarchia létezik, az emberek státusza eltérő, az egyenlőség nem merül fel.⁴⁰ A kulturális relativizmust képviselő államok szerint az emberi jogok védelmének vannak az e jogok egyetemességét elismerő elgondolásoktól eltérő, általuk alkalmazott lehetőségei is.⁴¹ Történelmi tény, hogy az emberi jogok elsőként nyugaton jelentek meg, ez azonban nem jelenti azt, hogy ez kulturális sajátosság volna.⁴²

Nem vitás, hogy a kulturális hagyományoknak van szerepe az emberi jogok érvényesülésére kapcsán. Az emberi jogi deklarációkban e jogok ugyanis rendkívül absztrakt módon vannak megfogalmazva, így gyakorlásuk biztosításának módját tekintve az állami mozgáster széles. Az államok eltérő hozzáállása azonban komoly problémákat jelenthet, és különböző, olykor ellentmondásos tendenciákat is előidézhetnek. Gyakran előfordul olyan, hogy egy állam elismeri az emberi jogok védelmét, de saját kultúrájára és hagyományaira hivatkozva fenntartásokat és értelmező nyilatkozatokat fűz a nemzetközi emberi jogi egyezményekhez. A nemzeti szuverenitás és az emberi jogok univerzális védelme közötti feszültség rendkívül erőteljes akkor, amikor egy állam nemzeti kultúrájára, illetve hagyományaira – anélkül, hogy erre joga lenne – hivatkozva akarja igazolni nemzetközi köte-

³⁶ A kulturális relativizmus eltérő intenzitású irányzatainak összefoglalását, illetve az univerzális felfogással való kapcsolatát és a közöttük lévő feszültséget lásd részletesen DONELLY, Jack: Cultural Relativism and Universal Human Rights. *Human Rights Quarterly*, Vol. 6. No. 4. (1984) 400–419.

³⁷ A két álláspont ütközéséről lásd még RIEDEL, Eibe: Universality of Human Rights and Cultural Pluralism. In STARCK, Christian (ed.): *Constitutionalism, Universalism and Democracy – a comparative analysis, The German Contributions to the Fifth World Congress of the International Association of Constitutional Law*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999, 25–52.

³⁸ CASSESE, Antonio: i. m. 51–61.

³⁹ A nyugati és az ázsiai értékek különbségeivel kapcsolatos vita összefoglalását lásd TWINING, William: *General Jurisprudence, Understanding Law from a Global Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009, 198–199.

⁴⁰ KÖRNYEI Ágnes: *Regionalizmus az egyetemessé váló emberi jogokban, különös tekintettel az Amerikai Államok Szervezetére*. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest, 1999, 19.

⁴¹ KARDOS – LATTMAN: i. m. 195.

⁴² DONELLY: *Universal...* i. m. 106.

lezettségének megszegését.⁴³ A legszélsőségesebb, és sokkal problematikusabb példaként azok az államok szolgálnak, amelyek egyáltalán nem ismerik el az emberi jogokat, illetve azok, amelyek formálisan elismerik őket, a jogszabályaikban és a gyakorlatban azonban nem érvényesülnek. A legkiepzettebb feszültség az abból adódó konfliktus lehet, hogy egy állam egyáltalán nem vállal ilyen nemzetközi kötelezettséget, és az emberi jogokat sértő, netán embertelenségeket megvalósító gyakorlata van, az univerzális emberi jogi felfogás alapján azonban elvárják tőle – például más államok, nemzetközi szervezetek, nemzetközi civil szervezetek stb. –, hogy e jogokat nemzetközi jogi kötelezettségvállalás nélkül is tiszteletben tartsa.

A kulturális különbségek megmutatkozhatnak az egyetemes és regionális nemzetközi egyezmények között is. Az is előfordul, hogy bár az államok csatlakoznak egy regionális emberi jogi egyezményhez, annak megvalósításában teljesen eltérő álláspontot képviselnek. Erre keresve se találhatnánk jobb példát, mint ez Európa Tanács államait és az Emberi Jogok Európai Egyezményét. Az Európa Tanács ugyanis fokozatosan bővült, s hamar kiderült, hogy az újabb és újabb csatlakozó államok nem a klasszikus értelemben vett nyugati kultúrához tartoznak, hanem attól sok tekintetben eltérő és színes kultúrkörökhöz.⁴⁴

Mindezekkel kapcsolatosan azonban felmerül a kérdés, hogy ezek szerint nem minden embert illetnek meg azonos mértékben az emberi jogok, pusztán azért, mert más típusú kultúrába születtek? Ha a válasz igenlő volna, akkor emberi jogokról nem is beszélhetünk, hanem csak meghatározott térben és időben, humanista-racionalista kultúrában élő egyének jogairól. Ez a kulturális relativizmus állítása.⁴⁵

Az egyetemes emberi jogi standardok azonban nem zárják ki az egyének közötti különbözőség megnyilvánulását. Ezek ugyanis az államot korlátozzák annak érdekében, hogy az egyének jogai kiteljesedhessenek. Az emberi jogok univerzalitása nem az uniformitást célozza, nem törekszik a kultúrák sokszínűségének lerombolására. Éppen ellenkezőleg, az univerzális emberi jogi standardok lehetővé teszik, hogy az egyének szabadsága a lehető legszélesebb mértékben valósuljon meg, hozzájárulva ezzel ahhoz, hogy az emberek maguk dönthessék el azt, hogyan élik az életüket.⁴⁶ Sokféleképpen szabályozhatják és valósíthatják meg ugyanis az államok az emberi jogok érvényesülését, és ezek természetesen eltérőek lesznek egymástól. Ennek oka, hogy más gazdasági adottságokkal, politikai struktúrával és eltérő történelmi és kulturális profillal rendelkeznek. Ami azonban bizonyosan univerzális, az az absztrakt elv, hogy a méltóság alapján az embereket egyenlő bánásmód és az életük felelős alakítására vonatkozó tisztelet illeti meg.⁴⁷

⁴³ TESÓN, Fernando R.: *International Human Rights and Cultural Relativism. Virginia Journal of International Law*, Vol. 25. No. 4. (1985) 870.

⁴⁴ Ezt már Kardos Gábor is megjegyzi 1995-ben. KARDOS: i. m. 24. Akkor 32 tagja volt az Európa Tanácsnak. Napjainkban 47 tagot számlál a nemzetközi szervezet, így az említett kulturális különbségek köre azóta egyre inkább bővül.

⁴⁵ KIS János: *Vannak-e emberi jogaink?* Stencil Kulturális Alapítvány, Budapest, 2003, 38.

⁴⁶ BUITENWEG, Rob: *Human Rights, Human Plights in a Global Village*. Clarity Press, INC., Atlanta, 2007, 257.

⁴⁷ DWORKIN, Roland: *Justice for Hedgehogs*. Belknap Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2011, 338–339.

2. A GLOBÁLIS ALKOTMÁNYOSSÁG PERSPEKTÍVÁI

2.1. KOZMOPOLITA VILÁGREND ÉS AZ ÖRÖK BÉKE REALISTA UTÓPIÁJA – EGY ELMÉLET

Immanuel Kant *Az örök béke – filozofikus tervezet* című munkájában arra vonatkozó követelményeket fogalmazott meg, hogy az emberek egymással együttműködve, békében élhessenek. A béke ugyanis nem természetes állapot az emberek közötti együttélés során, ezért annak megvalósítása csak törvényes keretek között lehetséges. Elsőként *hat előzetes cikkben tilalmakat* fejezett ki az államok magatartására vonatkozóan. Ezt követően *bárom definitív cikket* fogalmazott meg Kant, amelyek szükségesek az államok közötti béke megvalósulásához. Az első az, hogy az államok alkotmányának köztársaságinak kell lennie, mely az emberek szabadságán, illetve azon az elven, hogy mindannyian egy közös törvényhozástól függenek és az emberek közötti egyenlőség elvén alapul. A második definitív cikk szerint a népjognak a szabad államok föderalizmusán kell alapulnia, mely által a világ államai között olyan szövetség jönne létre, amely elvezetne az örök békéhez. A harmadik definitív cikk pedig a világpolgárság jogának elméletét határozza meg. Kant a világpolgárság alatt a hospitalitást, a vendéglátás kötelezettségét érti. Azt, hogy egy idegennek joga van arra, hogy ha más földjére érkezik, amíg békességben tartózkodik ott, nem bánhatnak vele elenségesen. Ez megkísérelné az emberek egymáshoz közelebb hozását, és ezáltal közelebb vinne egy világpolgári alkotmány létrejöttéhez.⁴⁸ Az utóbbi olvasható az emberi jogok elismeréseként is, mivel azon az alapon biztosít jogokat az egyéneknek, hogy emberi lények. Ebben az olvasatban a nemzetek közötti béke egy eszköz, melynek segítségével megvalósulhat az egyéni autonómia és az emberi jogok érvényesülése elméletben világszerte.⁴⁹ Ezzel Kant tulajdonképpen egy világjogrend létrejöttét vizionálta.

Ezek az elméleti megállapítások a tudományos diskurzusban ma is meghatározók, és kiindulópontként szolgálnak a globális alkotmányosság és a kozmopolita világrend kérdéseit elemző akademikusoknak.

2.2. A GLOBALIZÁCIÓ ÉS HATÁSAI A JOGRA ÉS A JOGI FOLYAMATOKRA

A *globalizáció* az egész világra kiterjedő, az államhatárok jelentőségének csökkenését eredményező sokdimenziós jelenség, amelynek hatásai megmutatkoznak a gazdaság, a politika, a társadalom, a környezet, a tudomány, a technológia, a kommunikáció, a kultúra, a mindennapi élet változásaiban.⁵⁰ Olyan folyamatok összessége, amelyek eredménye, hogy a transznacionális szereplők hatására a nemzetállamok szerepe csökken, és egyúttal új szerkezetbe rendeződnek céljaik, identitásuk és erőforrásaik. E folyamatok sajátossága, hogy

⁴⁸ KANT, Immanuel: *Az örök béke*. Lantos, Budapest, 1918. (Babits Mihály fordítása.)

⁴⁹ TÓTH, Gábor Attila: *European Constitutional Ideas and the Rise of Authoritarianism*. Conference Paper, European Constitutional Democracy in Peril: People, Principles, Institutions, ELTE Budapest, University of Exeter UK, Budapest, 23–24 June 2016, 1–4.

⁵⁰ SZABÓ Gábor: *Szétszakadó világunk: A globalizáció emberi jogi kockázatai*. Publikon, Pécs, 2010, 11–15.

a kölcsönös regionális-globális kapcsolatrendszer kiterjedése figyelhető meg.⁵¹ Egyes szerzők szerint a globalizáció nem új jelenség, hiszen a történelem folyamán felemelkedő majd elbukó birodalmak – így a hellenisztikus, a római, a dél-ázsiai, egyéb európai, a japán vagy a kínai birodalmak – is a globalizáció eredményei voltak. Az ipari forradalom pedig a gazdaság terén a globalizáció fontos alapját képezte. Később a marxista-leninista filozófia is egy globális kommunista világrend előmozdítását célozta, melynek középpontjában az állami ellenőrzés és a termelés jelentősége állt.⁵² Azaz vannak olyan vélemények, melyek szerint a globális változások nem sokban különböznek azoktól, amelyek az előző korokban lezajlottak.

Többségben vannak azonban azok, akik azt az álláspontot képviselik, hogy napjainkban mást értünk globalizáció alatt, ugyanis a transznacionalizmus olyan szintű kiterjedése történik, amelyre korábban nem volt példa.⁵³ A fogalom értelmezésének közös alapja az az erőteljes és növekvő kölcsönhatás, amely az államok között elsőként a gazdaságban, majd a különböző szférákban kialakult, különösen az 1990-es évek elejétől. Az államok gazdasági egymásrautaltságából fakad ez a jelenség, amiről azt lehet mondani, hogy a különálló nemzeti gazdasági rendszerektől egy világgazdasághoz vezethet. A globális gazdaság működése pedig a nemzetállami kereteken való túllépést igényel, a transznacionális vállalatok és szervezetek kiemelkedő jelentőséggel bírnak. Ehhez komplex szabályrendszerek és intézmények létrehozására van szükség, melyek lehetővé teszik a gyors kommunikációt, a szállítást, a tőke és az emberek mozgását. A gazdasági dimenzió kívül más területeken is megjelent a globalizáció, így beszélhetünk ökológiai, környezeti, katonai, társadalmi, kommunikációs és kulturális globalizációról. A szólásszabadság gyakorlásának is globális lehetőségeket teremtett az internet megjelenése, mely által az egyének a világ különböző részein élő, akár több millió emberhez is eljuttathatják közléseiket, folytathatnak le vitákat az online felületeken.

Ez az államok és társadalmak közötti kölcsönhatás és egymásrautaltság számos további területen is megjelenik, így többek között az utazás, a nyelvek használata, a tömeges migráció, a klímaváltozás és a környezetszennyezés, a betegségek terjedése, háború és béke, illetve a biztonsági intézkedések egyaránt globális kihívásokkal járnak.⁵⁴ Mindezek a tényezők egy „globális kozmopolita társadalom”⁵⁵ kialakulása felé mutathatnak.

Mindezekkel együtt sokféle új probléma is megjelenik, hiszen a világ országai rendkívül sokszínűek – társadalmi, gazdasági, kulturális, államszervezeti, jogrendszerbeli és sok más különbség fedezhető fel közöttük –, így a globalizációval járó változásokra, átalakulásokra és újdonságokra eltérően reagálnak. Emellett a globalizáció addig nem ismert, új típusú veszélyeket is magával hozott, így például a globális méretű pénzügyi válságot,

⁵¹ BECK, Ulrich: *Mi a globalizáció? A globalizmus tévedései – Válaszok a globalizációra*. Belvedere, Szeged, 2005, 19–21. (G. Klement Ildikó fordítása.)

⁵² BACKER, Larry Catá: *Harmonizing Law in an Era of Globalization – Convergence, Divergence, and Resistance: An Introduction and Analysis*. In BACKER, Larry Catá (ed.): *Harmonizing Law in an Era of Globalization – Convergence, Divergence, and Resistance*. Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, 2007, 3–5.

⁵³ BECK: i. m. 21.

⁵⁴ TWINING: i. m. 14.

⁵⁵ GIDDENS, Anthony: *Elszabadult világ: Hogyan alakítja át az életünket a globalizáció?* Napvilág, Budapest, 2005, 29. (Gárdos János fordítása.)

a globális szegénység problémáját, a globális felmelegedés és a klímaváltozás fenyegetését, illetve a globálisan működő bűnözői csoportok és terroristák együttműködésének megkönnyítését.⁵⁶ A globális szolás lehetőségével, a kommunikációs eszközök segítségével világszerte megjelenhetnek fenyegető, gyűlölködő, sértő vagy valótlan közlések is, melyek súlyos következményekkel – akár erőszak és tragikus halálesetek bekövetkezésével, államhatárokon átívelő politikai vagy gazdasági manipulációval – is járhatnak.⁵⁷

E világméretű problémák némelyike a globális együttműködést gyengíti, mivel sokoldalú konfliktusokat és megoldatlan helyzeteket eredményezhetnek. A globalizáció tehát különböző folyamatok komplex rendszere, melyek során ellentmondások és ellentétes hatások is kialakulnak.⁵⁸ Hatásainak pozitív vagy negatív jellege nagymértékben függ attól, hogy az államok és a társadalmak a globalizáció különböző területeken való megjelenését hogyan kezelik.

A globalizáció egyik – témám szempontjából fontos – jellemzője, hogy a jogra, a *jogi folyamatokra*, az *államok jogrendszeire* és a *jogalkalmazásra* is sokrétű hatással van. Ennek egyik legfőbb oka, hogy minden eddig említett területen is csak úgy valósulhat meg a globális együttműködés, ha léteznek olyan szabályok, melyeket az együttműködő partnerek elfogadnak, és önmagukra kötelezőként ismernek el.

A globalizáció jogra való hatása a XX. század második felétől erősödött meg, amikor felgyorsult a multilaterális nemzetközi egyezmények létrehozása, melyek magukkal hozták a jogi megoldások közelítésének felgyorsulását, illetve a nemzetközi, esetleg globális intézményeket. Egy olyan világban, ahol globális piac, kereskedelem és információhálózat, illetve határokon átnyúló bűnözés együttesen van jelen, a jogrendszereknek is globális módon kell reagálni mindezekre. A világnak tehát szüksége van olyan globális intézményekre, amelyek célja e problémák megoldása.⁵⁹ Napjainkban már több globális szervezet létezik és működik. A gazdasági szektorban ilyen például a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és a Kereskedelmi Világszervezet (WTO). A civil szférában ilyen például az Amnesty International vagy a Greenpeace. Ebbe a körbe sorolható ma már az Európa Tanács alkotmányjogi tanácsadó testülete, a Velencei Bizottság is, amelyet 1990-ben 18 európai állam hozott létre, 2014 óta pedig négy földrészről 60 állam lett a tagja, és küld jelentéseket a Bizottságnak az értelmezési gyakorlatról, illetve kér tanácsadó véleményt.⁶⁰ Mindezek mellett számos más területen is működnek globális intézmények, így például az UNESCO, a FIFA vagy a Nemzetközi Olimpiai Bizottság (IOC).

A globalizációval járó változásokat ma már egyetlen állam sem hagyhatja figyelmen kívül, hiszen hatásai érzékelhetők, létezése tagadhatatlan. A jogrendszerek és a politikai entitások sokrétű és összetett kölcsönhatásban vannak egymással. Ennek eredményeképpen az államok és a nemzetközi szféra egyéb szereplői – például nemzetközi szervezetek,

⁵⁶ VON BOGDANDY, Armin: Globalization and Europe: How to Square Democracy, Globalization, and International Law. *The European Journal of International Law*, Vol. 15. No. 5. (2004) 889.

⁵⁷ ASH, Timothy Garton: *Free Speech, Ten Principles for a Connected World*. Yale University Press, New Haven, London, 2016, 18–20., 62–72.

⁵⁸ GIDDENS: i. m. 23.

⁵⁹ SLAUGHTER: *A Nem...* i. m. 1–7.

⁶⁰ http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation&lang=EN (2016. augusztus 17.)

NGO-k stb. – egyfajta „globális alkotmányos közösséget” alkotnak.⁶¹ Fontos, hogy a globalizáció nem azt eredményezi, hogy a nemzeti jogi normákat szupranacionális szintre helyezik, és nem is pusztán azt jelenti, hogy ezek a szintek külön-külön léteznek és olykor kapcsolatba lépnek egymással. Sokkal inkább azt, hogy a helyi és a globális szint összekapcsolódik, kölcsönösen alakítják egymást.⁶²

A globalizáció hatásainak és az azokból fakadó dinamikus változásoknak a megértése, illetve a mindezekre való reakció az államok számára folyamatos kihívást jelent. A jogi gondolkodásnak a változó körülményekhez igazodó megújulásra van szüksége, mely állandó tanulási folyamat.⁶³ A jogi fogalmak és koncepciók fejlesztő és konkretizáló értelmezése globális nézőpontot igényel annak érdekében, hogy a világ minden részén, az államhatároktól függetlenül észszerű kereteken belül világos legyen azok jelentése és tartalma.⁶⁴ A jogtudománynak és a joggyakorlatnak – az ügyek előkészítése és a problémák megoldása során egyaránt – természetes részévé válik az a módszer, hogy kitekintsenek más jogrendek – legyen az nemzeti vagy nemzetközi szintű – és kultúrák jogelveire, jogi megoldásaira és szabályozásaira.⁶⁵

A globalizáció egyik legfontosabb következménye jogi szempontból a *jogharmonizáció iránti igény*. Ez a hatás érzékelhető a nemzeti jogrendszerek alakításában és megreformálásában. Az államok ugyanis észrevehetően felülvizsgálják a jogrendszereiket annak érdekében, hogy bizonyos szintű összhangba kerüljenek más államok jogrendszereivel. Ez szükséges az egymás közötti kommunikáció megvalósításához. A harmonizáció többféleképpen valósulhat meg. Lehet ez a különböző jogi rendelkezések közelítése egymáshoz annak érdekében, hogy valamilyen közös minimum kialakulhasson. Lehet bizonyos rendelkezések, jogelvek átvétele más jogrendszerből – önkéntesen vagy valamilyen kötelezettség miatt, tudatosan vagy vonakodva, egyfajta szükséges rosszként elfogadva.⁶⁶ A jogrendszerek közötti konszolidáció egyik legkiemelkedőbb példája az Európai Unió, amelyben szuverén és független államok létrehozta egy teljesen új jogrendszert, önálló döntéshozó szervekkel, amelyek a tagállamokra kötelező és bizonyos feltételek fennállása esetén közvetlenül hatályosuló jogot alkotnak. Mindezekkel együtt vállalkoztak arra is, hogy e szoros együttműködés keretében harmonizálják jogrendszereiket. Más, regionális rendszerek főként az emberi jogok védelmére koncentrálnak, váltak alapvető fontosságúvá. Ilyen például az Emberi Jogok Európai Egyezménye által kialakított emberi jogi védelmi rendszer,⁶⁷ illetve az emberi jogok Amerikaközi védelmére létrejött mechanizmus. Ezek

⁶¹ PETERS, Anne: Membership in the Global Constitutional Community. In KLABBERS, Jan – PETERS, Anne – ULFSTEIN, Geir (eds.): *The Constitutionalization of International Law*. Oxford University Press, 2009, 153–262.

⁶² MICHAELS, Ralf: Globalization and Law: Law Beyond the State. In BANAKAR, Reza – TRAVERS, Max (eds.): *Law and Social Theory*. Hart Publishing, Oxford, 2013, 292–293.

⁶³ KENNEDY, David: The Mystery of Global Governance. In DUNOFF – TRACHTMANN (eds.): i. m. 37–43.

⁶⁴ Amennyiben egy-egy ilyen jogi fogalom rendelkezik ezzel a tulajdonsággal, „jó utazónak” (*travelling well*) vagy „messzire utazónak” (*travelling far*) is nevezik a szakirodalomban. TWINING: i. m. 43–45.

⁶⁵ ZUMBANSEN, Peer: Comparative, global and transnational constitutionalism: The emergence of a transnational legal-pluralist order. *Global Constitutionalism*, Vol. 1. No. 1. (2012) 18.

⁶⁶ BACKER, Larry Catá: i. m. 10–14.

⁶⁷ Vö. Chronowski Nóra azon megfogalmazásával, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye, az EU Alapító Szerződésének alkotmányos szintű rendelkezései és az Alapjogi Charta, illetve a tagállamok alkotmányai

az entitások mind harmonizáló hatással vannak a nemzeti jogrendszerre. A szabályok értelmezéssel válnak a jogélet részévé, az által vannak hatással a jogalanyok közötti viszonyokra. Így a jogalkalmazók értelmezése, illetve az értelmezés során egymás gyakorlatának megfigyelése és az alapján a sajátjuk alakítása már a bíróságok közötti kölcsönhatáshoz vezet. A globalizáció tehát a *jogértelmezésre* is hatással van.

Mindemellett fontos megemlíteni, hogy a hatás kölcsönös. Azaz a jogi folyamatok alakulása, a jogi szabályozás eredményei is meghatározó befolyással vannak a globalizációra, illetve annak sokszereplős, szerteágazó megnyilvánulásaira.

Mindezek alapján két különböző irányú folyamat együttes zajlása figyelhető meg a jogrendszerben. Egyrészt egyre inkább növekszik a sokféle nemzeti szintű, illetve az azon belüli regionális szintű szabályrendszerek száma. Az is megfigyelhető, hogy a nemzetállami keretekben való gondolkodás, illetve a nemzeti szuverenitást és a belső jog szupremáciáját valló nézetek kezdenek újra megerősödni.⁶⁸ Európában az utóbbi évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a kontinensen az alkotmányos demokráciák több szempontból veszélyeztetett helyzetbe kerültek. A problémák különböző politikai, jogi, gazdasági és társadalmi folyamatok hatására jelentek meg, és az egyes államokban különböző szintű és súlyosságú réseket ütöttek az alkotmányos demokrácia struktúráján.⁶⁹ Európa-szerte tapasztalható a szolidaritás és a közbizalom hiánya, illetve az alapvető emberi jogok védelmének háttérbe szorulása. A kialakult jogi és politikai válsághelyzetek kezelése továbbra is megoldásra váró feladat, így nemzeti és nemzetközi diskurzus tárgya.⁷⁰ Kérdés, hogy lehetséges-e ezeket a problémákra az európai együttműködés megőrzésével és a demokratikus gyakorlatok átgondolásával és megújításával reagálni. Másrészt ezzel együtt a globalizáció hatására egyre erősebbek az univerzális jogelvek, jogi megoldások és eljárások is. E kettősség tehát egyszerre van jelen az államok jogrendszereiben. A világban a jogi egységesség felé való elmozdulás és a helyi sajátosságokból eredő különbségek együttes létezése a hatályos

„párhuzamos alkotmányként” funkcionálnak, és az ezek értelmezésére létrejött bíróságok – az Európai Bíróság, az Emberi Jogok Európai Bírósága és a tagállami alkotmánybíróságok – együttesen, egymással kommunikálva alakítják az európai alkotmányosságot. CHRONOWSKI Nóra: Globális vagy lokális alkotmányosság? *Jogelméleti Szemle*, 2015/4, 20.

⁶⁸ Ezt példázza a „Brexit” eredménye, azaz az arról a kérdésről tartott brit népszavazás, hogy az Egyesült Királyság kilépjen-e az Európai Unióból, melyen az emberek többsége igennel voksolt. Erre utal az is, hogy az Amerikai Egyesült Államok 45. elnökének azt a Donald Trumpot választották meg, aki a liberális demokrácia elveinek és gyakorlatainak megkérdőjelezésével, illetve szintén a nemzetállami keretek megerősítésének fontosságával kampányolt. E folyamatokról lásd STEINBEIS, Maximilian: *A nép ellenségei?* szuveren. hu, 2016. november 22. (Tóth Gábor Attila fordítása.) <http://www.szuveren.hu/jog/a-nep-ellensegei> (2016. november 22.)

⁶⁹ E probléma rendszerszintű elemzését lásd TÓTH Gábor Attila: Demokrácia és diktatúra között: az autoritarizmus. *Fundamentum*, 2016/2–4, 5–18.; Az e tekintetben Magyarországon végbemenő folyamatok és változások részletes elemzését lásd PAP, András L.: *Democratic Decline in Hungary, Law and Society in an Illiberal Democracy*. Routledge, London, New York, 2018.; TÓTH, Gábor Attila: Constitutional Markers of Authoritarianism. *Hague Journal on the Rule of Law*, Vol. 11. No. 1. (2019) 37–61.

⁷⁰ Az erre vonatkozó szakmai diskurzusról lásd például DEÁK Izabella: A nép nevében? Az alkotmányos demokrácia lehetséges változatai és valós riválisai – Konferenciabeszámoló. *Fundamentum*, 2015/4, 149–154.; BALOGH Éva: Hogyan tovább, Európa? Beszámoló a European Constitutional Democracy in Peril – People, Principles, Institutions című konferenciáról. *Parlamentári Szemle*, 2016/2, 141–147.

jogszabályok egy hatalmas és bonyolult rendszerét képezi.⁷¹ Ennek hatására az e szabályokat értelmező bírósági gyakorlatban is tapasztalható, hogy a globális perspektíva és a bíróságok közötti kommunikációra való nyitottság mellett olykor az e folyamatokkal az állami szuverenitást, a nemzeti jog elsőbbségét és inkább a széttagolódást hangsúlyozó gondolkodásmód is megjelenik.

A többszintű alkotmányosság keretei között az állam nem a jog egyedüli letéteményese, hanem más államokkal és nemzetközi intézményekkel és szervezetekkel különböző szinteken és mértékben együttműködve annak egyik alakítója. Ezáltal elvárható, hogy az államok az egyedi, helyi sajátosságok és hagyományok megőrzése mellett tiszteletben tartsanak bizonyos univerzális elveket és értékeket.

2.3. AZ ALKOTMÁNYOS ESZMÉK MIGRÁCIÓJA

Jelenleg transznacionális vagy globális alkotmányosságról abban az értelemben nem beszélhetünk, hogy létezne egy olyan nemzetek feletti alkotmány, amelynek minden állam alá van vetve, illetve egy nemzetektől független globális kormányzat, továbbá egy nemzetközi alkotmánybíróság és egyéb alkotmányos intézmények, amelyek minden államra kötelező döntéseket hoznának. Nehezen tartom elképzelhetőnek, hogy ilyen világállami berendezkedés valaha is megvalósulhatna, azonban ez nem is szükségszerű. Ennek oka az állami szuverenitás fontos eszméje, a világszerte eltérő jellegű jogrendszerek, a társadalmak sokfélesége és más sokirányú gazdasági, politikai és kulturális tényező. Az alkotmányos rendszereknek ugyanis megvan a sajátos funkciójuk és igazolásuk, intézményeik útján az egyének érvényesíthetik jogait, így azok reflektálnak a társadalmi szükségletekre. Egy állam alkotmánya gyakran nemzeti sajátosságokkal, tradíciókkal járul hozzá a nemzeti identitás megőrzéséhez, illetve megerősítéséhez. Emellett az ilyen értelemben vett globális alkotmányosság kialakítása és működése egyaránt eljárási nehézségekbe ütközne.⁷²

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a különböző alkotmányos rendszerek között ne lenne olyan irányú kommunikáció, amely az alkotmányos eszmék, az emberi jogok és más alapvető értékek hasonló értelmezése, és ezáltal közös, igazolható értékké való formálása felé mutat. Ezek a sokrétű, szerteágazó mechanizmusok a jog értelmezésének nemzetek feletti stabilitását, az alkotmányjogi gyakorlat globalizálódását segítik elő, melyek konkrét, transznacionális jogi aktusok által is kifejeződnek. Ebben az értelemben tehát a globális alkotmányosság bizonyos elemei már megvalósultak. Ez a folyamat a konvergenciát, az egymáshoz való közeledést célozza, nem a teljes egységesítést.⁷³

Mindezekre a folyamatokra – azazhogy az alkotmányos értékek a nemzetállamok privilégiumából kilépve, közös nemzetek feletti értékekké kezdenek alakulni és ekként működni – a szakirodalomban különböző szakkifejezések, metaforák alkalmazása ter-

⁷¹ CASSESE, Sabino: The Globalization of Law. *Journal of International Law and Politics*, Vol. 37. No. 4. (2005) 988.

⁷² KENNEDY: i. m. 62–63.

⁷³ TUSHNET, Mark: The Inevitable Globalization of Constitutional Law. *Virginia Journal of International Law*, Vol. 49. No. 4. (2009) 987.

jedt el. Így az alkotmányos eszmék migrációja (*migration of constitutional ideas*).⁷⁴ Sujit Choudhry szerint napjaink alkotmányos gyakorlatában az alkotmányos eszmék migrációja az egyik legkiemelkedőbb jellemzővé válik, és az alkotmányjog legkülönfélébb területein jelenik meg. Példaként említhető a külföldi jogértelmezés felhasználása a hazai alkotmány értelmezésekor, az alkotmányozás folyamatában külföldi államok alkotmányaira modellként való tekintés. Azonban nemcsak nemzetek közötti szinten tapasztalható az alkotmányos eszmék közössé válása, hanem a nemzeti és a szupranacionális szint között is. Ehhez a változashoz pedig a jogtudománynak is új megközelítésmódokat kell találnia, a vizsgálatát ki kell terjesztenie.⁷⁵

Az alkotmányjog nemzetköziesedése (*internationalization of constitutional law*) és a nemzetközi jog alkotmányosodása (*constitutionalization of international law*) kifejezéspár is ezt a jelenséget érzékelteti. Előbbi arra utal, hogy a nemzetközi jog egyre inkább közvetlen hatással van az államok nemzeti jogára, bizonyos mértékben akár az alkotmányra, illetve a jogértelmezésre is. Az utóbbi pedig ennek fordítottjára utal, arra, hogy a nemzeti alkotmányok is hatással lehetnek a nemzetközi szintű jogforrásokra, inspirációként, forrásként szolgálhatnak azok számára.⁷⁶ A nemzetközi jogban is megtalálhatók bizonyos alkotmányos elemek, így például alkotmányos alapelvek, illetve olyan nemzetközi egyezmények – mint például az ENSZ Alapokmánya, illetve az Emberi Jogok Európai Egyezménye –, melyek a nemzetközi közösség számára alkotmányos jelentőségűek,⁷⁷ és számos olyan funkciót töltenek be, mint amelyet egy államban az alkotmány.⁷⁸ A nemzetközi jogban is megjelenik a normák közötti hierarchia, a kikényszeríthető egyéni jogok, illetve a bírói felülvizsgálat. A nemzetközi jog alkotmányosodása kifejezés arra is vonatkozik, hogy ez a jogrend a nemzeti szintű közhatalom-gyakorlás és a politikai erők bizonyos mértékű alkotmányos korlátozására is alkalmas lehet.⁷⁹ Ez a fogalom pár is rávilágít a reciprocitásra, arra, hogy ezek a jogrendszerek egymásra kölcsönösen hatással vannak. Ezt fejezi ki a *többszintű alkotmányosság* (*multilevel constitutionalism*)⁸⁰ meghatározás is, mely alapján a jogrendszerekre egy összekapcsolódó alkotmányos rendszerként lehet tekinteni. Anne Peters a *kiegyenlítő alkotmányosság* (*compensatory constitutionalism*) kifejezést alkalmazza, mely alatt azt érti, hogy a globális egymásrautaltság, a globális kihívások és problémák azt eredményezték, hogy az állami alkotmányok önmagukban nem tudnak ezekre válaszolni, így a nemzetközi jog

⁷⁴ CHOUDHRY, Sujit (ed.): *The Migration...* i. m.; HALMAI Gábor: *Alkotmányjog, emberi jogok, globalizáció: Az alkotmányos eszmék migrációja*. L'Harmattan, Budapest, 2013, 15–16.

⁷⁵ CHOUDHRY, Sujit: Migration as a new metaphor in comparative constitutional law. In CHOUDHRY, Sujit (ed.): *The Migration...* i. m. 1–25.

⁷⁶ CHANG, Wen-Chen – YEI, Jiunn-Rong: Internationalization of Constitutional Law. In ROSENFELD – SAJÓ (eds.): i. m. 1166–1173.

⁷⁷ UERPMANN-WITZACK, Robert: The Constitutional Role of International Law. In VON BOGDANDY, Armin – BAST, Jürgen (eds.): *Principles of European Constitutional Law*. Second Revised Edition. Hart, CH Beck, Oxford, Portland, 2011, 131–135.

⁷⁸ GRIMM, Dieter: Types of Constitutions. In ROSENFELD – SAJÓ (eds.): i. m. 131.

⁷⁹ DE WET, Erika: The Constitutionalization of Public International Law. In ROSENFELD – SAJÓ (eds.): i. m. 1209–1252.

⁸⁰ WALKER, Neil: Multilevel Constitutionalism: Looking Beyond the German Debate. *LSE Europe in Question Discussion Paper Series*, No. 8. (2009) 1–31.

különböző szintjein lehetséges ezt alkotmányos eszközökkel kompenzálni.⁸¹ A *kozmpolita alkotmányosság* (*cosmopolitan constitutionalism*) kifejezés is elterjedt a szakirodalomban. *Mattias Kumm* úgy jellemzi ezt, hogy ez felállít egy alapvető integratív fogalmi keretet és egy általános elméletet a közjogra vonatkozóan, mely vonatkozik a nemzeti és nemzetközi közjogra, illetve közhatalom-gyakorlásra egyaránt.⁸²

További terminusok például az *alkotmányosság globalizációja* (*globalization of constitutional law*),⁸³ *alkotmányos kölcsönzés* (*constitutional borrowing*),⁸⁴ *alkotmányos megtermékenyülés* (*cross-fertilization*),⁸⁵ *alkotmányos párbeszéd* (*dialogue*),⁸⁶ illetve arra is van példa, hogy a *repcióval és az átültetéssel* (*reception and transplantation*)⁸⁷ rokonítják.

Az alkotmányos eszmék, elvek, értelmezési gyakorlatok átvétele az egyik alkotmányos berendezkedéstől és beillesztése egy másikba általános jelenség még akkor is, ha a közvetlen hatás nem mindig kimutatható. Míg ez a folyamat korábban is ismert volt, napjainkban kiemelkedő szerephez jutott. Ennek több oka van. Az állami szuverenitás felfogásában történő változás azt eredményezte, hogy az államok többsége már nem tekinti az alkotmányos rendszerhez kapcsolódó kérdéseket kizárólag belső ügynek. A nemzetközi jog általános elvei között deklarálja az emberi jogok védelmét. Hozzájárult ehhez a különböző alkotmányos intézmények közötti kommunikáció felerősödése, illetve a globális kapcsolati hálózatok kialakulása is.

Annak azonban, hogy az államok együtt tudjanak működni egymással ezeken a területeken, vannak korlátai. A világ különböző részein ugyanis a globális alkotmányosság folyamatában fejlődő értékeken alapuló követelmények – így a demokratikus működés, az univerzális emberi jogi felfogás, a szabad piacon alapuló gazdaság, a plurális intézményrendszer, a nyitottság a globális kihívások globális kezelésére – nem, vagy nem teljesen érvényesülnek, és eltérő mértékben valósul meg a gyakorlatban a globális alkotmányosságra való törekvés, illetve az erre való hajlandóság is különböző.

3. A BÍRÓSÁGOK KÖZÖTTI PÁRBESZÉD

Az előző fejezetben bemutatott, egymással párhuzamosan zajló és egymásra is ható folyamatok és bizonyos történelmi, politikai, kulturális és jogi aspektusok együttesen azt eredményezték, hogy napjainkban a modern alkotmányosságban megfigyelhető az alkotmányos rendszerek közötti vertikális és horizontális kommunikáció erőteljesebbé válása.

⁸¹ PETERS, Anne: Compensatory Constitutionalism: The Function and Potential of Fundamental International Norms and Structures. *Leiden Journal of International Law*, Vol. 19. No. 3. (2006) 579–610.

⁸² KUMM, Mattias: The Cosmopolitan Turn in Constitutionalism. In DUNOFF – TRACHTMANN (eds.): i. m. 264.

⁸³ TUSHNET: The Inevitable... i. m. 985–1006.

⁸⁴ FRIEDMAN, Barry – SAUNDERS, Cheryl: Symposium: Constitutional Borrowing, Editor's Introduction. *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 1. No. 2. (2003) 177–180.

⁸⁵ PERJU, Vald: Constitutional Transplants, Borrowing, and Migration. In ROSENFELD – SAJÓ (eds.): i. m. 1306–1308.

⁸⁶ PERJU: i. m. 1306–1308.

⁸⁷ KOKOTT, Juliane: From Reception and Transplantation to Convergence of Constitutional Models in the Age of Globalization. In STARCK (ed.): i. m. 71–134.

Ez a dialógus több szinten és más-más szereplők között,⁸⁸ különböző okokra visszavezethető, szerteágazó gyakorlat. Ennek a kommunikációnak egyik megnyilvánulása az, hogy a bíróságok között is párbeszéd, illetve egymásra hatás figyelhető meg. A *bíróságok közötti transznacionális párbeszéd* ezen túlmenően a többszintű alkotmányossági folyamatok alakítójává is válik, hiszen a bírói jogértelmezés a jogi folyamatokra és a joggyakorlatra kiemelt hatással van.⁸⁹

A bíróságok közötti dialógusra a szakirodalomban különbözőképpen reagálnak. Van olyan álláspont, amely szerint ez teljesen magtól értetődő, mintegy várt hatása annak a helyzetnek, amit a globális mechanizmusok okoznak. Ennek alapjául az emberi jogok egyetemessége szolgál, az, hogy természetesnek kell, hogy hasson az, hogy ezek a bíróságok egymás gyakorlatát figyelembe véve végezzék az alapjogi bíráskodást, mivel ugyanazzal az emberi jogi fogalomkészlettel rendelkeznek, közös európai alkotmányos kultúra részei.⁹⁰ Van olyan vélemény is, amely szerint ez a diskurzus, illetve a nemzetközi bíróságok ítéleteinek felhasználása egyáltalán nem magától értetődő és nem is kívánatos. Ennek alátámasztására egyrészt az szolgálhat, hogy az alkotmánybíróságok elsődleges feladata a nemzeti alkotmány értelmezése és védelme, mely az adott jogrendszerben a legmagasabb szintű jogszabály, és ennek szupremáciáját kockáztatná egy nemzetközi bíróságokra reflektáló alkotmányos gyakorlat, illetve legitimációs kétségeket is felvetne. Másrészt az a megállapítás, hogy bár az alkotmányos problémák hasonlóak lehetnek, az egyes alkotmányos rendszerek hagyományai és megoldásai⁹¹ különbözőek.⁹² Elképzelhető egy harmadik nézőpont is, amely a kettő között helyezkedik el, elismerve az emberi jogok nemzetközi szinten egy irányba mutató értelmezésének jótékony hatását, meghúzva azonban a nemzetállami

⁸⁸ Az alkotmányos párbeszéd kifejezést a szakirodalomban sokféle értelemben használják. Az eltérés a dialógus alanyi körének meghatározásában nyilvánul meg. Használják ezt a kifejezést a különböző alkotmányos rendszerek intézményei közötti, illetve az egyes alkotmányos rendszereken belüli intézményes kommunikációra is. Az előbbi kapcsolódik a kutatási témához, annak típusait az előző fejezetben bemutatam. Az egy államon belüli alkotmányos kommunikáció esetében előfordul ennek a kifejezésnek a törvényhozás és a bíróságok, a törvényhozás a bíróságok és a végrehajtó hatalom, a törvényhozás és más állami szervek, a politikai közösség tagjai és a törvényhozás, illetve a politikai közösség tagjai és a bíróságok közötti interakcióra vonatkozó használata. Lásd részletesebben: MEUWESE, Anne – SNEEL, Marnix: 'Constitutional Dialogue': An Overview. *Utrecht Law Review*, Vol 9. No. 2. (2013) 123–140; DRINÓCZI Tímea: Alkotmányos párbeszéd-elméletek. *JURA*, 2012/2, 60–72.

Jelen munka vizsgálati tárgya kizárólag az az alkotmányos párbeszéd, amely a különböző alkotmányos rendszerekhez tartozó bíróságok, konkrétan az EJEB és az alkotmánybíróságok között valósul meg.

⁸⁹ MARSAN-RAVENTÓS, Clara: From Judicial Dialogue to Cosmopolitan Norms, Enhancing Democracy in Globalised States. In MÜLLER, Amrei (ed. in collaboration with Kjos, Hege Elisabeth): *Judicial Dialogue and Human Rights*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2017, 451–464.

⁹⁰ SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris, Budapest, 2001, 184.; Az amerikai Legfelső Bíróságon Stephen Breyer bíró képvisel hasonló álláspontot. Lásd DORSEN, Normann: The Relevance of Foreign Legal Materials in U.S. Constitutional Cases: A Conversation between Justice Antonin Scalia and Justice Stephen Breyer. *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 3. No. 4. (2005) 519–541.

⁹¹ Az amerikai Legfelső Bíróságon Antonin Scalia bíró képviselte határozottan ezt az álláspontot. DORSEN: i. m. 519–541. Magyarországon a bíróságok közötti párbeszéd elleni felfogást képviseli a végletekig Pokol Béla. Lásd például POKOL Béla: Globális uralmi rend és állami szuverenitás. *Jogelméleti Szemle*, 2014/1, 105–129.

⁹² A különböző álláspontok nemzetközi szakirodalomban való megjelenéséről lásd részletesen: HALMAI, Gábor: The Use of Foreign Law in Constitutional Interpretation. In ROSENFELD – SAJÓ (eds.): i. m. 1330–1331.

korlátokat. Ezek a dilemmák a magyar szakirodalomban, illetve az Alkotmánybíróságon is megjelennek.⁹³ Jelen munka nézőpontja az, hogy a strasbourgi bíróság és az európai alkotmánybíráskodást végző bírói szervek közötti, egymás esetjogában megjelenő megoldásokra és érvelésekre való kölcsönös odafigyelés, és az ítélkezési gyakorlatban kimutatható párbeszéd létező gyakorlat, és ez bizonyos feltételek esetén igazolható is. Álláspontom szerint az európai emberi jogi védelem közös értékeken nyugvó fejlődése szempontjából ez a gyakorlat előremutató lehet.

Ebben a fejezetben a bíróságok közötti párbeszéd általános jellemzőiről lesz szó. Elsőként a bíróságok közötti kommunikáció lehetséges típusait mutatom be, majd kifejezetten az alapjogi bíráskodással foglalkozó bíróságok közötti kölcsönhatás általános sajátosságait tekintem át.

3.1. A BÍRÓSÁGOK KÖZÖTTI PÁRBESZÉD TÍPUSAI

A bíróságok közötti kommunikáció sokrétű jelenség, változatos lehet mind alanyait, mind módját, mind tárgykörét tekintve. Éppen ezért többféle csoportosítás lehetséges erre vonatkozóan.

Anne-Marie Slaughter a bíróságok közötti párbeszédet tipizálta többek között a bíróságok sajátosságai alapján, illetve a közöttük lévő kommunikáció jellemzői szerint.⁹⁴ Ebben a fejezetben az ő csoportosításait veszem alapul.

Három típust különböztet meg *a bíróságok státusza* alapján, azaz hol helyezkednek el a nemzeti, illetve a szupranacionális hierarchiában. Ebben a csoportosításban az egyik kategória a *horizontális kommunikáció*. Ez az azonos szinten elhelyezkedő bíróságok között valósul meg. Ezeknek a bíróságoknak nincs jogi kötelezettségük arra, hogy kövessék vagy egyáltalán figyelembe vegyék egymás gyakorlatát. Az sem köteleességük, hogy elismerjék az ilyen típusú kommunikáció hasznos voltát azzal, hogy hivatkoznak egymás döntéseire. Mindettől függetlenül létezik ez a kölcsönös egymásra hatás. Erre a legjobb példaként az európai alkotmánybíróságok említhetők.⁹⁵ Nemzetközi szinten pedig az Emberi Jo-

⁹³ A szakirodalmi álláspontokat Sente Zoltán különböző kategóriákba sorolta. Lásd SZENTE Zoltán: A nemzetközi és külföldi bíróságok ítéleteinek felhasználása a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában 1999–2008 között. *Jog, Állam, Politika*, 2010/2, 48–55.

⁹⁴ SLAUGHTER, Anne-Marie: A Typology of Transjudicial Communication. *University of Richmond Law Review*, Vol. 29. No. 1. (1994) 99–114.

⁹⁵ Halmi Gábor az alkotmányossági kérdésekben döntést hozó bíróságok külföldi jogi megoldásokhoz való hozzáállását három csoportba sorolja. 1. olyan bíróságok, amelyek nem használnak külföldi jogot; 2. olyan bíróságok, amelyek alkalmazzák ugyan a külföldi jogi megoldásokat, de nem hivatkoznak rá kifejezetten a döntéseikben; 3. olyan bíróságok, amelyek alkalmazzák, és gyakran hivatkoznak is a felhasznált külföldi jogi aktusra saját döntéseikben. HALMAI: *Alkotmányjog, emberi jogok, globalizáció...* i. m. 124. Az alkotmánybíróságok közötti párbeszédrel kapcsolatos szakirodalmi álláspontok összefoglalását lásd DRINÓCZI Tímea: *Az alkotmányos párbeszéd: A többszintű alkotmányosság alkotmánytana és gyakorlata a 21. században*. MTA TK JTI, Budapest, 2017, 46–48.

gok Európai Bírósága és más alapjogi nemzetközi bíróságok, például az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága közötti dialógus⁹⁶ sorolható ide.

A második típus a *vertikális kommunikáció*, amely nemzeti és nemzetközi bíróságok között történik. Ennek legfejlettebb formája az, amikor egy nemzetközi szerződés létrehoz egy bizonyos területre szakosított nemzetközi bíróságot, amelynek ítélkezése átfedésben van a nemzeti bíróságokéval, és a döntések végrehajtását nemzetközi szinten monitorozzák. Ez a struktúra kialakít közöttük egyfajta kapcsolatot. Ilyen például az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európa Tanács tagállamainak nemzeti bíróságai, az Európai Bíróság és az Európai Unió tagállamainak nemzeti bíróságai, vagy az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága, illetve az ENSZ Emberi Jogi Bizottság és a nemzeti bíróságok közötti dialógus.

A harmadikfajta kommunikáció pedig a *vegyes*, a vertikális és a horizontális kommunikáció keveréke, amely sokféleképpen elképzelhető. Így például a szupranacionális bíróságok gyakorlata csatornaként szolgálhat a horizontális párbeszédhez. Szintén ez a vegyes típusú kommunikáció lehet az, hogy a nemzeti jogrendekben létező közös jogelvek a nemzetközi bíróságok gyakorlatában is elterjednek. Ezt követően pedig a nemzetközi bírói fórumtól jutnak el a nemzeti szint más és más szereplőihöz.

A transznacionális bíráskodás tehát magába foglalja a nemzetközi és nemzeti bíróságokat is. Az e tekintetben végbement konceptuális változás azt eredményezte, hogy a nemzetközi és nemzeti bíróságoknak egyaránt kell alkalmazniuk nemzetközi és nemzeti jogot vagy alkalmanként egyszerre mindkettőt. Azaz ezeknek a bíróságoknak az a közös funkciója, hogy a jogvitákat eldöntsék a különböző szabályok alapján, a jogbiztonság elvét szem előtt tartva. Ezáltal a „*bíróságok globális közösségét*” alkotják. Ez a közösség formálódik, a világnak bizonyos területein már részesei a bíróságok, de vannak olyan államok, amelyeknek a bíróságai még nem osztják ezt a bírói attitűdöt. A közösség tehát még részleges, de növekvő. Ahhoz, hogy valódi bírói közösséget alkossanak, a bíróságoknak még egy további lépést kell tenniük: el kell ismerniük, hogy vannak olyan alapelvek, amelyek közösek mindezekben a viszonyokban.⁹⁷

A másik csoportosítás a *bíróságok közötti párbeszéd reciprocitásának fokát* veszi alapul. Itt szintén három típust különböztet meg Slaughter. Az egyik a *közvetlen párbeszéd*, amely egy valódi, nyílt dialógust jelent a részt vevő bíróságok között abban az értelemben, hogy van egy kezdeményező bíróság, amelynek a kérdésére egy másik bíróság válaszol. Ebben az eljárásban mindkét részt vevő szerv tudatában van annak, hogy melyik szervvel kommunikál, és várható, hogy a kezdeményező szerv a választ döntése során figyelembe veszi. Ilyen például az Európai Unió Bíróságának előzetes döntéshozatali eljárása. Ilyen típusú eljárást vezetett be a 2018. augusztus 1-jén hatályba lépett, az Emberi Jogok Európai Egyezménye 16. Kiegészítő Jegyzőkönyve is, amely lehetővé teszi a nemzeti felsőbíróságok számára, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságához forduljanak, és az előttük lévő ügyben felmerülő alapjogi kérdések értelmezésével kapcsolatban tanácsadó véleményt kérjenek. A Ki-

⁹⁶ Ennek részletes elemzését lásd RAISZ Anikó: *Az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságának egymásra hatása*. PhD-értekezés, Miskolc, 2009.

⁹⁷ SLAUGHTER, Anne-Marie: A Global Community of Courts. *Harvard International Law Journal*, Vol. 444. No. 1. (2003) 192–194.

egészítő Jegyzőkönyv preambuluma szerint az EJEB hatáskörének e bővítése hozzájárul az EJEB és a nemzeti hatóságok közötti interakció fejlődéséhez.⁹⁸

A másik típus a *monológ*, amely esetében egy bíróság elméleti megfontolásait vagy döntését egy másik, külföldi bíróság átveszi anélkül, hogy ez bármilyen szinten is tudatos, folyamatban lévő párbeszéd lenne. Erre szintén az európai alkotmánybíróságok hozhatók példaként. Az ilyen egyirányú mechanizmuson belül tovább differenciáló koncepciókkal egészíthető ki Slaughter csoportosítása. Ezek az importálás és a recepció kategóriái. Az *importálás* azt jelenti, hogy egy bíróság sémaszerűen átveszi egy másik bíróság megoldásait anélkül, hogy erre kötelezettsége lenne. A *recepció* pedig ennél többet jelent, ez esetben nemcsak arról van szó, hogy egyik bíróság átveszi egy másik bíróság értelmezését és módszereit, hanem azt alapul veszi és a saját, helyi viszonyaira alkalmazza. A magyar Alkotmánybíróság '90-es évekbeli gyakorlatára vonatkozóan kétféle álláspont alakult ki ezzel kapcsolatban. Catherine Dupré szerint a magyar AB szisztematikusan importálta a német szövetségi Alkotmánybíróság esetjogát.⁹⁹ Sólyom László szerint azonban ennél többet tett, recepció történt, hiszen a német megoldásokból kiindulva és más külföldi alkotmánybíróságok, illetve a nemzetközi emberi jogi bíróságok gyakorlatára figyelemmel a magyar viszonyok – a nemzeti értékek és hagyományok – sajátosságait szem előtt tartva és tudatosan alkalmazva adaptálta azokat. Ennek célja az volt, hogy a magyar Alkotmánybíróság az európai emberi jogi harmonizáció kialakításának részese legyen.¹⁰⁰

A harmadik típus pedig a *közvetett dialógus*. Ez általában egy supranacionális bírói szerv és a nemzeti bíróságok között létezik. Erre legjobb példa az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európa Tanács részes államainak nemzeti bíróságai közötti interakció. Ez egyrészt monologikus, hiszen a nemzeti bíróságok nem tudják, hogy az EJEB milyen mértékben veszi figyelembe a gyakorlatukat. Másrészt viszont az EJEB tudatosan terjeszteni akarja gyakorlatát a nemzeti bíróságok, illetve a nemzeti kormányzatok számára.¹⁰¹ Hasonló jelenség figyelhető meg az Európai Bíróság és az uniós tagállamok bíróságai között is.

Összességében megállapítható, hogy a bíróságok közösségének tudatossága az alkotmányos eszmék migrációja, átültetése kapcsán ahhoz vezetett, hogy a bíróságok inkább dialógust folytatnak, és nem monológ megy végbe, és inkább deliberációról van szó, nem pedig pusztán a joghézagok kitöltéséről külföldi döntések figyelembevételével.¹⁰²

⁹⁸ Protocol No. 16 to the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Strasbourg, 2. X. 2013.

⁹⁹ DUPRÉ, Catherine: *Importing the Law in Post-Communist Transitions, The Hungarian Constitutional Court and the Right to Human Dignity*. Hart Publishing, Oxford, Portland, 2003.

¹⁰⁰ SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás...* i. m. 152–153., 225.; SÓLYOM László: *Pártok és érdekszervezetek az Alkotmányban (Előszó)*. Rejtjel, Budapest, 2004, 7–8.

¹⁰¹ Erre utal a CCJE 9-es számú véleménye is, mely az e bíróságok közötti dialógust elsősorban úgy közelíti meg, hogy azt helyezi középpontba, mit tehetnek a nemzeti bíróságok és bírák annak érdekében, hogy többek között az Emberi Jogok Európai Egyezményét, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát megismerjék és alkalmazzák saját eljárásaik során. *Opinion No. 9. of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the role of national judges in ensuring an effective application of international and European law*, Strasbourg, 10 November, 2006.

¹⁰² SLAUGHTER: A Global... i. m. 198.

3.2. BÍRÓSÁGOK KÖZÖTTI PÁRBESZÉD AZ ALAPJOGI BÍRÁSKODÁSBAN

A külföldi – nemzetközi és nemzeti – joganyagok tanulmányozása és felhasználása az alkotmánybíráskodás sajátosságává vált több államban is. Az tapasztalható ugyanis, hogy a nemzeti alkotmánybírók, illetve más alkotmányértelmezést ellátó nemzeti szervek saját alkotmányaik értelmezésekor egyre gyakrabban használnak fel külföldi forrásokat. Ez fokozottan igaz az alapjogi bíráskodásra. Ennek egyik oka az emberi jogok univerzális felfogásának elterjedése, és ehhez kapcsolódóan a már említett közös emberi jogi fogalomkészlet. Egyrészt az, hogy az alapjogi katalógusok szövege nagyrészt megegyezik az államokban. Másrészt előtérbe helyezi a bíróságok közötti kölcsönhatást az is, hogy ezeket a jogokat a nemzeti alkotmányokon kívül nemzetközi egyezmények is elismerik.¹⁰³ Ezáltal a legtöbb demokratikus állam nemzetközi jogi kötelezettséget is vállal az alapvető jogok érvényesítésére vonatkozóan. *Blutman László* az alapjogi alkotmánybíráskodásban a nemzetközi jogon alapuló érvek súlyát a következőképpen csoportosítja: 1. A releváns nemzetközi jog felhívása megerősíti az Alkotmánybíróság következtetését, többsúlyt ad neki; 2. a jogok tartalmának kialakításában jelentős szerepet játszik; 3. új alkotmányos jogot vezet le az Alkotmánybíróság a nemzetközi normákból. Emellett a nemzetközi jogi érvek típusait megkülönbözteti aszerint is, hogy azok milyen szerepet játszanak az értelmezés eredményében. Eszerint az egyik csoportot alkotják az értelmezést alakító, konstitutív érvek, amelyek lehetnek meghatározók vagy értelmezést kiegészítő. A másik csoportba pedig az igazoló érvek tartoznak, amelyek a már kialakult érvelést erősítik.¹⁰⁴

Amikor egy-egy nemzetközi egyezmény autentikus értelmezésére létrehozott nemzetközi bíróság is bekapcsolódik az alkotmánybírók által megkezdett alapjogi értelmezésbe, onnantól fogva *bíróságok közötti globális kommunikációról* beszélhetünk.¹⁰⁵

A másik oka pedig az, hogy a gyakorlatban az alapjogi bíráskodást ellátó bírói szervek olyan problémával találkozhatnak, amelyek más országokban is előfordulnak. Mivel az alkotmányos értékek, elvek, eszmék és az emberi jogok a legtöbb államban közös értékek, az azokkal kapcsolatos gyakorlati problémák is azonos módon vagy hasonlóan jelennek meg a különböző államokban. E területen az esetek eldöntésében kulcsfontosságú lehet más bíróságok döntéseinek megvizsgálása. Ekkor a bíróságok az összehasonlító alkotmányjog módszerét alkalmazzák. Ez a módszer régóta létezik a jogtudományban, ám az itt említett folyamatok következményeként már a joggyakorlatnak is szerves része lett. Ez nem azt jelenti, hogy az egyes bíróságok más, külföldi bíróságok döntéseit magukra kötelezőként elismerve, precedensként követik. Az összehasonlító módszer mint jogértelmezési technika annak feltárásában segít, hogy ugyanazon vagy hasonló problémakörre milyen megoldások és mércék léteznek a demokratikus államokban. A közös probléma feltárása során a bíróságok külföldi, hasonló esetben már döntést hozott bíróságok megoldásait veszik sorra, és azokat felhasználva alakítják ki az előttük lévő esetre vonatkozó álláspontjukat.

¹⁰³ McCrudden, Christopher: Judicial Comparativism and Human Rights. In ÖRÜCÜ, Esin – NELKEN, David (eds.): *Comparative Law: A Handbook*. Hart Publishing, Oxford, 2007, 372–373.

¹⁰⁴ BLUTMAN László: A nemzetközi jog használata az Alkotmány értelmezésénél. *Jogtudományi Közöny*, 2009/7–8, 307–308.

¹⁰⁵ SLAUGHTER: *A New...* i. m. 79–80.

Ezáltal más megvilágításba kerül a probléma, több vélemény áll rendelkezésre, melyek más és más megfontolásokat hoznak előtérbe. Ha az adott alapjog érvényesülésének többféle értelmezése lehetséges, akkor más bíróságok értelmezése segíthet megtalálni azt, amelyik az adott esetre legjobban alkalmazható. Emellett abban is segítheti a bíróságot az összehasonlító vizsgálat, hogy az alapjogi problémák között különbséget tegyen. Ilyen esetben az indokolásában annak megmagyarázására használja fel a külföldi forrást, hogy mi az az eltérés, ami miatt az előtte lévő eset más értelmezést kíván meg. Mindezek segíthetnek a döntésük meghozatalában, illetve megalapozottabbá tehetik az érvelésüket. Amikor egy bíróság a versengő értelmezések közül választ egyet, amelyet az előtte lévő ügyben elsődlegesnek tart, maga is hozzájárul az univerzális felfogáson alapuló alapjogi értelmezés alakításához, azaz *részt vesz a bíróságok közötti transznacionális párbeszédben*.

A bíróságok közötti dialógus tehát nemcsak létező gyakorlat, hanem bizonyos feltételek között *igazolható és szükségszerű* is. A bíróságok számára ugyanis segítséget nyújt egy adott probléma megoldásában. A külföldi bíróságok esetjogának tanulmányozása más megközelítéseket tár eléjük, kreatívabb megoldások segíthetik a hazai jogértelmezést.¹⁰⁶ Emellett a bíróságok közötti párbeszéd a közös alapokon nyugvó alapjogi értelmezés változásához, illetve fejlődéséhez is hozzájárul. Fontos azonban megjegyezni, hogy különbség van a bírói összehasonlító módszer alkalmazásában, illetve a párbeszédre való hajlandóságban a különböző államok bíróságai között. Az, hogy alkalmazzák-e az összehasonlító alkotmányjogi értelmező módszert egy-egy esetben, illetve hogy figyelemmel vannak-e az alapjogok értelmezésének közös standardjaira és változásaira, mindig az adott bíróság döntésén múlik. Az utóbbi évtizedekben azonban az tapasztalható, hogy ez a hajlandóság változó intenzitású. Az is megállapítható, hogy nem kiegyenlített módon jelenik meg minden alapjoggal kapcsolatban, hanem bizonyos alapjogok kapcsán kiemelt jelentőséget kap, míg másoknál kevésbé kerül előtérbe.¹⁰⁷

Az alapjogi bíráskodás során a párbeszéd tehát megvalósulhat a nemzeti alkotmánybíróságok és nemzetközi bíróságok között, de ugyanígy az egyes államok nemzeti alkotmánybíróságai között is. Az interakció a rendes bíróságok ítélezésében is megfigyelhető egyrészt a nemzeti alkotmánybíróságokkal, másrészt szintén a nemzetközi bíróságokkal való kommunikáció tekintetében. Ez természetesen a hazai jog értelmezését segíti elő, tehát nem jelenti a külföldi jogforrások közvetlen alkalmazását.

Jelen munka vizsgálati témaköre is egy ilyen, alapjogokat értelmező bíróságok közötti kölcsönhatás, az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti dialógust elemzi a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélése kapcsán. A vizsgálat tárgya tehát az a típusú dialógus, amikor a nemzeti bíróságnak nincs explicit jogi kötelezettsége arra,¹⁰⁸ hogy alkalmazza egy másik bíróság értelmezését. Arról van szó, hogy a nemzeti alkotmánybíróságok attól függetlenül, hogy erre nincs közvetlen jogi kötelezettségük,

¹⁰⁶ SLAUGHTER: *A New...* i. m. 77.

¹⁰⁷ McCrudden: *Judicial...* i. m. 376–377.

¹⁰⁸ Az Egyezmény alapján ugyanis a Bíróság döntése kötelező a Szerződő államokra azokban az esetekben, amelyekben félként szerepelnek.

figyelembe veszik, illetve alkalmazzák az EJEB jogértelmezését.¹⁰⁹ És megfordítva: az EJEB-nek szintén nincs jogi kötelezettsége a nemzeti alkotmánybíróságok alapjogi döntéseinek felhasználására, mégis az tapasztalható, hogy azokat figyelembe veszi a döntéshozatal során. A tagállami gyakorlatok összehasonlító vizsgálatával és azok bizonyos mértékű befogadásával a strasbourgi bíróság hozzájárul az alapjogok védelmére vonatkozó európai konszenzus kialakulásához, megerősítéséhez és megőrzéséhez. Mindezek alapján megállapítható, hogy a közöttük lévő párbeszéd *önkéntes*. Ezek a bíróságok tehát összehasonlító alkotmányjogi módszert alkalmaznak annak érdekében, hogy minél inkább megértsék az adott alapvető jog tartalmát és rendeltetését, illetve az annak érvényesülésére létrejött jogintézményeket. E tekintetben az állapítható meg, hogy az EJEB és az európai alkotmánybíróságok között *közvetett dialógus* valósul meg, hiszen az előttük lévő esetek eldöntésekor, a bírói döntésekben, azok indoklásában és a jogi érvelésben jelenik meg. Ez azt is jelenti, hogy ahhoz, hogy ez a kölcsönhatás kimutatható legyen, nem szükséges, hogy a bíróságok konkrétan hivatkozzanak – bár természetesen erre is van példa – egymás döntéseire, hiszen a kölcsönhatás az alapjogok értelmezésében, az alapjogi problémák megoldási módszereiben valósul meg.

Ettől függetlenül az is előfordul, hogy egy-egy bíróság folyamatosan hivatkozza a strasbourgi döntéseket, illetve konkrétan meghatározza az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogához való viszonyulását. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatáról a kezdetektől fogva elmondható, hogy az alapjogi esetekben az Egyezményt és a strasbourgi bíróság gyakorlatát megvizsgálja és hivatkozza döntéseiben¹¹⁰ attól függetlenül, hogy hasonló vagy eltérő konklúzióra jut az alapjogi probléma kapcsán. A 2011 utáni alkotmánybírósági gyakorlat azt tükrözi, hogy a testület egyre inkább megosztott abban a kérdésben, hogy a strasbourgi emberi jogi mechanizmus hogyan játszhat szerepet a magyar Alaptörvény értelmezésében.¹¹¹

A testület a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatban kimondta, hogy az EJEB felfogása a magyar joggyakorlatot alakítja és kötelezi.¹¹² Fontos megjegyezni, hogy ezt a kötelező erőt kimondó elvet nem alkalmazta következetesen a testület, abban viszont továbbra is konzekvens, hogy kifejezetten elismeri, hogy a strasbourgi bíróság gyakorlata hatással van a hazai alapjogi értelmezésre. Egy későbbi döntésében a következőképpen fogalmazott: „Az EJEB ítélete deklaratív, azaz nem jelenti közvetlenül a jogkérdések megváltozását, gyakorlata azonban segítséget nyújthat az alkotmányos [...] alapjogok értelmezéséhez, tartalmuk és kiterjedésük meghatározásához. Az Emberi Jogok Európai Egyezményében biztosított jogok jelentésértalma ugyanis az EJEB egyedi ügyekben hozott döntéseiben testesül meg, amely elősegíti az emberi jogok értelmezésének egységesen érvényesülő felfogását.”¹¹³ Mindezek alapján megállapítható, hogy a kifejezés szabadságával kapcsolatos esetekben a magyar AB minden alkalommal áttekinti a vo-

¹⁰⁹ Ezt mutatja ki Kovács Péter is. KOVÁCS Péter: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletére való hivatkozás újabb formulái és technikái a magyar Alkotmánybíróság, valamint néhány más európai alkotmánybírósági gyakorlatában. *Alkotmánybírósági Szemle*, 2013/2, 73–84.

¹¹⁰ SÓLYOM: *Az alkotmánybíráskodás...* i. m. 152., 203–204., 216., 224.

¹¹¹ Lásd részletesebben POLGÁRI Eszter: Az Alkotmánybíróság esete az Emberi Jogok Európai Egyezményével: Az elvárások és a gyakorlat. *Fundamentum*, 2015/4, 12–14.

¹¹² 18/2004. (V. 25.) AB határozat, Indokolás II. 1. 1., ABH 2004. 306.

¹¹³ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Indokolás [19], ABH 2013. február 28. 191.

natkozó strasbourgi gyakorlatot,¹¹⁴ döntése azonban az alapjogok érvényesülése kapcsán nem minden esetben konvergál azzal. Arra is van példa,¹¹⁵ hogy bár felidéli a strasbourgi esetjogot, azzal ellentétes következtetésre jut.

Egy másik példa lehet a lengyel Alkotmánybíróság, amely az Egyezmény Lengyelország általi ratifikálást követő években következetesen hivatkozott az Egyezményre, illetve a Bíróság gyakorlatára többek között a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos esetekben.¹¹⁶ Ez a megállapítás számos más európai állam alkotmánybíróságára is igaz. Az Alaptörvény belső jogbeli elsőbbségét és a saját értelmezési autonómiáját folyamatosan hangsúlyozó német szövetségi Alkotmánybíróság is kimondta, hogy alkotmányjogi szinten az Egyezmény szövege és az EJEB esetjoga értelmezési segítséget nyújt az alapjogok tartalmának és terjedelmének meghatározása során, illetve az alkotmányos elvek értelmezésekor.¹¹⁷ A közelmúltban a testület ezt megerősítette, és azt is kimondta, hogy amellett, hogy a jogok értelmezésénél az EJEB esetjogának kiemelt jelentősége van, a strasbourgi gyakorlat ilyen módon való mérlegelése az ítékezés során a gyakorlat korábbi irányától való eltérést is igazolhatja.¹¹⁸

Ez a módszertan ugyanúgy megfigyelhető az EJEB gyakorlatában is. Az EJEB is él azzal a módszerrel, hogy egy konkrét esetben megvizsgálja az adott tagállam alkotmánybíróságának az esettel összefüggő döntését.¹¹⁹ Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy az alapjogi problémát tekintve ugyanarra a konklúzióra jut, mint az adott alkotmánybíróság.¹²⁰ A kifejezés szabadsága kapcsán erre jó példa két közelmúltbeli magyar eset, amelyekben az internetes kommentekért való felelősség magyar szabályozásáról és a gyakorlatról, illetve a sajtó tudósításával kapcsolatos felelősségről kellett döntenie a strasbourgi bíróságnak.¹²¹

¹¹⁴ 30/1992. AB határozat, Indokolás IV. 3. 3, 175.; 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Indokolás II. 2, ABH 1994. 224–225.; 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás II. 4., ABH 2001. 488.; 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [14]–[15], [25]–[33], [39]–[41], ABH 2014. március 3. 235–236.; 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [22], [33]–[35], [37], ABH 2014. április 24. 592., 594–596.

¹¹⁵ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, ABH 2018. január 10. 26–38.

¹¹⁶ BODNAR, Adam: Poland: EU driven democracy? In MORLINO, Leonardo – SADURSKI, Wojciech (eds.): *Democratization and the European Union. Comparing Central and Eastern European post-communist countries*. Routledge, London, New York, 2010, 33.; Constitutional Tribunal of Poland, No. SK 16/07, 23/04/2008, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2008-3-006?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2008-3-006?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. október 5.)

¹¹⁷ 2 BvR 1481/04, 14/10/2004, 32. http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2004/10/rs20041014_2bvr148104en.html (2017. október 5.)

¹¹⁸ 2 BvR 2365/09, 04/05/2011, 165. http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2011/05/rs20110504_2bvr236509en.html (2017. szeptember 12.)

¹¹⁹ *Keller v. Hungary*, Decision as to the Admissibility of Application no. 33352/02 by László Keller against Hungary, 4 April 2006, p. 7.; *Kaçki v. Poland*, Judgment of 4 July 2017, p. 5. § 26–28.; *K.M.C. v. Hungary*, Judgment of 10 July 2012, p. 5–9. § 16–17.

¹²⁰ Lásd például: *Konstantin Markin v. Russia*, Judgment of 22 March 2012, Reports of Judgments and Decisions 2012 (Extracts), p. 6–8. § 33–34.; *Vékony v. Hungary*, Judgment of 13 January 2015, p. 3, 4–5. § 13, 16.

¹²¹ *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary*, Judgment of 2 February 2016, p. 5–6. § 25. A magyar Alkotmánybíróság vonatkozó döntésének kritikáját lásd BALOGH Éva: Egy lépést hátra – A magyar Alkotmánybíróság döntése az internetes hozzászólásokért való felelősségről. *Pro Futuro*, 2015/1, 142–150.; *Magyar Jeti Zrt. v. Hungary*, Judgment of 4 December 2018, p. 7–8. § 20–22.

Mindezek alapján látható, hogy önmagában annak vizsgálata, hogy a bíróságok hány-szor hivatkoznak egymás esetjogára, csak részleges és félrevezető eredményekhez vezet-ne. Az ugyanis, hogy egyik bíróság hivatkozik a másik döntéseire, még nem jelenti azt, hogy hasonló megfontolások és indokok alapján az alapjogi probléma megoldását tekintve ugyanarra az eredményre jut. És megfordítva: attól, hogy egy bíróság nem hivatkozik a másik bíróság esetjogára, még nem jelenti azt, hogy a döntéshozatal során nem hatott rá annak gyakorlata, és érvelésében nem jelennek meg az adott esetre vonatkozó argumen-tumai és következtetései.¹²²

¹²² JACKSON, Vicki C.: Comparative... i. m. 59–60. Erre utal az EJEB érvelése is: „*Annak ellenére, hogy ez volna a legjobb módja az Egyezménynek való megfelelésnek, nem szükséges, hogy a nemzeti hatóságok, különösen a bíróságok kifejezetten hivatkozzanak az Egyezményre vagy idézzék a Bíróság esetjogát, feltéve, hogy a nemzeti jog terminológiáját alkalmazva megfelelően egyensúlyoznak a releváns kritériumok alapján az Egyezményben biztosított két ütköző érdek között.*” *Niskasaari and Otavamedia Oy v. Finland*, Judgment of 23 June 2015, p. 11. § 49. Fontos megjegyezni, hogy ahogy az idézetből is kitűnik, az EJEB oldaláról van egy olyan elvárás, hogy a nemzeti bíróságok – amennyiben az Egyezménynek megfelelően akarnak ítélni – azok alapján a kritériumok alapján mérle-geljenek, amelyeket az EJEB alakított ki.

DUPress

III. AZ ALKOTMÁNY ÉS AZ ALKOTMÁNY- BÍRÁSKODÁS KÖLCSÖNHATÁST MEGALAPOZÓ JELLEMZŐI

A kölcsönhatás elemzéséhez elengedhetetlen annak a fogalmi keretnek a bemutatása, amelyre a vizsgálat vonatkozik. Ebben a fejezetben az alkotmány fogalmával, az alkotmányossággal, illetve az alkotmány normáinak típusaival és az alkotmánybíráskodás jellemzőivel foglalkozok. Az alkotmánybíráskodást mint tevékenységet mutatom be, nem célozom a történeti vizsgálódás, illetve az alkotmánybíráskodás modelljeinek ismertetése.¹²³ Nem foglalkozom az alkotmánybíróságok vagy más alkotmánybíráskodást végző szervek szervezetével, eljárásaival. Amennyiben szükséges a szemléltetés érdekében, e sajátosságokra alkalmanként utalok. Az alkotmánybíráskodás öt olyan sajátosságára fókuszálok, amelyek leginkább jellemzik ezt a tevékenységet, és amelyek a strasbourgi bíróság tulajdonságaival bizonyos szempontok szerint hasonlóságot mutatnak, így a közöttük lévő kölcsönhatást megalapozzák. Az állításom ugyanis az, hogy az alkotmánybíróságok és az Emberi Jogok Európai Bírósága közötti kölcsönhatás egyik meghatározó oka, hogy e bíróságok tevékenysége, az ítélezésük tárgya, illetve az általuk alkalmazott mechanizmus között alapvető hasonlóságok vannak. A bemutatás tehát e tárgykörökre vonatkozik, a fogalmakat ebben a keretben tárgyalom, azaz kifejezetten azokat a sajátosságokat mutatom be, amelyek az esetjog ebből a szempontból való elemzéséhez szükségesek. Az elemzés során a fogalmakat az itt kidolgozott értelemben használom.

1. AZ ALKOTMÁNY FOGALMA ÉS AZ ALKOTMÁNYOSSÁG

Az alkotmány a modern demokratikus társadalmakban *a politikai közösség legfontosabb jogi instrumentuma*, az állam, illetve a társadalom egészének érdekkörébe tartozó jogi kérdéseket szabályoz. Meghatározza az állam és polgárai közötti viszony jellemzőit, azokat az intézményeket, amelyek mindezt érvényesíteni tudják, a közös ügyekben való döntéshozatal formáját és kritériumait. Az alkotmány feladata többek között az emberek szabadságának és egyenlőségének biztosítása, a közös értékek és a közösségi célok meghatározása. Az alkotmány határozza meg az állam identitását, egyszerre politikai és morális elveket tartalmazó¹²⁴ jogi dokumentum.

¹²³ A modellek kialakulásáról és jellemzőiről lásd CAPPELLETTI, Mauro – COHEN, William: Az alkotmánybíráskodás története és jelenkori elterjedése. In PACZOLAY Péter (szerk.): *Alkotmánybíráskodás – Alkotmányértelmezés*. Rejtjel, Budapest, 2003, 41–51.; GINSBURG, Tom: The Global Spread of Constitutional Review. In CALDEIRA, Gregory A. – KELEMEN, Daniel R. – WHITTINGTON, Keith E. (eds.): *The Oxford Handbook of Law and Politics*. Oxford University Press, 2008, 81–98.; STONE SWEET, Alec: *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*. Oxford University Press, Oxford, 2000, 32–41.

¹²⁴ TÓTH Gábor Attila: *Túl a szövegen: Értekezés a magyar alkotmányról*. Osiris, Budapest, 2009, 31.

Az alkotmány fogalmi sajátosságait különböző elméleti kategóriák keretei között lehet megadni. Ezen elméleti szempontrendszerek közül párosításokat emelek ki. Elsőként a formai és tartalmi alkotmány fogalmát határolom el, majd a leíró és normatív alkotmányok sajátosságait tekintem át. Ezt követően az alkotmány szabályozási tárgykörének és az alkotmány funkcióinak alaposabb feltárása érdekében Bragyova András csoportosítását mutatom be. Végül az alkotmány szabályozási módszereinek sajátosságait, azaz az alkotmány normáinak típusait ismertetem Tóth Gábor Attila rendszerezése alapján.¹²⁵

Ezen osztályozások bizonyos elemei megegyeznek, ugyanakkor a definíció kidolgozásához kifejtésük elengedhetetlen, hiszen az alkotmány fogalmának más és más vonásaira mutatnak rá. Fontos kiemelni, hogy ezek a jogtudomány által alkotott kategóriák elvi szinten teljesen elválaszthatók, azonban az államok létező alkotmányaira vonatkozóan nem lehet ilyen kategorikus megállapításokat tenni, mivel azok rendelkezései e jellemzőket ötvözik.

Formai értelemben írott szöveget jelent az alkotmány, az állam jogi alapdokumentumát. Ez tipikusan egyetlen dokumentum, mint például Németországban és Magyarországon. Vannak olyan államok is, ahol több, különálló írott jogi norma alkotja együttesen az alkotmányt. Ilyen például Svédország, Csehország és Izrael. Ezekben az esetekben kartális alkotmányról beszélünk. A legtöbb európai államnak van kartális alkotmánya. Létezik olyan megoldás is, amikor nem egy – esetleg néhány – szöveg alkotja az állam alkotmányát, hanem több – írott és íratlan – részből tevődik össze. Az alkotmány részét képezik a törvények, a bírói döntések és a szokásjog is. Ezt példázza az Egyesült Királyság alkotmányos berendezkedése.¹²⁶

Tartalmi értelemben akkor beszélhetünk alkotmányról, ha az meghatározza az állam berendezkedését, a közhatalom gyakorlásának módját, tartalmazza az alapvető intézményeket, az alapvető emberi jogokat, az alkotmányos elveket és a jogforrásokat. Legtöbbször az alkotmányok tartalmazzák az állami szimbólumokat is. Az alkotmány az állam hatalmát keretek között tartja, ugyanis rendelkezései határt szabnak a hatalom gyakorlásának, korlátokat állítanak fel a hatalomgyakorlással szemben.¹²⁷ Az államhatalom egyik legfontosabb korlátját az emberi jogi katalógus adja.¹²⁸ Az alkotmányos demokráciákban tehát tartalmi értelemben azt várjuk el az alkotmánytól, hogy az alkotmányos demokrácia megvalósulását biztosítsa rendelkezéseivel. Ha ez teljesül, az alkotmány érvényesül,¹²⁹ akkor alkotmányosságról beszélünk.

¹²⁵ Ezeken túlmenően számos más szempont alapján is lehet csoportosítani az alkotmány fogalmára vonatkozó kategóriákat. Paczoly Péter például a következő kategóriákat emeli ki: tágabb és szűkebb értelemben vett alkotmány, anyagi és formai értelemben vett alkotmány, individualista és organisztikus felfogású alkotmányok, garanciális vagy állami beavatkozást szabályozó alkotmányok, illetve ezek kombinációi. PACZOLAY Péter: Alkotmánybíráskodás a politika és a jog határán. In PACZOLAY (szerk.): i. m. 9–10.

¹²⁶ DICEY, Albert Venn: *Bevezetés az angol alkotmányjogba*. Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest, 1902, 21–30. (Tarnai János fordítása.); BARENDT, Eric: *An Introduction to Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, New York, 1998, 32–34.

¹²⁷ SAJÓ András: *Az önkorlátozó hatalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1995, 46–47.

¹²⁸ DE VISSER, Maartje: *Constitutional Review in Europe, A Comparative Analysis*. Hart Publishing, Oxford, Portland, 2014, 1.

¹²⁹ PACZOLAY: *Alkotmánybíráskodás...* i. m. 10.

Két példával szemléltetem a különbséget. 1989-ben Magyarországon formai értelemben nem keletkezett új alkotmány, hiszen az 1989. évi XXXI. törvény elfogadásával az Országgyűlés módosította a meglévő alkotmányt, az 1949. évi XX. törvényt. Tartalmi értelemben azonban új alkotmány jött létre, mivel a korábbi szöveget új rendelkezések váltották fel, melyeknek köszönhetően az alkotmányos berendezkedés teljes mértékben átalakult.¹³⁰

Lengyelországban 1997-ben a rendszerváltás lezárásaképpen formai értelemben új alkotmány keletkezett, tartalmilag azonban ez nem jelenthető ki kategorikusan, mivel az állam alkotmányos alapszerkezete változatlan maradt, az új dokumentum csupán korrigálta azt. Ezt tükrözi az alkotmány preambuluma is, hiszen az 1989-es változásokat az állam újjáalakulásának és a demokratikus alapok megteremtésének tekinti, onnan származtatva önmagát.¹³¹

Leíró értelemben az alkotmány tényszerű megállapításokat tesz, bemutatja az állam szervezetét, ismerteti az állam működését, vázolja a jogokat és kötelezettségeket. Önmagában egy deskriptív jellegű alkotmány csupán egy írott szöveg, amelynek a jogrendszerben nincsenek érdemi következményei. A Magyarországon 1949-ben elfogadott, szovjet mintát követő alkotmány leíró értelemben alkotmány volt, hiszen tartalmazta az említett tételeket. Rendelkezései azonban nem voltak kikényszeríthetők, a jogrendszerre valójában nem gyakoroltak meghatározó jelentőségű hatást, így bár leíró értelemben alkotmány volt, valójában csupán politikai dokumentum.¹³² Igaz ez akkor is, ha a korábbiakban ismertett keretben, formai értelemben alkotmány volt, hiszen jogszabály formájában létezett. Ahhoz, hogy az alkotmány valóban betöltse funkcióját, *normativitás* szükséges. Ez abban különbözik az előző konstrukciótól, hogy az alkotmány rendelkezései nem csupán leíró jellegűek, hanem *előírások* is. A normatív alkotmány azzal az igénnyel lép fel, hogy rendelkezései mellett, hogy mindenkire kötelezők, kikényszeríthetők is legyenek. Alkotmányos garanciákkal biztosítja érvényesülésüket. Az alkotmány a jogrendszer legfőbb normája, rendelkezéseivel a jogrendszer egyetlen szabálya sem lehet ellentétes. Ebben az értelemben az alkotmány ad felhatalmazást minden normának, azon alapul a jogrendszer minden normájának érvényessége.¹³³ A normatív alkotmány fogalmához az is hozzátartozik, hogy a modern alkotmányos rendszerekben az alkotmány felé az az elvárás, hogy az állam hatalmát korlátozza, ami abban az esetben lehetséges, ha bizonyos alapelveket elismer. Ezek a népszuverenitás, a hatalommegosztás, a demokrácia, a jogállamiság, illetve az alapvető emberi jogok és azok védelme. Ha egy alkotmány ezeket az elveket tartalmazza, és biztosítja azok érvényesülését, alkotmányosságról beszélünk.

¹³⁰ KOVÁCS, Kriszta – TÓTH, Gábor Attila: Hungary's Constitutional Transformation. *European Constitutional Law Review*, Vol. 7. No. 2. (2011) 184.

¹³¹ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya. In NÉMETH Lajos: i. m. 477.

¹³² Kis János: Alkotmánybíráskodás a mérlegen (I. rész). *Fundamentum*, 1999/3, 5.

¹³³ BRAGYOVA András: Vannak-e megváltoztathatatlan normák az alkotmányban? In BRAGYOVA András (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Holló András batvanadik születésnapjára*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003, 68–70.; Sajó András megfogalmazása szerint az alkotmány minden más jogi szabály felett álló alaptörvény kell, hogy legyen, a jogrendszer alfája és ómegája. E kritériumok teljesülése esetén képes az alkotmány arra, hogy meghatározza az egész jogrendszert. SAJÓ: *Az önkorlátozó...* i. m. 53.

A modern alkotmányok rendelkezései egyaránt leíró és normatív karakterűek. Egyrészt leíró jellegűek, mivel leírják, hogy milyen az állam alkotmányos berendezkedése, milyen alapjogok illetik meg az embereket és így tovább, és emellett normatív igényt is állítanak a politikai közösség tagjai felé. Erősebb a leíró jellegük azoknak a rendelkezéseknek például, amelyek a politikai közösség jellemzőit adják meg, meghatározzák az államformát, az állami szimbólumokat, az alkotmány alanyait. Ez nem jelenti azt, hogy az alkotmánynak azok a rendelkezései, amelyek inkább leíró jellegűek, egyenrangúak lennének egy politikai röpirat, közlemény vagy felhívás szövegével. Az különbözteti meg tőlük, hogy az alkotmánynak autoritása van, azaz e rendelkezéseknek egyúttal normatív igényük is van.¹³⁴

Bragyova András az alkotmányok két elméleti típusát különbözteti meg: az *eljárás*i, azaz *statútum* alkotmányt, illetve a *szubsztantív*, azaz *rawlsi* alkotmányt. Eszerint a statútum alkotmány az állam szervezeti felépítését, az intézményeket, a különböző eljárásokat és hatásköröket, és az ezek be nem tartására vonatkozó jogkövetkezményeket tartalmazza, meghatározza a hatalomgyakorlás módját. A szubsztantív alkotmánynak ezzel szemben nem az állam az elsődleges szabályozási tárgya, hanem a politikai közösség, innen a másik elnevezés, Rawls-alkotmány, mivel ez megfeleltethető Rawls „társadalom-alapszerkezetének”. Itt tehát a társadalom intézményeinek szabályozásáról van szó, olyan normákról, amelyek a politikai közösség létét determinálják. Főként a szabályozás tárgyköréhez kapcsolódóan a szabályozástechnikában lehető fel a két alkotmánytípus közötti különbség. Míg a statútum alkotmány alkotmányos jogokat szabályoz kifejezetten eljárási szempontból, addig a szubsztantív alkotmány alapjogokat tartalmaz, melyek a jogrendszer normáinak tartalmát adják meg.¹³⁵ Fontos hangsúlyozni, hogy ezek szigorúan elhatárolt, elméleti kategóriák, melyek a gyakorlatban természetesen keverednek az egyes alkotmányokban, illetve jogrendszerekben. Ez a megközelítés azért lehet hasznos, mert segítségével megállapításokat tehetünk az alkotmány *funkcióiról*. A statútum alkotmánynál az államszervezet működésének van központi szerepe, amelyből az alkotmány egyik fő funkciójára következtethetünk, az államhatalom korlátozására. Ez az állam hatásköreinek, eljárásainak szabályozását jelenti, ezáltal határozva meg közvetve a politikai közösséget. Ennek legalapvetőbb módja a hatalommegosztás fontos alapelvének deklarálása. A szubsztantív alkotmány kategóriája alapján az alkotmányok másik fontos funkciója határozható meg. Ez pedig az, hogy az alkotmány az adott jogrendszert alkotó normák tartalmát határozza meg. Ebben pedig kifejeződik az alkotmány közösségformáló, közösséget összetartó funkciója is. Az alkotmány kiemelkedő feladata ugyanis, hogy a hatálya alatt élő, sokféle meggyőződésű emberek számára közös alapot biztosítson.

Mindezek után az alkotmány normáinak típusait jellemzem. *Tóth Gábor Attila* John Rawls és Herbert Hart megközelítéseire kiindulópontként tekintve az alkotmány szabályait eljárási és tartalmi mezőkre osztotta, kiegészítve egy harmadik kategóriával, az önmeghatározó normákkal. Ebben a megközelítésben *eljárási normáknak* tekintjük az alkotmányos intézmények autoritását meghatározó szabályokat, amelyek ezen intézmények felhatalmazásának határait jelölik ki. Kijelölik az eljárások alanyait, résztvevőit, a hatásköröket és az

¹³⁴ TÓTH: *Túl...* i. m. 142.

¹³⁵ BRAGYOVA András: *Az alkotmánybíráskodás elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Budapest, 1994, 58–67.

érvényességet. Idetartoznak például az egyes szervek szabályozási autonómiáját meghatározó normák, a jogforrási hierarchiát, a nemzetközi és belső jog közötti viszonyt szabályozó normák. A másik nagy kategóriát a *tartalmi normák* alkotják. Ezek jellemzője, hogy az állam beavatkozási lehetőségeit jelölik ki az egyének cselekvési szabadságával kapcsolatban. Az ilyen típusú normák tehát az egyén és a politikai közösség viszonyát szabályozzák. Az állami cselekvéssel szemben a legfontosabb tartalmi korlátot az alapvető jogok jelentik. Így az alkotmány tartalmi normáira az egyes alapjogokat elismerő és védő rendelkezései jelentik a legjobb példát. Látható, hogy az eljárási és tartalmi normák az alkotmány szabályainak jelentős részét lefedik, ez azonban nem jelent teljességet. Az alkotmány szabályainak harmadik típusával egészülnek ki, a *definitív, önmeghatározó normákkal*. Ezek a rendelkezések a politikai közösség jellemzőit írják le. Idetartoznak az államformára, az állam jelképeire, a politikai közösség sajátosságaira vonatkozó szabályok.

Hangsúlyozni kell, hogy e kategóriák között éles határvonal nem húzható. Ennek oka, hogy az eljárási normák háttérében is vannak tartalmi megfontolások, és a tartalmi normákhoz is kapcsolódnak eljárási elemek, és mindkét normatípus a politikai moralitáson alapul, bizonyos politikai filozófiai elvek igazolják őket.¹³⁶ Az alkotmány három típusú rendelkezéseit tehát integrált morális értékek kapcsolják össze, és ezáltal válik az koherens rendszerré.¹³⁷

2. AZ ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁS SAJÁTOSÁGAI

2.1. AZ ALKOTMÁNY ÉRTELMEZÉSE

Könnyű belátni, hogy a jogrendszer alapvető dokumentuma értelmezéssel válik az állam és az állampolgárok mindennapi gyakorlatának szerves részévé, élő dokumentummá. Ebből következik, hogy az alkotmányt – és természetesen más jogszabályokat is – nap mint nap rengetegen értelmezik. Az értelmező tulajdonképpen bárki lehet. Értelmezik az alkotmányt az állam szervei, a média, a politikusok, a közéleti vita más szereplői, az állampolgárok. Mi sem lehet szemléltetőbb példa, mint hogy az amerikai alkotmány legelső, kidolgozott értelmezését egy New York-i újságokban megjelenő cikksorozat adta. A méltán híressé vált *Federalist Papers*¹³⁸ sorozatban az Alkotmányozó Konvenció tagjai közül ketten és egy, az amerikai bel- és külügyek iránt elkötelezett jogász ugyanis 85 részből álló cikkgyűjteményben a szövetségi alkotmány mellett szállt síkra, értelmezve és magyarázva az alkotmány rendelkezéseit, illetve az általa létrehozott állami rendszert és annak ideális működését. Az alapító atyák szándékát kutató akademikusok, illetve az originalista értelmezési módszert preferáló amerikai bírák számára napjainkban is elsődleges hivatkozási alapként szolgálnak a *Federalist Papers*-ben megjelent írások. Azok számára is kiindulási pontként szolgálnak, akik a fejlődő, dinamikus, „élő alkotmány” felfogást képviselik, mi-

¹³⁶ TÓTH: *Túl...* i. m. 41–49.

¹³⁷ TÓTH: *Túl...* i. m. 243.

¹³⁸ HAMILTON, Alexander – MADISON, James – JAY, John: *A föderalista: Értekezések az amerikai alkotmányról*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. (Balabán Péter fordítása.)

vel az eredeti értelmezéssel össze tudják vetni az azóta végbement változásokat, és így értelmezik az alkotmányt.

Az alkotmánybíráskodást végző szervek – legyen az alkotmánybíróság vagy más ilyen hatáskörrel rendelkező bírói szerv¹³⁹ – értelmezését az különbözteti meg az alkotmány többi értelmezőjétől, hogy azok az *alkotmány autentikus értelmezői*, az ő értelmezésüknek a jogrendszer egészére ható következményei lehetnek.¹⁴⁰ A kontinentális típusú alkotmánybíróságoknak például vannak erga omnes hatályú döntései, amelyek mindenkire kötelezőek. Ezen alkotmánybíróságok végső döntést hoznak abban az értelemben, hogy határozatuk ellen jogorvoslással más nemzeti szervhez nem lehet fordulni. Az amerikai típusú alkotmánybíráskodásban is találhatunk hasonló elemeket. Igaz ugyan, hogy az alsóbb bíróságok által végzett alkotmánybíráskodásnak az egész jogrendszerre vonatkozó hatása kevésbé meghatározó, ám a legfelső bírói szerv ebben a modellben is olyan döntéseket hoz, amelyekkel szemben fellebbezésnek más szervhez való fordulással nincs helye, és az alsóbb bíróságokra kötelező. Más szempontból viszont természetükből fakadóan sohasem végleges a döntésük. Az alkotmányos gyakorlat ugyanis évek, évtizedek alatt változhat. Könnyen előfordulhat, hogy később a bírák másképp döntenek hasonló ügyekben, mivel más megfontolásokat vesznek figyelembe, változnak az életviszonyok stb. Egy állam alkotmányos működésére azonban ezek a bíróságok mindenképpen meghatározó hatást gyakorolnak.

Az alkotmánybíráskodás nélkülözhetetlen része az, hogy a bíróság az alkotmány szövegét magyarázza, körülírja az alkotmány viszonylag tömör normáinak jelentését. Az alkotmánybíráskodással az alkotmányjog részévé válnak különböző mércék, megtörténik az alapelvek tartalmának kibontása, illetve a jogintézmények rendeltetésének és alkotmányos működésének tisztázása. Mindebből következik, hogy az alkotmánybíráskodás olyan értelmező tevékenység, amely jogfejlesztéssel párosul. A cél az, hogy az alkotmány rendelke-

¹³⁹ Marshall bíró a híres *Marbury v. Madison* ügyben hozott ítéletben fogalmazta meg, hogy a bíróságoknak kifejezetten az a dolga, hogy megmondják, mi a jog. Azoknak, akik alkalmazzák a jogot az egyes esetekben, szükségszerűen az a feladatuk, hogy magyarázzák és értelmezzék a szabályt. Ha két törvény között konfliktus van, akkor a bíróságok dolga, hogy e konfliktus kapcsán döntést hozzanak. Tehát az alkotmány és a törvények közötti konfliktus esetén is a bíróságoknak kell döntést hozni. *Marbury v. Madison*, U.S. 137 (1803) P. 5.

¹⁴⁰ Ezen a ponton fontos megjegyezni, hogy elméleti viták tárgya az, hogy a bíróságoknak mi a szerepe az alkotmányos demokráciákban. *Jeremy Waldron* a törvényhozó hatalom feletti bírói kontrollt elutasítja. Az ilyen típusú bírói felülvizsgálat elleni álláspontját két alapgondolat mentén fejti ki. Egyrészt úgy véli, hogy nincs arra ok, hogy azt feltételezzük, hogy a bírák jobban megvalósítanák a jogok védelmét, mint a törvényhozók. Másrészt, *Waldron* szerint, függetlenül a bírói felülvizsgálat eredményétől, a törvényhozás feletti bírói kontroll illegitim. Álláspontja szerint a választóknak felelős törvényhozást nem korlátozhatja a nem közvetlenül a nép által választott bíróság. *WALDRON, Jeremy: The Core of The Case Against Judicial Review*, 115. *The Yale Law Journal* (2006) 1346–1406. *Mark Tushnet* a bírói felülvizsgálatnak (*judicial review*) két fajtáját különbözteti meg. Az egyik típus az, amikor a demokratikusan megválasztott törvényhozó döntését megváltoztathatják a bírák, akiket nem a politikai közösség tagjai választottak (*judicial displacement of legislative choices*). A másik típus, amelyet ő gyenge bírói felülvizsgálatnak nevez (*weak judicial review*), az e tárgykörön kívül eső felülvizsgálat. *Tushnet* is az első típusú felülvizsgálat ellen érvel. *TUSHNET, Mark: Taking the Constitution Away from the Courts*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1999. Egy későbbi munkájában a bírói felülvizsgálat elleni érvelés pozitív és negatív összetevőiként csoportosítja a szakirodalomban létező különböző érveket. *TUSHNET, Mark: Against Judicial Review*. Harvard Public Law Working Paper, No. 09-20, March 26, 2009.

zései érvényesüljenek, biztosítva ezzel az alkotmányosság megvalósulását. Az értelmezés során az alkotmánybíróságoknak – bizonyos korlátok között – *értelmezési szabadságuk* van. Ez a szabadság vonatkozik például azoknak az érvelési szempontoknak a kiválasztására, amelyekből a bíróság a következtetéseit kialakítja. Mindezt koherens, logikus, észszerű, megalapozott érveléssel kell alátámasztania, amely racionális eszközökkel ellenőrizhető. Mindemellett döntésének illeszkednie kell az alkotmányos rendszerbe.¹⁴¹

Jelen munka vizsgálata a normákat értelmező bíróságok gyakorlatára terjed ki. Erre az értelmező tevékenységre vonatkozóan különböző nézőpontokból szemlélve eltérő álláspontok alakultak ki, melyek a bírói gyakorlatra is nagy hatással voltak. Jogpozitivistáknak álláspont szerint a bírák bizonyos esetekben az értelmezésük során jogalkotó tevékenységet végeznek. *Herbert Hart* szerint mivel a jog ember alkotta nyelven van megfogalmazva, előfordulnak olyan nehéz esetek, amelyeknél bizonytalanság merül fel a szabály alkalmazhatóságára vonatkozóan. Ezt nevezte Hart a jog nyitott szövedékének. Ezekben az esetekben Hart szerint a bíróságok a jogot értelmezve kiegészítik az írott joganyagot, valamint hozzátesznek a jogrendszerhez, és így szabályalkotóvá válnak.¹⁴²

Bragyova András konkrétan az alkotmánybíráskodással kapcsolatban ezt úgy fogalmazza meg, hogy az alkotmánybíráskodás normamagyarázó tevékenysége által a „jogrendszer tartalmi bővülése” valósul meg. Eszerint az alkotmánybíráskodás révén olyan tartalmak válnak a jogrendszer részévé, amelyek a nélkül nem volnának a joganyagban.¹⁴³

Ronald Dworkin ezzel szemben úgy foglalt állást, hogy a jog nem csupán jogi szabályokból áll, hanem jogelvek is a részét képezik. E jogelveket leginkább az jellemzi, hogy nem próbálják meghatározni azokat a feltételeket, amelyek fennállása esetén alkalmazni kell őket. Sokkal inkább érvként szolgálnak, amelyek a konkrét esetekben való döntést valamilyen irányba elmozdíthatják. Az elvek másik fontos tulajdonsága, hogy azoknál fel lehet vetni a fontosságuk, a súlyuk kérdését. A jogi szabályoknál ez a dimenzió nem létezik. Amikor az elvek egymással konfliktusba kerülnek, akkor mérlegelés kérdése, hogy melyik lesz az adott esetben döntő súlyú.¹⁴⁴ E felfogás szerint a bírák a jogértelmezés során nem hozzátesznek valamit a jogrendszerhez, hanem az annak eleve részét képező elveket is sorra veszik, döntésüket az alapján hozzák, hogy az érvek melyik oldalon vannak túlsúlyban. Az alkotmánybíráskodás esetében ennél továbbmegy *Dworkin*, állítása az, hogy az alkotmány morális értelmezést kíván meg, az az alkotmányos gyakorlat része, és végső soron az alkotmányos demokrácia működésének elengedhetetlen része.¹⁴⁵

Az alkotmányértelmezés azért bonyolult feladat, mert az alkotmány szövege számos értelmezést lehetővé tesz. További nehézségeket okoz a szabályozandó életviszonyok sokfélesége, a politikáról alkotott fogalmak pontatlansága, illetve a nyelvi korlátok, azazhogy a szavak nem mindig tudják pontosan kifejezni azokat az eszméket, amelyeket az alkotmányozó közvetíteni akar. Az értelmezés komplexitását fokozza az is, hogy az alkotmá-

¹⁴¹ BLUTMAN: A nemzetközi... i. m. 303.

¹⁴² HART, Herbert L. A.: *A jog fogalma*. Osiris, Budapest, 1995, 151., 159., 169. (Takács Péter fordítása.)

¹⁴³ BRAGYOVA: *Az alkotmánybíráskodás...* i. m. 10.

¹⁴⁴ DWORKIN, Ronald: *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1997, 22–28.

¹⁴⁵ DWORKIN, Ronald: Az alkotmány morális értelmezése és a többségi elv. *Fundamentum*, 1997/1, 7–27.

nyoknak a politikai közösségben meglévő különböző érdekeket, értékeket kell egymással összeegyeztetniük.¹⁴⁶

2.2. NORMAKONTROLL ÉS A JOGALKALMAZÁS ALKOTMÁNYOS FELÜLVIZSGÁLATA

Az alkotmánybíráskodás legfőbb funkciója, hogy a *jogforrások alkotmányos kontrollját* végezze, alkotmányos felülvizsgálatot lásson el. Az alkotmánybíráskodás ezáltal korlátozza mindhárom hatalmi ágat. Maga az alkotmánybíráskodás léte abból az előfeltevésekből fakad, hogy az alkotmány a legfőbb norma, a rendelkezéseinek érvényesülnie kell, azaz védeni kell attól, hogy az alkotmány integritása, a benne foglalt értékek és más rendelkezései sérüljenek.¹⁴⁷ Ennek eleget téve az alkotmánybíráskodás rendkívül sokféle módon megvalósulhat, a jogrendszer különböző elemeinek vizsgálatára kiterjedő tevékenység, mely az egyes államokban más és más, különféle hatáskörökben nyilvánul meg.¹⁴⁸

A közszereplők bírálatával kapcsolatos esetjogban az alkotmánybíráskodás kétféle tevékenysége meghatározó: a jogszabályok és a bírósági jogalkalmazás alkotmányos felülvizsgálata. Így az elemzés előkészítése érdekében ebben a részben ezeknek a tevékenységeknek a főbb jellemzőit mutatom be, és utalok a magyar Alkotmánybíróság hatásköreinek e tekintetben bekövetkezett fontos változásaira.

Az alkotmánybíráskodás egyik legjellemzőbb tevékenysége a *normakontroll*. Praktikus módon ez azt jelenti, hogy az alkotmánybíráskodást végző szerv egy normát abból a szempontból vizsgál meg, hogy egy magasabb rendű normával – az alkotmánnyal – összhangban van-e. Amennyiben nem, az alkotmánybíráskodás feladata a normakonfliktus feloldása a norma megsemmisítésével, vagy alkalmazásának mellőzésével attól függően, hogy milyen modellben működik az alkotmánybíráskodás. Európában sok államnak van mindhárom hatalmi ágtól elkülönült alkotmánybírósága. Az ilyen típusú alkotmánybíráskodás jellemzője, hogy a normakontroll eljárás eredménye – amennyiben az alkotmányellenes – a vizsgált szabály megsemmisítése lehet. Emiatt használják gyakran az alkotmánybíróságokra a negatív jogalkotó kifejezést. Emellett a decentralizált modellre is van példa – így a skandináv államokban, Írországból és az Egyesült Királyságból – a kontinensen, amelyben az alkotmányos felülvizsgálatot a rendes bíróságok végzik. Ebben az esetben a bíróságok nem semmisíthetik meg a szabályt, arra van lehetőségük, hogy megállapítsák, hogy az az alkotmánnyal nem összeegyeztethető. Ennek egyik következménye az lehet, hogy az alkotmányellenes szabályt nem alkalmazzák. Amennyiben ezt a legfelső bírói fórum teszi, az az összes alatta lévő bíróságra kötelező. Hatását tekintve tehát egy ilyen tartalmú legfelső bírói döntés hasonló az osztrák–német modell szerinti alkotmánybírósági döntéshez, hiszen az lehet a következménye, hogy a bíróságok nem fogják alkalmazni az

¹⁴⁶ MURPHY, Walter F.: Az alkotmányértelmezés művészete (Bevezető ismertetés). In PACZOLAY (szerk.): i. m. 149.

¹⁴⁷ DE VISSER: i. m. 54.

¹⁴⁸ Az alkotmánybíróságok különféle hatásköreiről lásd GINSBURG, Tom – ELKINS, Zachary: Ancillary Powers of Constitutional Courts. *Texas Law Review*, Vol. 87. No. 7. (2009) 1431–1461.

alkotmányellenes jogszabályt. Fontos különbség azonban, hogy a kontinentális modellben működő alkotmánybíróságok erga omnes hatállyal semmisítik meg az alkotmányellenes szabályt, döntésük tehát nemcsak a bíróságokra, hanem mindenkire kötelező.

Az Egyesült Királyságban a magasabb szintű bíróságok azt is vizsgálhatják, hogy egy adott jogszabály összhangban van-e az Emberi Jogok Európai Egyezményével, amelyet a Human Rights Act a belső jog részévé tett. Amennyiben a bíróság nem talál olyan értelmezését a jogszabálynak, amely megfelelné az Egyezménynek, kimondhatja az azzal való összeegyeztethetlenségét (*declaration of incompatibility*). Ennek következtében nem lesz érvénytelen az adott jogszabály, és a hatályát sem érinti a bíróságnak ez a nyilatkozata, tehát a bíróságok nem semmisíthetik meg azt. Ugyanakkor fontos jelzés a bíróság által kibocsátott összeférhetlenségi nyilatkozat a törvényhozás felé arra vonatkozóan, hogy az Egyezménnyel összeegyeztethetetlen jogszabályt módosítsa.¹⁴⁹

A jogalkalmazás – elsősorban a *bíróságok döntéseinek – alkotmányos felülvizsgálata* során az alkotmánybíráskodást végző szerv azt vizsgálja, hogy a konkrét ügyben eljáró bíróságok az alkotmányos szempontok figyelembevételével hozták-e meg a döntésüket, illetve hogy a döntés végeredményben sért-e valamilyen alkotmányban biztosított jogot.

Az amerikai modellben ez a tevékenység elsősorban a Legfelső Bíróság gyakorlatára jellemző, és ez a felülvizsgálat eljárásjogi értelemben nem különbözik a testület által végzett normakontrolltól. A testület mindkét típusú felülvizsgálatot egy konkrét ügy kapcsán, fellebezési hatáskörében eljárva gyakorolja. A fellebbezéssel érintett döntések jogszerűsége, illetve az alkalmazott jogszabály alkotmányossági felülvizsgálata mellett azt is megállapíthatja a testület, hogy az adott döntés valamilyen alkotmányos szempontot figyelmen kívül hagyott vagy azt nem megfelelően alkalmazta, és azt megváltoztathatja. E tevékenység során a Legfelső Bíróság olyan alkotmányos követelményeket is megfogalmazhat, amelyek a bíróságokra kötelezőek. Ez történt tulajdonképpen a közszereplők bírálatának alapjogi jelentőségét felismerő, és az addigi bírói gyakorlatot megfordító *New York Times v. Sullivan*¹⁵⁰ esetben is.

Az osztrák–német modellben a bírói döntések alkotmányosságának felülvizsgálatára az ún. teljes (*full*) alkotmányjogi panasz¹⁵¹ eljárás irányul. A jogorvoslatok kimerítése után az kezdeményezhet ilyen eljárást, aki úgy gondolja, hogy az ügyében meghozott bírósági döntés(ek) valamilyen alkotmányban biztosított jogát sértik. Ebben az eljárásban az alkotmánybíróság azt vizsgálja, hogy a bírósági döntésekben lévő jogértelmezés összhangban van-e az alkotmánnyal az alkotmányban biztosított jogok érvényre juttatását tekintve. Amennyiben arra a következtetésre jut, hogy az adott bírósági döntés alkotmányellenes, azt megsemmisíti. Ennek következtében az alkotmányos szempontok figyelembevételével a rendes bíróságoknak új eljárást kell lefolytatniuk az adott ügyben. Emellett szintén fontos

¹⁴⁹ KOVÁCS Kriszta: Az alkotmánybíráskodás lényeges tartalma. *Alkotmánybírásgági Szemle*, 2011/1, 96–97.

¹⁵⁰ *New York Times v. Sullivan*, 376 U. S. 254 (1964).

¹⁵¹ E hatáskör egyes országokbeli részletes bemutatását lásd ÁLVAREZ, L. Á. – GÖTTINGER, V. – HARTWIG, M. – LACHMAYER, K. – SUCKER, F.: A „valódi” alkotmányjogi panasz és elbírálásának főbb jellemzői. *Alkotmánybírásgági Szemle*, 2011/2, 64–73. (Az *Alkotmánybírásgági Szemle* szerkesztőségének összehívása és fordítása Jakab András közreműködésével.)

jellemzője ennek az eljárásnak, hogy az alkotmánybíróság ennek során a rendes bíróságok számára alkotmányos szempontokat fogalmazhat meg.

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában 2012 előtt a törvényhozás felülvizsgálatára irányuló normakontroll eljárás volt meghatározó. A jogszabályok alkotmányossági felülvizsgálatára irányuló absztrakt utólagos normakontroll eljárást ugyanis bárki, érintettség nélkül kezdeményezhette (*actio popularis*). Emellett szintén a jogszabályok felülvizsgálatára irányuló eljárás volt az egyedi ügyben eljáró bíró által az eljárás felfüggesztése mellett kezdeményezhető konkrét normakontroll, illetve az egyedi ügyben érintett személy által a jogorvoslatok kimerítése után kezdeményezhető normatív (*normative*) alkotmányjogi panasz eljárás¹⁵² is. Az Alaptörvény azonban a bárki által kezdeményezhető utólagos normakontroll lehetőségét megszüntette, és az utólagos normakontroll eljárás indítványozói körét a kormány, az országgyűlési képviselők egynegyede, a Kúria elnöke, a legfőbb ügyész és az alapvető jogok biztosának kezdeményezési lehetőségére szűkítette.¹⁵³ A törvényhozás helyett a bírósági jogalkalmazás felülvizsgálatát előtérbe helyezve az Alaptörvény,¹⁵⁴ illetve az új alkotmánybírósági törvény¹⁵⁵ bevezette a teljes alkotmányjogi panasz eljárást a testület hatáskörei közé.¹⁵⁶ Ezáltal az Alkotmánybíróság felülvizsgálhatja az ügy érdemében hozott rendes bírósági döntéseket alkotmányossági szempontból, az egyének Alaptörvényben biztosított jogai védelme érdekében. A hatásköri változások a magyar alkotmánybíráskodás jellegét is átforgalmazták. Az addigi elvont normakontroll eljárás helyett az egyedi ügyekben való döntéshozatal vált meghatározóvá a testület gyakorlatában. A közszereplők bírálatával kapcsolatban a testület az absztrakt normakontroll eljárásában alakította ki a gyakorlatban alkalmazandó alapvető alkotmányos elveket és mércéket. Az új hatáskörrel 2012 óta az is a feladata, hogy ezeknek az elveknek és mércéknek a gyakorlati alkalmazását vizsgálja felül. Az új kihívás többek között abban rejlik, hogy az Alkotmánybíróságnak a korábban elvi síkon kidolgozott alkotmányos elveket és mércéket a konkrét, gyakorlati problémák értelmezésekor és értékelésekor kell alkalmaznia, és a jogalkalmazói gyakorlat alkotmányosságáról döntést hoznia. E hatáskörben a rendes bíróságok számára további alkotmányos értelmezési szempontokat is meghatározhat. Így a magyar Alkotmánybíróság

¹⁵² Az alkotmányjogi panasz típusaira a nemzetközi szakirodalomban a fenti kifejezéseket használják. Lásd: CDL-AD (2010) 039rev-e, Study on individual access to constitutional justice – Adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session (Venice, 17–18 December 2010), p. 22–23. § 77., 79. A magyar szakirodalomban az alkotmányjogi panasz közötti különbségtételre a „nem valódi” és a „valódi” alkotmányjogi panasz kifejezéseket alkalmazzák.

¹⁵³ Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25., Az állam, 24. cikk (2) e).

¹⁵⁴ Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25., Az állam, 24. cikk (2) d).

¹⁵⁵ 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról, 27. §.

¹⁵⁶ Az alkotmányjogi panasz eljárás átalakításával kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy az új szabályozás a magyar alkotmányos rendszerben korábban is meglévő, egyedi bírósági eljárásban alkalmazott jogszabály alkotmányellenességére irányuló – ún. normatív – alkotmányjogi panasz eljárást változatlanul megtartotta, illetve létrehozta annak kivételes esetét, a jogszabály hatályosulása vagy alkalmazása általi alkotmányellenesség megszüntetésére irányuló kivételes panaszt. Így érintettségének igazolása esetén egy jogszabály alkotmányellenességének vizsgálatát rendes bírósági eljárás lefolytatása nélkül kérheti az indítványozó. 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról 26. § (1)–(2). A kivételes panasz azonban nem képes a korábbi, bárki által érintettség nélkül kezdeményezhető utólagos normakontrollt helyettesíteni.

gyakorlatában az absztrakt alkotmányértelmezésen túl ma már konkrét esetekben alkalmazott alkotmányos szempontok érvényesítése is vizsgálat tárgya lehet.

2.3. ALAPJOGI BÍRÁSKODÁS

Az alkotmánybíráskodás kiemelkedő jellemzője az *alapjogi bíráskodás*.¹⁵⁷ Az alkotmány definíciójánál láthattuk, hogy az alkotmánynak – tartalmi és normatív értelemben – fogalmi eleme az alapjogi katalógus. Ezáltal az alkotmányos demokráciákban az alkotmánybíráskodás egyik legfontosabb feladata az alapjogok védelme, azok tartalmának magyarázása, illetve a korlátozásuk alkotmányosságának vizsgálata. Nem kevesebb múlik ezen, mint hogy az emberek az alapvető jogaikat milyen keretek között gyakorolhatják. Az emberi jogok érvényesülésének legfőbb garanciája ugyanis az, hogy az egyének bírósághoz fordulhatnak jogaik védelme érdekében.¹⁵⁸ E tekintetben az alkotmánybíráskodás szerepe több okból is kiemelkedő. Egyrészt az alkotmány rendelkezéseinek magyarázatával kijelöli az alapjogok tartalmát, irányt mutatva ezzel a rendes bíróságok számára az egyéni ügyek elbírálására. Másrészt a normakontroll eljárás során az alapjogokat alkotmányellenesen korlátozó szabályokat a jogrendszerből kiiktathatja. Fontos része az alapjogi bíráskodásnak az alsóbb szintű bírói döntések egyéni kérelemre történő felülvizsgálata alapjogi szempontból.

Az alapjogi bíráskodás jellemzője, hogy a bíróságok *teszteket* alkalmaznak a korlátozás alkotmányosságának vizsgálatára. E tesztek általában *formai és tartalmi szempontok* vizsgálatát kívánják meg a korlátozás alkotmányosságának mércéjeként. Ezek a tesztek leggyakrabban arra irányulnak, hogy *milyen célból* került sor az alapjog korlátozására, illetve hogy ennek a célnak az elérése érdekében *milyen mértékben* valósult meg a korlátozás. Az ilyen típusú tesztek általában, minden alapjogra vonatkozhatnak, a bíróságok azonban kialakítottak speciális, csupán egy-egy alapjogra vonatkozó teszteket is.¹⁵⁹ Az alapjogi teszteket

¹⁵⁷ A hazai szakirodalomban van olyan álláspont, amely az alapjogi bíráskodás alatt azt érti, hogy a rendes bíróságok ítélkezési tevékenysége során az alapjogokat érvényesíteni kell, illetve hogy az egyéneknek legyen lehetőségük a rendes bíróságokhoz fordulni az alapjogi igényeik érvényesítése érdekében. E felfogás szerint az alapjogi ítélkezés nem része az alkotmánybíráskodásnak, de szoros kapcsolatban áll vele azáltal, hogy az alkotmánybíráskodás azoknak a normáknak az alkotmányellenességét állapíthatja meg, amelyeket a rendes bíróságoknak ítélkezési tevékenységük során alkalmazniuk kell, illetve az alkotmányjogi panasz hatáskör által, mely során az alkotmányos felülvizsgálat a rendes bírósági döntésekre vonatkozik. SOMODY Bernadette – SZABÓ Máté Dániel – VISSY Beatrix: *Az alapjogi bíráskodás kézikönyve*. HVG-ORAC, Budapest, 2013, 30–32.; 43–46.

Jelen munka elismerve, hogy az alapjogoknak a rendes bírósági ítélkezésben is érvényesülniük kell, és hogy az egyéneknek biztosítani kell az alapjogi sérelmeik esetén a bírósághoz fordulás jogát, az alapjogi bíráskodásnak e definíciójával nem tud egyetérteni. Az alapjogi bíráskodás fogalmát az alkotmánybíráskodást végző szervek alapjogi tárgykörben hozott döntései és a rendes bíróságok alapjogokkal kapcsolatos ítélkezése együttesen alkotják. A kötet vizsgálati tárgyaként megjelölt alapjogi bíráskodás alatt elsősorban az alkotmánybíráskodás és az EJEB alapjogokat értelmező, azok tartalmát és korlátait meghatározó tevékenységét értem.

¹⁵⁸ TÓTH Gábor Attila: Az emberi jogok bírói védelme, Vázlatok az alapjogi bíráskodás megítéléséhez. *Társadalmi Szemle*, 1995/7, 40.

¹⁵⁹ HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Osiris, Budapest, 2003, 124.

nem kizárólag a bíróságok alakítják ki, hanem az azok fundamentumát képző szabályok leggyakrabban szerepelnek az értelmezendő dokumentumokban, és a bíróság annak lépéseit munkálja ki részletesebben. Bizonyos esetekben e tesztek normatív alapja explicit módon szerepel a normaszövegben. Ilyen például a szükségesség–arányosság tesztje a magyar Alaptörvényben.¹⁶⁰ Vannak olyan esetek is, amikor egy-egy alapjogra vonatkozóan alakít ki a bírói gyakorlat tesztek, és azok szövetszerűen nem szerepelnek az alapjogi katalógust tartalmazó dokumentumban, tehát normatív alapjuk implicit módon van a normaszövegben, illetve annak szellemiségében. Erre jó példa az USA-ból származó, nyilvánvaló és közvetlen veszély tesztje, melyet a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásánál alkalmaznak.

Az alapjogi tesztek formai és tartalmi funkciójuk szerint is lehet kategorizálni és elemezni. Eszerint formai szempontból az alapjogi tesztek alkalmazása megalapozottabbá teheti a bírósági érvelést, hiszen a döntés igazolásában is fontos szerepet játszanak. A tesztek alkalmazásával a bírói érvelés koherensebb lehet. Az alapjogi kérdések esetében természetesen soha nem lehet kizárólag objektív szempontok alapján dönteni, a tesztek a döntés igazolhatóságát annyiban segítik, hogy azok alkalmazásával az önkényesség és az önmagában bírói értékválasztáson alapuló döntés elkerülhető legyen. Emellett az alapjogi tesztek a jogértelmezés keretét is meghatározzák, és a bírói döntéshez vezető érvelés átláthatóságát erősítik. Mindezt azzal érik el, hogy a tesztek egyes vizsgálati szempontjai egymással szoros logikai kapcsolatban vannak, meghatározott sorrendben kell azokat alkalmazni. Ezzel az alapjogi érvelés ellentmondás-mentessége és következetessége ellenőrizhetővé válik. Az alapjogi tesztek az említett módszertani jellemzőkön túl tartalmi funkcióval is bírnak. Az ugyanis, ha a tesztek következetesen alkalmazza a bíróság, tartalmi értelemben a következő hatásokkal járhat. Egyrészt lehetővé válik a jövőbeni alapjogsértések megelőzése. Másrészt hatékonyabbá válhat az egyedi alapjogi sérelmek kezelése. Harmadrészt e tesztek sikeres alkalmazása és hatásaik révén előfordulhat, hogy más bírói fórumok átveszik a vizsgálati szempontokat. Az alapjogi tesztek tartalmi funkciója a jogállamiság aspektusainak kiteljesítését is elősegíti, és támogatja a demokratikus döntéshozatalt.¹⁶¹

2.4. JOGFEJLESZTŐ ÉRTELMEZÉS

Az alkotmánybíráskodás során a döntéshozatal folyamatában az alkotmány szövegén kívül sokféle egyéb forrás áll rendelkezésre, amelyeket a bírák felhasználhatnak az értelmezés során. Így az alkotmányozó eredeti szándékai, az alkotmány keletkezése és egyéb történelmi vonatkozások, korábbi precedensek vagy más bírósági döntések, a külföldi vagy nemzetközi jogi példák és jogértelmezési módszerek, illetve az idő múlása és az azzal járó változások hatásai. Ezáltal egy állam alkotmányának értelmezése bizonyos mértékben

¹⁶⁰ A szükségesség–arányosság tesztjét az Alkotmánybíróság tette a magyar alkotmányos gyakorlat részévé. A 2011-ben elfogadott új alkotmányba szövetszerűen bekerült az Alkotmánybíróság által kimunkált általános alapjog-korlátozási teszt. Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25., Szabadság és Felelősség, I. cikk (3).

¹⁶¹ POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: Az alapjogi tesztek rendeltetése. *Alkotmánybírósági Szemle*, 2013/2, 85–92.

dinamikus, időszakonként változó értelmezés, mivel az alkotmány „élő dokumentum”, amely állandóan egymással versengő értelmezési gyakorlatok tárgya.¹⁶² Az azonban vita tárgya, hogy a bírói tevékenység ezen része valóban *jogfejlesztő tevékenység*-e.

Az alkotmánybíráskodás értelmező tevékenysége kapcsán gyakran felmerül az *aktivizmus* kérdése. Az eredetileg az USA-ból származó bírói aktivizmus kifejezés sokféle értelemben használatos. Közös nevező az lehet ezek között, hogy bizonyos értelemben mindegyik arra utal, hogy az alkotmánybíróságok az alkotmányértelmezés során valamilyen módon túllépnek a funkciójukon, kiterjesztik a hatáskörüket, más, illetve többet tesznek, mint amennyit az megengedne számukra. A kifejezést egyes szerzők gyakran negatív jelentéstartalommal használják, éles bírálatként fogalmazzák meg a bíróságokkal szemben. Vannak olyan álláspontok is, amelyek nem a bíróságokkal szembeni kritikaként határozzák meg az aktivizmust, hanem leíró értelemben használják ezt a fogalmat. Vannak olyanok is, akik az aktivizmust kifejezetten helyeslik.¹⁶³

Az aktivizmusról a szakirodalomban elméleti viták alakultak ki, melyek két különböző alapkérdés körül zajlanak. Az egyik esetben az alapkérdés az, hogy maga az alkotmányos felülvizsgálat elfogadható-e, azaz az alkotmánybíráskodás léte önmagában nem aktivizmus-e.¹⁶⁴ A másik esetben az alkotmánybíráskodás elfogadott, és az aktivizmussal kapcsolatos vita a körül folyik, hogy az alkotmánybíráskodás milyen terjedelmű lehet, és milyen módszereket alkalmazhat.¹⁶⁵

Jelen munka vizsgálati tárgya, az alapjogi bíráskodás kapcsán az aktivizmusnak az a típusa merül fel leginkább, amikor az alkotmánybíráskodást végző szerv olyan tartalmat olvas ki az alaptörvényből, amely annak szövegén túlmutat, kiegészíti azt. Tehát olyan szabályokat állít fel, amelyek az alkotmányban szövegszerűen nem szerepelnek. *Kis János*¹⁶⁶ ezt a típust „értelmezési aktivizmusnak” nevezi. Az ilyen típusú aktivizmus azért lehet problémás, mert az alkotmánybíráskodás feladata nem az alkotmány megváltoztatása vagy módosítása ilyen módon, hanem az alkotmány tartalmának kijelölése, illetve magyarázása. Az alkotmánybíráskodást végző szerv ugyanis nem alkotmányozó vagy alkotmánymódosító hatalom, és minél inkább megvalósul ez a kreatív alkotmányértelmezés, annál inkább az alkotmányozó szerep felé mozdul el. Nehéz azonban meghúzni a határvonalat a tekintetben, hogy mi lehet az az eset, amikor az alkotmánybíráskodás túllép a számára kijelölt, az alkotmány tartalmának meghatározására, magyarázására irányuló feladaton, és felülírja az alkotmány rendelkezéseit. Be kell látni, hogy az alkotmánybíráskodás kiemelkedő sze-

¹⁶² JACKSON, Vicki C.: Constitutions as „Living Trees”? Comparative Constitutional Law and Interpretive Metaphors. *Fordham Law Review*, Vol. 75. (2006) 940–943.

¹⁶³ TÓTH: *Túl...* i. m. 18–19.

¹⁶⁴ A hazai szerzők közül Gyórfi Tamás képviseli azt az álláspontot, hogy az, hogy ahol van alkotmánybíráskodás bizonyos kérdésekben az alkotmánybíráskodás a törvényhozó hatalommal szemben is erkölcsi döntőbíró szerepet kap, rendkívül problémás. GYÓRFI Tamás: A többségi döntés tartalmi korlátai és az alkotmánybíráskodás. In JAKAB András – KÖRÖSENYI András: *Alkotmányozás Magyarországon és másból*. Új Mandátum, Budapest, 2012, 33–57.

¹⁶⁵ TÓTH: *Túl...* i. m. 17.

¹⁶⁶ Kis János a bírói aktivizmust a következőképpen tipizálja: 1. nyílt hatásköri túlterjeszkedés, 2. burkolt hatáskörbővítés, 3. politikai elfogultság vezette aktivizmus, 4. értelmezési aktivizmus. Kis János: *Alkotmányos Demokrácia – Három tanulmány*. INDOK, Budapest, 2000, 112–116.

repet játszhat az alkotmányos kultúra fejlődésében, és ezen jogfejlesztő tevékenység nélkül az alkotmány érvényesülése nehezen valósulhatna meg. Az alkotmányok ugyanis tömör rendelkezéseket tartalmaznak, amelyek között vannak olyanok, melyek többféleképpen értelmezhetők, előfordulnak olyanok, melyek jelentésüket tekintve bizonytalanságokat eredményeznek, lehetnek olyanok is, amelyek nem következetesek, és előfordulhatnak az alkotmányban hézagok is. Ezek tartalommal való kitöltését szükségszerűen az alkotmányt értelmező bíróságoknak kell megvalósítaniuk. A bíróságok értelmező tevékenysége ugyanis arra irányul, hogy az alkotmány szövegének jelentését feltárják. Ennek során a bíróságoknak szükségszerűen kreatívan kell értelmezniük az alkotmányt a probléma megoldása érdekében akár alkotmányon kívüli igazságosság és közpolitikai elvek alkalmazásával is.¹⁶⁷ Emellett a bírói értelmezésnek tekintettel kell lennie a társadalmi változásokra is. *Abaron Barak* szerint a bíróságoknak tekintettel kell lenni a társadalmi valóságra, és ennek változására egyfajta dinamikus jogértelmezéssel kell reagálniuk. A bíróságok feladata ugyanis az, hogy értelmezéssel hidat képezzenek a társadalmi viszonyok és az absztrakt jogi normák között.¹⁶⁸ Igaz ez az alkotmány minden rendelkezésére, de különös jelentősége van az alapjogok tartalmának, illetve korlátainak meghatározásakor. A jogirodalomban kialakult egy olyan irányzat, amely szerint az alapjogi bíráskodás esetében, azaz az alapjogok tartalmával kapcsolatos értelmezés során az aktivizmus helyes,¹⁶⁹ míg az alkotmány más rendelkezései – például az államszervezetet, a hatásköröket és az eljárásokat szabályozó normák – esetében inkább kerülendő. Fontos, hogy ez nem azt jelenti, hogy az előbbi felfogás képviselői az alkotmány átírását, módosítását vagy a hatáskörök túllépését helyeselnék. Sokkal inkább annak elismerését, hogy az alapjogi bíráskodás másfajta értelmezést igényel, mint az alkotmány egyéb közjogi rendelkezései.¹⁷⁰

A bírói önmérsékletet vagy önkorlátozást¹⁷¹ a különböző alkotmányértelmezési módszerek segítik, melyek hozzájárulhatnak az értelmezés keretek között tartásához. Arról azonban, hogy melyek az elfogadható értelmezési módszerek és stratégiák, szintén nincs konszenzus.

2.5. PRECEDENSALAPÚ DÖNTÉSHOZATAL

A precedensalapú döntéshozatal olyan jogalkalmazói módszer, amely alapján a bíróság arra köteles, hogy a korábbi precedensben (*stare decisis*) meghatározott szabályt alkalmazza a következő, hasonló ügyben, ha az attól való eltérésnek nincs megalapozott indoka. A precedens kötőerejét tekintve lehet horizontális és vertikális. A horizontális kötőerő azt jelenti, hogy azt a bíróságot, amely a precedensdöntést meghozta, későbbi ügyekben köti a saját döntése. A vertikális kötőerő alapján pedig a döntés nem kizárólag a prece-

¹⁶⁷ GOLDSWORTHY, Jeffrey: Constitutional Interpretation. In ROSENFELD – SAJÓ (eds.): i. m. 691.

¹⁶⁸ BARAK, Aharon: *The Judge in a Democracy*. Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2006, 8–10.

¹⁶⁹ A hazai irodalomban ennek az álláspontnak a legelső képviselője Sólyom László volt. Lásd SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás...* i. m. 117–119.

¹⁷⁰ Lásd részletesen TÓTH: *Túl...* i. m. 19–24.

¹⁷¹ PACZOLAY: *Alkotmánybíráskodás...* i. m. 28–30.

denst meghozó bíróságra kötelező, hanem a bírósági szervezetrendszerben alatta lévő bíróságokra is. Az alkotmánybíráskodásra mindkét kötőerő igaz lehet attól függően, hogy egy államban milyen típusú alkotmánybíráskodás működik, és annak milyen hatáskörei vannak.

Az alkotmánybíráskodást végző szervek gyakorlatára tehát jellemző, hogy a precedensbíráskodás bizonyos jegyeit hordozzák, azaz korábbi gyakorlatukat magukra kötelezőnek fogadják el, illetve korábbi döntéseiket figyelembe véve, azokhoz valamilyen módon viszonyulva hozzák meg újabb döntéseiket. Ez fontos a jogbiztonság megvalósulása miatt. Azt szolgálja, hogy gyakorlatuk előre látható, következetes és koherens legyen. A precedensalapú bíráskodás segít elkerülni az önkényes bírói döntéseket is. A precedens jelleg megvalósulhat úgy, hogy a korábban vizsgált normaszöveggel azonos vagy hasonló kerül ismét a testület elé, illetve úgy is, hogy az alkotmány szövegének általa korábban megállapított tartalmát tartja fenn az újabb döntés során. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az általuk kialakított alkotmányjogi doktrínák kőbe lennének vésve, hiszen az értelmezést a folyamatosan változó társadalmi, gazdasági, politikai körülmények is befolyásolják. A változó körülményekre az alkotmánybíráskodásoknak is tekintettel kell lenni. Azokban az esetekben azonban, amikor a testület eltér korábbi gyakorlatától, e tekintetben is széles körű indokolási kötelezettsége van. A precedensalapú döntéshozatal legfontosabb velejárója az *igazolási kötelezettség*. A bíróságnak ugyanis a korábbi gyakorlatát kell mérlegre tennie, és meg kell indokolni, ha azt nem alkalmazza, vagy a korábbiaktól eltérően alkalmazza az újabb esetben.¹⁷²

A korábbi döntéstől való eltérésnek különböző okai lehetnek. Előfordulhat, hogy a bíróság eljárása során valamilyen jogi szempontból releváns különbséget talál a korábbi és az éppen előtte lévő eset között, amely indokolja a precedenstől való eltérést. Ez a *megkülönböztetés (distinguishing)* esete. Ilyen esetben a különbség adja a precedenstől való eltérés igazolását. A különbségnek olyan meggyőzőnek kell lennie, amely kielégítő okként szolgál arra, hogy a bíróság ne kövesse a korábbi precedenst.¹⁷³ Másfelől az is lehetséges, hogy a bíróság a precedenstől eltérő következtetésre jut, azaz felülvizsgálja a precedensdöntést, és valamilyen kellően meggyőző és erős indokkal alátámasztva attól eltér. Ez a *korábbi precedens felülírása (overruling)*. A precedens felülvizsgálatának egyik leggyakoribb oka, hogy a precedenst hozó bíróság hibázott vagy tévedett, és ezért a precedenst felül kell bíráltni.¹⁷⁴ A precedens felülbírálatának másik gyakori indoka a társadalmi körülmények olyan mértékű változása, amely indokolja a korábbi döntéstől való eltérést.¹⁷⁵

¹⁷² D. TÓTH Balázs: A precedensalapú döntéshozatal alapkérdései a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Fundamentum*, 2009/4, 88–92.; A precedensbíráskodás általános jellemzőinek egy későbbi, átdolgozott változatát lásd D. TÓTH Balázs: A rendesbírói és az alkotmánybírói precedensalkalmazás egy esete: az adótartozásért való mögöttes felelősség megállapítása. *Alkotmánybírói Szemle*, 2014/2, 139–143.

¹⁷³ DUXBURY, Neil: *The Nature and Authority of Precedent*. Cambridge University Press, Cambridge, 2008, 113–116.

¹⁷⁴ DUXBURY: i. m. 116–122.

¹⁷⁵ SINCLAIR, Michael: Precedent, Super-Precedent. *George Mason Law Review*, Vol. 14. No. 2. (2007) 396–400.

DUPress

IV. A STRASBOURGI EMBERI JOGI MECHANIZMUS ALKOTMÁNYOS JELLEMZŐI

Széles körben elismert, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének vannak olyan tulajdonságai, amelyek az államok alkotmányaira emlékeztetnek, az Emberi Jogok Európai Bíróságának pedig vannak olyan jellemzői, amelyek az alkotmánybíróságok sajátosságai. Az EJEB-et gyakran emlegetik szakirodalmi forrásokban „kvázi alkotmánybíróságként”,¹⁷⁶ az Egyezményt pedig „emberi jogi alkotmányként”¹⁷⁷ is,¹⁷⁸ összességében pedig a strasbourgi emberi jogi mechanizmust egy „alkotmányosodott regionális emberi jogi rendszerként”.¹⁷⁹ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy ezek az instrumentumok teljes mértékben megfeleltethetők egymásnak, hiszen számos különbség van közöttük. Az azonban bizonyos – és a szakirodalomban sokak által elfogadott –, hogy funkciójukat és tevékenységüket tekintve kimutathatók hasonlóságok. Ezek a jellemzők nagymértékben hozzájárulnak ahhoz a kölcsönhatáshoz, amely az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok között az alapjogi bíráskodás kapcsán kialakult.

Ebben a fejezetben a strasbourgi alapjogvédő mechanizmus alkotmányos jellemzőit mutatom be. Azokat a sajátosságokat emelem ki, amelyek az általam vizsgált bíróságok közötti kölcsönhatás szempontjából relevánsak. Elsőként az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az alkotmányok közötti hasonlóságokat tárom fel, majd az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíráskodás hasonló tulajdonságait ismertetem. Mindezek mellett rámutatok az eltérésekre is. Ennek során az előző fejezetben bemutatott fogalmi bázist, illetve az ott alkalmazott szempontrendszert veszem alapul.

¹⁷⁶ WILDHABER, Luzius: A Constitutional Future For The European Court of Human Rights? *Human Rights Law Journal*, Vol. 5–7. No. 23. (2002) 161.; VOSSKUHLÉ Andreas: Az emberi jogok védelme a bíróságok európai együttműködésében. *Alkotmánybírási Szemle*, 2013/1, 69.; FABBRINI, Federico – MADURO, Miguel Poiares: Supranational Constitutional Courts. In *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*, 2016, 7–8. <http://oxcon.oup.com/view/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e676> (2018. január 7.)

¹⁷⁷ BERNHARDT, Rudolf: Human Rights and Judicial Review: The European Court of Human Rights. In BEATTY, David M. (ed.): *Human Rights and Judicial Review, A Comparative Perspective*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1994, 302.

¹⁷⁸ A strasbourgi emberi jogi mechanizmust a kanti elképzelésből kiindulva a kozmopolita világrend regionális megjelenéseként értelmezi Alec Stone Sweet az alkotmányos jellemzőit alapul véve. STONE SWEET, Alec: A Cosmopolitan Legal Order: Constitutional Pluralism and Rights Adjudication in Europe. *Global Constitutionalism*, Vol. 1. No. 1. (2012) 53–90.

¹⁷⁹ GARDBAUM: Human Rights and... i. m. 247.

1. AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI EGYZMÉNYE ALKOTMÁNYOS JELLEGE

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye az emberi jogok európai védelmének legfontosabb regionális szintű dokumentuma. Az Egyezmény *formai értelemben* nemzetközi jogi jogforrás, az Európa Tanács tagállamai által, a nemzetközi közjog szabályainak megfelelően létrehozott nemzetközi szerződés.¹⁸⁰ A részes államok tehát fel is mondhatják a szerződést. A klasszikus nemzetközi szerződésekhez képest az Egyezmény atipikus, mivel nem az a célja, hogy a résztvevők között kölcsönös kötelezettséget teremtsen. Emberi jogi egyezmény, az emberi jogok védelmének közös minimumszintjét biztosítja, a részt vevő államok belső joga számára keletkeztet arra vonatkozó kötelezettséget, hogy a benne foglalt jogokat biztosítsák a joghatóságuk alatt álló személyeknek.¹⁸¹ Nemzetközi jogi perspektívából szemlélve tehát az Egyezmény magasabb szintű jogforrás, mint az államok belső normái.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a részes államok alkotmányos rendszerében az Egyezmény státusza eltérő.¹⁸² Vannak olyan államok – például Hollandia –, amelyek az Egyezményt az alkotmány fölé helyezik. Mások az alkotmánnyal egy szinten lévő jogforrásként tekintenek rá – ilyen például Ausztria. Előfordul olyan megoldás is, mely szerint az Egyezmény az alkotmány alatt, de a törvények fölötti szinten áll. Ez a helyzet például Franciaországban, Olaszországban és Magyarországon.¹⁸³ Arra is van példa, hogy az államban az Egyezmény az alkotmány alatt, de a törvényekkel azonos szinten helyezkedik el a jogforrási hierarchiában. Ezt az álláspontot képviselte a német szövetségi Alkotmánybíróság egy döntésében, amelyben kimondta, hogy mivel az Egyezményt egy törvény tette a német jogrendszer részévé, az a többi törvénnyel egy szinten van a jogforrási hierarchiában.¹⁸⁴ Ez azonban nem képezi jelen elemzés tárgyát, hiszen az alkotmányos jellem-

¹⁸⁰ Magyarország 1990. november 6-án írta alá az Egyezményt, és 1992. november 5-én helyezte letétbe a megerősítő okiratát az Európa Tanács főtitkáránál. Az Egyezményt az 1993. évi XXXI. törvény tette a belső jog részévé. Az Egyezményhez való csatlakozásra való felkészülésről lásd részletesen: BÀN Tamás: Az Európa Tanács ötven éve: tagságunk hatásai a magyar jogfejlődésre. *Acta Humana*, 1999/35–36, 8–13.

¹⁸¹ BRAGYOVA András: Az értelmezés hatalma, Az alkotmánybíráskodás és az Emberi Jogok Európai Bírósága kapcsolata, különös tekintettel Magyarországra. *Alkotmánybírási Szemle*, 2011/1, 84.

¹⁸² Ennek részletes, államonkénti elemzését lásd KELLER, Helen – STONE SWEET, Alec (eds.): *A Europe of Rights, The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford University Press, Oxford, 2008.

¹⁸³ Magyarországot azért soroltam ebbe a kategóriába, mert annak ellenére, hogy az Alaptörvény nem tesz különbséget a nemzetközi szerződést kihirdető törvény és az egyéb törvények között, ez következik a nemzetközi jog és a belső jog viszonyából. Emellett szól az is, hogy az Alkotmánybíróságnak hatásköre van a jogszabályok nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálatára. Ebből arra lehet következtetni, hogy a magyar jogrendszerben a nemzetközi szerződést kihirdető törvények magasabb helyen állnak a jogforrási hierarchiában, hiszen, ha valamely rendelkezésük ellentétes egy nemzetközi szerződést kihirdető törvénnyel, az AB megsemmisítheti azt. 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról 32. §.

A jogalkotási törvény pedig a jogszabályok megalkotásának követelményeként sorolja fel, hogy azoknak meg kell felelniük a nemzetközi jogból és az európai uniós jogból fakadó kötelezettségeknek. 2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról 2. § (4) c).

Hasonlóan érvel: KOVÁCS Kriszta: Az Emberi jogok európai egyezménye és az uniós jog szerepe az alapjogi ítélkezésben. In SOMODY Bernadette (szerk.): *Alapjogi bíráskodás – Alapjogok az ítélkezésben*. L'Harmattan, Budapest, 2013, 151.; POLGÁRI Eszter: Az Alkotmánybíróság... i. m. 8.

¹⁸⁴ 2 BvR 1481/04, 31–32. Ibid.

zők közötti kapcsolat ettől függetlenül is létezik. Ennek oka, hogy az Egyezmény részes államainak kötelezettsége az Egyezményben foglaltak hatékony biztosítása. Egyetlen állam sem mentesülhet az Egyezményben saját maga vállalta kötelezettségei alól a belső jogára hivatkozva.¹⁸⁵ A szakirodalomban van olyan álláspont is, mely szerint azáltal, hogy az Egyezményt minden részes állam valamilyen formában inkorporálta a belső jogába, annak tulajdonképpen *de facto közvetlen hatálya* van a tagállamokban. Azaz az egyének hivatkozhatnak rá a nemzeti bíróságok előtt.¹⁸⁶ E tekintetben is többféle megoldás létezik az államokban. Vannak olyan államok – például Belgium, Németország, Olaszország és Hollandia –, amelyek jogszabályban teszik a bíróságok kötelezettségévé a nemzeti jogszabályoknak az egyezményrel összhangban való értelmezését, míg másutt kifejezetten erre vonatkozó szabályozás nincs.¹⁸⁷

Az Egyezménynek az Európa Tanácson belül kiemelt jelentősége van, hiszen 1990 óta az Európa Tanácshoz való csatlakozás feltétele az Egyezmény ratifikálása is. Ezzel tulajdonképpen az Egyezmény az Európa Tanács Alapszabályával azonos szintű, alkotmány jellegű jogforrássá vált.¹⁸⁸

Az Egyezmény alanyai államok, így kötelezettséget közvetlenül az államokra ró, az államok polgáira csak közvetett módon keletkeztethet kötelezettséget. Mindezekből fakadóan az Egyezmény háttérében nem fedezhetünk fel olyan szoros politikai közösséget, mint amelyet az alkotmány esetében ismertettem. Az államokat ugyan az azokat alkotó politikai közösségek hatalmazták fel az Egyezmény aláírására, ezek mégis különálló, egymással laza, vagy leginkább semmilyen kapcsolatban nem álló csoportok. Az Egyezmény Preambuluma azonban úgy fogalmaz, hogy az Európa Tanács célja a „*tagjai közötti szorosabb egység megvalósítása*”. Ennek egyik eszköze az emberi jogi védelem közös fejlesztése. Látható tehát, hogy annak ellenére, hogy szűk értelemben nem beszélhetünk egységes politikai közösségről az Egyezmény esetében, kiindulópontjukban, céljukat tekintve mégis találunk párhuzamot az alkotmányok és az Egyezmény között. Az alkotmány az adott közösség egészének érdekére tekintettel szabályoz, az Egyezmény pedig egy nagyobb, heterogén közösség, az Európa Tanács tagállamainak közös értékek – így az emberek szabadsága, a demokrácia és a jogállamiság – mentén való fejlődésének elősegítésére jött létre.¹⁸⁹ Így tágabb értelemben az Egyezmény mögött is felfedezhetünk valamilyen közösséget.¹⁹⁰ Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy e célok ellenére az egyes

¹⁸⁵ SPIELMANN, Daniel: Jurisprudence of The European Court of Human Rights and the Constitutional System of Europe. In ROSENFELD – SAJÓ (eds.): i. m. 1233–1234.

¹⁸⁶ GARDBAUM: Human Rights and... i. m. 247.

¹⁸⁷ POPELIER, Patricia – VAN DE HEYNING, Catherine – VAN NUFFEL, Piet (eds.): *Human Rights protection in the European legal order, The interaction between the European and the national courts*. Intersentia, Cambridge, Antwerp, Portland, 2011, 10.

¹⁸⁸ ALBARINO, Ruiloba J. – GALERA, S.: European Regional Tradition – The Council of Europe. In GALERA, S. (ed.): *Judicial Review, A Comparative Analysis Inside the European Legal System*. Council of Europe Publishing, 2010, 181–182.

¹⁸⁹ ALBARINO–GALERA: i. m. 174–175.

¹⁹⁰ Mark Tushnet szerint az alkotmány és a mögötte lévő *demos* mint fogalmi elem közötti konceptuális kapcsolat gyenge. Úgy érvel, hogy leíró értelemben a nemzetközi jogi vagy más szupranacionális entitásoknak is van alkotmánya, azonban a legtöbb esetben ezek mögött nincs egy egységes nép vagy nemzet. TUSHNET, Mark: Constitution. In ROSENFELD – SAJÓ (eds.): i. m. 219–220.

tagállamok rendkívül sokfélék, és sokféleképpen viszonyulnak magához az Egyezményhez is. Éppen ezért az Egyezménynek a fragmentáltsággal is meg kell küzdenie, hiszen az államokban az eltérő jogrendszerek, illetve politikai, gazdasági helyzetük, hagyományaik miatt különbözőképpen érvényesül. Ez ellentmondásos helyzetet alakít ki a gyakorlatban, mivel az Egyezmény hatékony érvényesülése feltételez az államok között bizonyos szintű együttműködést, egyetértést és észszerű mértékű homogenitást.

Fontos megjegyezni azonban, hogy az Egyezmény célja nem az, hogy a milliányi érdekek között az uniformitást elérje, hanem az, hogy felállítson egy olyan minimum standardot, ami Európa-szerte az alapjogok alapszerkezetét adhatja a nemzeti jogrendszerek számára.¹⁹¹ Az Emberi Jogok Európai Egyezménye olyan jogokat ismer el, amelyek a részes államok közös értékei, és amelyek tiszteletben tartása reális elvárás egy fejlett, nyugati típusú kormányzattól. Azaz az Egyezmény és a Bíróság gyakorlata azt eredményezheti, hogy az államok többsége hasonló megoldásokat alkalmaz a különböző problémákra a sok szempontból egymástól különböző nemzeti társadalmi környezet ellenére is. Erre utal az is, hogy a Bíróság az Egyezményt „*az európai közjogi rendszer alkotmányos eszközeként*” definiálta.¹⁹² Ezen túlmenően az államoknak széles mozgástere van a tekintetben, hogy – nemzeti sajátosságaikra, hagyományaikra is tekintettel – milyen megoldásokkal tesznek eleget az Egyezményben elismert jogok védelmének.

Az alkotmányok és az Egyezmény között szabályozási tárgykörüket tekintve is találunk azonosságokat. Az Egyezmény *tartalmi értelemben* alapjogi katalógus, kifejezetten az emberi jogok védelmére jött létre. Az emberi jogi katalógus az alkotmányoknak is szerves részét képezi. E tekintetben szintén hasonlóság, hogy ahogy az alkotmányok, úgy az Egyezmény is létrehoz különböző intézményeket az emberi jogok védelmének érvényesítésére. Fontos, hogy az Egyezmény alapján az emberi jogok védelme a demokrácia és a jogállamiság alkotmányos elveinek érvényesülésével valósulhat meg. Az Egyezmény alapján tehát e jogok biztosítása és védelme csak demokratikus államokban értelmezhető. Ez az alkotmányossággal rokonítható. Az Egyezmény szövege mellett a Bíróság gyakorlata is ezt támasztja alá. A Bíróság álláspontja szerint az Egyezmény abból a célból jött létre, hogy Európában az államhatárookra és állampolgárságra tekintet nélkül valósuljon meg az emberi jogi védelem a demokratikus társadalom eszméi és értékei mentén.¹⁹³ A Bíróság megállapítása szerint a demokrácia az európai közrend egyik alapvető vonása, és az Egyezmény számára az egyetlen megfelelő politikai modell.¹⁹⁴ Az Egyezménynek azonban nem célja, hogy az alkotmányok szabályozási körébe tartozó minden tárgykört lefedjen, kizárólag az emberi jogok védelmére jött létre.

Az alkotmány másik fontos jellemzőjeként azt emeltem ki, hogy az az állam hatalmának korlátját jelenti. Az Egyezmény is az államok hatalmát korlátozó dokumentum,¹⁹⁵

¹⁹¹ WILDHABER: A Constitutional... i. m. 162.

¹⁹² [...] „*the Convention as a constitutional instrument of European public order*” [...] *Loizidou v. Turkey*, Judgment of 23 March 1995, Series A, no. 310, p. 22, § 75.

¹⁹³ *Soering v. United Kingdom*, Judgment of 7 July 1989, Series A, no. 161, p. 27. § 87.

¹⁹⁴ *Vona v. Hungary*, Ibid. p. 21. § 45.

¹⁹⁵ GARDBAUM: Human Rights as... i. m. 750.

hiszen az államokra azt a kötelezettséget rója, hogy a benne foglalt emberi jogokat a területükön lévő minden személy számára biztosítsák.

Az Egyezményt alkotó normák típusát tekintve az alkotmánynál említett kategóriák – így az eljárási, a tartalmi és a definitív, önmeghatározó normák – az Egyezmény szövegében is felfedezhetők. *Eljárási normákra* példaként a II. fejezet említhető, amely a Bíróság szervezeti felépítését, hatásköreit, illetve az eljárást szabályozza. *Tartalmi normák* az egyes alapjogokat tartalmazó cikkek. *Önmeghatározó normaként* pedig leginkább az Egyezmény Preambuluma említhető. Az Egyezmény kiegészítő jegyzőkönyveiben is ezek a normatípusok rekonstruálhatók.

Mindezek a karakterjegyek összességében az Egyezmény alkotmányos jellegét adják. Ettől persze az Egyezmény nem feleltethető meg az alkotmány fogalmának, mivel itt nincs szó egyetlen államról vagy egy egységes politikai közösségről, amelynek közös érdekkörébe tartozó minden ügyet szabályoz az alapidokumentum. Az Egyezmény semmiképpen sem tekinthető tehát Európa alkotmányának, nem hoz létre önálló kormányzatot, nincs szó a hatalmi ágak rendszerének meghatározásáról stb.¹⁹⁶ Annyi azonban bizonyos, hogy vannak az alkotmány sajátosságaival megegyező jellemzői, melyek egyetlen tárgykörben, az emberi jogi védelem tekintetében alkotmányos szerepet játszanak az Európa Tanácsban, elősegítve e területen az európai együttműködést.

2. AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÁSÁGA ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG JELLEGE

2.1. AZ EGYEZMÉNY ÉRTELMEZÉSE

Az Emberi Jogok Európai Bírósága tehát az Egyezmény értelmezésére létrejött nemzetközi bíróság, joghatósága minden olyan ügyre kiterjed, amely az Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatos.¹⁹⁷ Olyan szupranacionális szerv, melynek döntése az államokra kötelező, igaz, az Egyezmény szövege szerint csak abban az esetben, melyben félként szerepeltek. Az Egyezmény 46. cikke szerint „*A Magas Szerződő Felek vállalják, hogy magukra nézve kötelezőnek tekintik a Bíróság végleges ítéletét minden ügyben, amelyben félként szerepelnek.*”¹⁹⁸ A tagállamok a Bíróság ítéleteiből vonhatják le legközvetlenebbül a nemzeti jogszabályaik és az állami szervek gyakorlatainak az Egyezménnyel való összhangjára vonatkozó következtetéseket és az azokból fakadó állami kötelezettségeket. A Bíróság döntései alapján alakíthatják ki az államok a nemzeti jogszabályok és jogalkalmazási gyakorlatok Egyezmény-konformmá tételére irányuló intézkedéseiket.

¹⁹⁶ ALKEMA, Evert Albert: The Convention as a constitution and its Court as a constitutional court. In MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.): *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000, 42.

¹⁹⁷ Emberi Jogok Európai Egyezménye, 32. cikk 1.

¹⁹⁸ Emberi Jogok Európai Egyezménye, 46. cikk 1.

Az, hogy a Bíróság döntésének az adott államban milyen következményei vannak, szintén többféle lehet. Vannak olyan államok, amelyek olyan eljárási szabályokat alkottak, melyek szerint az EJEB döntése olyan új körülményként értelmezhető, mely alapján az EJEB döntést követően a hazai bíróságok előtti eljárás az adott ügyben megismételhető, illetve újból megnyitható. Ilyen szabály van például a cseh alkotmánybírósági törvényben,¹⁹⁹ a magyar büntetőeljárás törvényben felülvizsgálati ok a nemzetközi emberi jogi szerv – így az EJEB – általi elmarasztalás,²⁰⁰ az új magyar Polgári Perrendtartásban pedig perújítási okként szerepel az EJEB vonatkozó döntése.²⁰¹

Egy másik megoldás, amikor nincs ilyen nemzeti jogszabály, azonban az állam bírói szervei a konkrét ügyben mégis figyelembe veszik az EJEB döntését, és újra foglalkoznak az adott alapjogi problémával ennek hatására. Ilyen volt például a magyar Alkotmánybíróság döntése²⁰² a gyülekezési joggal kapcsolatban az EJEB *Bukta kontra Magyarország* esetben hozott ítélete után, illetve az önkényuralmi jelképek használatával kapcsolatos döntése²⁰³ az EJEB *Vajnai kontra Magyarország* ügyben hozott döntését követően.

Egy harmadik út pedig az lehet, hogy az állam az adott ügyben teljesíti az egyénnel szembeni kötelezettségét – ami legtöbbször a kártérítés, illetve a költségek megfizetése –, de ezen túlmenően nincs más belső jogalkalmazói eljárás a döntés következtében. Ez a megoldás rendszerszintű problémák, illetve az azok miatti sorozatos strasbourgi elmarasztalások esetén hosszú távon nem kivitelezhető. Az ügyek természetétől függően az államok a jogalkalmazáson kívül jogalkotással, illetve a jogszabályok megfelelő módosításával is kiküszöbölhetik az EJEB által egyezményesértőnek ítélt nemzeti szabályozást, illetve gyakorlatot.

Az olyan szisztematikus alapjogsértések orvoslása kapcsán, amelyekre vonatkozóan egy államból tömegesen érkez(het)nek kérelmek a Bírósághoz, a Bíróság a Miniszteri Bizottság javaslatára,²⁰⁴ az Egyezmény 46. cikkéből kiindulva, annak jogfejlesztő értelmezésével egy új eljárástípust vezetett be, az ún. *irányadó vagy vezető ítélet (pilot judgment)* meghozását. Ennek során a Bíróság feltárja a rendszerszintű problémák okait, és a tagállam számára azok orvoslására vonatkozó megoldási javaslatokat fogalmaz meg az ítéletben annak érdekében, hogy a tagállam a Bíróság döntését megfelelően végrehajthassa. Az irányadó ítélet meghozásakor a Bíróság kijelölhet egy határidőt a tagállam számára a szükséges intézkedések megtételére. Ez idő alatt a Bíróság felfüggeszti a hasonló ügyek elbírálását. Amennyiben a tagállam nem teszi meg a rendszerszintű probléma orvoslásához szükséges intézkedéseket a határidőn belül, a Bíróság az összes folyamatban lévő eljárást lefolytathatja. Ennek

¹⁹⁹ Constitutional Court Act of 16 June 1993, No. 182/1993, 119–119b §. https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Constitutional_court_act_182_1993.pdf (2017. szeptember 28.) Eszerint lehetőség van egy nemzetközi bíróság döntése után újra megnyitni egy hazai eljárást az Alkotmánybíróság előtt.

²⁰⁰ Ez a felülvizsgálati ok a korábbi, és a 2018. július 1-jén hatályba lépett új büntetőeljárás törvényben is szerepel. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 416. § (1) g); 2017. év XC. törvény a büntetőeljárásról 648. § c).

²⁰¹ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról 392. § c).

²⁰² 75/2008. (V. 29.) AB határozat, ABH 2008. 651–683.

²⁰³ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Uo. 188–211.

²⁰⁴ Resolution Res (2004)3 of the Committee of Ministers on judgment revealing an underlying systemic problem, adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2004.

célja a Bíróság magas ügyterhének kezelése mellett az, hogy a rendszerszintű problémákat az államok minél hamarabb megoldják, illetve hogy az amiatt jogsértést elszenvedő nagyszámú személy a lehető leggyorsabban jogorvoslatban részesüljön. A pilot judgment eljárással tehát a Bíróság döntései egy-egy tagállamban egy konkrét rendszerszintű alapjogsértés kapcsán közvetlenebb hatást válthatnak ki, mint az egyedi ügyekben hozott döntések. Ugyanakkor a pilot judgment alapján a nemzeti jog, illetve gyakorlat megváltoztatása ugyanúgy az adott tagállam döntésén múlik.²⁰⁵ Magyarországgal szemben eddig két ilyen ítéletet hozott a Bíróság, az embertelen börtönkörülmények,²⁰⁶ illetve a bírósági eljárások észszerűtlen elhúzódása²⁰⁷ miatt.

Ahogy a fentiekből is látható, az Egyezmény szövege alapján az adott ügyben félként részt vevőn kívül egyetlen másik államot sem kötelez jogilag a Bíróság döntése. A Bíróság esetjoga azonban folyamatosan fejlődött, így mostanra elmondható, hogy ennél sokkal közvetlenebb hatása van a nemzeti jogrendszerekre. Az EJEB döntései ugyanis magukban hordoznak egyfajta „kvázi erga omnes hatályt”, melynek eredményeként hatással vannak azoknak az államoknak a jogára is, amelyek nem voltak felek az adott esetben, elérve ezzel egy kvázi alkotmányos besorolást.²⁰⁸ A döntései egyfajta autoritatív forrásnak számítanak az állami szervek – főként a bíróságok – számára az Egyezmény értelmezésében. A Bíróság autonóm jogértelmezési gyakorlatot alakított ki az Egyezmény célját és tartalmát alapul véve, mely a közös európai standardok gyakorlati alkalmazását segíti.²⁰⁹ A Bíróság ezt a következőképpen fejezte ki: „Jöllehet az Egyezmény rendszerének elsődleges célja az egyéni jogsérelem orvoslása, az is a küldetése, hogy meghatározzon közérdekű ügyeket közpolitikai alapon, ezáltal fejlessze az emberi jogi védelem általános standardjait, és kiterjessze az emberi jogi bíráskodást az Egyezmény államainak közösségének egészére.”²¹⁰ A Bíróság tehát nem csupán arra hivatott, hogy eldöntse az előtte lévő adott esetet egyéni jogvédelem keretében, hanem arra is, hogy közös alapot építsen ki az európai emberi jogi védelem terén.²¹¹ Ezt támasztja alá a 2009-es interlakeni konferencia zárásaként elfogadott deklaráció is, mely kifejezi azt az igényt, hogy az államoknak a Bíróság esetjogát akkor is figyelembe kell venniük, ha nem voltak felek az adott ügyben, de hasonló probléma merült fel a hazai gyakorlatban.²¹² Ezt megerősítette

²⁰⁵ Az eljárásról, az alkalmazásával kapcsolatos kérdésekről és az eddigi tapasztalatokról lásd részletesen: GLAS, Lize R.: The Functioning of the Pilot-Judgment Procedure of the European Court of Human Rights in Practice. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Vol. 34. No. 1. (2016) 41–70.

²⁰⁶ *Varga and Others v. Hungary*, Judgment of 10 March 2015.

²⁰⁷ *Gazsó v. Hungary*, Judgment of 16 July 2015.

²⁰⁸ BESSON, Samantha: European Human Rights, Supranational Judicial Review and Democracy – Thinking Outside the Judicial Box. In POPELIER – VAN DE HEYNING – VAN NUFFEL (eds.): i. m. 102–112.

²⁰⁹ POLGÁRI Eszter: A strasbourgi bíróság és az európai konszenzus, Értelmezési módszer vagy utólagos igazolás? *Fundamentum*, 2005/1, 5.

²¹⁰ *Karner v. Austria*, Judgment of 24 July 2003, p. 5. § 26.

²¹¹ MAHONEY, Paul: The European Court of Human Rights as a Case-Study. In BAUDENBACHER, Carl (ed.): *Dispute Resolution*. German Law Publishers, Stuttgart, 2009, 111.

²¹² High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights Interlaken Declaration, 19. February, 2010, Article 4. c). A konferenciáról és a deklarációról részletesen lásd MOWBRAY, Alastair: The Interlaken Declaration – the Beginning of a New Era for the European Court of Human Rights? *Human Rights Law Review*, Vol. 10. No. 3. (2010) 519–528.; SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: Interlaken – Izmir – Brighton: a strasbourgi jogorvoslati rendszer átalakítása. *Közjogi Szemle*, 2013/1, 1–11.

és kiegészítette a brightoni konferenciát lezáró deklaráció is, amely ösztönzi a nemzeti bíróságokat az Egyezmény alapelveinek, illetve a Bíróság esetjogának figyelembevételére a hazai eljárások során.²¹³ Be kell azonban látni, hogy az államok sokfélesége miatt ennek a hatásnak vannak korlátai, és kiterjedése is teljesen eltérő lehet az egyes államokban. Különbség lehet az egyes hatalmi ágakhoz tartozó szervek hajlandóságában és lehetőségeikben is. Ezenfelül fontos tényező, hogy – jogi kötőerő hiányában – mindez az államok önkéntes recepciójával valósulhat csak meg.

Az előremutató folyamatok mellett a strasbourgi esetjogtól való távolodásra is van példa az Európa Tanács tagállamaiban olyan döntések esetében is, melyben az adott állam félként szerepelt. Az orosz Alkotmánybíróság a közelmúltban egy új hatáskörében eljárva kimondta egy strasbourgi döntésről, hogy az nem hajtható végre Oroszországban.²¹⁴ Ez az új hatáskör és az Alkotmánybíróság döntése nem előzmény nélküli. Az orosz AB gyakorlatában már a 2000-es évek második felétől megfigyelhető az a felfogás, hogy az alkotmány nemzetközi kötelezettségekkel szembeni elsőbbséget élvez, és ezt a megállapítást alapul véve az EJEB gyakorlatától való távolodás.²¹⁵ Többek között ennek a gyakorlatnak az egyik következménye, hogy az orosz törvényhozás – egy erre irányuló alkotmánybírósági döntés után – 2015-ben módosította az Alkotmánybíróság hatásköreire vonatkozó szabályozást a következőképpen: a módosítás egyértelműen kimondta az Alkotmány felsőbbrendűségét a nemzetközi szerződésekkel szemben, és az Alkotmánybíróságot olyan új hatáskörrel ruházta fel, mely alapján – elnöki vagy kormánytagok általi indítványra – megállapíthatja, hogy egy strasbourgi döntés az Alkotmánnyal összeegyeztethető-e, illetve hogy végrehajtható-e Oroszországban. Az orosz AB 2016-ban már élt is a lehetőséggel, és megállapította egy, a fogvatartottak választójogának Alkotmányban való korlátozását egyezményesértőnek ítélt strasbourgi döntésről, hogy az nem hajtható végre Oroszországban.²¹⁶ Az EJEB esetjogához való ilyen természetű tagállami hozzáállás komoly kihívások elé állítja az Európa Tanácsot és a strasbourgi emberi jogi mechanizmust.

Az EJEB az alkotmánybíráskodással rokonságot mutat a tekintetben, hogy a döntései véglegesek abban az értelemben, hogy az Európa Tanács intézményrendszerében nincs olyan szerv, amellyel ezek ellen jogorvoslattal lehetne élni. Az államoknak tehát abban a konkrét esetben el kell fogadniuk a Bíróság ítéletét, további fellebbezésre más bírói fórumhoz nincs lehetőség.

Fontos különbség azonban a nemzeti alkotmánybíráskodást végző szervekkel szemben, hogy azok vagy megsemmisíthetik az alkotmányellenes törvényt, vagy legfelső szinten legalábbis kimondhatják az alkotmányellenességét, illetve azt, hogy nem lehet alkalmazni.

²¹³ High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights Brighton Declaration, 19–20. April 2012, Article 9. c), iv).

²¹⁴ Russian Constitutional Court Judgment No. 21-P/2016.

²¹⁵ Lásd részletesen: LAZAREVA, Marina: Russian Constitutional Court and ECtHR, Time for a Constructive Dialogue. In SMUK, Péter (ed.): *Costs of Democracy*. Gondolat, Budapest, 2016, 134–150.

²¹⁶ Russian Constitutional Court Judgment No. 21-P/2016. Lásd részletesebben: AKSENOVA, Marina: Anchugov and Gladkov is not Enforceable: the Russian Constitutional Court Opines in its First ECtHR Implementation Case. *Opinio Juris*, April 25, 2016. <http://opiniojuris.org/2016/04/25/anchugov-and-gladkov-is-not-enforceable-the-russian-constitutional-court-opines-in-its-first-ecthr-implementation-case/> (2017. január 20.)

Ezt az EJEB nem teheti meg, csak annyit mondhat ki, hogy a nemzeti jognak a vizsgált rendelkezése nem felel meg az Egyezménynek, de ilyen, a norma érvényességére vagy alkalmazhatóságára vonatkozó közvetlen joghatást nem tud kifejtteni. Ilyen értelemben tehát nem tud végső döntést hozni. Mindez természetesen kizárólag a Bíróság ítéleteinek kötőerejére vonatkozik, tehát semmit sem von le abból, hogy a Szerződő Államoknak nemzetközi jogi kötelezettségük van az Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok tiszteletben tartására.²¹⁷

2.2. NORMAKONTROLL ÉS A JOGALKALMAZÁS FELÜLVIZSGÁLATA

Ahogy az alkotmánybíráskodásnál, úgy az EJEB alapjogi ítélezése – így a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélése – során is fontos szerepe van a normakontrollnak. Bár az Egyezmény nem említi szövegszerűen ezt a fogalmat, az EJEB elé kerülő panaszok egyik típusában a normakonfliktus az alapp probléma azzal a különbséggel, hogy ez esetben az egymással szembe kerülő normák nem ugyanannak a jogrendszernek a részei, hanem a többszintű alkotmányosság dimenziójában állnak egymással kapcsolatban. Az EJEB normakontroll tevékenysége arra terjed ki, hogy összevesse a részes államok egyikének belső jogi normáját az Egyezménynek való megfelelése tekintetében, alkotmányos felülvizsgálatot végezve ezzel a részes államok belső joga felett.²¹⁸ Az EJEB által végzett normakontroll azonban nem általános, absztrakt normakontroll, hiszen minden esetben egy konkrét kérelmező esetében kell megvizsgálnia, hogy az adott állam valamilyen jogforrása sértette-e abban a szituációban az Egyezményt.

Ez az esetkör azonban nem kizárólagos, hiszen előfordulhat az is, hogy az EJEB nem normakontrollt végez, hanem például a jogalkalmazó szervek egy konkrét intézkedését vizsgálja az Egyezménynek való megfelelés szempontjából. Így közvetten – egy tagállami jogalkalmazó szerv konkrét jogi döntése vagy döntései vizsgálatán keresztül – e szervek gyakorlata is megmérettetik a Bíróság előtt. Gyakori eset ugyanis, hogy önmagában a jogszabály nem sérti az Egyezményt, viszont a jogalkalmazó szervek egyezményesértően értelmezik, és alkalmazzák azt. Ezzel a joggyakorlatban valósul meg az Egyezmény megsértése. Ez az eset az alkotmánybíráóságok teljes alkotmányjogi panasz eljárásához hasonlítható.

Főntos különbség van azonban az alkotmánybíráskodást végző szervek és az EJEB más hatásköreiben. Ahogy azt az alkotmánybíráskodásnál láthattuk, sokféle, különböző jellegű hatáskörökkel rendelkezhetnek, amelyek államonként eltérőek. Az EJEB esetében nincs ilyen széles skála, és szupranacionális szervként hatáskörei nemzetközi jogi jellegűek.

²¹⁷ KLEIN, Eckart: Should the binding effect of the judgments of the European Court of Human Rights be extended? In MAHONEY – MATSCHER – PETZOLD – WILDHABER (eds.): i. m. 708.

²¹⁸ SAJÓ: *Az önkorlátozó...* i. m. 295.

2.3. ALAPJOGI BÍRÁSKODÁS

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési tárgykörét az alapvető jogok képezik, az alapvető jogok Európában való érvényesüléséről hozza döntéseit. Az a feladata, hogy az egyes esetekben döntsön arról, hogy egy adott állam megsértette-e a kérelmező valamely, Egyezményben biztosított alapvető jogát. Ennek során a strasbourgi bíróság az alkotmánybíróságokhoz hasonlóan az alapvető jogok tartalmát értelmezi, és a korlátozásokra vonatkozóan mércéket dolgoz ki. Így nem kétséges, hogy az egyes államok belső joga szerinti terminológiában ez alkotmányjogi tárgykört jelent.

Az alapjogi bíraskodás egyik fontos jellemzőjeként azt emeltem ki, hogy a bíróság annak eldöntése során, hogy egy korlátozás megfelel-e az alkotmányos követelményeknek, teszteket alkalmaz. Az EJEB is kialakította saját, a legtöbb esetben alkalmazandó általános vizsgálati tesztjét, mely *formai és tartalmi szempontokat* is tartalmaz. A *strasbourgi teszt* kiindulópontja az Egyezmény szövege. Az Egyezmény nem tartalmaz egy általános szabályt a korlátozásokra, hanem egyes alapjogoknál az alapjogot meghatározó cikk – mint például a véleménynyilvánítás szabadságát deklaráló 10. cikk – második bekezdésében külön-külön rögzíti azokat.²¹⁹ Az figyelhető meg, hogy a Bíróság ezeket a szempontokat kiterjesztette azokra az alapjogokra is, amelyeknél az Egyezmény szövege konkrétan nem ad eligazítást a korlátozás módjairól.

Az EJEB által alkalmazott teszt lépései a következőképpen rekonstruálhatók. Elsőként azt vizsgálja a Bíróság, hogy *történt-e beavatkozás (interference)* valamely, az Egyezményben biztosított jog gyakorlásába. Amennyiben erre igenlő a válasz, második lépésben azt vizsgálja, hogy a beavatkozás *milyen jogforrás* által valósult meg. Az Egyezményben biztosított jogok korlátozása ugyanis kizárólag törvényben történhet (*prescribed by law, in accordance with law*). Ez minőségi követelmény a jogforrással kapcsolatban, nem szó szerint értendő, hiszen az államok belső jogában eltérő lehet az elnevezés. A Bíróság álláspontja szerint tehát nem elegendő az, ha a beavatkozásnak van jogi alapja a hazai jogban, hanem a törvény minőségi követelményeivel kell rendelkeznie, így hozzáférhetőnek kell lennie a személyek számára, és a hatásainak előre láthatónak kell lennie.²²⁰ A Bíróság a common law-ra utalva azonban azt is megállapította, hogy az íratlan jog is beletartozik ebbe a kategóriába.²²¹ Amennyiben a korlátozás jogszabályi szintje megfelelő, a következő követelmény, hogy

²¹⁹ Így például a 8–11. cikkeken, az Első Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikkében, illetve a Negyedik Kiegészítő Jegyzőkönyv 2. cikkében.

²²⁰ *Sunday Times v. United Kingdom (No. 1)*, Judgment of 26 April 1979, Series A, no. 30, p. 24. § 49.; *Amann v. Switzerland*, Judgment of 16 February, Reports of Judgments and Decisions 2000-II, 2000, p. 16. § 50. Ez az értelmezés jelenik meg a Velencei Bizottság véleményeiben is. Lásd például: CDL-AD(2013)038-e, Opinion on the Legislation on Defamation in Italy, adopted by the Venice Commission at its 97th Plenary Session (Venice, 6–7 December 2013), p. 5. § 18.; CDL-AD(2015)015-e, Opinion on Media Legislation (ACT CLXXXV on Media Services and on the Mass Media, Act CIV on the Freedom of the Press, and the Legislation on Taxation of Advertisement Revenues of Mass Media) of Hungary, adopted by the Venice Commission at its 103rd Plenary Session (Venice, 19–20 June 2015), p. 7. § 22.

²²¹ *Sunday Times v. United Kingdom (No. 1)*, Ibid. p. 24. § 47.

a korlátozásnak az Egyezmény által megnevezett *legitim célja* legyen (*legitimate aim*).²²² Ezt követően azt vizsgálja a Bíróság, hogy a korlátozás *szükséges-e egy demokratikus társadalomban* (*necessary in a democratic society*). A Bíróság döntése során a teszt alkalmazása egy folyamat, a teszt egyes követelményei azonban egymásra épülnek. Így ha valamelyik követelménynél a korlátozás nem felel meg az Egyezménynek, a teszt azt követő elemeinek vizsgálatára nincs szükség, mert az önmagában megvalósítja az egyezményesértést. E követelmények közül a legjelentősebb az utolsó, annak vizsgálata, hogy a korlátozás egy demokratikus társadalomban szükséges-e. Ez is mutatja az Egyezmény demokratikus szellemiségét, azt, hogy az Egyezményben biztosított jogok kizárólag demokratikus államokban értelmezhetők. E kritérium vizsgálata során a Bíróság a legfontosabb értelmezési elveket állította fel – így például az államok széles mérlegelési jogkörére vonatkozó doktrínát, az arányosság elvét,²²³ a jogfejlesztő értelmezés elvét, a legkevésbé korlátozó megoldás elvét –, melyeket a döntési során folyamatosan alkalmaz, az esetjog szerves részévé téve azokat.²²⁴

A teszt alkalmazása során a közszereplők bírálatával kapcsolatos esetekben általában szintén ez az utolsó elem a meghatározó. A beavatkozás általában valamilyen polgári jogi vagy büntetőjogi szabályon alapul, melynek legitim célja mások jó hírvének, becsületének a védelme. Így az ilyen esetekben a döntő kérdés általában az, hogy a konkrét beavatkozás a közlés körülményei alapján egy demokratikus társadalomban szükséges volt-e. A Bíróság az általa kialakított összetett szempontrendszer alapján azt vizsgálja, hogy az adott állam szervei az egymással szemben álló alapjogok közötti mérlegelés során az összes körülmény értékelésével jártak-e el, és az alapján az intézkedésükkel az alapjogok között megfelelő egyensúlyt (*fair balance*) teremtettek-e.

Ezen túlmenően a Bíróság figyelemmel van az államok eltérő jellemzőire, sajátos történelmi, társadalmi és gazdasági körülményeire, illetve a technikai és egyéb fejlődésre, a változó körülményekre is. Az EJEB-nek emellett azt is figyelembe kell vennie, hogy az Egyezménynek való megfelelés megoldásában az államoknak sokféle lehetőség áll rendelkezésükre.²²⁵ Ezzel összefüggésben fontos kiemelni az EJEB által kialakított,²²⁶ az állami intézkedések megítélésére vonatkozóan az *államok széles mérlegelési jogkörére vonatkozó doktrínát* (*margin of appreciation doctrine*). Ez azt jelenti, hogy a Bíróság az előtte lévő ügyben a jogkorlátozás pontos körülményeinek feltárása vonatkozásában a nemzeti hatóságok megítélésére támaszkodik az Egyezménynek való megfelelés tekintetében, mivel azok ennek megítélésére jobb pozícióban vannak. Azaz, a strasbourgi bírák nem akarják átvenni a nemzeti

²²² E kritériumnak az esetjogáról lásd részletesen: KEMPEES, Peter: „Legitimate aims” in the case-law of the European Court of Human Rights. In MAHONEY – MATSCHER – PETZOLD – WILDHABER (eds.): i. m. 659–675.

²²³ Az arányossági teszt kialakulását és fejlődését a Bíróság gyakorlatában lásd részletesen: STONE SWEET, Alec – MATTHEWS, Jud: Proportionality Balancing and Global Constitutionalism. *Yale Law School Faculty Scholarship Series*, No. 14, March, 2008, 51–56.

²²⁴ VAN DIJK, Pieter – VAN HOOF, Fried – VAN RIJN, Arjen – ZWAAK, Leo (eds.): *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Intersentia, Antwerpen, Oxford, 2006, 333–343.

²²⁵ MCBRIDE, Jeremy: The Necessity Test in the Jurisprudence of the Hungarian Constitutional Court and the European Court of Human Rights. In HALMAI, Gábor (ed.): *The Constitution Found? The First Nine Years of Hungarian Constitutional Review of Fundamental Rights*, INDOK, Budapest, 2000, 164–165.

²²⁶ Pontosabban először a Bizottság gyakorlatában jelent meg, melyet később a Bíróság is fenntartott és számos döntésében alkalmazta, az esetjog szerves részévé téve azt.

hatóságok feladatait, hanem azok döntéseinek az Egyezményvel való összeegyeztethetőségéről döntenek.

A tagállami mérlegelési jogkör szélességét három tényező befolyásolja a Bíróság gyakorlatában. Az egyik az *érintett jog természete*. Ez azt jelenti, hogy szűkebb a nemzeti hatóságok mérlegelési jogköre az abszolút jogok esetében – például élethez való jog, a kínzás, a rabszolgaság és a kényszermunka tilalma –, illetve a demokratikus társadalom szempontjából kiemelt védelmet élvező jogok esetében – például a véleménynyilvánítás szabadsága, a tisztességes eljáráshoz való jog –, míg tágabb az Egyezményben deklarált többi jog tekintetében.

A második tényező a *korlátozással elérni kívánt cél természete*. Azokban az esetekben, amikor a korlátozás célja az Egyezményből vagy a tagállamok gyakorlatából levezethető, a tagállami mérlegelési jogkör szűkebb, míg az egyéb esetekben tágabb.

A harmadik tényező pedig a *tagállamokban kialakult azonos gyakorlat*. Azokban az esetekben amikor a tagállamok többségében megegyező a szabályozás vagy a joggyakorlat, az ún. *európai konszenzus* megerősítése miatt a tagállami diszkréció szűkebb.²²⁷ A jogösszehasonlításon alapuló európai konszenzus vizsgálata a strasbourgi bíróság egyik értelmezési módszere. Ennek lényege, hogy a Bíróság az alapjogok tartalmának és védelmi szintjének megállapításakor megvizsgálja a tagállami szabályozásokat és joggyakorlatot, és a tagállamok többsége által alkalmazott értelmezést és védelmi szintet, illetve azok változását az Egyezmény értelmezésekor maga is fontolóra veszi, és az Egyezményben biztosított jogok védelmére vonatkozó kritériumok kialakításakor érvként használja. A Bíróság ennek az értelmezési módszernek az alkalmazását két fő érveléssel igazolja. Az elméleti igazolás a közös örökség felhívása, mely szerint az Egyezmény preambuluma az emberi jogok közös védelmét a hasonló politikai hagyományokon, eszméken, a szabadságon és a jog uralmán alapuló közös örökségből eredezteti. Ez a közös örökség leginkább a közös értékekre vonatkozik, amelyek tartalma az idő múlásával a változó körülményeknek megfelelő értelmezéssel változik. E felfogás alapján megvalósulhat a tagállamok és a strasbourgi bíróság közötti folyamatos kapcsolat, és az alapjogok értelmezésének közös fejlődése. A gyakorlati igazolás pedig a Bíróság döntéseinek politikai legitimitációjához kapcsolódik. Azokban az esetekben amikor a Bíróság az Egyezményben biztosított jogok védelmi szintjét megváltoztatja, fontos legitimitációs érve az, hogy a tagállamok nagy részében már létezik a vonatkozó szabályozás és gyakorlat. Az európai konszenzus olyan alátámasztás, amely a más jogi megoldást alkalmazó elmarasztalt államok számára könnyebben elfogadhatóvá teheti a Bíróság döntéseit.²²⁸

Az államok mérlegelési jogkörére vonatkozó doktrína alkalmas lehet arra, hogy a Bíróság és a jogi valóság – amelyben létezik többféle megoldás az Egyezmény rendelkezéseinek alkalmazására – között legyen kapcsolat, ugyanakkor egyúttal az államok intézkedéseinek legyen kontrollja. A Bíróság tehát összehasonlító jogi értelmezést végez, mely által kapcsolatba kerül a tagállami joggyakorlatokkal, feltárja az egyes jogrendszerek sajátosságait. Ennek célja, hogy a közös értékeket beazonosíthassa, illetve az ellenőrző funkciójának

²²⁷ POLGÁRI: A strasbourgi... i. m. 6–7.

²²⁸ POLGÁRI: A strasbourgi... i. m. 7–10.

megfelelően az európai konszenzus érvényesülésének óre legyen.²²⁹ Ezáltal a Bíróság az európai jogi mechanizmusokra meghatározó hatással van, egyfajta közvetítő szerepe van a jogi kultúrák között.²³⁰ Mivel ezt az értelmezési technikát a Bíróság alakította ki,²³¹ nyilvánvaló, hogy az egyes esetekben az állami mérlegelési jogkör terjedelme eltérő lehet, az adott eset körülményeit mérlegelve mindig a Bíróság dönt erről.²³² Erre vonatkozóan azonban a Bíróság még nem alakított ki átlátható szempontrendszert. Éppen ezért ennek alkalmazása a szakirodalomban rendkívül vitatott.²³³ Emiatt a Bíróság értelmezési technikái között érezhető némi feszültség. A Bíróság egyrészt alkalmazza az autonóm Egyezmény értelmezési módszerét, melynek célja a közös európai standardok és mércék kialakítása és továbbfejlesztése. Emellett a széles mérlegelési jogkör doktrína is egy bevett értelmezési technikája a strasbourgi bíróságnak, amely a tagállamok sokféleségének megőrzését és tiszteletben tartását szolgálja.²³⁴ E két érdek közötti egyensúly megtalálása folyamatos feladat.

Mindemellett a Bíróság más szempontokat is vizsgál, így például szem előtt tartja a közérdeknek leginkább megfelelő megoldás alkalmazását, azt, hogy a korlátozás nem ró-e elviselhetetlen terhet az egyénekre, és az arányosság más aspektusait és az észszerűségből fakadó bizonyos szempontokat is.

2.4. AZ EGYZEMÉNY JOGFEJLESZTŐ ÉRTELMEZÉSE

A *jogfejlesztő értelmezés* kapcsán az a hasonlóság az alkotmánybíráskodás és az EJEB között, hogy mindkettőt meg lehet vizsgálni az *aktívizmus* szempontjából. Az EJEB esetében két típusú aktívizmus figyelhető meg.

Az egyik eset az, amikor a Bíróságnak olyan nehéz esetet kell eldönteni, amelyre az Egyezmény szövege nem tartalmaz konkrét rendelkezést. A normák természetéből adódik ugyanis, hogy vannak nehéz esetek, amit pusztán a normaszöveg alapján nem lehet egyszerűen eldönteni. Ilyen esetekben a Bíróságnak az Egyezmény tartalmát az Egyezmény

²²⁹ POLGÁRI Eszter: A tagállami jog-összehasonlítás az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Fundamentum*, 2012/3, 46., 47.

²³⁰ „Írányt mutatunk, de nem avatkozunk be durván a nemzeti jogokba” – Baka Andrással, a strasbourgi emberi jogi bíróság bírójával Javorniczky István és Kardos Gábor beszélget. *Fundamentum*, 2000/4, 39.

²³¹ George Letsas szerint a doktrína alkalmazását tekintve kétféle koncepció figyelhető meg a Bíróság gyakorlatában. Az egyik a szubsztantív, mely alatt azt érti, amikor a Bíróság az egyéni szabadságjogok és kollektív érdekek közötti egyensúly relációjában vizsgálja egy, az Egyezmény által biztosított jog gyakorlásába való tagállami beavatkozásnak az Egyezmennyel való összeegyeztethetőségét. A másik a strukturális, amit úgy ír le, hogy egyfajta korlátozza az EJEB-nek, mivel nemzetközi fórum lévén, nincs abban a helyzetben, hogy oly módon tudja értékelni az emberi jogokba való beavatkozás jogszerűségét, mint a tagállami hatóságok. Ez párosulhat a szubszidiaritás elvével, mely ez esetben azt jelenti, hogy a Bíróság egy nemzetközi bíróság, melynek feladata az emberi jogok nemzeti szintet kiegészítő védelme. LETSAS, George: *A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, Oxford, 2009, 80–98.

²³² WHITE, Robin C. A. – OVEY, Calre (eds.): *The European Convention on Human Rights*. Fifth Edition. Oxford University Press, Oxford, New York, 2010, 80.

²³³ Erről lásd részletesen: GREER, Steven: The Interpretation of the European Convention on Human Rights: Universal Principle or Margin of Appreciation? *UCL Human Rights Review*, Vol. 3. (2010) 2–5.

²³⁴ POLGÁRI: A tagállami... i. m. 47.

szellemiségét átható elvek segítségével, különböző értelmezési technikákkal kell megállapítania, és az esetet eldöntenie.

A másik eset – amely talán a leggyakrabban előfordul – az, amikor az Egyezmény szövegét a Bíróság bizonyos új körülmények, szempontok miatt továbbfejleszti, kibővíti akár azzal a következménnyel, hogy korábbi értelmezésének újabb, modernebb, más értelmet ad. Ebben az esetben a Bíróság értelmezésével a változó társadalmi, gazdasági, politikai és egyéb helyzetekre reagál. A Bíróságra jellemző ugyanis, hogy az Egyezményt *fejlesztő és dinamikus módon értelmezi (dynamic and evolutive approach)*.²³⁵ A Bíróság ezt úgy fogalmazta meg, hogy „*az Egyezmény élő instrumentum, amelyet napjaink változó körülményeinek fényében kell értelmezni*”.²³⁶ Ez a fejlődő, fejlesztő értelmezés (*evolutive interpretation*) a Bíróság egyik legfontosabb, az esetjogában újra és újra megerősített értelmezési alapelvé vált.²³⁷ A Bíróság akkor alkalmazza a fejlődő szemléletű jogértelmezés technikáját, amikor a tagállamokban adott esetekben új joggyakorlat alakult ki, és ez a változás a tagállamok nagy részében érzékelhető.²³⁸ A Bíróság ennél fogva figyelemmel van a tagállami gyakorlatok változására a közös európai standardok alakítása során. A jogfejlesztő értelmezési technika tehát maga is összehasonlító vizsgálaton és az abból levont következtetéseken alapul. Az Egyezmény jogfejlesztő értelmezése az európai értékközösségből fakadó jogok továbbfejlesztését jelenti a változó körülményeknek megfelelően.²³⁹ A jogfejlesztő értelmezés ettől függetlenül természetesen nem korlátlanul érvényesülő módszer a Bíróság gyakorlatában. Azokban az esetekben, amikor nincs a bírák között konszenzus az összehasonlító vizsgálatot követően, és az előttük lévő kérdés megítélése továbbra is vitatott, a Bíróság visszatér az államok széles mérlegelési jogkörére vonatkozó elv alkalmazásához, elismerve a megközelítések sokféleségét.²⁴⁰

Az Egyezmény célja, hogy általános elveket állítson fel az államok számára. Amennyiben ezt elfogadjuk, a jogvédelem egyéni mechanizmusára úgy kell tekintenünk, mint amely érzékeli a nemzeti jogbeli hiányosságokat, és általános elvek felállításával igyekszik az emberi jogi védelmet korrigálni.²⁴¹ Az Egyezmény azonban nem jelöli ki a Bíróság számára azt, hogy milyen értelmezési keretben mozoghat, illetve hogy milyen értelmezési módszereket alkalmazhat. Mivel az Egyezmény nemzetközi szerződés, vonatkozik rá az 1969-es Bécsi Egyezmény²⁴² 31–33. cikke a szerződések értelmezéséről.²⁴³ Ezen túlmenően

²³⁵ *Christine Goodwin v. United Kingdom*, Judgment of 11 July 2002, Reports of Judgments and Decisions 2002-VI, p. 21. § 74.

²³⁶ [...] „*living instrument which must be interpreted in the light of present-day conditions.*” [...] Lásd többek között *Tyrrer v. United Kingdom*, Judgment of 25 April 1978, Series A, no. 26, p. 12. § 31.; *Soering v. United Kingdom*, Ibid. p. 33. § 102.; *Selmouni v. France*, Judgment of 28 July 1999, Reports of Judgments and Decisions 1999-V, p. 31. § 101.

²³⁷ LETSAS: i. m. 65.

²³⁸ POLGÁRI: A strasbourggi... i. m. 6.

²³⁹ POLGÁRI: A tagállami... i. m. 47.

²⁴⁰ WHITE – OVEY (eds.): i. m. 73.

²⁴¹ WILDHABER: A Constitutional... i. m. 162–163.

²⁴² Bécsi Egyezmény a szerződések jogáról, Bécs, 1969. május 23.

²⁴³ E szerint a szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni. (31. cikk) A Bécsi Egyezmény a szerződés értelmezésének kiegészítő eszközeként lehetőséget biztosít a *travaux préparatoires* figyelembevételére a szerződés

azonban a Bíróságnak kell az értelmezés eszközeit kialakítani, mely elengedhetetlenül az Egyezmény kiterjesztő értelmezésével jár többek között annak érdekében, hogy az Egyezmény hézagos rendelkezéseit is meg tudja oldani, illetve tartalommal kitölteni.²⁴⁴ Ennek során a Bíróság az Egyezmény sajátos rendszerében alkalmazható értelmezési technikákat alakított ki.

Maga a Bíróság úgy értelmezi saját funkcióját, hogy nemcsak az a feladata, hogy az adott esetben döntést hozzon, hanem az is, hogy magyarázza, védelmezze és fejlessze az Egyezmény szövegét annak érdekében, hogy a Szerződő Államokat segítse az Egyezményben vállalt kötelezettségük betartásában.²⁴⁵ Ez egyfajta teleologikus értelmezés, mivel az Egyezmény célja az emberi jogok védelme, így a Bíróságnak úgy kell azt értelmezni, hogy ez hatékonyan megvalósuljon.²⁴⁶ Ezt az értelmezési technikát a szakirodalomban metateleologikus értelmezésnek is nevezik. Ez azt jelenti, hogy a Bíróság az Egyezmény értelmezése során nem egy bizonyos rendelkezés konkrét céljára hivatkozva végzi értelmező tevékenységét, hanem az Egyezmény egészét átható, annak alapjául szolgáló – mint például a jogállamiság, demokrácia, pluralizmus, egyéni autonómia, arányosság – elvekkel összhangban.²⁴⁷ Ez szükségképpen morális értelmezés. Ezzel az autonóm értelmezéssel a Bíróság megadja az Egyezményben garantált jogok európai szintű tartalmát, erősítve ezzel azok hatékony érvényesülését.²⁴⁸ A Bíróság tehát elsősorban az Egyezmény céljait tartja szem előtt az értelmezés során, azonban figyelemmel van az államok folyamatos fejlődésére, a változó életkörülményekre és az újabb és újabb szituációkra.

A Bíróság ezen attitűdje szintén kettős megítélést von maga után. Vannak, akik pozitívumnak tekintik ezt a fajta értelmezési hozzáállást. Ennek igazolásaként különböző érvek hozhatók fel. Ilyen például, hogy az Egyezményben számos olyan terminus található – például a magán- és családi élet tisztelete, az egyesülési szabadság –, melyek magukban hordozzák, hogy a változó körülményekkel változó értelmezést kell kapniuk. Másik ilyen érv lehet, hogy az Egyezmény rendelkezései nem részletekbe menő szabályok, melyek kőbe akarnák vésní az 1950-ben létezett értelmüket. Sokkal inkább tágabb értelmű standardok, melyeket a bírói értelmezés tesz világossá, amely az idők folyamán változik.²⁴⁹ Mások túlzott aktivizmussal vádolják az EJEB-et, és ezt a fejlesztő értelmezést a textualista és az originalista értelmezési módszerekkel állítják szembe. Amellett érvelnek, hogy a Bíró-

félreérthető vagy homályos rendelkezéseinek tisztázása érdekében, illetve a nyilvánvalóan képtelen vagy észszerűtlen értelmezés elkerülése végett. (32. cikk) Emellett a két vagy több nyelven hitelesített szerződésekkel kapcsolatban a Bécsi Egyezmény úgy rendelkezik, hogy a szerződés mindegyik nyelven egyaránt hiteles, amennyiben a szerződés másképpen nem rendelkezik, vagy a felek nem állapodnak meg abban, hogy eltérés esetén egy meghatározott szöveg lesz az irányadó. (33. cikk)

²⁴⁴ SARTORI, Daria: Gap-Filling and Judicial Activism in the Case-Law of the European Court of Human Rights. *Tulane European and Civil Law Forum*, Vol. 29. (2014) 3, 18.

²⁴⁵ *Ireland v. United Kingdom*, Judgment of 18 January 1978, Series A, no. 25, p. 54. § 154.

²⁴⁶ BERNHARDT: i. m. 306.

²⁴⁷ GERARDS, Janneke: The European Court of Human Rights. In JAKAB, András – DYEUVRE, Arthur – ITZCOVICH, Giulio (eds.): *Comparative Constitutional Reasoning*. Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 256., 270–273.

²⁴⁸ ALBARINO – GALERA: i. m. 186–187.

²⁴⁹ PREBENSEN, Soren C.: Evolutive interpretation of the European Convention on Human Rights. In MAHONEY – MATSCHER – PETZOLD – WILDHABER (eds.): i. m. 1124–1127.

ság feladata az Egyezmény szövegének értelmezése, nem pedig a szöveg kiterjesztése.²⁵⁰ A szándékutató felfogást képviselő pedig az Egyezmény megalkotóinak eredeti akaratát jelöli ki az értelmezési módszer alapján, és az attól való eltérést nehezményezik.²⁵¹ A gyakorlatban bizonyosan sérelmezi ezt a fajta értelmezési technikát például annak az államnak a kormányzata, amelyet a jogfejlesztő értelmezés eredményeképpen adott esetben az EJEB elmarasztal. A bírák között sincs mindig egyetértés abban, hogy mennyire kell a Bíróságnak önkorlátozást gyakorolni. Az figyelhető meg, hogy korábban a különvélemények élesen hangot adtak ez irányú kifogásaiknak, mára azonban ezek száma jelentősen lecsökkent.²⁵²

2.5. PRECEDENSALAPÚ ESETJOG

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogában is felfedezhetők a precedensbíráskodás bizonyos jegyei.²⁵³ Az EJEB-nél de jure precedenskövetés, azaz hogy a korábbi döntéseit köteles figyelembe venni, nem áll fenn. Ettől függetlenül gyakran felmerül a Bíróságon a korábbi döntések követésének kérdése, és a bírák között különféle vélemények vannak. Vita tárgya, hogy mi számít egyáltalán precedensnek – önmagában egy döntés, döntések sorozata vagy esetleg az esetjognak csak az a része, amely szokásjogot rögzít –, állandó diskurzus van arról is, hogy hogyan lehet definiálni, és megtalálni a *ratio decidendi*.²⁵⁴

A Bíróság esetjogából az rajzolódik ki általánosságban, hogy – bár formálisan nincs erre jogi kötelezettsége – saját korábbi döntéseit magára kötelezőnek tekinti a jogbiztonság, az előreláthatóság, a törvény előtti egyenlőség és az Egyezmény koherens fejlődése érdekében.²⁵⁵ Ezt a szakirodalomban *de facto precedenskövetésnek*²⁵⁶ is nevezik. A Bíróság esetjogában tehát az ügyek egymásra épülnek, és a hasonló ügyekben a döntések kimenetele is

²⁵⁰ A hazai szakirodalomban Pokol Béla képviseli határozottan azt az álláspontot, hogy a strasbourgi bírák az Egyezmény kitágító értelmezését végzik, melynek során végül olyan tartalmat adnak az egyes alapjogoknak, amely távol áll a Szerződő Államok eredeti kötelezettségvállalásától, és ezáltal az állami akaratképzés fölé helyezkednek. POKOL Béla: A jurisztokrácia és a demokrácia határvonalán. *Jogelméleti Szemle*, 2015/4, 10–13.

²⁵¹ E felfogások érveinek összefoglalását, illetve a velük szemben megfogalmazott ellenérveket lásd részletesen: LETSAS: i. m. 58–79.

²⁵² SARTORI: i. m. 16.

²⁵³ Ezt részletesen elemeztem általánosan, és a közszereplők különböző személyi kategóriáihoz tartozók tűrési kötelezettségének a Bíróság által kialakított fokozatossága kapcsán kimutattam a Bíróság gyakorlatában. Lásd BALOGH Éva: A precedens jellegű bíráskodás elemei az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában: A közszereplők tűrési kötelezettségének fokozatossága. *Közjogi Szemle*, 2018/3. 53–61.

²⁵⁴ WILDHABER, LUZIUS: Precedent in the European Court of Human Rights. In MAHONEY – MATSCHER – PETZOLD – WILDHABER (eds.): i. m. 1531.

²⁵⁵ *Cossey v. United Kingdom*, Judgment of 27 September 1990, Series A, no. 187, p. 10. § 35.; *Christine Goodwin v. United Kingdom*, Ibid. p. 21. § 74.; *Mamatkulov and Askarov v. Turkey*, Judgment of 4 February 2005, Reports of Judgments and Decisions 2005-I p., 35. § 121.; *Vilho Eskelinen and Others v. Finland*, Judgment of 19 April 2007, Reports of Judgments and Decisions 2007-II, p. 17. § 56.; *Micallef v. Malta*, Judgment of 15 October 2009, Reports of Judgments and Decisions 2009, p. 19. § 81.

²⁵⁶ BRONAUGH, Richard: Persuasive Precedent. In GLODSTEIN, Laurence (ed.): *Precedent in Law*. Oxford University Press, Oxford, 1991, 217–247.

hasonló.²⁵⁷ Az EJEB gyakorlatában tehát a precedensek korábban már megvizsgált azonos vagy hasonló tényállású ügyek, amelyekről a Bíróság érdemi döntést hozott. A korábbi döntésekben kialakított alapjog-értelmezés, az azzal kapcsolatban meghatározott általános elvek és kritériumok együttesen alkotják a ratio decidendit. A Bíróság jellemzően az ítéleteiben ezeket a konkrét ügyről való döntés előtt „Általános elvek” (*General Principles*) cím alatt összefoglalja.²⁵⁸

Meghatározó jellemzője az EJEB-nek, hogy vannak olyan döntései, amelyek kiemelt jelentőséget kapnak, mert olyan alkotmányos elveket fejt ki bennük, amelyeket aztán a hasonló esetekben mindig alkalmaz (*leading case, landmark decision*). Ezzel az európai jogi gondolkodás és bíraskodás részévé teszi azokat.²⁵⁹ Ilyen meghatározó döntés az Egyezmény 10. cikkének esetjogában a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozóan például a politikai vezetők bírálatával kapcsolatban a *Lingens kontra Ausztria*²⁶⁰ ügyben hozott ítélet.

Korábbi döntéseitől akkor tér el a Bíróság, ha arra nyomós oka (*cogent reason*) van, így például ha felismeri annak téves voltát, vagy az eltérés a társadalmi változások miatt szükséges ahhoz, hogy az Egyezményt a mindenkori aktuális körülményekhez mérten értelmezze.²⁶¹ Ezekben az esetekben az EJEB is alkalmazza a *precedens felülvizsgálatának* (*overruling*) módszerét. Azokban az esetekben pedig amikor az előtte lévő ügyben a tények nyilvánvalóan a korábbiakhoz képest újak vagy eltérőek, a Bíróság a „megkülönböztetés technikáját”²⁶² (*distinguishing*) alkalmazza. Ennek egyik leggyakoribb esete az, hogy az újabb esetben vizsgált nemzeti szabályozás vagy gyakorlat az ügy eldöntése szempontjából releváns módon eltér a korábban vizsgálttól.

²⁵⁷ JAVORNICZKY – KARDOS: i. m. 41.

²⁵⁸ GERARDS: i. m. 259.

²⁵⁹ ALBARINO – GALERA: i. m. 189.

²⁶⁰ *Lingens v. Austria*, Judgment of 8 July 1986, Series A, no. 103, p. 1–19.

²⁶¹ A korábbi esetjogtól való eltérések összefoglaló elemzését lásd MOWBRAY, Alastair: An Examination of the European Court of Human Rights’ Approach to Overruling its Previous Case-law. *Human Rights Law Review*, Vol. 9. No. 2. (2009) 179–201.; WILDHABER: Precedent... i. m. 1532–1533.

²⁶² WILDHABER: Precedent... i. m. 1538–1545.

DUPress

V. A SZÓLÁS ÉS A SAJTÓ SZABADSÁGA

1. A KIFEJEZÉS SZABADSÁGA

A *kifejezés szabadsága* azt hivatott biztosítani, hogy az egyének nézetei, a különböző álláspontok és vélemények a nyilvánosság előtt megjelenhessenek. Ez a jog és a belőle eredő többi kommunikációs jog tehát elsősorban a nyilvános kommunikációt védik. Ennek sokféle, különböző módon való megnyilvánulása a kifejezés szabadságának védelmi körébe tartozik.²⁶³ Így a szólásszabadsághoz való jogával vagy a szabad sajtó eszközével él az, aki azzal a céllal, hogy másokhoz is eljusson a közlendője, nyelvi eszközökkel – azaz szóban vagy írásban – fejezi ki magát, és az is, aki cselekedetével, magatartásával vagy valamilyen szimbolikus vagy nonverbális kifejezésmódot – például jelképek, mozdulatok, képek, ábrák, transzparenszek, rajz, zene, performansz, öltözék – alkalmazva vagy ezeket kombinálva nyilvánul meg. Ez nem azt jelenti, hogy bármiféle kifejezőeszközre, magatartásra vagy viselkedésre kiterjed a kifejezés szabadsága. Mindezek a kifejezésmódok akkor tartoznak a jogok terjedelmi körébe, amikor valamilyen kommunikációs céllal jutnak kifejezésre, azaz amikor valamit közvetíteni akar a közlő fél a társadalom többi tagja felé. Fontos lehet az is, hogy a címzettek között legyen olyan, aki ennek a közlésnek a jelentését meg is érti.²⁶⁴ Az pedig, hogy azt a kifejezésmódot megilleti-e az alapjogi védelem, több tényező – így annak tartalma vagy a közlés kontextusa, a körülményei, illetve hatása a befogadókra – együttes hatásának megítélésén múlik. Ezzel kapcsolatban *Frederick Schauer* a szólásszabadság abszolút védelmét képviselő álláspontokkal szemben amellet érvel, hogy különbség van a között, hogy mi az, amit *lefed* a szólásszabadság, és hogy *mire terjed ki* e jog védelme akkor, amikor a szólás más értékekkel vagy jogokkal ütközik. Ezen túlmenően úgy véli, hogy a szólásszabadság védelme alá tartozó közlések tovább kategorizálhatók, melyeket a védelem szempontjából különbözőképpen, eltérő tesztek alkalmazva kell kezelni.²⁶⁵ Ennek a kérdésnek a pontos, elméleti határait a természetéből fakadóan nem lehet megadni, így arról, hogy az adott közlést mindezen szempontok alapján védi-e a véleménynyilvánítás vagy a sajtó szabadsága, esetről esetre a szabályokat értelmező bíróságok döntenek. A kifejezés szabadsága tehát klasszikusan olyan jog, amely lehetőséget biztosít a nyilvános társadalmi és kulturális életben való részvételre. Ugyanakkor arra is, hogy az egyének eb-

²⁶³ RAZ, Joseph: Free Expression and Personal Identification. In RAZ, Joseph: *Ethics in the Public Domain – Essays in the Morality of Law and Politics*. Clarendon Press, Oxford, 1995, 146.

²⁶⁴ SUNSTEIN, Cass R.: Low Value Speech Revisited. *Northwestern University Law Review*, Vol. 83. No. 3. (1989) 556., 559.

²⁶⁵ SCHAUER, Frederick: Kategóriák és az Első Alkotmánykiegészítés, Dráma három felvonásban. In SCHAUER, Frederick: *A demokrácia és a szólásszabadság határai – Válogatott tanulmányok*. Complex, Budapest, 2014, 145–168. (Mezősi Miklós fordítása.)

ből kimaradjanak. E jog tehát magában foglal – összefüggésben az emberi méltósággal és a lelkiismereti szabadsággal²⁶⁶ – egyfajta negatív véleménynyilvánítási szabadságot, jogot a „csendben maradáshoz”. Azaz, ha valaki nem akar véleményt kifejezni vagy nem akar részt venni a nyilvános vitában, ez a jog azt is védelemben részesíti. Így e jogból következik, hogy az állam senkit sem kényszeríthet arra, hogy véleményét nyilvánosan kifejtse, illetve arra sem, hogy olyan álláspontot képviseljen vagy közvetítsen mások felé, amely meggyőződésével ellentétes, illetve amivel nem ért egyet.²⁶⁷ Emellett fontos eleme ennek a jognak, hogy arra sem lehet kényszeríteni valakit, hogy mások személyes álláspontjának kifejezésére odafigyeljen.²⁶⁸

A *sajtószabadság* a kifejezés szabadságához és annak értékeihez szorosan kapcsolódó, abból eredő, de önálló alapjog, amely kiterjed a nyomtatott sajtóra, a rádióra, a televízióra és egyéb elektronikus médiumokra, illetve az internetes médiára. A sajtószabadság a sajtótermékek alapítására, a tartalmuk összeállítására és a terjesztésükre vonatkozik.²⁶⁹ A sajtószabadság által védett közlések sajátossága, hogy azok szakmai munkával, intézményi keretek között elkészített, szerkesztett tartalmak. A sajtószabadság alanyai tehát azok – az egyes médiumok tulajdonosai, a szerkesztők, újságírók és más tartalom-előállítók, a tartalom-közvetítők és a terjesztők –, akiknek a tevékenysége a sajtó funkcióinak ellátásához hozzájárul.²⁷⁰ A sajtó²⁷¹ a véleménynyilvánítás, a tájékoztatás és az információszerzés legfőbb eszköze, feladata a társadalom számára a közérdeklődés körébe tartozó témakörökről és az azokra vonatkozó különböző álláspontokról, eseményekről, személyekről való beszámolás, tudósítás. A demokratikus államokban a sajtó egyik legfontosabb feladata, hogy hatalmi ellensúlyként ellenőrizze a kormányzatot, és beszámoljon annak tevékenységéről. Kiemelt jelentősége van annak, hogy a sajtó feltárja és a nyilvánosság elé tárja az esetleges kormányzati visszaéléseket. E funkciója miatt a sajtóra vonatkozó elterjedt kifejezés a „nyilvánosság őrkutyája” (*public watchdog*).²⁷² A magyar Alkotmánybíróság megfogalmazása szerint: „A sajtó ezen minőségében ellenőrzi a közélet szereplőinek, intézményeinek tevékenységét, a döntéshozatal folyamatát, tájékoztatja arról a politikai közösséget, a demokratikus nyilvánosságot (a „házőrző kutya” szerepe).”²⁷³ Az EJEB több esetben is kimondta, hogy ez olyan kiemelt funkciója a sajtónak,

²⁶⁶ BARENDT, Eric: *Freedom of Speech*. Oxford University Press, Oxford, 2007, 93–95.

²⁶⁷ HALMAI: *A véleményszabadság...* i. m. 117.

²⁶⁸ Ehhez kapcsolódik a „foglaló ejtett közönség” (*captivé audience*) problémája. Eszerint azokat a közléseket nem védi a kifejezés szabadsága, amelyek a közönség tagjainak egyenlő emberi méltóságát kérdőjelezzik meg a megfélemlítés szándékával, és a közlések elől a közönség nem tud kitérni, és nincs lehetősége arra, hogy ne figyeljen oda arra, azaz rá van kényszerítve, hogy végighallgassa. Lásd részletesebben: KOVÁCS Kriszta: *Közös kincseink, Két jogelv: a „foglaló ejtett közönség” és a „tájékozott beleegyezés”*. In CHRONOWSKI Nóra – POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán – SMUK Péter – SZABÓ Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek – Liber Amicorum István Kükorellé*. Gondolat, Budapest, 2017, 527–531.

²⁶⁹ GÁLIK Mihály – POLYÁK Gábor: *Médiaszabályozás*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005, 66.

²⁷⁰ GÁLIK – POLYÁK: i. m. 73–74.

²⁷¹ A sajtó és a média fogalmát szinonimaként, felváltva használom.

²⁷² BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 417–419.

²⁷³ 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás IV, 1.1., ABH 2011. december 31. 1293.

amely a demokratikus társadalomban létfontosságú, így a tagállami mérlegelési jogkört a sajtószabadsággal kapcsolatos esetekben korlátozza.²⁷⁴

Mindezek által a médiának a közvélemény kialakulásában és formálódásában is kiemelt szerepe van, a közéleti vita legfőbb nyilvános fórumait biztosítja, illetve bizonyos mértékben lehetővé teszi a közhatalmat gyakorlók és a politikai közösség tagjai közötti kommunikációt. Emellett a kultúra alakulásában és a szórakoztatásban is meghatározó jelentősége van. Éppen ezért a médiában érvényesülnie kell a pluralizmus követelményének, annak, hogy az egyes témakörökben a legkülönfélébb nézetek és vitás álláspontok a nyilvánosság előtt megjelenjenek.²⁷⁵ Az EJEB gyakorlatában ez a következőképpen jelenik meg: „*Bár bizonyos – többek között mások jó hírneve védelmére – lefektetett határokat nem léphet túl, a sajtó kötelessége, hogy feladatainak és felelősségének megfelelően politikai kérdésekről és más közérdekű kérdésekről információkat és eszméket terjesszen. Az ilyen információk és eszmék terjesztése nem csupán a sajtó feladata, hanem egyúttal a nyilvánosság joga is.*”²⁷⁶ A közérdekű ügyekkel kapcsolatos tevékenysége során a médiával szemben fennálló követelmény a közönség fair és kiegyensúlyozott tájékoztatása.²⁷⁷ Mindennek megvalósításához elengedhetetlen a sajtónak az államtól való függetlensége, amelyet törvényi garanciák védenek. Ahhoz, hogy a média ezeket a feladatait el tudja látni, intézményes védelemre, illetve bizonyos esetekben kedvezményekre és a szabályok alóli mentességre van szükség. Ennek rendkívül fontos eleme a megjelenés előtti hatósági ellenőrzés, engedélyeztetés és korlátozás, azaz a cenzúra tilalma.²⁷⁸ Idesorolható a szerkesztői autonómia, az újságírói szabadság, a különleges belépési jogosultságok, az információforrások védelme és a sajtó számára biztosított adókedvezmények is.²⁷⁹ Az EJEB következetesen alkalmazza azt az elvet, hogy az újságírói szabadságba – illetve bárkinek a közügyek terén való megnyilvánulási szabadságába²⁸⁰ – beletartozik bizonyos fokú túlzás, illetve akár a provokáció alkalmazása is.²⁸¹ Mindezek mellett kiemelt befolyása és funkciója miatt a sajtó felelősége is nagy, emiatt vannak bizonyos többletkötelezettségei is, mint például a felelős újságírásra vonatkozó követelmények, illetve a sajtóetikai kódexek szabályainak betartása.

Napjainkban a technológia fejlődésének – így az internet, a műholdas és a digitális eszközök létrejöttének – köszönhetően új dimenziók nyíltak meg e jogok gyakorlása kap-

²⁷⁴ *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*, Judgment of 20 May 1999, p. 30. § 59.; *Chaouy and Others v. France*, Judgment of 29 June 2004, Reports of Judgments and Decisions 2004-VI, p. 20. § 67. Az EJEB megállapította, hogy a demokratikus társadalmakban „házőrző kutya” szerepe van a sajtó mellett a civil szervezeteknek is. *Társaság A Szabadság jogokért v. Hungary*, Judgment of 14 April 2009, p. 8, 9–10. § 27, 36.; *Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary*, Judgment of 8 November 2016, p. 51–53. § 164–168.

²⁷⁵ Lásd részletesen: POLYÁK Gábor: Pluralizmus és médiaszabályozás. *Jogtudományi Közöny*, 2009/5, 208–219.

²⁷⁶ Lásd például *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, Judgment of 25 June 1992, Series A, no. 239, p. 24. § 63.; *Lingens v. Austria*, Ibid. p. 13. § 41.; *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, Judgment of 3 December 2013, p. 11. § 41.

²⁷⁷ HALMAI: *A véleményszabadság...* i. m. 80–81., 87–92.; Lásd részletesebben: POLYÁK Gábor: Közérdek és kiegyensúlyozottság a médiaszabályozásban. *JURÁ*, 2002/2, 87–101.

²⁷⁸ Az, hogy milyen jogszabályok és hatósági intézkedések valósítják meg ezt az előzetes korlátozást, a gyakorlatban nem mindig egyértelműen eldönthető. Lásd részletesen: BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 118–129.

²⁷⁹ Lásd részletesen: BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 425–441.

²⁸⁰ *Mamère v. France*, Judgment of 7 November 2006, p. 14. § 25.

²⁸¹ *Prager and Oberschlick v. Austria*, Judgment of 26 April 1995, Series A, no. 313, p. 14. § 38.; *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, Judgment of 28 September 2000, p. 10. § 34.

csán.²⁸² Az internet a kommunikációs technológia legnagyobb fejlődése a könyvnyomtatás óta. Megjelenése és elterjedése azt eredményezte, hogy ma már szinte bárki publikálhat a nyilvánosság előtt, és közlendője azonnal eljuthat – akár anonim módon is – a világ szinte bármely pontjára. Az internet tehát a korábbiakhoz képest példátlan, más médiumokhoz képest sokkal inkább egyenlő lehetőséget biztosít a szabad szólásra és kommunikációra, illetve a tájékozódásra világszerte. A közlések villámgyorsan eljuthatnak az országhatárokat átívelve, így a világháló egyfajta kozmopolita közlési formát tesz lehetővé. Az internet jellemzőire tekintettel az EJEB is kimondta általánosságban, hogy az elérhetőségét és a hatalmas mennyiségű információ tárolására és közzétételére való kapacitását tekintve az internet kiemelkedő szerepet játszik a hírek nyilvánosságához való eljutásának fejlesztésében, és általánosságban megkönnyíti az információk terjesztését.²⁸³ Ezáltal a nyilvánosság is átalakul. Az internetes hírportálok és egyéb professzionális internetes médiumok mellett az egyéni közlési formákra is sokféle online eszköz áll rendelkezésre. Az emberek megoszthatják egymással a nézeteiket egy weboldal létrehozásával, különböző csoportos beszélgetésekben való részvétellel, e-mailben, illetve az egyes tartalmakhoz fűzött kommentekkel. Különösen népszerű lett a közösségi média használata, illetve a blogolás.²⁸⁴ Ennek eredményeképpen az tapasztalható, hogy elmosódnak a határok az újságírók és a civilek közlései között, a professzionális újságírás háttérbe szorul. Az internetes egyéni közlések azonban nem szerkesztett tartalmak, így a közlések színvonala és stílusa rendkívül sokféle lehet.

Ezek az eszközök a sokféle előny mellett veszélyekkel is járnak. Így például a szélsőséges nézetek, a szándékos hazugságuk és híresztelések is rendkívüli gyorsasággal terjednek, sokakhoz eljutnak, így súlyos következményeik lehetnek, és valódi károkat okozhatnak. A közelmúltban világszerte komoly politikai és társadalmi következményeket eredményezett az álhírek, illetve alternatív tények nagy sebességű terjedése és milliókhoz való eljutása az interneten. Az álhírek közösségi médiában való generálása és terjesztése bizonyítottan befolyásolta a 2017-es amerikai elnökválasztás eredményét,²⁸⁵ és kimutathatóan befolyásoló hatása volt ugyanebben az évben a francia elnökválasztás során is.²⁸⁶ Az álhírek ilyen mértékű terjedése azért is lehet veszélyes, mert az emberek előítéleteire hatnak, amellyel a közéleti és társadalmi kérdésekben zajló demokratikus vitát egyaránt torzítják, előmozdítva a mögöttük álló érdekcsoportok befolyását a közös ügyek alakulására. Bár az álhírek felismerésére és megállítására már kezdeti lépésekkel reagáltak egyes közösségi

²⁸² Lásd részletesebben: ASH: i. m. 7–72.

²⁸³ *Times Newspapers Ltd (nos. 1 and 2) v. the United Kingdom*, Judgment of 10 March 2009, Reports of Judgments and Decisions 2009, p. 9. § 27.

²⁸⁴ POLYÁK Gábor: *Médiaszabályozás, médiapolitika, Technikai, gazdasági és társadalomtudományi összefüggések*. Gondolat, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest, Pécs, 2015, 113.

²⁸⁵ BEDŐ Iván: Van sok rossz hírünk, Véleményformáló robotok, álhírek a Facebookon, mellbimbó és gyűlölet. *HVG*, 2016/48, 34–35.; NÉMETH András: Hír, érték nélkül, Álhírek és hitek, közösségi oldalak, demokráciadeficit. *HVG*, 2017/16, 32–35.

²⁸⁶ FAZEKAS Dániel: *Így működött az alternatív média a francia elnökválasztási kampányban*. PC blog, 2017. szeptember 22., <https://pcblog.atlatszo.hu/2017/09/22/igy-mukodott-az-alternativ-media-a-francia-elnokvalasztasi-kampanyban/> (2018. január 3.)

oldalak, azok eddig nem bizonyultak hatékonyak.²⁸⁷ Kérdés, hogy a szűrőprogramok és egyéb technikai megoldások mellett hogyan lehet ezekben a folyamatokban jogi eszközökkel beavatkozni.

Ezzel együtt megjelent az emberek információkhoz való hozzájutásának, illetve saját közléseik országhatárokon túlra való eljuttatásának az állam általi korlátozása is. A tartalomszűrés, illetve a hozzáférések korlátozása demokratikus és nem demokratikus államokban egyaránt létező eszköz és gyakorlat. Előbbire példaként említhetők a kiskorúak védelmét szolgáló korlátozások. Emellett súlyos problémát okoz mindenhol az álhírek mellett a gyűlöletbeszéd – elsősorban az uszítás – és más jogsértő tartalmak nagy számú megjelenése a közösségi platformokon, melyre egyes államokban – például Németországban²⁸⁸ – korlátozó jogszabályok alkotásával reagálnak. Az utóbbiak esetében más jellegű korlátozások valósulnak meg, melyek célja az információk eljutásának korlátozása a társadalom tagjaihoz, illetve a politikai hatalom által preferált tartalmak terjesztése. Így egyes államokban – például Kínában és Oroszországban – nem érhető el a Facebook, hanem egy helyi, alternatív közösségi oldalt használhatnak az ott élő emberek. Arra is van példa – Kína és Oroszország mellett például Iránban és Törökországban –, hogy a Google-beli keresések, a YouTube-videók elérése és a blogolás egyaránt korlátozottak.²⁸⁹

Az új technológia tehát új – jogalkotási, jogpolitikai és jogalkalmazási – kihívásokat hozott magával. Külön nehézséget okoz az internetnek az a sajátossága, hogy a kommunikáció nem áll meg az államhatároknál, viszont a globális szabályozás kivitelezhetetlen. Az eltérő jellegű állami szabályozások pedig különféle gyakorlati problémákhoz vezetnek. Viták övezik a kérdést, hogy célszerű-e az internetre a klasszikus állami szabályozást alkalmazni, vagy esetleg hatékonyabb és világosabb lenne-e az önszabályozás.²⁹⁰

A szólásszabadság és a sajtószabadság a *demokrácia alapvető értékei*. Demokratikus rendszer, demokratikus társadalom nem működhet a szabad véleménynyilvánítás, illetve a szabad, befolyásmentes sajtó és média nélkül. E jogok gyakorlása az állam önkényes hatalomgyakorlásának a nép általi korlátozását, a hatalom aktusainak ellenőrzését, a közügyekről való vitában való egyéni részvételt és a közvélemény alakítását, illetve az egyéniség szabad kibontakozását segíti elő. Így egyrészt biztosítják az egyéneknek a nyilvános közéleti diskurzusban való részvételt, másrészt védelmet nyújtanak az egyének kifejezési szabadságába való állami beavatkozással szemben, azaz részvételi és védelmi jogosultságok egyaránt.²⁹¹ E jogok érvényesülése kapcsán az állam feladata egyrészt az, hogy ne avatkozzon be az egyének joggyakorlásába, azaz maradjon passzív, és hagyja, hogy a közösség tagjai éljenek ezekkel a jogaikkal. Másrészt az államnak az is kötelessége, hogy pozitív intézkedésekkel biztosítsa a lehetőséget a gyakorlásukra jogalkotással, jogalkalmazással, illetve különböző jogvédő intézmények létrehozásával. A sajtószabadság esetében az állam objektivitást kötele-

²⁸⁷ BEDÓ: i. m. 35.; NÉMETH: *Hír...* i. m. 35.

²⁸⁸ POLYÁK Gábor: *Facebook-szabályozás Németországban: Kockázatok és mellékhatások*. Mérték Blog, 2017. szeptember 21. <https://mertek.atlatszo.hu/facebook-szabalyozas-nemetorszagban-kockazatok-es-mellekhatasok/> (2017. szeptember 22.)

²⁸⁹ ASH: i. m. 185–189.

²⁹⁰ BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 451–458.; KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*. Századvég, Budapest, 2009, 357–365.

²⁹¹ HALMAI: *A vélemény szabadság...* i. m. 121–129.

zetsége, hogy olyan szabályozást alakítson ki, amely lehetővé teszi a sajtó demokratikus társadalomban betöltött funkciójának megvalósulását, a demokratikus közéleti vita létrejöttéhez és működéséhez, a közvélemény formálásához szükséges teljes körű és tárgyilagos tájékoztatást. Azaz az államnak olyan médiaszabályozást kell kialakítania, amely lehetővé teszi egy plurális médiarendszer működését.²⁹² A véleménynyilvánítás szabadsága és a sajtószabadság alapjogokhoz tehát negatív és pozitív jellegű jogosultságok egyaránt kapcsolódnak.²⁹³ Ezek az alapvető jogok a demokratikus államokban a többi alapjoghoz képest is *kiemelt védelmet* élveznek.

2. A SZÓLÁSSZABADSÁG ÉS A SAJTÓSZABADSÁG IGAZOLÁSAI

Azokra a kérdésekre, hogy mi indokolja a szólás és a sajtó lehető legszélesebb körű szabadságát és kiemelt védelmét, és hogy mi az oka annak, hogy ezeket a jogokat a politikai közösség minden tagja számára biztosítani kell, az elméleti, eszmetörténeti igazolások adhatnak választ. Az igazolásoknak két klasszikus – az *instrumentális* és a *konstitutív* – csoportja határolható el, amelyek meghatározzák a fő irányvonalakat, ezeken belül azonban kialakultak különböző, közös alapokon nyugvó, de bizonyos elemekben eltérő igazolási felfogások is. *Eric Barendt* a szólásszabadság igazolásának négy érvét említi, a klasszikus igazság keresése és az egyén önkiteljesedése mellett az állampolgárok demokráciában való részvétele és a kormányzat ellenőrzése is a véleményszabadság indokál szolgálhat.²⁹⁴ *Tóth Gábor Attila* haszonelvű és alapjogi igazolásokat kategorizál.²⁹⁵ *Koltay András* a szólásszabadság igazolásainak irányait az igazság keresése, a demokrácia szolgálata és az individualista megalapozások szerint összegzi.²⁹⁶ *Timothy Garton Ash* szintén négy érvcsoportra osztja az igazolásokat: az emberi egyéniségre, az igazság keresésére, a jó kormányzáshoz való szükségességre és a sokszínűségre alapozó érvekre.²⁹⁷ Példaként említhető *Kis János* is, aki három modellt határol el a szólásszabadság instrumentális igazolásain belül: A „preferenciafeltáró modellt”, „a normatív viták modelljének” agregatív értelmezését és „a normatív viták modelljének” disztributív értelmezését.²⁹⁸

A különböző igazolási koncepciók a szólás- és sajtószabadság egy vagy néhány aspektusát emelik ki, így e jogok megalapozása nem önmagában egy-egy megközelítésben, hanem azok összességében rejlik. Az elméleti, eszmetörténeti igazolások elvi megfontolásainak ismerete és értelmezése egyaránt segítségére lehet a jogalkotóknak és a jogalkalmazók-

²⁹² POLYÁK Gábor: *A médiarendszer kialakítása: A piacra lépés és a hozzáférés alkotmányjogi, közösségi jogi és összehasonlító jogi elemzése*. HVG-Orac, Budapest, 2008, 25–30.

²⁹³ Az, hogy negatív vagy pozitív jellegű jogoknak tekinthetők-e, elméleti viták tárgya. Lásd BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 100–108.; KOLTAY: *A szólásszabadság...* i. m. 136–144.

²⁹⁴ BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 6–23.

²⁹⁵ TÓTH Gábor Attila: *A jogok törvénye: Értekezések az alkotmányos szabadságról*. Gondolat, Budapest, 2014, 201–205.

²⁹⁶ KOLTAY: *A szólásszabadság...* i. m. 25–43.

²⁹⁷ ASH: i. m. 73–79.

²⁹⁸ KIS János: Szólásszabadság és náci beszéd. In KIS János: *Az állam semlegessége*. Kalligram, Pozsony, 2015, 347–353.

nak. A jogalkotás során a politikai filozófiai érvek a parlamenti vita részévé válhatnak, és ezáltal sokféle megközelítés és szempont megjelenhet a diskurzusban. Így az igazolások hatással lehetnek a szabályozás tartalmára. A bíróságok a mérlegelés során megfontolják a különböző igazolások érveit, és a döntés indokolásában a döntést alátámasztó érvelés részévé teszik azokat. Bár a bíróságok feladata elsősorban az alkotmány és a törvények szövegének értelmezése és nem a filozófiai érvelés, az alapjogi ítékezés esetében e kettő elválasztása csaknem lehetetlen. Az igazolások a szólás- és sajtószabadsággal kapcsolatos esetek természetének megértésben is segítenek, különösen relevánsak lehetnek annak eldöntése során, hogy a különböző közlések e jogok védelmi körébe tartoznak-e. Nehéz lenne pusztán a jog szövegéhez kapcsolódva döntést hozni, és az alapjogok elméleti megalapozásait figyelmen kívül hagyni.²⁹⁹ Az alapjogok ugyanis morális elveken alapuló jogok, így értelmezésük során a bíróságoknak figyelemmel kell lenniük ezekre a morális elvi, igazoló szempontokra.³⁰⁰

2.1. A KÖZÖSSÉGI ESZKÖZALAPÚ IGAZOLÁSOK

Az eszközalapú, instrumentális megközelítések jelentek meg elsőként. Az ebbe a csoportba sorolható felfogások *valaminek az eszközeként* tekintenek a szólásszabadságra, amely a társadalom egészének érdekeit szolgálja.³⁰¹ Az instrumentális igazolások továbbdifferenciálhatók a tekintetben, hogy minek az eszközének tekintik a szólás- és sajtószabadságot. Egyrészt léteznek azok a megközelítések, amelyek szerint ezek az alapjogok az igazság keresésének, illetve kiderítésének eszközei. Másrészt, vannak olyan álláspontok, amelyek a demokrácia megvalósulásában betöltött nélkülözhetetlen szerepüket helyezik a középpontba, és a közügyek megvitatásának, és ezáltal a politikai közösség problémáira a legjobb megoldás megtalálásának, illetve a közérdekű ügyekben való döntéshozatalnak az eszközöként határozzák meg ezeket a jogokat. Az instrumentális igazolások megközelítésében tehát a *közösségi elem* a meghatározó. Ezek mindegyike olyan alátámasztás, amely szerint elsősorban azért alapvető jog a szólás- és a sajtószabadság, mert a közösség az által tud előrehaladni. A következőkben kiemelek néhány olyan meghatározó gondolkodót, akik klasszikus instrumentális igazolásokat dolgoztak ki, hozzájárulva ezzel a szólás- és sajtószabadságról folyó diskurzus alapvető kérdéseinek megértéséhez.

2.1.1. Az igazság keresésével kapcsolatos elméletek

John Milton elsősorban az igazság kiderülése eszközének tekintette a szólásszabadságot. Számára az igazság volt az egyik legalapvetőbb érték. Állítása az, hogy az igaz és a hamis állítások közötti nyílt összecsapásban kizárólag az igazság győzedelmeskedhet. Ahhoz, hogy ez megtörténjen, szükség van az igazság és hazugság küzdelmére, a nyilvános vitára. Éppen ezért nyomatékosan érvel a cenzúra ellen, mivel szerinte az „*igazsággal való*

²⁹⁹ BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 2–6.

³⁰⁰ DWORKIN: *Taking...* i. m. 132–137.

³⁰¹ HALMAI: *A vélemény szabadság...* i. m. 307.

cáfolás a legjobb és legbiztosabb elnémtás”. Arra buzdít, hogy az új eszmék és gondolatok feltérképezése érdekében minél többen írjanak, vagy fejezzék ki más módon véleményüket. Ez szükségszerűen magával hozza a vitát, amely az igazság keresésének legfőbb színtere. A legfontosabb szabadságnak azt tartja, hogy bizonyos tudást meg lehessen szerezni, amely alapján szabadon lehessen beszélni és vitatkozni.³⁰²

John Stuart Mill elmélete napjainkban is a szólásszabadság megalapozásának kiemelkedő forrása. Ő szintén az igazság keresésének eszközeként tekint a szólás- és sajtószabadságra, amely kizárólag a szabad vitában valósulhat meg. Az igaz és hamis nézeteknek egyaránt szükségük van arra, hogy részt vegyenek a vitában, és az ellenük felhozható érvekkel megmérteessenek. Ha ugyanis egy vélemény helyes, akkor a vitában a bírálóokra a helyességét alátámasztó, jelentését magyarázó érvekkel lehet válaszolni. A mások véleményével való egybevetés által válik erősebbé egy igaz nézet. A hamis nézeteknek pedig azért van szükségük a megvitatásra, mert ezáltal kiderülhetnek a tévedések, és lehetővé válik azok korrekciója. Amikor pedig az igazság megoszlik a különböző nézetek között, azok egymást kiegészítve válnak helyessé. Ezáltal folyamatosan kiszorulnak a helytelen vélekedések és rossz gyakorlatok. Mill álláspontja, hogy egy vélemény igazsága elválaszthatatlan annak hasznosságától, azaz az igazság megismerésével valósulhat meg a társadalom fejlődése. A vitának kulcsfontosságú szerepe van abban is, hogy az egyén véleménye kialakulhasson és megerősödhessen, hiszen ezáltal meghallgat más érveket, más elgondolásokat, melyek a segítségére lehetnek. Így fejlődhet az egyén jelleme, és ez a társadalom számára is hasznos. A szabad vita hiánya oda vezetne, hogy a különböző felfogásoknak nem kellene megmérkőzniük egymással, így azok élő igazság helyett frázisokká, holt dogmákká válnának, így értelmük is homályossá válna. Mill szerint a kormányzat nem korlátozhatja a vélemények kinyilvánításának szabadságát olyan indokkal, hogy a közvélemény intoleranciája ezt kívánja meg, illetve akkor sem, ha annak hamisságában bizonyos. Ha ugyanis így lenne, saját tévedhetetlenségét tételezné fel, és nem engedné a nézetnek a szabad vitában való megmérteetését. Mindaddig nem korlátozható az egyén szabadsága – így a szólásszabadság sem –, amíg nem sérti mások jogait, illetve nem okoz kárt másoknak. Emellett Mill is kategorikusan elutasítja a sajtó cenzúráját.³⁰³

Mill elmélete alapul szolgált Oliver Wendell Holmes amerikai főbíró szólásszabadsággal kapcsolatos felfogásához. Az USA Legfelső Bírósága *Abrams v. United States* ügyben hozott döntéséhez fűzött különvéleményét – melyhez Brandeis bíró is csatlakozott – szintén az instrumentális igazolások klasszikusaként tartjuk számon. Holmes bíró szerint a gondolatok szabad áramlása kívánatos, mivel az igazság legnagyobb próbája az, ha megmérkőzik más nézetekkel a vélemények piacán, és ezáltal válik elfogadottá. A „*vélemények szabad piacán*” versengő nézetek közül ugyanis az igazság kiemelkedik. Éppen ezért csakis a bűncselekmény bekövetkezésének nyilvánvaló és közvetlen veszélye vagy az erre irányuló szándék lehet a szólásszabadság korlátozásának alapja.³⁰⁴ A nyilvánvaló és közvetlen veszély tesztjét

³⁰² MILTON, John: Areopagitica. In MILTON, John: *Az angol forradalom tükré*. Gondolat, Budapest, 1975, 71–86.

³⁰³ MILL, John Stuart: *A szabadságról*. Európa, Budapest, Kriterion, Bukarest, 1983, 65–130. (Pap Mária fordítása.)

³⁰⁴ *Abrams v. United States* 250 U.S. 616 (1919), Justice Holmes, Dissenting Opinion, P. 629–631.

a Legfelső Bíróság évtizedeken keresztül a felmerülő esetekben pontosította, majd a *Brandenburg v. Ohio*³⁰⁵ döntésében kialakította a végleges formáját.³⁰⁶

Az igazság keresésével kapcsolatos igazolások napjainkban már kevésbé hagsúlyosak, ugyanakkor bizonyos esetekben megjelennek a bírói gyakorlatban. Az EJEB például következetesen alkalmazza azt az érvet, miszerint „a történelmi igazság keresése a véleménynyilvánítási szabadság integráns része”.³⁰⁷

2.1.2. A demokrácia működéséhez kapcsolódó elméletek

Alexander Meiklejohn olyan eszközként tekint a szólásszabadságra, amely a *politikai közösség önkormányzásához nélkülözhetetlen*, mivel a szabad közéleti vitát segíti elő. A cél az, hogy a politikai közösség minden szavazópolgárának a lehető legszélesebb körben biztosítsa a lehetőséget arra, hogy megértsék azokat a problémákat, amelyeket az önmagát kormányzó társadalomnak meg kell oldania. A szólásszabadság egyúttal lehetővé teszi, hogy a közösség tagjai részt vegyenek a közös ügyek megvitatásában, eleget téve ezáltal az önmagukat kormányzó közösség tagjaiként állampolgári kötelezettségeiknek. Ezáltal valósulhat meg a közösség általi döntéshozatal és cselekvés. Meiklejohn szerint mindehhez azonban nem szükséges, hogy minden alkalommal a közösség minden tagja részt vegyen a nyilvános vitában, hanem az szükséges, hogy az összes létező álláspont megjelenjen. A közlések nem lehet gátolni azért, mert azokat hamisnak vagy veszélyesnek tekintik mások. A nézetek ezen egyenlőségének elve mélyen gyökerezik az önkormányzás eljárásában. Ha ugyanis az önkormányzás megvalósul, akkor az önmagukat kormányzó emberek – és csakis ők – dönthetnek arról, hogy mi értéktelen, igazságtalan vagy veszélyes. Ha azoknak az embereknek, akiknek dönteniük kell valamilyen ügyben, a döntéshozatal során nem volt lehetőségük arra, hogy az azzal kapcsolatos minden releváns információ, vélemény, kétely vagy kritika eljusson hozzájuk, akkor az ilyen módon meghozott döntést nem lehet jól megfontoltnak vagy megalapozottnak tekinteni.³⁰⁸ Ebben a szellemben érvelt Brennan bíró a *Garrison v. Louisiana* ügyben a következőképpen: „A közügyekben való megszólalás több mint önkifejezés; ez az önkormányzás lényege.”³⁰⁹

Meiklejohn elmélete tehát elsősorban a közügyekben való megnyilvánulás által a közös ügyek eldöntésének és rendezésének, azaz a demokratikus társadalom működésének eszközeként tekint a szólásszabadságra. Következésképpen a politikai vitán kívül eső, sokféle, más témájú közlés az ő elmélete alapján sokkal inkább korlátozható. Később azonban a közlések szélesebb körét tekintette a szólásszabadság hatókörébe tartozónak. Azt fogalmazta meg, hogy sokféle forrása van az emberi kommunikációnak, ahonnan a szavazó

³⁰⁵ *Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S. 444 (1969)

³⁰⁶ Ezt a folyamatot lásd részletesen: SOTNE, Geoffrey R. – SEIDMAN, Louis Michael – SUNSTEIN, Cass R. – TUSHNET, Mark V. – KARLAN, Pamela S.: *Constitutional Law*. Seventh Edition. Wolters Kluwer Law & Business, New York, 2013, 1070–1076.

³⁰⁷ *Chauny and Others v. France*, Ibid. p. 20. § 69., *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, Ibid. p. 16. § 63.

³⁰⁸ MEIKLEJOHN, Alexander: Free Speech And Its Relation to Self-Government. In MEIKLEJOHN, Alexander: *Political Freedom, The Constitutional Powers of the People*. Oxford University Press, New York, 1965, 16–28., 54–60., 70–89.

³⁰⁹ *Garrison v. Louisiana*, 379 U.S. 64 (1964) P. 74–75.

egyén a tudását, intelligenciáját és értelmét meríti. Ezek által tud észszerű és objektív döntés alapján szavazni az önmagát kormányzó közösség ügyeiben. Mindezeket a közléseket, amelyek hozzásegítik az egyént az ilyen módon való szavazáshoz, védi a szólásszabadság. Idetartozik az oktatás, a filozófiai és a tudományos közlések, az irodalmi és művészeti alkotások és a közügyek nyilvános megvitatása.³¹⁰

Joseph Raz az igazolásokat a liberalizmus egyfajta rejtvényének nevezi. Kiindulópontja az, hogy nem lehet egy jogot – így a kifejezés szabadságát sem – azzal igazolni, hogy az egyfajta közjő, mivel ez ellentmond egy jogosultság természetének. Egy jog akkor igazolható ugyanis, ha az a jogosult érdekeit védi. A jog fontossága is azon múlik, hogy a jogosultnak mennyire jelentős érdekeit védi, illetve bizonyos mértékben azon is, hogy az a jogosulton kívül másoknak is a javára szolgál-e. Ebben az értelemben lehet tehát az igazolása összefüggésben a közjóval, és nem a közjóval mint elvont társadalmi értékkel. *Raz* szerint, ha a demokrácia-érv felől közelítjük meg a kérdést, azzal is azért igazolható a kifejezés szabadsága, mert az egyéni jogosultnak azt az érdekét védi, hogy részt vehessen a demokratikus folyamatokban. Ez a jog tehát létfeltétele annak, hogy a demokrácia fennmaradjon. Mindazonáltal a jogosultakon túl azoknak is érdeke, hogy a demokrácia működjön, akiknek nincs vagy valamilyen okból nem tudják gyakorolni a véleménynyilvánítási jogukat. Ebből viszont az a következtetés vonható le, hogy a kifejezés szabadsága mégiscsak vitathatatlanul közjő, amely nemcsak a jogosultaknak, hanem az egész társadalomnak a javát szolgálja. Ez pedig igazolja annak kiemelt védelmét. Emellett a kifejezés szabadságával a különböző életformák, gondolkodásmódok, viselkedésformák közvetítésre kerülnek a társadalom felé, amely a közösség számára kiemelkedően fontos érdek, és amely a társadalmi jólétet szolgálja.³¹¹

Szintén a demokrácia érve jelenik meg a Lordok Háza híres *Reynolds*-döntésében. Lord Nicholls úgy fogalmaz, hogy politikai kérdésekben az információk terjesztése és az azokhoz való hozzájutás a parlamentáris demokrácia helyes működésének lényegi eleme. Ez a szabadság teszi lehetővé, hogy azok, akik parlamenti képviselőket választanak, tájékozottan tehessék ezt meg mind a személyek, mind a politikák tekintetében, illetve, hogy azok, akiket megválasztanak, tájékozott döntéseket hozzanak.³¹²

Az instrumentális igazolások tehát megkövetelnek valamiféle *hasznosságot* abban az értelemben, hogy ha mindenki szabadon elmondhatja véleményét, akkor az az egész társadalomnak hasznos, mivel így derülhet ki az igazság, illetve így jöhet létre a közérdekű ügyekben való közös döntéshozatal, így valósulhat meg a politikai közösség önkormányzása. Így a védelem a kifejezés hasznosságával áll kapcsolatban, azaz elsősorban azok a vélemények védettek, amelyek a közösség ügyeinek elrendezésének, illetve megoldásának előmozdításához hozzájárulnak.³¹³ Az instrumentális igazolások mindegyike kapcsolódik tehát valamilyen módon a demokratikus döntéshozatali eljárások megvalósulásához. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni *Frederick Schauer* álláspontját. A szerző a „demokrácia érvét” az „igazság érve” egy változatának tekinti abban az értelemben, hogy a gondolatok

³¹⁰ MEIKLEJOHN, Alexander: The First Amendment is an Absolute. *The Supreme Court Law Review* (1961) 256–257.

³¹¹ RAZ: Free... i. m. 149–155.

³¹² *Reynolds v. Times Newspapers Ltd and Others*, [2001] 2 AC 127, House of Lords.

³¹³ HALMAI: *A vélemény szabadság...* i. m. 307.

piacán a demokratikus társadalom számára nagyobb eséllyel kiderülhet az igazság, mintha annak feltárását a kormányzat szelektív kiválasztására bízna. A nyílt vita ugyanis alkalmas arra, hogy a legkevésbé állandósítsa a tévedést.³¹⁴

2.2. AZ EGYÉNI AUTONÓMIA ALAPÚ IGAZOLÁSOK

Azok a megközelítések, amelyek a konstitutív igazolások közé sorolhatók, az *egyén autonómiáját*, illetve ebből következően az egyén önkifejezéshez és önkiteljesedéshez való morális jogát helyezik a középpontba. Az egyéneknek azt a képességét, hogy alkossanak, és választásuk szerint szűkebb vagy szélesebb körű nyilvánosság előtt kifejezzenek valamit olyan formában, ahogyan ők akarják, akár beszéd, írás, szimbólumok vagy a művészet által. Ez hozzájárul az egyén kiteljesedéséhez, céljainak eléréséhez, önbecsülésének fejlődéséhez és önmeghatározásához,³¹⁵ előmozdítja az egyén önmegvalósítását. Az, hogy az egyén szabadon fejezhessen ki gondolait, szükséges az ember személyiségének fejlődéséhez, az emberek személyes boldogságához.³¹⁶ Azáltal ugyanis, hogy az egyén a nyilvános kommunikációban részt vesz, véleményt mond, nemcsak az önkifejezést valósítja meg, hanem a személyisége, jelleme is formálódik, azaz mindez hozzájárul az egyén önmegvalósításához.³¹⁷ Eszerint a személyiség szabad kibontakozása olyan érték, amely önmagában igazolja a véleménynyilvánítás szabadságát.³¹⁸ Mindezek az emberi méltóságból fakadó értékek, azaz a konstitutív igazolások ebből a jogból eredeztetik a véleménynyilvánítás szabadságát. A közösségi szempontokat előtérbe helyező instrumentális igazolásokkal szemben a konstitutív felfogások *az egyén oldaláról* közelítik meg a kérdést, és azért tartják kiemelkedően fontos jogoknak a szólás- és sajtószabadságot, mert az egyén ezek által teljesebb életet élhet. Azaz konstitutív érvelés alapján akkor is védelemben részesül egy közlés, ha az nem hasznos, vagy esetleg kifejezetten káros hatása lehet mások vagy a társadalom számára. A konstitutív igazoláshoz tartozó álláspontok szintén tovább differenciálhatók. A különbség abban nyilvánul meg, hogy az egyéni autonómiából kiindulva az egyén önkifejezési szabadságát tekintik a legfőbb igazoló érveknek, vagy azt alapul véve további megfontolásokkal – így a demokrácia megvalósulásával és a legitimitással – kiegészítve tartják leginkább igazolhatónak a szólásszabadságot mint univerzális emberi jogot.³¹⁹ A következőkben a konstitutív igazolás e két ágát képviselő gondolkodókat veszem sorra.

³¹⁴ SCHAUER, Frederick: A szólásszabadság és a „demokrácia érve”. In SCHAUER: *A demokrácia...* i. m. 14–15. (Molnár Péter fordítása.)

³¹⁵ SOTNE – SEIDMAN – SUNSTEIN – TUSHNET – KARLAN: i. m. 1035–1036.

³¹⁶ BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 13.

³¹⁷ SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005, 21–22.

³¹⁸ Koltay András szerint a konstitutív igazolások is eszközként határozzák meg a szólásszabadságot, az egyéniség szabad kibontakozásának eszközeként. KOLTAY: *A szólásszabadság...* i. m. 38. E tekintetben a dogmatikai álláspontok közötti ellentmondás kiküszöbölésére alkalmas lehet Tóth Gábor Attila haszonelvű és alapjogi igazolásokat megkülönböztető megközelítése. TÓTH: *A jogok...* i. m. 201–205.

³¹⁹ Hasonlóan differenciál a konstitutív igazolások között Jeremy Waldron, és veti össze Baker autonómia és önkifejezés érvét, illetve Dworkin autonómia és demokratikus legitimitás érvét a gyűlöletbeszéd korlátozhatóságának kérdésével. WALDRON, Jeremy: *The Harm in Hate Speech*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2012, 144–203.

2.2.1. Egyéni autonómia és önkifejezés

Thomas Scanlon szerint az autonóm egyén maga dönt arról, hogy miben hisz, mit fogad el, mérlegelve a versengő érveket. Az államnak teret kell engednie az egyéneknek abban, hogy maguk ítélhessék meg, mi helyes, és mi nem. Az egyén így a saját racionális megfontolásai alapján kialakított véleményét ki is fejezheti és meg is védheti, mivel az autonóm egyén maga dönt arról is, hogyan cselekedjen. Ehhez azonban szükség van arra, hogy az egyénekhez az információk eljussanak, mivel csak úgy tudnak megalapozott döntést hozni, illetve véleményt kialakítani, ha rendelkeznek a megfelelő információkkal. Éppen ezért az állam nem korlátozhatja előzetesen az információk eljutását az egyénekhez, azaz bizonyos nézetek kifejezését pusztán azért, mert meg akar előzni az azok által bekövetkező bizonyos sérelmeket.³²⁰

Edwin Baker a „vélemények piaca” elméletekkel szemben dolgozta ki az ún. *szabadságmodell*.³²¹ Amellett érvel, hogy a szabadságalapú elmélet biztosítja a szólásszabadság legkoherensebb értelmezését. A szólásszabadság két legfontosabb értéke szerinte az önkitejesedés és az egyén döntési szabadságán alapuló részvétele a társadalmi ügyek eldöntésében, melyek lehetővé teszik az egyén önmeghatározását és önmegvalósítását. Éppen ezért Baker szerint a szólásszabadság az egyén szabadságának egy különleges, kiemelten fontos része. Az állam akkor tartja tiszteletben az egyén autonómiáját, ha lehetővé teszi számára a saját életéről és integritásáról való döntéshozatalt, és ennek megnyilvánulásaként az általa vallott értékek, illetve nézeteinek kifejezését. Így az egyének egymással is interakcióba lépnek, és ezáltal a társadalom és a kultúra is folyamatosan változik. A demokratikus vitában az emberek szabad és egyenlő részvételét kell biztosítani, azaz e mechanizmus során is az államnak tiszteletben kell tartania az egyének autonómiáját és egyenlőségét. Ezek ugyanis olyan alapvető értékek, melyek nélkül nem működhet a demokrácia.³²² Baker felfogásában tehát azért kell biztosítani mindenki számára a politikai vitában való részvételt, mert az egyéneknek erre autonómiájukból és szabadságukból adódóan van joguk. Baker szerint nem élvez kiemelkedő védelmet a demokrácia működéséhez szükséges politikai beszéd más témájú közlésekkel szemben. Meiklejohn megállapításával szemben úgy fogalmaz, hogy nem az a prioritás, hogy az összes létező álláspont megjelenjen, ami releváns lehet a közösségi ügyek eldöntésében, hanem az a fontosabb, hogy a társadalom nem tagadhatja meg senkitől a szólásszabadsághoz való jogát.³²³ Azaz eszerint nem a közlés tartalma a lényeges, hanem a közlés forrása, az egyén és az ő kifejezési szabadsága a hangsúlyosabb. Ennek az egyéni autonómián alapuló közlési szabadságnak korlátja a közlő fél kényszerítő magatartása a hallgatóság felé. Így az a szólás, amelynek kifejezője fenyegetést, kényszerítést vagy erőszakot alkalmaz annak érdekében, hogy az általa kifejezendő közlést mások befogadják, nem részesül alkotmányos védelemben e felfogás érvelése alapján. A korlátozás szempontjából a közlő célja és az a mód, ahogyan hatást akar gyakorolni másokra,

³²⁰ SCANLON, Thomas: A Theory of Freedom of Expression. *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1. No. 2. (1972) 215–216.

³²¹ BAKER, Edwin C.: *Human Liberty and Freedom of Speech*. Oxford University Press, New York, Oxford, 1989.

³²² BAKER: i. m. 47–54.

³²³ BAKER: i. m. 24.

meghatározó szempont. A szabadság-modell alapján ugyanis a szólásszabadság az egyénnek azt a jogát védi, hogy a saját szubjektív értékeit kifejezze, nem pedig azt, hogy mások felett hatalmat gyakoroljon, beavatkozva ezzel mások autonómiájába, és megsértve ezzel a döntési szabadságukat.³²⁴

2.2.2. Egyéni autonómia, demokrácia és legitimitás

Ronald Dworkin szintén a szólás- és sajtószabadság konstitutív igazolása mellett elkötelezett. Kiindulópontja, hogy a liberális társadalom elkötelezett az egyén morális felelőssége iránt. Az államnak az a feladata, hogy az egyéneket egyenlőként kezelje. Ez azt jelenti, hogy tiszteletben tartja a társadalom tagjainak döntési szabadságát, amely alapján az egyének saját maguk dönthetnek jó és rossz, igaz és hamis, illetve igazságosság vagy hit kérdésében. Emellett azt is jelenti, hogy az egyénnek nemcsak ahhoz van joga, hogy a saját meggyőződését kialakítsa, hanem ahhoz is, hogy azt másoknak kifejezze. Éppen ezért ezzel a felfogással a tartalomalapú korlátozás összeegyeztethetetlen. Így mindenkinek megvan az esélye arra, hogy hatással legyen a közvélemény, illetve a morális környezet alakulására. Ebben senkit sem lehet megakadályozni előzetesen magánjogi vagy büntetőjogi szabályokkal pusztán azért, mert az ő ízlése vagy véleménye másoknak nem tetszik, felháborít egyeseket vagy esetleg mások számára undorító. Az instrumentális igazolások ennél korlátozottabb kifejezési szabadságot részesítenek védelemben, és a kiemelt védelmet elsősorban a politikai beszédre vonatkoztatják.³²⁵ Dworkin szerint az az érv, hogy a közösség mint egész számára hasznos az, ha az egyéneknek joga van a szólásszabadsághoz, még ha igaz is, teljesen irreleváns az individuális jog védelme szempontjából. Az egyéneknek akkor is joguk van a szólásszabadsághoz, ha az a közösség számára nem jelent előnyt.³²⁶

Dworkin szerint az egyén szólásszabadsághoz való individuális joga a legitim kormányzás feltétele. A törvények és a politikák ugyanis csak akkor lehetnek legitimek, ha demokratikus eljárásban fogadják el őket, és az eljárás nem lehet demokratikus, ha a kormányzat megakadályozott bárkit abban, hogy kifejezze meggyőződését azokról.³²⁷ A döntéshozatal tehát akkor lehet demokratikus, ha annak során tiszteletben tartották a közösség szabad és egyenlő tagjaként minden egyén státuszát. Egy fair demokráciában ugyanis a többségi döntés is csak abban az esetben lesz fair, ha mindenkinek megvolt a lehetősége arra, hogy kifejezze a saját hozzáállását, véleményét, féltelmeit, ízlését, előfeltevéseit, előítéleteit vagy elképzeléseit, nemcsak abban a reményben, hogy másokat befolyásoljon ezáltal, hanem csupán azért is, hogy megerősítse a saját álláspontját a kollektív cselekvés aktív és felelős résztvevőjeként. Azaz Dworkin álláspontja szerint akkor lesz legitim egy törvény a demokráciában, tehát akkor várható el mindenkitől, hogy annak engedelmeskedjen, ha a döntéshozatal előtt mindenki elmondhatta a véleményét még akkor is, ha a közlést formálisan

³²⁴ BAKER: i. m. 54–65.

³²⁵ DWORKIN, Ronald: *Freedom's Law, The Moral Reading of the American Constitution*. Oxford University Press, New York–Oxford, 1996, 195–213., 237–238.

³²⁶ DWORKIN: *Taking...* i. m. 271–273., 277.

³²⁷ DWORKIN, Ronald: The Right to Ridicule. *New York Review of Books*, Vol. 53. No. 5. March 23, 2006.

nem a politikai diskurzushoz való hozzászólásként fogalmazzák meg.³²⁸ Dworkin szerint tehát a szólásszabadság mint az egyén autonómiájából fakadó univerzális emberi jog teszi lehetővé a demokrácia működését, és ez a politikai legitimitás előfeltétele.

A konstitutív típusú igazolások tehát nem várják el a hasznosságot, vagy ahhoz hasonló követelmény teljesülését, hanem attól függetlenül, *az egyének szabadságának kiemelkedő értéke* miatt tartják alapvető jognak a szólásszabadságot.³²⁹ Azaz olyan alapvető jognak tartják, amit az állam nem tagadhat meg az egyénektől azzal az indokkal, hogy a korlátozó intézkedés közösségi célokat szolgál.³³⁰ A konstitutív igazolások olyan alátámasztást adnak a kifejezés szabadságának, melyből következik a liberális demokráciák egy kiemelkedő alapeleme, a világnézeti pluralizmus érvényesülése.

3. A SZÓLÁSSZABADSÁG ÉS A SAJTÓSZABADSÁG JELENTŐSÉGE A DEMOKRATIKUS TÁRSADALMAKBAN

A kétféle igazolástípus tehát a kifejezés szabadságának más és más értékeire fókuszál. Azt gondolom, hogy e jog demokratikus társadalomban betöltött szerepének megértése akkor lehet a leginkább eredményes, ha elfogadjuk, hogy a két típusú igazolási felfogások *együttessen, egymást kiegészítve* támasztják alá a szólásszabadság és a sajtószabadság kiemelt jelentőségét és erős védelmét. Kétféle értéket vagy érdeket védenek ugyanis ezek a jogok, melyek egymással kölcsönösen összefüggnek. Egyrészt azt, hogy a demokrácia működéséhez elengedhetetlen nyilvános közvita megvalósulhasson, és abban az adott közösség tagjainak egyenlő joga legyen részt venni és elmondani álláspontját. Ennek célja, hogy az adott ügy eldöntése során minden lényeges körülmény, információ és a közösségben kialakult vélemények megjelenjenek, és az arra feljogosítottak ezek mérlegelésével hozzák meg a mindenki számára kötelező döntést. Másrészt azt, hogy a politikai közösség tagjai kifejezhessék nézeteiket, ezáltal kibontakoztatva önmagukat és egyúttal fejlesztve személyiségüket. Az ilyen módon fejlődni képes egyének tudnak a demokratikus vitában és a társadalom egyéb közös ügyeiben is kompetensen részt venni, és a társadalom teljes értékű tagjaivá válni.

Egyes esetekben előtérbe kerülnek az egyik vagy másik igazolási felfogások érvei, illetve az általuk hangsúlyozott elemei ezeknek a jogoknak. Összességében azonban együttesen, egymással kölcsönösen összekapcsolódva alapozzák meg azt, hogy e kommunikációs jogok a demokratikus társadalom fenntarthatóságához járulnak hozzá. Ennek azért van jelentősége, mert az igazolások fontos szerepet játszanak a szólásszabadság védelmi szintjének kialakításában, és a különböző kifejezések védelmét az egyes igazolások el-

³²⁸ DWORKIN, Ronald: Foreward. In HARE, Ivan – WEINSTEIN, James (eds.): *Extreme Speech and Democracy*. Oxford University Press, Oxford, New York, 2009, V–IX.

³²⁹ Vö. Frederick Schauer álláspontjával. A szerző szerint a konstitutív típusú igazolások nem képesek alátámasztani a szólásszabadság különleges védelmét, mivel érvelésük nem alapul másan, mint az általános személyes szabadságon. Azaz nem igazolják, hogy miért különleges a szólás más emberi tevékenységekhez képest. SCHAUER, Frederick: Különleges legyen-e a szólás? In SCHAUER: *A demokrácia...* i. m. 23–30. (Kató Eszter fordítása.)

³³⁰ TÓTH: *A jogok...* i. m. 203.

térő mértékben támasztják alá.³³¹ A két típusú igazolás együttes elfogadása teszi lehetővé a legszélesebb szabadságot, és így a lehető legkevesebb indok szolgálhat alapul a szólás- és sajtószabadság korlátozásához.³³²

Az igazolásoknak a szólás- és sajtószabadságot együttesen alátámasztó jellege a *bírósági gyakorlatban* is megjelent, és ennek kapcsán is felfedezhető a bírói fórumok közötti *kölcsönhatás*.

Az amerikai Legfelső Bíróságon az elsők között fogalmazódott meg ez a gondolatmenet egy párhuzamos indokolásban. Brandeis bíró a *Whitney v. California* esethez fűzött párhuzamos véleményében – melyhez Holmes bíró is csatlakozott – az amerikai függetlenséget kivívók akaratára hivatkozva kifejtette, hogy az a cél, hogy az emberek szabadon fejleszthessék képességeiket, és hogy az ország kormányzása során a deliberáció valósuljon meg az önkényes döntések helyett. A politikai igazság felfedezésének és terjedésének nélkülözhetetlen eszköze az a szabadság, hogy mindenki úgy gondolkozzon, ahogy akar, és saját gondolatai alapján fejezze ki magát. Ez vezethet oda, hogy szabadon, a megtorlástól való félelem nélkül, érvekkel alátámasztva meg lehessen vitatni a sérelmeket és azok megoldási lehetőségeit. Mindezek miatt kell a szólás és a gyülekezés szabadságát garantálni. Brandeis bíró szerint a nyilvános vitában való részvétel politikai kötelesség, és a legnagyobb veszélyt a szabadságra a közömbösség jelenti.³³³

A német szövetségi Alkotmánybíróság több szempontból is meghatározóvá vált *Lüth ítéletében* a véleménynyilvánítás szabadságát az egyik legfontosabb emberi jogként aposztrofálta. A testület szerint a véleménynyilvánítás szabadsága az emberi személyiség legközvetlenebb kifejezését jelenti a társadalom felé. Emellett a folyamatos intellektuális vita, a vélemények ütközése olyan létfontosságú eleme egy szabad, demokratikus állami rendszernek, amely a működését teszi lehetővé.³³⁴

Ehhez tartalmilag hasonló érvelés az *Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogában* is visszatérően megjelenik, ezáltal a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggésben a Bíróság által kidolgozott általános elvvé vált. A Bíróság a véleménynyilvánítás szabadságát a demokratikus társadalom esszenciális elemeként és egyben az egyéniség kibontakozásának elengedhetetlen részeként értelmezi. A Bíróság álláspontja szerint a véleménynyilvánítás szabadsága a demokratikus társadalomnak és fejlődésének egyik alappillére, és emellett az egyének önkiteljesedésének alapfeltétele. Ezt a megállapítást a szólásszabadsággal kapcsolatos esetekben a Bíróság érvelésében újra és újra megerősíti, általános elvként, precedens jelleggel alkalmazza.³³⁵

A *magyar Alkotmánybíróság* gyakorlatában is megjelenik a két igazolás együttes alkalmazása. Az AB szerint a véleménynyilvánítás szabadsága és az abból eredő jogegyüttes egyrészt lehetővé teszi az egyén részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban, más-

³³¹ SAJÓ: *A szólásszabadság...* i. m. 15–19.

³³² Vö. KOLTAY: *A szólásszabadság...* i. m. 38–47.

³³³ *Whitney v. California*, 274 U.S. 357 (1927), Justice Brandeis, Concurring Opinion, P. 376–378.

³³⁴ BVerfGE 7, 198 (1958).

³³⁵ *Handyside v. United Kingdom*, Judgment of 7 December 1976, Series A, no. 27, p. 18. § 49.; *Lingens v. Austria*, Ibid. p. 13. § 41.; *Animal Defenders International v. United Kingdom*, Judgment of 22 April 2013, Reports of Judgments and Decisions 2013, p. 35. § 100.; *Delfi AS v. Estonia*, Judgment of 16 June 2015, Reports of Judgments and Decisions 2015, p. 50. § 131.

részt a közvélemény kialakulásának és szabad alakításának nélkülözhetetlen eszköze, mely a demokrácia szempontjából kiemelt érdek. Mindebből következik, hogy az állam kötelezettsége az egyéni véleménynyilvánítási szabadság biztosítása mellett a demokratikus közvélemény kialakulása feltételeinek megteremtése, illetve a közvélemény alakítására vonatkozóan a szabad vita működésének és fenntartásának biztosítása.³³⁶ Az EJEB-hez hasonlóan a magyar AB gyakorlatába is elvi megállapításként épült be ez a felfogás a normakontroll eljárásban, és a szólás- és sajtószabadsággal kapcsolatos ügyekben továbbra is következetesen alkalmazza és tovább cizellálja.³³⁷ Ennek során az AB kifejtette, hogy a kétféle alátámasztás nem egymással versengő, és nem egymást gyengítő érvelések, hanem olyan alkotmányos szempontok, amelyek egymást kölcsönösen kiegészítik és támogatják.³³⁸ A magyar AB azt is megállapította, hogy a közszereplők bírálatával kapcsolatos ügyekben mindkét igazolási felfogásnak jelentős hatása van az alkotmányértelmezésre, ezekben az esetekben a közügyek lehető legszabadabb megvitatásához fűződő alapvető érdek érvényesülése a két igazolási felfogás találkozási pontjának tekinthető. Az egyéni önkifejezéshez is hozzátartozik ugyanis a közösségi ügyekben való megnyilvánulás, az igazság keresése és a demokratikus akaratképzés érve pedig leginkább a lehető legszabadabb közéleti vitát kívánja meg.³³⁹

Szintén a két igazolás együttes alátámasztása mellett érvel a *cseh Alkotmánybíróság* az Emberi Jogok Európai Bíróságával egyetértését kifejezve egy, a közszereplők bírálatával kapcsolatos döntésében. Ez a bírói testület is megállapította, hogy a kifejezés szabadsága a demokratikus társadalom egyik alapja, és az egyik legfontosabb feltétele minden egyén fejlődésének és előrehaladásának.³⁴⁰ Ezt fejezi ki a *lengyel Alkotmánybíróság* azon megfogalmazása is, mely szerint a kifejezés szabadsága a demokratikus társadalom egyik alapja, amely az ilyen típusú társadalom fejlődésének és az egyén önmegvalósításának a követelménye.³⁴¹ Szintén az EJEB gyakorlatát alapul véve csaknem szó szerinti egyezéssel ezt fejezte ki a *török Alkotmánybíróság* is.³⁴²

³³⁶ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, Uo. 171–172.

³³⁷ 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992. 229.; 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 222.; 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás II. 2., Uo. 488.; 18/2004. (V. 25.) AB határozat, Uo. 305.; 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás IV, 1.1., Uo. 1292–1293.; 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [14]–[15], [39]–[41], Uo. 232–233., 237.

³³⁸ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [41], Uo. 237.

³³⁹ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [13], Uo. 232.

³⁴⁰ 15/03/2005 – I. ÚS 367/03. <https://www.usoud.cz/en/decisions/20050315-i-us-36703-public-persons-1/> (2017. szeptember 24.)

³⁴¹ Constitutional Tribunal of Poland, No. K 4/06, 23/03/2006, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2006-1-006?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2006-1-006?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. október 2.); Constitutional Tribunal of Poland, No. P 10/06, 30/10/2006, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2007-2-003?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2007-2-003?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. október 2.)

³⁴² Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014, p. 12–13, § 41–42, <http://www.constitutionalcourt.gov.tr/inlinepages/leadingjudgements/IndividualApplication/judgment/2013-2602.pdf> (2017. november 1.)

Ez alapján megállapítható, hogy a szólás- és sajtószabadság igazolásainak együttes alátámasztó jellegének elismerése, illetve azok alapján e jogoknak a demokratikus társadalomban betöltött szerepe tekintetében a bíróságok figyelemmel voltak egymás gyakorlatára, és hasonló következtetésre jutottak. E tekintetben tehát *kimutatható a bíróságok gyakorlatában* az egymás érvelésére való odafigyelés, és ezáltal a gyakorlatban megnyilvánuló *egymásra hatás*. Látható, hogy az amerikai Legfelső Bíróságon megfogalmazódott elvi megállapítást a német szövetségi Alkotmánybíróság is a gyakorlata részévé tette. Mindezeket a megállapításokat az EJEB is a gyakorlatába építette, és ezt követően láthattunk példát a kelet-közép-európai államok általi befogadásra is.

E tekintetben tehát megállapítható, hogy a bíróságok közötti hatás többirányú, hiszen az elsők között az USA-ban kialakult álláspont Európában először nemzeti szinten, egy állam alkotmánybíróságának gyakorlatában jelent meg, és került be az európai alapjogi gondolkodásba. Ezt követően az EJEB is a gyakorlatába építette ezt a felfogást, majd annak következetes gyakorlata szintén hatással volt más európai államok alkotmánybíróságaira.

4. A SZABAD SZÓLÁS ÉS A SZABAD SAJTÓ KORLÁTAI

A szabad vitában azonban sokféle közlés megjelenik. Nemcsak a közügyek megvitatására szolgáló véleménynyilvánítások vagy az egyén szabad önkifejezésére vonatkozó pozitív kifejezőeszközök, hanem sokszor szándékosan sértő, előítéletre és gyűlöletre ösztönző, alkalomadtán értéktelen, támadó vagy káros megnyilvánulások, kizárólag profitorientált, valamint meggyőzésre irányuló közlések, illetve pornográf és obszcén kifejezőmódok is. Az ilyen hangvételű közlések jellemzője, hogy sérthetnek olyan alkotmányos értékeket, amelyek a demokratikus politikai közösség sajátjai. Így például mások méltóságát, jó hírnevét, magánéletét, sérülékeny kisebbségi csoportok jogait, illetve más emberi jogokat, de ugyanígy ártalmasak lehetnek a gyermekek fejlődésére, a közösségre, az államra, a jogrendszerre és így tovább. Ezek azonban önmagukban nem alapozzák meg minden esetben a szólásszabadság korlátozását. Az ugyanis, hogy valaki számára sérelmes egy közlés, a legtöbb hatásos és erőteljes kritika vagy érdemi kommentár esetében megvalósul. De ugyanúgy sérelmes lehet mások számára egy politikai vélemény, vallási meggyőződés kifejezése, egy vicc, egy ironikus vagy szarkasztikus vélemény vagy bármilyen egyéb témájú közlés. Aligha lehet olyan véleményt közzétenni, amelyet senki sem érez magára nézve valamilyen módon sértőnek. A véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága azonban nem csupán a társadalom által értékesnek vagy ízlésesnek tartott közlésekre terjed ki. Ha ez nem így lenne, és csupán a közösség kisebb vagy nagyobb csoportjai által értékesnek, jónak vagy hasznosnak talált vélemények vehetnének részt a közéleti vitában vagy jelenhetnének meg a nyilvánosság előtt, nem beszélhetnénk szabadságjogról, és mindenkit megillető emberi jogról sem. Ez az ára annak, hogy a sokféle és egymással rivális nézetek közlése által a világnézeti pluralizmus érvényesülhessen, és hogy teret kaphassanak azok a közlések is, amelyek a közösségi ügyek demokratikus intézéséhez szükségesek, és azok is, amelyek az egyén számára jelentősek. Egy liberális, plurális társadalomban elvárható, hogy az egymással konfliktusba kerülő nézetek és meggyőződések kifejezése elfogadott legyen,

és a társadalom többi tagja ezen közléseket tolerálja.³⁴³ Azért pedig, hogy ennek olykor vannak negatív velejárói, nem a szabadságot kell hibáztatni. Az EJEB is ezt az álláspontot képviseli, több döntésében is kifejezte, hogy a 10. cikk „*nemcsak azokat az »információkat« és »eszméket« védi, amelyek kedvezően fogadottak, ártalmatlanok vagy semlegesek, hanem azokat is, amelyek támadók, sokkolók vagy zavarók. Ezek a pluralizmus, a tolerancia és a nyitottság követelményei, amelyek nélkül nem létezik demokratikus társadalom.*”³⁴⁴

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy mindenféle sértő, lealacsonyító, netán megalázó, ellenségeskedésre buzdító, illetve konkrét veszélyeket – például másokkal szembeni erőszakos magatartást vagy más bűncselekmény elkövetését – előidéző, vagy másoknak kárt okozó közlésnek teret kellene engedni. A szólás és a sajtó szabadságának is *vannak* tehát *korlátai*, más alapvető jogok, bizonyos alkotmányos értékek és érdekek védelme alapul szolgálhat az állam általi korlátozásnak. *Halmai Gábor* ezeket legitim védendő érdekeknek nevezi és négy csoportra osztotta őket, melyek közötti kapcsolatot hierarchikus viszonyként értelmezi. Az állam érdekei – ideértve az állam alkotmányos értékeit, a nemzetbiztonsági kérdéseket, illetve az állami szimbólumokat – képezik az első csoportot. A társadalom egészének érdekei – például a közrend – tartoznak a második kategóriába. A harmadik csoportot az egyes társadalmi csoportok érdekeinek védelme alkotja, a negyedik csoport pedig az egyén magánszférájának – beleértve a személyiségi jogokat, a becsületet és a jó hírnevet is – védelme. Természetesen egy konkrét közlés esetében egyszerre több védendő érdek is felmerülhet.³⁴⁵

Arról azonban, hogy hol húzódnak a korlátok határai, és pontosan milyen indokok szolgálhatnak alapul a szólás állami szabályozása és az állami szervek jogalkalmazása általi – előzetes vagy utólagos – korlátozására, folyamatos, intenzív vita van, és az erre vonatkozó szabályok államonként eltérőek. Abban, hogy egy állam hogyan, milyen eszközökkel korlátozza a kifejezés szabadságát, több tényező is szerepet játszik. Így az adott társadalom hagyományai és szokásai, az államszervezet és az intézmények sajátosságai, illetve mindezek változásai.³⁴⁶ Amikor a szólásszabadság és valamely másik alapjog vagy más alkotmányos érték kerül egymással szembe, akkor a versengő értékek, érdekek vagy jogok között mérlegelni kell. A korlátozások jellegének és intenzitásának meghatározó jelentősége van. Demokratikus államokban a korlátozások indokainak és módjainak igazolása alapvető követelmény, a korlátozás csak szigorú formai és tartalmi kritériumnak megfelelően lehetséges. Amikor az állam a szólás vagy a sajtó szabadságát korlátozza, akkor az igazolási kötelezettsége különösen jelentős. Ezeknek a jogoknak a korlátozása ugyanis a demokratikus társadalomban betöltött funkciójuk miatt csak szűk körben lehet indokolt, és csak hasonlóan fontos, kiemelt értékkel szemben kell engedniük. Eltérően alakulhat a korlátozás a közlés tartalma és kontextusa alapján. Jelentősége lehet annak, hogy ki, mikor, hol, milyen módon, milyen tartalommal, milyen közvetítőközegen keresz-

³⁴³ RAZ: Freec... i. m. 167.

³⁴⁴ Lásd például *Handyside v. United Kingdom*, Ibid. p. 23. § 49.; *Lingens v. Austria*, Ibid. p. 13. § 41.; *Oberschlick v. Austria* (No. 1), Judgment of 23 May 1991, Series A, no. 204, p. 20. § 58.

³⁴⁵ HALMAI: *A vélemény szabadság...* i. m. 266–267.

³⁴⁶ RAZ: Freec... i. m. 148–149.

tül fejezte ki magát. Könnyen lehet, hogy ugyanaz a közlés egy bizonyos élethelyzetben a kifejezés szabadsága által védett, míg egy másik szituációban kívül esik e jogok védelmi körén. Arról, hogy az állam által alkalmazott korlátozás megfelel-e ezeknek a követelményeknek, a bíróságok döntenek.

A sajtóban közzétett tényállításokkal, idézetekkel, tudósításokkal és véleményekkel kapcsolatos közlési szabadság gyakorlásával összefüggésben érdemes megvizsgálni azt a problémát, amely a sajtószabadság gyakorlásának korlátját képező válaszadás jogának kérdése vet fel. A sajtószabadságba ugyanis beletartozik a szerkesztői szabadság, azaz a szerkesztőnek az az alkotmányos joga, hogy meghatározza az általa szerkesztett médium tartalmát (*right of editorial judgment or control*). Így az olyan szabályozás, amely egy személyes támadásra való válaszadás jogának érvényesítését – azaz az érintett személyes vélemények válaszkénti közzétételét – követeli meg a sajtótól, a szerkesztői szabadsággal összeegyeztethetetlen lenne. Ugyanakkor ezzel szemben megfogalmazódtak olyan érvek, amelyek szerint egy ilyen típusú szabályozás elősegíti az információkhoz és nézetekhez való hozzáférést, amely segítené a sajtót a „nyilvánosság őrktújája” feladatának ellátásában. Ennek az álláspontnak a képviselői szerint a szólásszabadság igazolhatja a válaszadás jogának vagy a hozzáférés jogának elismerését. Ez a probléma azzal a kérdéssel áll szoros összefüggésben, hogy ki az, akit megillet a szólásszabadság joga a médiában: az újságírókat, a szerkesztőket, a médium tulajdonosait vagy esetleg mindenki másit is?³⁴⁷

A magyar jogirodalomban elsősorban az Alkotmánybíróság 2001-es határozata³⁴⁸ nyomán a válaszadás jogával kapcsolatban a következő felfogás terjedt el. A válaszadás joga lehetővé teszi a sajtóban megjelent közlésekre adott válaszként hatósági úton kikényszeríthető beavatkozást a sajtóközlemények tartalmába. Ennek célja, hogy a személyhez fűződő jogokat védje az esetleges sajtóbeli visszaélésektől, illetve hogy csökkentse a hamis vagy torz hírek terjedését és a közvélemény alakulására való káros hatásait. Ezen belül megkülönböztethető a *sűkebb értelemben vett válaszadás joga*, amely a sajtóban megjelent meglátásokkal, véleményekkel szembeni sajtóhoz fordulást, azaz adott témában az érintett álláspontjának sajtó általi közlését jelenti, illetve a *helyreigazítás jogát*, amely a sajtóban közölt valótlan tények kijavítására, és a valós tények közlésére szolgál.³⁴⁹ Mások azonban a válaszadás joga alatt kizárólag a helyreigazítást értik.³⁵⁰ A legtöbb demokratikus állam a tényállítások helyreigazítására vonatkozó jogintézményt szabályozza, a véleményekkel kapcsolatos válaszadás jogának jogintézménye nem jellemző,³⁵¹ és a technológia fejlődésé-

³⁴⁷ BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 418., 425–427.

³⁴⁸ 57/2001. AB határozat (XII. 5.), Uo. 484–526.

³⁴⁹ PRIBULA László: *A sajtó-helyreigazítás bírósági gyakorlata*. HVG-ORAC, Budapest, 2012, 21–23.

³⁵⁰ ASH: i. m. 302.

³⁵¹ A többségi döntésben a tág értelemben vett válaszadási jog külföldi szabályozásainak megvizsgálását követően tévesen levont következtetésekkel szemben erre jutott Kukorelli István az 57/2001. (XII. 5.) AB határozathoz fűzött különvéleményében. 57/2005. (XII. 5.) AB határozat, Kukorelli István különvéleménye, Uo. 525.

vel, a nyilvánosság átalakulásával létjogosultsága csaknem teljes mértékben megkérdőjelezhető.³⁵² A magyar jogrendszerben a sajtó-helyreigazítás létezik.³⁵³

Látható, hogy a válaszadás nem csak a közszereplőkre vonatkozik, ám a gyakorlatban az esetek túlnyomó többsége mégis velük kapcsolatos, hiszen ők a közérdeklődés középpontjában vannak, így a média figyelve is kiemelten rájuk irányul. Így a további fejezetekben az ezzel kapcsolatos magyar szabályozásra és AB gyakorlatra is utalni fogok a vonatkozó részeknél.

DUPRESS

³⁵² POLYÁK Gábor: Haladék a sajtószabadságnak. *Fundamentum*, 2002/1, 107.

³⁵³ 2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól 12. §. Magyarországon ezt a jogintézményt korábban a Polgári Törvénykönyv szabályozta a jelenlegi szabályozáshoz hasonlóan. 1959. évi IV. törvény 79. §.

VI. A KÖZSZEREPLŐK BÍRÁLATA

A demokratikus jogrendszereknek tehát lényegi eleme a közügyek minél szélesebb körű megvitatása, melyben a szólásszabadság és a szabad, befolyásmentes sajtó szerepe nélkülözhetetlen. Ennek a szabad vitának fontos részévé vált az a sok évtizedes bírói gyakorlat által kialakított alkotmányos alapelv, hogy *a közszereplőknek többet kell elviselniük* az őket érintő nyilvános bírálatokkal szemben, mint a magánszemélyeknek. Ugyanakkor a közéleti személyiségek a nyilvános diskurzusban megfogalmazódó olykor valótlan állítások, illetve kíméletlen vélemények állandó kereszttüzeiben vannak, melyek valós sérelmeket és károkat is okozhatnak számunkra. A szólás és a sajtó szabadsága fontos szerepet játszik a közéleti szereplők társadalom általi megítélésében is. A személyüket érintő sértő közlések hatására elveszíthetik a társadalmi megbecsülést és tiszteletet, melynek következtében további, morális és anyagi káruk is keletkezhet.³⁵⁴

Ezekben az esetekben *alapvető jogok ütköznek egymással*. Az egyik oldalon a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság van, a másik oldalon pedig a közszereplő emberi méltósága, illetve az abból levezethető jó hírneve, becsülete, illetve egyéb személyiségi jogai, melyek az egyén önmaga, illetve a társadalom általi megítéléséhez, tiszteletéhez kapcsolódnak. Emellett a közszereplők magánélethez való joga és a társadalom többi tagjának információszabadsága között is kialakulhat alapjogi kollízió. Ennek a könyvnek a vizsgálati tárgyát kizárólag az előbbi képezi.

A szakirodalomban *Robert Post* elemzése alapján elterjedt az a megközelítés, hogy a jó hírnévnek (*reputation*) három meghatározó fogalma (*concept*) van: a jó hírnév mint tulajdon, a jó hírnév mint tisztelet és a jó hírnév mint méltóság. Post szerint a jó hírnévnek ez a három fogalma nagyban meghatározta a common law rágalmazási jog fejlődését.

Az első megközelítés szerint a jó hírnév az embernek egyfajta láthatatlan *tulajdona*, amit ő maga ért el a tehetségével, a képességeivel és a munkájával. Ha valaki ezt megsérti, azzal anyagi károkat okozhat, mivel a piacon a jó hírnév elvesztése éppen olyan, mint a tulajdoni javak elvesztése. Ez alapján azért kell kártérítést fizetni a jó hírnevében sértett személynek, mert az az egyén munkájának eredményét sérti. Ez a jó hírnév fogalom a piaci társadalomban képzelhető el, ahol az emberek a piac intézményén keresztül kapcsolódnak egymáshoz.

A második fogalom alapján a jó hírnév a tiszteletnek az a formája, melyet az egyén a társadalomban betöltött szerepe miatt kap. Ez tehát az egyén társadalmi karaktere alapján járó *tisztelet*, melyről társadalmi egyetértés van. Az egyén nem maga éri el ezt a fajta tiszteletet az erőfeszítéseivel vagy a munkájával, hanem a státusza alapján erre joga van,

³⁵⁴ Éppen ezért a közszereplők részéről a velük szembeni nyílt és olykor éles kritika elviseléséhez nagyfokú önmérséklet és tolerancia szükséges abban az értelemben, hogy ne használják fel hatalmukat és ismertségüket a velük szembeni bírálatok elfojtására. MOLNÁR Péter: *Gondolatbátorság: Szólásszabadság és közbeszélgetés az Egyesült Államokban és Magyarországon*. Új Mandátum, Budapest, 2002, 15–21.

és ezáltal a társadalom elismeri a szociális szerepét. Ez a fogalom feltételezi az emberek közötti egyenlőtlenséget, mivel a társadalmi szerepek hierarchikusan rendeződtek. Ez egy olyan típusú társadalomban lehetséges, ahol a társadalmi szerepeknek tulajdonított jó hírnév átható és jól megalapozott, és amelyben ezek a társadalmi szerepek hivatkozási pontot biztosítanak mind az egyén státuszát, mind az ehhez kapcsolódó elvárt magatartást tekintve. Ebben a rendszerben az állami tisztviselők jó hírneve nagyra értékelt, így a rágalalmazási jog őket védelemben részesíti.

A harmadik nézőpont szerint a jó hírnév fogalma az *emberi méltósággal* kapcsolódik össze, az egyén személyiségének, identitásának része, minden emberi lény belső lényege. Ez alapvetően az emberi személyiségéhez kapcsolódik, de van egy közösségi aspektusa is, amely másoknak az egyénről alkotott képét jelenti, és amely szintén igazolja a jó hírnév védelmét. A rágalalmazási jognak ebben a megközelítésben két funkciója van: védelemben részesíti az emberi méltóságot, illetve az egymás tiszteletére vonatkozó társadalmi szabályok betartását kikényszeríti, azaz védi a közösség identitását is. Ez a komunitárius társadalmakban képzelhető el, amelyekben minden embernek egyenlő joga van arra, hogy a közösség tagjává váljon.³⁵⁵

Abban a kérdésben, hogy e három felfogás közül melyik a leginkább meghatározó, a szakirodalmi álláspontok eltérőek. A méltóság alapú megközelítés határozza meg leginkább a kontinentális rágalalmazási jogi felfogást. Jelen munka azt az álláspontot képviseli, hogy a jó hírnév és a becsület védelme az emberi méltóságból vezethető le, amely minden ember emberi mivoltából fakadó alapvető joga. A jó hírnév és a becsület védelmének mértéke azonban – különösen akkor, ha az más alapvető joggal kerül összeütközésbe – kizárólag az adott eset összes körülményeinek mérlegelésével és értékelésével állapítható meg.

Ennek az alapjogi kollízióknak *alkotmányos szintű megnyilvánulása* államonként eltérő lehet, de az alapvető konfliktus a jogforrási szinttől függetlenül mindenhol ugyanaz. Például az *Egyesült Államok* alkotmánya nem tartalmaz emberi méltóságra, jó hírnév vagy becsület védelmére vonatkozó rendelkezést, hanem a rágalalmazási jog részesíti védelemben ezeket, míg a szólás- és sajtószabadság olyan kiemelt alapjog, hogy az 1. alkotmánykiegészítés³⁵⁶ védi. Ezzel szemben *Németországban* a csaknem teljes személyiségvédelem a német alaptörvény emberi méltósághoz való jogot és a személyiség szabad kibontakozásához való jogot deklaráló cikkein alapul,³⁵⁷ de szintén az alkotmányban biztosított alapvető jog a véleménynyilvánítás szabadsága és a sajtószabadság is. A *magyar Alkotmánybíróság* a '89-es Alkotmányt értelmezve az emberi méltósághoz való jogból vezette le a jó hírnévhez való jogot, illetve a becsület védelmét, mely a közszereplők bírálata esetén ütközik a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságával.³⁵⁸ Ez az Alaptörvény után annyiban módosult, hogy az emberi méltósághoz való jogot biztosító II. cikk mellett többek között a magánélet és

³⁵⁵ POST, Robert C.: The Social Foundations of Defamation Law: Reputation and the Constitution. *California Law Review*, Vol. 74. No. 3. (1986) 691–719.

³⁵⁶ „A Kongresszus nem alkothat olyan törvényt, amely vallást alapít vagy vallás szabad gyakorlását tiltja, amely korlátozza a szólás- és a sajtószabadságot, a nép jogát a békés gyülekezéshez, amely akadályozza, hogy a nép panaszainak orvoslása érdekében kérvényeket juttasson el a Kormányhoz.”

³⁵⁷ HALMAI – TÓTH (szerk.): i. m. 272.

³⁵⁸ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 229–230.; 34/2004. (IX. 28.) AB határozat, ABH 2004. 499.

a jó hírnév védelmét biztosító VI. cikkkel is összeveti a kifejezés szabadságát biztosító jogokat.³⁵⁹ Ehhez hasonló a lengyel Alkotmánybíróság álláspontja, mely szerint az Alkotmány 30. cikkében biztosított emberi méltósághoz való jog, illetve a 47. cikkében – a magán- és családi élethez való joggal egy cikkben – deklarált, az emberi méltósághoz való jogból eredő jó hírnév és a becsület védelme áll szemben a kifejezés szabadságával.³⁶⁰ A cseh Alkotmánybíróság szintén a Chartában deklarált emberi méltóság, a becsület és a jó hírnév védelme, illetve a kifejezés szabadságának konfliktusaként értelmezi ezt a jogi helyzetet.³⁶¹ A török Alkotmánybíróság gyakorlata szerint is a török Alkotmány 17. cikkében deklarált becsülethez és jó hírnévhez való jog áll szemben a 26–27. cikkben biztosított kifejezés szabadságához való joggal, illetve a 28. cikkben biztosított sajtószabadsággal.³⁶²

Az *Emberi Jogok Európai Egyezményében* ez az alapjogi konfliktus a következőképpen jelenik meg. Az Egyezményben az emberi méltósághoz való jog nem külön nevesített alapjog, így abból közvetlenül nem lehet levezetni a jó hírnév, illetve a becsület védelmét. Az Egyezmény egyéb rendelkezései alapján azonban kimutatható, hogy a jó hírnév és a becsület az Egyezmény által védett értékek. Az egyik ilyen rendelkezés a kifejezés szabadságát biztosító 10. cikk 2. bekezdése, amely kimondja, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozható mások jó hírnevének védelme érdekében. A másik pedig a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot biztosító 8. cikk, melyről a Bíróság több esetben is kimondta, hogy annak része a jó hírnévhez való jog.³⁶³ Ennek oka, hogy egy személy hírneve az egyén személyes identitásának és pszichológiai integritásának része, így a magánéletének körébe tartozik.³⁶⁴ A Bíróság szerint ahhoz, hogy a 8. cikk számításba jöhessen, az egyén becsülete és jó hírneve sérelmének el kell érnie egy bizonyos súlyos szintet, és olyan módon kell előítéletet okoznia, amely sérti a magánélet tiszteletben tartásához való jog személyes élvezetét.³⁶⁵ A Bíróság azt is kimondta, hogy azokban az esetekben, amikor a 8. cikk sérelmére hivatkozik egy kérelmező, és a beavatkozás egy közlés által valósul meg, az állami védelmet úgy kell értelmezni, hogy figyelembe kell venni a 10. cikk alapján fennálló kötelezettséget is.³⁶⁶ Ezekben az esetekben fontos szempont, hogy

³⁵⁹ Lásd például: 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [55], Uo. 240.; 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [69]–[71], ABH 2017. december 8. 1950–1951.

³⁶⁰ Constitutional Tribunal of Poland, No. P 10/06, 30/10/2006, Ibid.

³⁶¹ 2005/03/15 - I. ÚS 367/03. Ibid.; 08/02/2000 - I. US 156/99, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2000-1-005?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$X=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2000-1-005?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$X=server$3.0#LPHit1) (2017. szeptember 25.)

³⁶² Lásd például: Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014, p. 15–16, § 52–53. Ibid.; Constitutional Court of Turkey, No. 2013/8598, 2/07/2015, p. 14, § 37–39, <http://www.constitutionalcourt.gov.tr/inlinepages/leadingjudgements/IndividualApplication/judgment/2013-8598.pdf>, (2017. november 3.)

³⁶³ Lásd például: *Chanay and Others v. France*, Ibid. p. 21. § 70.; *White v. Sweden*, Judgment of 19 September 2006, p. 9–10. § 26.; *Pfeifer v. Austria*, Judgment of 15 November 2007, p. 8. §. 35.; *Braun v. Poland*, Judgment of 4 November 2014, p. 10. § 44.

³⁶⁴ *Pfeifer v. Austria*, Ibid. p. 8. § 35.

³⁶⁵ *A. v. Norway*, Judgment of 9 April 2009, p. 19. § 64.; *Paulinkienė and Pauliukas v. Lithuania*, Judgment of 5 November 2013, p. 15. §. 44.

³⁶⁶ *Karakó v. Hungary*, Judgment of April 28 2009, p. 5–6. §. 20.; *Fürst Pfeifer v. Austria*, Judgment of May 17 2016, p. 9. § 37.

a közlés a közérdekű vitához járult-e hozzá, illetve az érintett személy státusza, azaz mennyire ismert a közléssel érintett személy. Az EJEB ugyanis megállapította, hogy a nyilvánosság számára ismeretlen magánszemélyek magánélethez való joga különleges védelmet élvezhet, ugyanez azonban a közszereplőkre nem igaz. Alapvető különbséget kell ugyanis tenni az olyan tényállítások között, amelyek hozzájárulhatnak a demokratikus vitához, mint például egy politikus hivatali tevékenységével kapcsolatos közlés, és olyan személyek magánéletéről való tudósítás között, akik nem látnak el ilyen funkciót.³⁶⁷ A Bíróság szerint ugyanis végzetes lenne a közéleti vitára az, ha a közéleti szereplők személyiségi jogaira hivatkozva cenzúrázhatnák a sajtót és a nyilvános vitát arra hivatkozva, hogy a közügyekkel kapcsolatos tevékenységük személyüket érinti, ezért magánjellegűnek minősül, és így nem ismerhető meg.³⁶⁸

Ezekben az esetekben az EJEB gyakorlata alapján további mérlegelési szempontok³⁶⁹ a közlés témája és az, hogy mennyire ismert a közléssel érintett személy, a közléssel érintett személy korábbi magatartása, az információ megszerzésének módja és annak hitelessége, a közzététel tartalma, formája és következményei, illetve a kiszabott szankció súlyossága.³⁷⁰ Fontos, hogy a Bíróság következetesen alkalmazza azt az alapelvet, hogy a közszereplőkkel kapcsolatos közlések büntetőjogi szankcionálása csak kivételesen lehet a 10. cikkben biztosított jogok arányos korlátozása, és így az Egyezménynek megfelelő.³⁷¹ Különösen nagy a dermesztő hatása a szabadságvesztés büntetésnek, így a Bíróság álláspontja az, hogy az csak kivételes körülmények között lehet az Egyezménynek megfelelő korlátozás. Különösen akkor, amikor más alapvető jogok súlyos sérelme valósul meg, mint például a gyűlöletbeszéd, illetve az erőszakra való uszítás esetében.³⁷² Ez az érvelés megjelenik a török Alkotmánybíróság gyakorlatában is.³⁷³

Az *Egyesült Királyságban* a jó hírnév hosszú idő óta kiemelt és szigorú törvényi – első sorban rágalmazási jogi – védelmet élvez, melyhez erőteljes bírói jogvédelem társul. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jó hírnév védelme automatikusan megelőzné a szólássza-

³⁶⁷ *Pauliukienė and Pauliukas v. Lithuania*, Ibid. p. 19. § 56.

³⁶⁸ *Társaság A Szabadságjogokért v. Hungary*, Ibid. p. 10. § 37.

³⁶⁹ Az EJEB által kialakított mérlegelési szempontok alkalmazása megjelenik a török Alkotmánybíróság gyakorlatában is. Lásd: Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014, p. 14, 17, § 48., 57. Ibid.

³⁷⁰ *Axel Springer AG v. Germany*, Judgment of 7 February 2012, p. 27–30. § 89–95.; *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, Ibid. p. 11. § 45.; *Egill Einarsson v. Iceland*, Judgment of 7 November 2017, p. 11. § 42.

³⁷¹ *Raichinov v. Bulgaria*, Judgment of 20 April 2006, p. 11. § 50.

³⁷² *Cumpănă and Mazăre v. Romania*, Judgment of 17 December 2004, Reports of Judgments and Decisions 2004-XI, p. 27. § 115. Hasonló álláspontot képviselt a döntés meghozatala előtt az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága. Lásd: *Declaration on freedom of political debate in the media* (Adopted by the Committee of Ministers on 12 February 2004 at the 872nd meeting of the Ministers' Deputies), p. 4. VIII.; Ezen az állásponton van az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése is. Lásd például: Recommendation 1814 (2007) of 4 October 2007 Towards Decriminalisation of Defamation; Resolution 1920 (2013) on the state of media freedom in Europe. Szintén ezt képviseli a Velencei Bizottság is. Lásd például: CDL-AD(2013)038-e, Ibid. p. 13., 17., § 55., 79.

³⁷³ Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, Ibid.; Constitutional Court of Turkey, No. 2014/2983, 15/02/2017, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis%20ongoing/eng/eur/tur/tur-2017-1-003?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$%3Dserver\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis%20ongoing/eng/eur/tur/tur-2017-1-003?f=templates$fn=document-frameset.htm$%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$%3Dserver$3.0#LPHit1), (2017. november 1.)

badsághoz való jogot, amelyet a bírósági gyakorlat néhány évtizede már a common law-t értelmezve is alkotmányos jognak tekintett.³⁷⁴ Az 1998-ban elfogadott Human Rights Act pedig az Egyezményt inkorporálta az angol jogrendszerbe, így az abban szereplő alapjogok az Egyesült Királyságban is törvényben nevesített alapjogok lettek. Az alapjogi konfliktus a common law-nak az Egyezménnyel összhangban való értelmezésének eredményeképpen, illetve később a Human Rights Act értelmezése során az EJEB gyakorlatához hasonlóan jelenik meg a Lordok Háza döntéseiben is, mindkét bemutatott felfogás alkalmazására van példa a testület döntéseiben. A meghatározó felfogás a Lordok Házában az, hogy a jó hírnév és a becsület védelme a magánélethez való jog részét képezi.³⁷⁵ Ettől függetlenül a kifejezés szabadságának a szűk értelemben vett magánélet tisztelésével, illetve a jó hírnév és a becsület védelmével kapcsolatos alapjogi konfliktusa két különböző természetű jogi probléma.

Az államok szabályozásában sokféle – polgári jogi, médiajogi, büntetőjogi, esetleg szabálysértési jogi – megoldás létezik arra vonatkozóan, hogyan kell kezelni a közszereplők emberi méltósága – jó hírnévhez való joga, illetve a becsületvédelme – és az őket sértő vélemény közlőjének szólásszabadsága, illetve – miután ezeknek a megnyilvánulásoknak legfőbb színtere a média – a sajtószabadság közötti alapjogi konfliktust. E szabályozások azonban nem átfogóak, az egyes jogágak között nem fedezhető fel egy irányba mutató jogszemlélet.

Kérdés tehát, hogy meddig terjedhet a kifejezés szabadsága, illetve mennyit kell túrnie egy közszereplőnek a nyilvánosság előtt vele kapcsolatban megfogalmazott közlésekkel szemben. Nyilvánvaló, hogy a jogok érvényesülésének van határa. Így például a közszereplőknek sem kell türelemmel lenniük a súlyosan sértő, esetleg megalázó vagy az igazságtalanul vádaskodó, szándékosan félrevezető közlésekkel szemben. További kérdés, hogy a sajtószabadság és az emberi méltósághoz való jog közötti egyensúly megköveteli-e, hogy egy közszereplőnek joga legyen arra, hogy az őt ért bírálatokra a sajtóban válaszoljon. Erre vonatkozóan szintén többféle szabályozási megoldás létezik az államokban.³⁷⁶

Arról azonban, hogy hol húzódik ez a határ, a szabályok értelmezői, a bíróságok döntenek. A bíróságok ítélező tevékenységük során az eset összes körülményeit figyelembe véve döntenek.

Az ilyen típusú ügyek eldöntésekor a bíróságoknak számos, egymással szoros összefüggésben álló körülményt kell vizsgálniuk, melyek együttesen más-más eredményre vezethetnek. Fontos szempont, hogy kiket tekintünk közszereplőknek, és milyen körülmények alapozzák meg ezt a státuszt. Ehhez szorosan kapcsolódik, hogy milyen érvek alapján igazolhatók a velük kapcsolatban kialakult alkotmányos alapelvek. Ezen alapkérdések tisztázásán túl további, a döntés kimenetelét befolyásoló szempontok merülhetnek fel a közlések jellege, kontextusa, módja, igazságtartalma és a közlő szándékai és magatartása kapcsán.

³⁷⁴ MILO, Dario: *Defamation and Freedom of Speech*. Oxford University Press, Oxford, 2008, 45–46. Lord Keith a Derbyshire-esetben úgy fogalmaz, hogy a kifejezés szabadsága olyan alapvető jog, amely alapvető elve az íratlan Brit Alkotmánynak, és amely védelemben részesül a common law által. *Derbyshire County Council v. Times Newspaper Ltd.*, [1993] AC 534, House of Lords.

³⁷⁵ MILO: i. m. 21–23.

³⁷⁶ BARENDT: *Freedom of expression...* i. m. 898–899.

A bírói mérlegelés során ezekben az esetekben kiemelt jelentősége van annak, hogy milyen személyi kategóriába sorolja a bíróság a közlést magára sérelmesnek tartó személyt, és annak, hogy a közlések melyik csoportjába tartozónak ítéli meg a rá vonatkozó kifejezést, illetve hogy hogyan értékeli a további szempontokat mindezekre tekintettel. Azaz különösen fontos az egyes személyi kategóriák és közlési típusok közötti megfelelő különbségtétel, és a további körülmények ezek alapján való együttes értékelése annak érdekében, hogy a megfelelő alkotmányos elvekkel összhangban kerüljön sor jogszabályok alkalmazására az adott esetben.³⁷⁷

A következő fejezetekben a bíróságok közötti kölcsönhatást az említett szempontok mentén vizsgálom. Az elemzés célja tehát a bírói gyakorlat átfogó megvizsgálása. A módszertan a következő: az ilyen esetekben felmerülő részkérdéseket veszem sorra, és azok megítélésével, illetve az említett szempontokkal való együttes értékelésükkel kapcsolatosan vizsgálom a bíróságok közötti kölcsönhatás megvalósulásának módját és irányait. Így elsőként a bírói gyakorlat alapján a közszereplők definíciójához igyekszem támpontokat adni, majd azokat az érveket rendszerezem, amelyek igazolják az e személyi státuszhoz kötődő többlettűrési alkotmányos elvárást. Ezt követően a közszereplőkkel kapcsolatos közlések kategóriái és az azokhoz kapcsolódó különböző jogkövetkezmények és egyéb vizsgálati szempontok alapján tárom fel a bírói gyakorlatot.

1. KIK A KÖZSZEREPLŐK?

Az ilyen esetekben az első és legfontosabb kérdés, hogy a vélemény által érintett személy közszereplő-e, vagy sem. Ezen az előkérdésen múlik ugyanis, hogy a bíróságok milyen alkotmányos elveket fontolnak meg a döntéshozatal során. A kérdés triviálisnak tűnhet, ám korántsem az. Praktikus lenne, ha a közszereplők definíciója teljesen egyértelműen meghatározható volna, vagy azokról a foglalkozásokról, amelyekkel a közszereplő státusz együtt jár, egy taxatív felsorolás állna rendelkezésünkre. Nem lehetséges azonban ilyen lista összeállítása, hiszen az élethelyzetek rendkívül sokfélék, és egy-egy körülmény változásának is jelentősége lehet az egyes esetek közötti különbségtétel során. Ez az oka annak, hogy a legtöbb államban nincs erre vonatkozó, kimerítő jogszabályi rendelkezés.

Ennek ellenére ismerünk olyan szempontokat, amelyek alapján beazonosítható a közszereplők személyi köre. Vannak olyan esetek, személyi pozíciók, amelyeknél egyértelműen meg tudjuk mondani, hogy az illető közszereplő. A körülmények azonban, amelyek által annak tekintjük őket, eltérőek. Így a hosszú évekre visszanyúló bírói gyakorlat alapján lehetővé válik a közszereplők csoportosítása bizonyos mértékig. A következőkben ezeket a kategóriákat veszem sorra.

³⁷⁷ A bírói mérlegelésnek e szempontjait a bírói gyakorlat alapján részletesen elemeztem. Lásd BALOGH Éva: A megkülönböztetés művészete: Ua. bírói mérlegelés a közszereplőkkel kapcsolatos közlések szabadsága kapcsán. *Fundamentum*, 2016/1, 22–38. A magyar Alkotmánybíróság vonatkozó gyakorlatának legújabb fejleményeit egy másik tanulmányban részletesen elemeztem. Lásd BALOGH Éva: Alkotmánybíróság útvessztőben, Szélgjegyzetek a magyar Alkotmánybíróság közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó legutóbbi döntéseihez. *Fundamentum*, 2018/2–3, 80–99.

1.1. KÖZFUNKCIÓVAL RENDELKEZŐK

Az egyik csoportot alkotják azok a személyek, akik *közfűttséget töltenek be*, és ezáltal részt vesznek a közügyek intézésében. Legtöbbjük esetében ez azzal együtt jár, hogy közhatalmat gyakorolnak, illetve valamilyen közszolgálatot teljesítenek. Ezek a személyek jelentős hatással vannak a társadalmi és közéleti viszonyok alakulására. A nyilvánosság figyelmébe elsősorban rájuk irányul, mivel ők azok, akik a politikai közösség közös ügyeiben mindenre kötelező döntést hozhatnak, illetve akik a közös ügyekben eljárnak. Éppen ezért a közszereplők tőrési kötelezettségére vonatkozó alkotmányos alapelvet is egy ebbe a kategóriába tartozó személlyel kapcsolatban mondta ki először az USA Legfelső Bírósága, és ahogy látni fogjuk, az esetjog is ebben a kategóriában a legnagyobb és legsokszínűbb.

1.1.1. Az amerikai gyakorlat

Ez a kategória volt az első, amelyre vonatkozóan a megkülönböztetett tőrési kötelezettséget az amerikai Legfelső Bíróság a híres *New York Times v. Sullivan*³⁷⁸ ügyben – egy korábbi választott állami tisztségviselővel, egy nyugalmazott rendőrbiztossal kapcsolatban, akit a korábbi hivatali tevékenységével összefüggésben ért kritika – kimondta. A Bíróság megállapította, hogy a szabad politikai vita arra ad lehetőséget, hogy a közösség tagjai közvetítsék véleményüket a közügyek terén a kormányzat felé. Éppen ezért az *állami tisztségviselőnek (public official)* számolniuk kell azzal, hogy a hivatali tevékenységüket kritika éri a politikai közösség tagjai felől. Későbbi döntésében a Legfelső Bíróság támpontokat adott arra vonatkozóan, hogyan lehet dönteni arról, hogy kik tartoznak e személyi kategóriába. Megállapította, hogy ezt a személyi kategóriát a közügyek megvitatásának fényében kell értelmezni, amely nyomós közérdek. Azok, akik olyan pozícióban vannak, hogy ezeknek a közérdekű ügyeknek a megoldásában részt vesznek, idesorolhatók. Ebbe a kategóriába tartoznak az olyan kormányzati alkalmazottak, akik a kormányzati tevékenységért, illetve annak ellenőrzéséért felelősséggel tartoznak, és e minőségükben jelennek meg a nyilvánosság előtt.³⁷⁹ Ez azt jelenti, hogy a választott tisztségviselőkön kívül azok is idetartoznak, akik ilyen módon gyakorolnak közhatalmat.

Az USA Legfelső Bírósága által kimondott alapelv azonban nem teljesen előzmény nélküli. Ehhez hasonló felfogás már a XIX. századi angol jogban is megjelent. A *közhatalmat gyakorlókkal szembeni jóhiszemű hozzászólásokat (honest comment)* megkülönböztették a magán-személyeket érintőektől a rágalalmazási jogban. A *Parmiter v. Coupland* ügyben megállapította a bíróság, hogy mindenkinek joga van nyilvánosan hozzászólni a közügyek intézésében részt vevők tevékenységéhez, amelyek őt a birodalom tagjaként érintik.³⁸⁰ Később azonban a közhatalmat gyakorlók személyi státusza alapján való bírálat elismerése nem meghatározó az angol bírói esetjogban. 1993-ban a Lordok Háza a *Derbyshire*³⁸¹ esetben kimondta, hogy az állami helyi hatóságok nem perelhetnek rágalalmazásért, mert ha egy választott

³⁷⁸ *New York Times v. Sullivan*, Ibid.

³⁷⁹ *Rosenblatt v. Baer*, 383 U.S. 75, 86 (1966) P. 84–86.

³⁸⁰ MILÓ: i. m. 101.

³⁸¹ *Derbyshire County Council v. Times Newspaper Ltd.*, Ibid.

közintézmény ezt megtehetné, az szükségtelenül korlátozná a szólás- és sajtószabadságot, és ellentétes lenne a közérdekkel, mivel a kormányzattal kapcsolatos kritikákra elrettentő hatása lenne. Lord Keith érvelése – melynek során az EJEB esetjogát is alapul vette – szerint a központi és helyi állami szervezeteknek egyaránt túrniuk kell a tevékenységükkel kapcsolatos kritikát. Ez a döntés a common law rágalmazási jogban óriási jelentőségű változást hozott, azonban látható, hogy az állami szervekre, és nem a közhatalmat gyakorló személyre vonatkozik. Az angol rágalmazási jog változásainak szempontjából szintén kiemelkedő jelentőségű *Reynolds*-esetben a közléssel érintett személy egy miniszter volt, aki lemondott tisztségéről. Ebben az esetben azonban a Lordok Háza nem a közléssel érintett személyi státuszát tekintette kiemelt mérlegelési szempontnak, hanem azt, hogy a közlés a közérdekű ügyekhez kapcsolódott-e.³⁸² Ezt tükrözi a 2013-ban elfogadott új rágalmazási törvény is,³⁸³ amely által az addigi, a közérdekű közlések magasabb szintű védelme kapcsán a bírói gyakorlat által kialakított mércét törvényi szintű védelem váltotta fel.

1.1.2. A strasbourgi megközelítés

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a közfunkcióval rendelkezők között is differenciál, és e csoportosítás alapján a velük szembeni kritika megengedhetőségét is eltérően ítéli meg.

Az egyik csoport a *politikuskok* (*politicians*), akikkel szemben a legszélesebb a megengedhető nyilvános kritika. Az EJEB egy közhatalmat gyakorló politikussal, egy kormányfővel, az akkori osztrák kancellárral kapcsolatos esetben mondta ki először a közszereplők magasabb túrési kötelezettségét a közérdekű vita folyamán. A Bíróság álláspontja szerint a sajtószabadság az egyik legjobb eszköz arra, hogy a nyilvánosság megismerje a politikai vezetők nézeteit és magatartását, melyek alapján a közösség tagjai véleményt tudnak alkotni róluk. Az ilyen típusú politikai vita a demokrácia lényegi eleme. Mindezekből következik, hogy a megengedhető kritika határai szélesebbek egy politikussal szemben, mint egy magánszemély esetén. Ennek indoka, hogy a politikusok elkerülhetetlenül és tudatosan teszik ki a közléseiket és tetteiket az újságírók és a nyilvánosság mint egész alapos vizsgálatának. Ezt az érvelést alkalmazta egy, a politikusokat erőteljes hangnemben kritizáló újságíró elmarasztaló bírói döntés alkotmányos felülvizsgálata során a *török Alkotmánybíróság* is, megállapítva a döntés alkotmányellenességét.³⁸⁴

A strasbourgi bíróság elismerte, hogy a politikusokra is kiterjed a 10. cikk 2. bekezdésében foglalt jó hírnév védelme abban az esetben is, amikor nem magánszemélyként járnak el, ezt a védelmet azonban az ő esetükben a nyilvános politikai vita érdekével kell összevetni.³⁸⁵ Később a Bíróság gyakorlatában ez az érvelés kiegészült azzal, hogy különösen akkor kell magasabb toleranciát tanúsítaniuk a politikusoknak, amikor ők maguk is

³⁸² *Reynolds v. Times Newspapers Ltd and Others*, Ibid.

³⁸³ Defamation Act 2013 (c. 26.) 4. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/26/pdfs/ukpga_20130026_en.pdf (2018. július 9.)

³⁸⁴ Constitutional Court of Turkey, No. 2014/12151, 04/06/2015, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/tur/tur-2015-3-005?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$X=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/tur/tur-2015-3-005?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$X=server$3.0#LPHit1), (2017. október 31.)

³⁸⁵ *Lingens v. Austria*, Ibid. p. 13–14. § 42.

olyan kijelentéseket tesznek a nyilvánosság előtt, amelyek kritizálhatók.³⁸⁶ A Bíróság álláspontja szerint a 10. cikk 2. bekezdése csak szűk körben engedi a politikai beszéd, illetve a közérdekű kérdésekben folytatott viták korlátozását. A szabad politikai vita előmozdítása a demokratikus társadalom fontos jellemzője. A véleménynyilvánítás szabadságának pedig kiemelt jelentősége van a politikai vitában, így a politikai beszéd korlátozásának igazolásához nagyon erős érvek szükségesek.³⁸⁷

Mindezek alapján ebbe a csoportba tartoznak a strasbourgi gyakorlatban az államfők, így konkrét esetekből például a marokkói király,³⁸⁸ a spanyol király,³⁸⁹ a francia köztársasági elnök.³⁹⁰ Ezzel szemben például a lengyel Alkotmánybíróság nem tekinti az államfőt olyan közszereplőnek, akinek a vele szemben megfogalmazott nyilvános bírálatokat fokozottan tűrnie kell. Nem találta ugyanis alkotmányellenesnek, és az Egyezményrel is összeegyeztethetőnek vélte a lengyel büntető törvénykönyvnek az államfő megsértését pönalizáló rendelkezését – mely vonatkozott a fizikai támadásra és a nyilvános közlésekkel való megsértésre egyaránt, de a vizsgálat a szólásszabadság kapcsán az utóbbira terjedt ki a döntésben –, melynek a büntetési tétele akár 3 év szabadságvesztés is lehet. A testület szerint ez esetben, mivel az államfő személyéről van szó, nemcsak az államfő emberi méltósága és jó hírnévhez való joga védendő érték, hanem az államfői tisztség autoritása és kötelezettségeinek zavartalan ellátása, a közrend és bizonyos esetekben a Lengyel Köztársaság biztonsága. Az államfő nyilvános megsértése egyértelműen megzavarná a közrendet és a békét, illetve gyengítheti az ország pozícióját a nemzetközi kapcsolatokban. A testület nézőpontja az, hogy az államfőnek az állam működésében kiemelt szerepe van, és olyan eszközök állnak rendelkezésére, amelyek alkalmasak Lengyelország szuverenitásának, biztonságának és területi integritásának védelmére. Éppen ezért az államfő különleges tisztelettel való bánásmódra jogosult. A testület szerint a lengyel alkotmányos hagyományban szoros kapcsolat van az államfő megsértése és az állam elleni támadás között. Így az államfő megsértésének pönalizálásával nemcsak a legfőbb állami tisztviselőt, hanem magát az államot is védi a jogalkotó, ami minden polgár közös érdeke.³⁹¹ Ezáltal a testület az államfő személyét kiemelte a közhatalamat gyakoroló közszereplők közül, és a vele kapcsolatos bírálatokra vonatkozóan egy szigorú szólásszabadság korlátozást talált az alkotmánnyal összeegyeztethetőnek. Ehhez hasonló büntetőjogi szabályozás azonban – annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedekben ezek háttérbe szorulására vagy teljes eltávolítására vonatkozó tendencia is mutatkozik – más tagállamokban is van, így például Olaszországban, Belgiumban, Görögországban, Spanyolországban, Portugáliában, Törökországban, Azerbajdzsánban, illetve Hollandiában a király és a királyi család bizonyos tagjaira vonatkozóan.³⁹²

³⁸⁶ *Oberschlick v. Austria* (No. 2), Judgment of 1 July 1997, Reports 1997-IV, p. 8. § 29.

³⁸⁷ *Feldek v. Slovakia*, Judgment of 12 July 2001, Reports of Judgments and Decisions 2001-VIII, p. 16. § 74.; p. 18. § 83.; *Dichand and Others v. Austria*, Judgment of 26 February 2002, p. 11. § 39.

³⁸⁸ *Colombani and Others v. France*, Judgment of 25 June 2002, p. 12. § 56.

³⁸⁹ *Otegi Mondragon v. Spain*, Judgment of 15 March 2011, Reports of Judgments and Decisions 2011, p. 19. § 56.

³⁹⁰ *Eon v. France*, Judgment of 14 March 2013 (Extracts), p. 13. § 59.

³⁹¹ Constitutional Tribunal of Poland, No. P 12/09, 6/07/2011, 4.1, p. 9–13., http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/P_12_09_en.pdf (2017. október 6.)

³⁹² CDL-AD(2016)002-e, Opinion on articles 216, 299, 301 and 314 of the Penal Code of Turkey, adopted by the Venice Commission at its 106th plenary session (Venice, 11–12 March 2016), p. 14. § 55–56.

Az államfő számára az ilyen típusú kiemelt védelmet a Velencei Bizottság – többek között az EJEB vonatkozó esetjogát alapul véve – problémásnak találja.³⁹³

Az EJEB esetjoga alapján szintén a közfunkcióval rendelkező közszereplők körébe tartoznak a kormányfők, például a török miniszterelnök.³⁹⁴ Az említett indokok alapján az EJEB esetjogában ebbe a csoportba sorolható például egy miniszter,³⁹⁵ egy tartományi kormányzó,³⁹⁶ egy parlamenti képviselő,³⁹⁷ a lengyel szejm alsóházának elnöke,³⁹⁸ egy polgármester,³⁹⁹ egy helyi önkormányzati képviselő.⁴⁰⁰

A második csoportot képezik az EJEB gyakorlatában azok a közhatalmat gyakorló *állami tisztviselők*, akik nem politikusok (*civil servants*). Az EJEB szerint a hatalmukat gyakorló köztisztviselőkkel szemben is tágabb a megengedhető kritika határa, mint a magán-személyek esetében. Ugyanakkor róluk az nem mondható el, hogy ugyanolyan tudatosan teszik ki minden megnyilvánulásukat és tetteiket a nyilvánosság alapos vizsgálatának és kritikájának, mint a politikusok. Ezen túlmenően a köztisztviselőknek élvezniük kell a köz bizalmát annak érdekében, hogy feladataikat megfelelően láthassák el. Ennek érdekében meg kell védeni őket a támadó és sértő közlésekkel szemben.⁴⁰¹ Ezt a megközelítést a *török Alkotmánybíróság* is alkalmazza.⁴⁰² Az EJEB álláspontja szerint azt, hogy ez a védelem szükséges-e, az adott ügy körülményei alapján lehet megítélni.⁴⁰³ Túlságosan széles körű lenne azonban a kritikákkal kapcsolatos magasabb tolerancia elvének kiterjesztése mindenkire, aki valamilyen minőségben az állam alkalmazottja. Így az állami tisztviselők védelmét minden esetben a sajtószabadság és a közügyek megvitatásának érdekében összevetve kell mérlegelni.⁴⁰⁴ Ezeket a szempontokat mérlegelte az EJEB például egy szolgálatot teljesítő közterület-felügyelőket,⁴⁰⁵ erdőgazdálkodással foglalkozó köztisztviselőket,⁴⁰⁶ egy szolgálatot teljesítő rendőrt,⁴⁰⁷ egy nyomozást vezető magas rangú rendőrfelügyelőt,⁴⁰⁸ egy városi

³⁹³ CDL-AD(2013)038-e, Ibid. p. 11–12, § 45–46.; CDL-AD(2013)024-e, Opinion on the Legislation pertaining to the Protection against Defamation of the Republic of Azerbaijan, adopted by the Venice Commission, at its 96th Plenary Session (Venice, 11–13 June 2013), p. 12–13. § 50–51.; Különösen problémás a helyzet e tekintetben Törökországban. Lásd: CDL-AD(2016)002-e, Ibid. p. 13–20. § 49–75.

³⁹⁴ *Tuşalp v. Turkey*, Judgment of 21 February 2012, p. 13. § 45.

³⁹⁵ *Feldek v. Slovakia*, Ibid. p. 16–17. § 74., 85.

³⁹⁶ *Oberschlick v. Austria* (No. 2), Ibid. p. 8. § 29.; *Grinberg v. Russia*, Judgment of 21 July 2005, p. 6. § 25.; *Krasuhya v. Russia*, Judgment of 22 February 2007, p. 8. § 37.

³⁹⁷ *Dichand and Others v. Austria*, Ibid. p. 11. § 39.; *Társaság A Szabadságjogokért v. Hungary*, Ibid. p. 10. § 37.; *Mladina D.D. Ljubljana v. Slovenia*, Judgment of 17 April 2014, p. 10. § 40.

³⁹⁸ *Malisiewicz-Gasior v. Poland*, Judgment of 6 April 2006, p. 15. § 66.

³⁹⁹ *Dąbrowski v. Poland*, Judgment of 19 December 2006, p. 12. § 35.; *Lepojić v. Serbia*, Judgment of 6 November 2007, p. 16–17. § 74., 77.

⁴⁰⁰ *Sokolowski v. Poland*, Judgment of 29 March 2005, p. 10. § 45.

⁴⁰¹ *Janowski v. Poland*, Judgment of 21 January 1999, Reports of Judgments and Decisions 1999-I, p. 11. § 33.

⁴⁰² Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014, p. 14–15., 17., § 49., 59. Ibid.

⁴⁰³ *Zakharov v. Russia*, Judgment of 5 October 2006, p. 5. § 23.

⁴⁰⁴ *Mamère v. France*, Ibid. p. 14–15. § 27.

⁴⁰⁵ *Janowski v. Poland*, Ibid. p. 11. § 33.

⁴⁰⁶ *Thoma v. Luxembourg*, Judgment of 29 March 2001, Reports of Judgments and Decisions 2001-III, p. 13. § 47.

⁴⁰⁷ *Savitchi v. Moldova*, Judgment of 11 October 2005, p. 10. § 52.

⁴⁰⁸ *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, Judgment of 17 December 2004, Reports of Judgments and Decisions 2004-XI, p. 30. § 80.

tanács vezetőjét,⁴⁰⁹ egy adóellenőrt,⁴¹⁰ egy bírósági eljárásokban alkalmazott pszichológiai szakértőt,⁴¹¹ egy törvény-előkészítő bizottság tagjait,⁴¹² egy városi közkórház igazgatóját⁴¹³ ért bírálatok esetében.

Idetartoznak az ügyészek⁴¹⁴ is, akik olyan állami tisztviselők, akik hozzájárulnak az igazságszolgáltatás megfelelő működéséhez. Mivel tágabb értelemben a bírósági szervezetrendszer részei, közérdek, hogy a bírósági tisztviselőkhöz hasonlóan élvezzék a közbizalmat. Ezért szükséges megvédeni őket a megalapozatlan vádaktól.⁴¹⁵ Ugyanakkor a Bíróság azt is megállapította, hogy a szükséges védelem terjedelme a konkrét eset körülményeitől függ.⁴¹⁶ Így például egy, a bolgár helyettes legfőbb ügyész egy zárt ajtó mögötti ülésen bíráló igazságügyi minisztériumi osztályvezető véleménynyilvánításával kapcsolatos esetben a Bíróság kimondta, hogy ez a védelem csak akkor szükséges, ha az érintett személlyel szembeni közbizalom nyilvánosság előtti, valós veszélyeztetése áll fenn.⁴¹⁷ Ezzel szemben a *lengyel Alkotmánybíróság* nem találta alkotmányellenesnek a lengyel büntető törvénykönyvnek azt a rendelkezését, mely büntetni rendeli a köztisztviselőt, illetve annak eljárását segítő személyt az eljárásuk során és azzal kapcsolatban nem nyilvánosan való megsértését. A testület általánosságban elismerte, hogy bizonyos esetekben a véleménynyilvánítás szabadságának védelmét élvezhetik a sértő kifejezések is, azonban a büntető törvénykönyv ezen rendelkezését a véleménynyilvánítás szabadságának arányos korlátozásaként ítélte meg, amelyet a közrend és az állami szervek helyes és hatékony működése, illetve azok tisztelete indokol. E tekintetben a testület szerint bár egyértelműen a sértett személy emberi méltósága is sérül, a kivételes védelmet nem ez, hanem az állami tisztviselők és kötelezettségeik ellátásának tisztelete indokolja. A testület annak ellenére, hogy nem alkalmazta a strasbourgi bíróság által kialakított fent említett gyakorlatot, kifejtette, hogy az ilyen esetek vizsgálatakor a strasbourgi bíróság által kialakított körülmények vizsgálata – így a közlő fél, illetve a sértett státusza, a közlés természete, formája és indokai – alapján kell dönteni.⁴¹⁸

A harmadik csoportot pedig a *bírák (judges)* alkotják a strasbourgi gyakorlatban. Az EJEB elismerte, hogy az igazságszolgáltató hatalom működésével kapcsolatos kérdések a demokratikus közvita tárgyát képezik, és hogy a sajtónak az is a feladatai közé tartozik, hogy ezekről tájékoztasson. A sajtó útján valósulhat meg ugyanis a bírák közvélemény és

⁴⁰⁹ *Zakharov v. Russia*, Ibid. p. 6. § 27.

⁴¹⁰ *Mariapori v. Finland*, Judgment of 6 July 2010, p. 11. § 56.

⁴¹¹ *Fürst Pfeifer v. Austria*, Ibid. p. 12. § 46–47.

⁴¹² *Mengi v. Turkey*, Judgment of 27 November 2012, p. 11. § 55.

⁴¹³ *Bugan v. Romania*, Judgment of 12 February 2013, p. 6. § 26.

⁴¹⁴ *Perna v. Italy*, Judgment of 6 May 2003, Reports of Judgments and Decisions 2003-V, p. 19. § 40.; *Aleksandr Krutov v. Russia*, Judgment of 3 December 2009, p. 7. § 27.

⁴¹⁵ *Lesnik v. Slovakia*, Judgment of 11 March 2003, Reports of Judgments and Decisions 2003-IV, p. 10–11. § 54.; *Blaja News Sp. Z O. O. v. Poland*, Judgment of 26 November 2013, p. 14. § 60.; *Lavric v. Romania*, Judgment of 14 January 2014, p. 7–8. § 34–35.

⁴¹⁶ *Marian Maciejewski v. Poland*, Judgment of 13 January 2015, p. 25. § 80.

⁴¹⁷ *Raichinov v. Bulgaria*, Ibid. p. 10. § 48.

⁴¹⁸ Constitutional Tribunal of Poland, No. SK 70/13, 12/02/2015, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2015-1-002?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21%*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2015-1-002?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21%*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. október 9.)

politikusok általi ellenőrzése abból a szempontból, hogy megfelelően látják-e el a nagy felelősséggel járó feladataikat. Ugyanakkor figyelemmel kell lenni a bírácoknak a társadalomban betöltött különleges szerepére is. Az EJEB megállapította, hogy a bírácokat meg kell védeni az őket ért megalapozatlan, romboló hatású támadásoktól. Ennek indoka, hogy ők egy, a jogállamiság elvein alapuló államban alapvető fontosságú szerepet töltenek be, hiszen az igazságszolgáltatás garantőrei. Emiatt kiemelkedően fontos, hogy a bírác élvezzék a köz bizalmát.⁴¹⁹ Ezt a kissé magasabb védelmet a Bíróság szerint különösen alátámasztja az, hogy a bírác hivatásuk szabályai miatt eleve el vannak zárva attól, hogy az őket ért kritikákra nyilvánosan válaszolhassanak. A fokozottabb védelem egy angolszász jogintézmény, a bíróság megsértése (*contempt of court*) hagyományán alapul, mely mára valamilyen formában szinte minden államban megjelent. Az Egyezményben a 10. cikk 2. bekezdésében jelenik meg, mely szerint a „*bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából*” korlátozható a véleménynyilvánítás szabadsága. Ez a jogintézmény a bíróság megsértését az eljárás során, a tárgyalásokon, az ítélelhoztal folyamatában szankcionálja, azaz nem a bírác személyének védelmét hivatott biztosítani. Ennek indoka, hogy ez szükséges az igazságszolgáltatás – politikai és társadalmi nyomástól való – zavartalan működéséhez, amely fontos közérdek.⁴²⁰ Ez a jogintézmény tehát az ítélel meghozataláig részesíti védelemben a bírósági eljárást, illetve a bírácokat. A döntés meghozatalát követően már nem korlátozza a velük kapcsolatos kritikát. Ez természetesen nem zárja ki a folyamatban lévő eljárások történéseinek a sajtó általi tudósítását, ami szintén fontos közérdek. A strasbourgi gyakorlatban⁴²¹ elsősorban azt kell alatta érteni, hogy akkor korlátozható a bíróságokkal kapcsolatos közlés, ha az a bíróság előtt folyamatban lévő ügy időtartama alatt a bíróság kompetenciáját kérdőjelezi meg, vagy veszélyezteteti az ügy pártatlan eldöntését.⁴²² Ezt támasztja alá az is, hogy a Bíróság a *Barfod kontra Dánia* esetben egy bírói tanács laikus tagjaival kapcsolatos esetben is hasonlóan érvelt, mivel az eljárás során a laikusok is bírói funkciót töltenek be. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a vitatott közlések nem a bírósági döntés érvelését kritizálták, hanem a bírói tanács laikus tagjainak személyét becsmérelték, amivel – anélkül, hogy az állításokat a közlő fél bizonyította volna – valószínűleg a velük szembeni köztisztélet csökkent. A Bíróság döntése alapján az ilyen jellegű közlést nem védi az Egyezmény 10. cikke.⁴²³

Mindez azonban semmiképpen sem azt jelenti, hogy a bírácokkal szemben az indokolt kritika sem lehetséges. Ennek indoka, hogy a bírácok is olyan állami tisztviselők, akiknek a hivatali tevékenységükkel kapcsolatos kritikával szemben magasabb a tőrési kötelezettségük.⁴²⁴ Így a sajtószabadság védelmi körébe tartozónak tekintett a Bíróság egy olyan új-

⁴¹⁹ *Prager and Oberschlick v. Austria*, Ibid. p. 13. § 34.; *De Haes and Gijssels v. Belgium*, Judgment of February 24 1997, Reports 1997-I, p. 38. § 37.; *Skalka v. Poland*, Judgment of 27 May 2003, p. 7. § 34.; *Falter Zeitschriften GmbH v. Austria* (No. 2.), Judgment of 18 September 2012, p. 13–14. § 38–39.

⁴²⁰ BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 315–317.

⁴²¹ Lásd például: *Sunday Times v. United Kingdom* (No. 1.), Ibid. p. 27. § 54–55.; *Zugic v. Croatia*, Judgment of 31 May 2011, p. 9., 10–11. § 41., 45–47.

⁴²² TÓTH Gábor Attila: *Életfogytig szabadláb: Alkotmányjogi Karvolatok*. Élet és Irodalom, Budapest, 2012, 92–93.

⁴²³ *Barfod v. Denmark*, Judgment of 22 February 1989, Series A, no. 149, p. 10. § 35–36.

⁴²⁴ *July and Sarl Libération v. France*, Judgment of 14 February 2008, Reports of Judgments and Decisions 2008 (Extracts), p. 25–26. § 74.

ságcikket, amely egy homoszexuálisok ügyében eljáró bírót kritizált az ítélet indokolásában megfogalmazott homofób, sértő kijelentései miatt.⁴²⁵ Az EJEB azt is megállapította, hogy a bíróságok, éppen úgy, ahogy az összes többi közigazgatási szerv, nem mentesülnek a kritika és az alapos vizsgálat alól.⁴²⁶ Így például egy romániai bírónő korrupciós ügyeivel kapcsolatos bíráló cikk megítélése során az EJEB úgy érvelt, hogy bár gyakran meg kell védeni a bíróságot a megalapozatlan, súlyos támadásokkal szemben, ugyanakkor bírói tevékenységükön kívül sem kerülhetik el a sajtó figyelmét, főként, ha bírói minőségük felhasználásával cselekednek. Ezek ugyanis közérdeklődésre számot tartó esetek. Az ezekről való tájékoztatással a sajtó hozzájárul az igazságszolgáltatás működésével kapcsolatos közvitához.⁴²⁷ Ennél is szélesebb a kritika lehetősége akkor, amikor egy bírót korábban – bírói tevékenysége előtt – a politikai életben részt vett, és a nyilvánosság elé tárta politikai nézeteit.⁴²⁸ A bírósággal kapcsolatos kritikára is érvényes a strasbourgi gyakorlatban az az elv, hogy a magasabb védelem akkor illeti meg őket, ha a velük kapcsolatos közlést a nyilvánosság előtt tették. Így a véleménynyilvánítás szabadságába való aránytalan beavatkozásnak tekintette annak a lengyel férfinak a 8 hónapos szabadságvesztésre ítéletét, aki a bíróság elnökének írt levelében – amely soha nem került a nyilvánosság elé – sértegette az adott bíróság tagjait.⁴²⁹

Az EJEB mindezeket az elveket az alkotmánybírákkal szembeni kritikával kapcsolatban is irányadónak tekinti. Azaz az igazságszolgáltatás résztvevőiként őket is megilleti a politikusokhoz képest egyfajta fokozottabb védelem a bírálatokkal szemben, de többet kell elviselniük, mint egy magánszemélynek. Nem mentesülnek a kritika és az alapos vizsgálat alól, hiszen az igazságszolgáltatás működése a demokratikus társadalmakban közérdeklődő ügy.⁴³⁰ Az *Ungváry és Irodalom Kft. ügyben* a Bíróság egy alkotmánybíró tūrés kötelezettségéről a múltbeli politikai tevékenységére vonatkozó bírálatok kapcsán a következő megállapításokat tette: „[...]a magas hivatalok viselőinek személyes morális integritása demokratikus társadalmakban tüzetes nyilvános vizsgálat alá eső kérdés. A legmagasabb hivatalok politikai folyamatokban megválasztott viselőinek el kell fogadniuk, hogy a múltban tanúsított nyilvános és politikai magatartásuk folyamatos nyilvános vizsgálódás tárgyát képezi.”⁴³¹

A cseh Alkotmánybíróság egyértelműen az Egyezmény szövegét és az EJEB gyakorlatát alapul véve szintén alkalmazza ezt a bírákra vonatkozó, különleges védelmet. A testület gyakorlatában azonban szintén nem korlátlan a bírák védelme. A bírák szakmai hátterére, illetve a korábbi és az aktuális döntéseikre vonatkozó kritika a cseh Alkotmánybíróság gyakorlatában is élvezi a kifejezés szabadságának védelmét.⁴³²

Egy ehhez hasonlítható közérdeklődő bizalmi viszony – az egyének egészségügyi rendszerbe vetett bizalmának fenntartása – igazolja Lengyelországban az orvosok egymás tevékenységére

⁴²⁵ *Kobenter and Standard Verlags GmbH v. Austria*, Judgment of 2 November 2006.

⁴²⁶ *Skalka v. Poland*, Ibid. p. 7. § 34.

⁴²⁷ *Sabou and Pircalab v. Romania*, Judgment of 28 September 2004, p. 11. § 38.

⁴²⁸ *Hrico v. Slovakia*, Judgment of 20 July 2004, p. 14. § 46.

⁴²⁹ *Skalka v. Poland*, Ibid. p. 10. § 42.

⁴³⁰ *Mustafa Erdoğan and Others v. Turkey*, Judgment of 27 May 2014, p. 13–14. § 41–42., 44.

⁴³¹ *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, Ibid. p. 16–17. § 64.

⁴³² 17/07/2007 – IV. US 23/05, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2007-2-009?f=templates&fn=document-frameset.htm&q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20&x=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2007-2-009?f=templates&fn=document-frameset.htm&q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20&x=server$3.0#LPHit1) (2017. szeptember 24.)

vonatkozó nyilvános kritikájának korlátozottságát. A lengyel Alkotmánybíróságnak egy döntésében az orvosi kamaráról szóló törvénynek azon részét kellett vizsgálnia, amelynek értelmében az orvosoknak tiszteletben kell tartaniuk a szakmai etika elveit, aminek az elmulasztása szankciókkal járhat. Az orvosi etikai kódexnek az ún. hűség elvére vonatkozó rendelkezése szerint egy orvosnak különös gondossággal kell eljárnia egy másik orvos tevékenységét érintő véleményének kifejezésekor, és egy másik orvos bírálata a nyilvánosság előtt tilos. Ezt a rendelkezést az orvosi bíróságok úgy értelmezték, hogy mindenféle nyilvános kritika tilos az orvosok számára, tekintet nélkül a közlés motivációjára, jellegére és igazságtartalmára. A lengyel AB elismerte, hogy az orvosok egymás általi nyilvános kirtikája korlátozható az emberek egészségügyi rendszerbe vetett bizalma védelmének érdekében, azonban szükséges lehet egy másik orvos általi nyilvános bírálat a közölt állítás igazságának korlátain belül, és a beteg egészségének és életének védelme érdekében. Így a testület megállapította, hogy egy olyan rendelkezés, amely a másik orvos tevékenységére vonatkozó, a közérdekű és igaz nyilvános bírálatot is tiltja, alkotmányellenes. Az orvosi etikai kódex rendelkezését tehát nem úgy kell értelmezni, hogy az teljes tiltást ír elő.⁴³³ Látható, hogy bár a teljes tilalmat alkotmányellenesnek találta az AB, a betegeknek az orvosokba, illetve az egészségügyi rendszerbe vetett bizalma érdekében mégis szigorú szóláskorlátozás valósul meg, hiszen értéktételeket egyáltalán nem, tényállításokat pedig csak az említett körülmények fennállása esetén tehetnek az orvosok kollégáik tevékenysége kapcsán.

Hasonlóan szigorú szóláskorlátozás valósul meg a *közbizalomra hivatkozva* Oroszországban egy másik személyi kör, az *állami tisztviselők szólásszabadságával* kapcsolatban. Az orosz Alkotmánybíróság az állami tisztviselők, illetve az állami szervek illegális működésével kapcsolatos állításokat egy olyan ügyben vizsgálta, amelyben a közlő felek elbocsátott állami tisztviselők voltak. A kérelmezők azzal a szabállyal szemben fordultak az Alkotmánybírósághoz, amely az állami tisztviselők számára megtiltotta, hogy nyilvánosan olyan értékeléseket, illetve állításokat tegyenek, amelyek meghaladják a szakmai kompetenciájukat. Az orosz AB megállapította, hogy a köztisztviselői munka egy speciális foglalkozás, és ennek a szabálynak az a célja, hogy fenntartsa a politikai stabilitást. Azonban ez a korlátozás sem lehet határtalan. Mindezek alapján a testület megállapította, hogy az állami tisztviselőknek joguk van az ilyen közérdekű ügyekben a véleményüket kifejezni abban az esetben, ha az valós tényekkel alátámasztható, és közérdekű célból történik, és nem más személyes motiváció van mögötte. Az álláspontjukat pedig meg kell tudniuk védeni egy erre a célra létrejött szakmai bizottság, illetve bíróság előtt. Bizonyos esetekben ugyanis a közérdekű információk nyilvánosságra kerülése elsőbbséget élvezhet a köztisztviselők titoktartási kötelezettségével szemben. Ennek eldöntése során meg kell fontolni a közlés tartalmát, a társadalmi jelentőségét, azt, hogy mekkora károkat okozhat az államnak, illetve a közérdeknek, és össze kell hasonlítani az okozott kár mértékét az elkerült kár mértékével.⁴³⁴ Látható tehát, hogy az orosz Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az állami tisztviselők szólásszabadsága a közhatalmat gyakorlókkal szemben nagymértékben korlátozott. Az

⁴³³ Constitutional Tribunal of Poland, No. SK 16/07, 23/04/2008. Ibid.

⁴³⁴ Russian Constitutional Court No. 14/2011. [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/rus/rus-2011-2-005?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/rus/rus-2011-2-005?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. szeptember 29.)

AB döntése alapján az állami tisztviselők értékítéleteket egyáltalán nem, tényállításokat pedig szigorú korlátokkal tehetnek a nyilvánosság előtt. A tényállítások esetében is csak a bizonyított, igaz állítások élvezik a szólásszabadság védelmét, a bizonyítási teher a közlő félen van. A testület az állami tisztviselők szólásszabadsága esetén gondossági mércét egyáltalán nem alkalmaz.

1.1.3. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata

A magyar Alkotmánybíróság elsőként 1994-ben foglalkozott a közszereplők bírálhatóságának problémájával, büntetőjogi szabályozás vonatkozásában. A demokratikus jogállam Magyarországon ekkor még rendkívül fiatal volt, és ebben az időszakban az Alkotmánybíróság az Alkotmány – különösen az alapjogok – értektartalmának értelmezésével a formális alkotmányosságon túl a tartalmi alkotmányosság kiépítésén munkálkodott.⁴³⁵ Az új, demokratikus jogállam kialakulása után, a demokratikus állami működés elősegítése szempontjából kiemelt jelentősége volt annak, hogy kimondásra kerüljön az az alapvető elv, hogy a közszereplők nyílt bírálata valóban széles körű, alapjogi védelmet élvez.⁴³⁶

A 36/1994. AB határozat kiindulópontja a büntető törvénykönyv „Hatóság vagy hivatalos személy megsértése”⁴³⁷ című tényállása volt. Ez alapján a hivatalos személyek becsületének csorbítása büntetőjogi szankciót vont maga után. Ezáltal az a fordított helyzet állt elő, hogy nemhogy azt írta volna elő a jogszabály, hogy többet kell elviselniük a kritikával szemben, mint a magányszemélyeknek, hanem magasabb védelemben részesítette őket a sértő közlésekkel szemben. Az AB megsemmisítette ezt a tényállást. Megállapította, hogy ezek a személyek közszereplők, és a magyar alkotmányos gyakorlat részévé tette azt az elvet, mely szerint: „A szabad véleménynyilvánításhoz való jog által védett, alkotmányosan nem büntethető véleménynyilvánítás köre azonban a közhatalmat gyakorló személyekkel, valamint a közszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítást tekintve tágabb, mint más személyeknél.”⁴³⁸ Ennek oka az AB szerint, hogy a demokratikus társadalom létezésének és fejlődésének nélkülözhetetlen eleme a közügyek szabad megvitatása, amelynek része a közhatalom bírálata is. Az ugyanis, hogy az állami és helyi önkormányzati feladatokat ellátó szerveket és személyeket lehessen nyilvánosan bírálni, és „a polgárok bizonytalanság, megalkuvás és félelem nélkül vehessenek részt a politikai és társadalmi folyamatokban, a közéletben”, kiemelkedő alkotmányos érdek.⁴³⁹ Ennek az alkotmányos alapelvnek a kidolgozásában a magyar Alkotmánybíróságra egyértelműen hatással volt a *strasbourgi gyakorlat*,⁴⁴⁰ illetve a *New York Times v. Sullivan* döntés. Fontos megemlíteni, hogy az AB a döntésben hosszan hivatkozott a vonatkozó strasbourgi esetjogra a szólásszabadság és a sajtószabadság demokratikus társadalomban való jelentőségével, illetve konkrétan a közszereplők szélesebb körű bírálatával kapcsolatban. Sólyom László

⁴³⁵ SÓLYOM: *Az alkotmánybíráskodás...* i. m. 141–143.

⁴³⁶ MOLNÁR: *Gondolatbátorság...* i. m. 16.

⁴³⁷ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 232. §.

⁴³⁸ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 219., Ugyanezt a személyi kört nevezi közszereplőknek egy későbbi, az országgyűlési képviselők szólásszabadságával kapcsolatos döntésben is a testület. Lásd: 34/2004. (IX. 28.) AB határozat, Uo. 490., 499–503.

⁴³⁹ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 228–229.

⁴⁴⁰ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 228., 229.

egyenesen úgy utal a közszereplőkkel kapcsolatos alkotmányos elv kimondására, hogy a magyar AB átültette, illetve bevezette az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában kialakult mércét.⁴⁴¹ Ennek alapjai pedig természetesen az amerikai Legfelső Bíróság által kialakított New York Times-szabályhoz nyúlnak vissza. Ez a magyar alkotmánybíróvási döntés abban a tekintetben is rokon a *New York Times v. Sullivan* döntéssel, hogy egy, a szólásszabadságot sértő szabályozást és joggyakorlatot megfordított: azt a téves gyakorlatot, amely fokozott védelmet biztosított a közszereplőknek a becsületsértéssel szemben.

Ezek a hatások a *cséb Alkotmánybíróság* gyakorlatában is tapasztalhatók. Az elv alkalmazása során a testület támaszkodik mind az USA Legfelső Bírósága, mind az EJEB vonatkozó gyakorlatára. A testület amellet, hogy kimondta, hogy a közéletben aktív személyeknek többet kell elviselniük a kritikákkal szemben, azt is megállapította, hogy a kifejezés szabadságának korlátozása mások jó hírnevének védelme érdekében olyan szubszidiárius eszköz, amelyet az állam akkor alkalmazhat, ha az okozott sérelem más módon nem orvosolható.⁴⁴²

A magyar Alkotmánybíróság 1994-es döntése alapján a közfunkcióval rendelkező közszereplők körébe tartoznak például az országgyűlési képviselők, a köztársasági elnök, a miniszterelnök, a kormány tagjai, a politikai államtitkárok, az alkotmánybírák, a bírák és az ügyészek, az ombudsmanok, a helyi önkormányzati képviselőtestület tagjai, a közjegyzők, illetve ezek és egyéb államigazgatási és önkormányzati szervek hivatalánál dolgozó azon személyek, akiknek a tevékenysége e szervek rendeltetésszerű működéséhez szükséges, illetve közhatalmat gyakorolnak.⁴⁴³

Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatályba lépése és a közjogi rendszer átalakítása után normakontroll eljárásban a 7/2014. AB határozatában⁴⁴⁴ foglalkozott a közszereplők bírálatával, ezúttal polgári jogi szabályozás kapcsán. 2014-ben az új Polgári Törvénykönyv közszereplők személyiségi jogait védő rendelkezésének alkotmányos felülvizsgálatát az alapvető jogok biztosja kérte az Alkotmánybíróságtól. A biztos indítványa szerint az új szabály⁴⁴⁵ alapján három konjunktív feltételnek kell teljesülnie ahhoz, hogy erőteljesebb bírálatot lehessen megfogalmazni a közszereplőkkel szemben: a közlés nem sértheti az emberi méltóságot; az szükséges és arányos mértékben történik; és igazolható a méltányolható közérdek fennállása. A biztos indítványában kifejtette, hogy e feltételrendszer egyik eleme, a „méltányolható közérdek” igazolásának követelménye aránytalanul korlátozta a véleménynyilvánítás szabadságát és a sajtószabadságot. E feltétel igazolásának követelménye – a kifejezés bizonytalan jelentése miatt is – ugyanis nem biztosítja megfelelően a közügyek megvitatását és a közhatalom tevékenységének bírálatát. Az AB 7/2014. AB határozatában a méltányolható közérdek szövegrészt megsemmisítette, így az új Polgári Törvénykönyv anélkül lépett hatályba.

⁴⁴¹ SÓLYOM: *Az alkotmánybíráskodás...* i. m. 220., 481.

⁴⁴² 2005/03/15 – I. ÚS 367/03. Ibid.

⁴⁴³ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 220–221.

⁴⁴⁴ A határozat részletes elemzését lásd még BALOGH Éva: Az Alkotmánybíróság határozata a közéleti szereplők bírálatóságáról, A véleménynyilvánítás szabadsága, a demokratikus vita és az emberi méltóság. *Jogesetek Magyarzata*, 2014/3, 3–11.

⁴⁴⁵ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 2:44. §

Ebben a döntésben a közszereplők körét, a korábbi, 1994-es döntéshez hasonlóan határozta meg a testület, szintén közszereplőnek tekintette a közhatalom gyakorlóit, illetve a hivatásszerűen közszereplést vállaló személyeket.⁴⁴⁶ Az AB kifejtette, hogy a közéleti szereplőkkel kapcsolatos közlések a politikai véleménynyilvánítás központi alkotóelemét képezik, és a közügyek megvitatásának lényegi részét képezik a közügyek alakítóinak tevékenységére, nézeteire, hitelességére vonatkozó nyilvános közlések.⁴⁴⁷ Ennek azért van kiemelkedő jelentősége, mert az absztrakt normakontroll eljárás keretében a testület megerősítette korábbi gyakorlatát, és az abban megfogalmazott alkotmányos elvet a megváltozott alkotmányos körülmények között is, illetve a büntetőjog mellett a polgári jogi felelősségre vonás kapcsán is irányadónak tekintette.⁴⁴⁸ Emellett ezzel a döntéssel a testület egyértelműen az *EJEB* hatására új szempontokat is beemelt a magyar alkotmánybírósági gyakorlatba. Az egyik ilyen szempont az, hogy a magyar AB is kifejtette, hogy az érintett személyi státusza önmagában nem elegendő a közlésre vonatkozó alkotmányos szempontok alkalmazásáról való döntéshez, hanem azzal együtt kell értékelni, hogy az adott közlés a társadalmi, politikai vitában való véleménynyilvánítás volt-e.⁴⁴⁹ Azaz a magyar Alkotmánybíróság is kiemelt jelentőséget tulajdonított annak, hogy a közlés a közügyekhez kapcsolódik-e. Hozzátette azonban azt is, hogy annak ellenére, hogy a közéleti véleménynyilvánítás középpontjában elsősorban a közügyek és nem a közszereplők állnak, a közügyeket alakító személyekkel kapcsolatos véleménynyilvánítás nagy része szükségszerűen és elkerülhetetlenül része a védett politikai véleménynyilvánításnak.⁴⁵⁰ A másik, a korábbi gyakorlathoz képest új álláspont, hogy a magyar AB is megállapította, hogy a *bírákkal kapcsolatos kritika* határai szűkebbek, mint a más közszereplőkre vonatkozó szólásoké. Érvelésében a strasbourgi bíróság indokait vette magáévá az AB. Azzal indokolta a bírák magasabb védelmét, hogy ők a szolgálati viszonyuknál fogva rájuk vonatkozó szabályok miatt kevésbé tudják megvédeni magukat a nyilvánosság előtt,⁴⁵¹ így az ítéletek széles körű nyilvánosság előtti megvitatásán kívül a bírák személyére vonatkozó alaptalan, szélsőséges támadásoktól meg

⁴⁴⁶ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [47], Uo. 238.

⁴⁴⁷ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], Uo. 238.

⁴⁴⁸ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], [61], Uo. 238–239., 241.

⁴⁴⁹ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [47], Uo. 238., Ezt később is megerősítette. Lásd például: 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [32]–[33], [42], [71], Uo. 1946.; 3236/2018. (VII. 9.) AB határozat, Indokolás [17]–[37], ABH 2018. július 9. 1240–1243.

⁴⁵⁰ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], Uo. 238.

⁴⁵¹ Magyarországon azonban erre többször is volt ellenpélda. 2016-ban a magyar legfelső bírói fórum elnöke talált módot arra, hogy a bíróságokat és a bírákat ért kritikákra a nyilvánosság eszközével élve, sajtóközleményben válaszoljon: <http://lb.hu/hu/sajto/kuria-elnokenek-kozlemenye> (2016. február 1.). Korábban is előfordult, hogy a legfőbb bírói fórum elnöke a nyilvánosság előtt szót emelt a bíróságok ítélezési tevékenységének védelmében. Lásd TÓTH: *Életfogytig...* i. m. 92.

Lomnici Zoltán 2006-ban az Alkotmánybírósághoz is fordult absztrakt alkotmányértelmezést kérve többek között abban a kérdésben, hogy alkotmányosan mennyivel tágabb a véleménynyilvánítás szabadsága a közhatalom gyakorlóival – köztük a bíróságokkal – szemben. Az indítvány szövegét lásd LOMNICI Zoltán: A Legfelsőbb Bíróság elnökének alkotmánybírósági indítványa. *Fundamentum*, 2006/3, 94–98. Az indítvány kritikáját lásd FLECK Zoltán: Egy indítvány szándékai. *Fundamentum*, 2006/3, 99–104. Az AB az indítványt visszautasította, mivel az nem felelt meg az absztrakt alkotmányértelmezésre vonatkozó indítvány „konkrét alkotmányjogi kérdés” megléte követelménynek. 538/B/2006. AB végzés, ABH 2009. 2876–2890.

kell védeni őket, mivel ők a jogállami működéséhez elengedhetetlen közbizalmat kell, hogy élvezzék.⁴⁵² A testület a korábbi vonatkozó döntéseiben ilyen megkülönböztetést – bár a kapcsolódó strasbourgi gyakorlatot idézte⁴⁵³ – nem tett,⁴⁵⁴ így e tekintetben a strasbourgi hatás teljesen egyértelmű. Az Alkotmánybíróság ebben a döntésében is konkrétan hivatkozik az EJEB esetjogára e tekintetben, és átveszi a bírakkal kapcsolatos eltérő mérlegelési szempontot.

A közhatalmat gyakorló közszereplők köre a német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában is hasonlóan alakul. A testület döntései alapján szintén e kategóriába sorolható például a német szövetségi kancellár,⁴⁵⁵ egy tartományi miniszterelnök,⁴⁵⁶ egy tartományi parlamenti képviselő,⁴⁵⁷ egy menekültüggyekkel foglalkozó városi tisztviselő.⁴⁵⁸

1.2. A KÖZÉLETI VITA EGYÉB RÉSZTVEVŐI

Ebbe a csoportba olyan személyek tartoznak, akik nem gyakorolnak közhatalmat, nem az állam tisztviselői és nem végeznek közszolgálatot, de valamilyen ismert módon részt vesznek a nyilvános közéleti vitában, illetve arra hatással vannak. Emiatt a közfigyelem tartósan rájuk irányul, a társadalom tagjai érdeklődnek irántuk. Ezáltal az ő magatartásuk, viselkedésformáik, illetve megnyilvánulásaik hatással vannak a közösség tagjainak vélekedéseire, illetve arra, hogyan ítélnek meg bizonyos ügyeket.⁴⁵⁹

Az *amerikai Legfelső Bíróság Associated Press v. Walker* ügyben hozott döntése alapján ide-sorolható egy nyugalmazott katonatiszt, aki nagy ívű karriert futott be a hadseregben, és azóta is a nemzeti kiválóság egyik alakja, és a közéleti eseményekben továbbra is aktívan részt vesz.⁴⁶⁰ A *Hustler v. Falwell* ügyben hozott döntés alapján ebbe a csoportba tartozik

⁴⁵² 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [58], [61], Uo. 240., 241.

⁴⁵³ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás 7. a), Uo. 493.

⁴⁵⁴ Ezzel kapcsolatban Sólyom László úgy fogalmazott, hogy a döntés e tekintetben védtelenül hagyta a bíróságokat. Ennek indokaként a szerző az absztrakt normakontroll hatáskör korlátait jelölte meg, amit úgy igyekezett kiküszöbölni az AB, hogy a bíróságokat a konkrét eset sajátosságainak figyelembevételére orientálta. SÓLYOM: *Az alkotmánybíráskodás...* i. m. 482.

⁴⁵⁵ 1 BvR 2243/02, 26/08/2003, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2003-3-022?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2003-3-022?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. július 28.)

⁴⁵⁶ 1 BvR 1696/98, 25/10/2005, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2005-3-003?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2005-3-003?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. július 28.)

⁴⁵⁷ 1 BvR 194/13, 11/12/2013, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2014-1-001?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2014-1-001?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.)

⁴⁵⁸ 1 BvR 444/13, 1 BvR 527/13, 24/07/2013, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2013-2-018?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2013-2-018?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.)

⁴⁵⁹ Kis János: Illusztráció az ügynökügyhöz, Egy másik olvasat. In Kis János: *Az üszgetőlódott idő – Politikai írások, 1992–2013*. Kalligram, Pozsony, 2013, 381.

⁴⁶⁰ *Associated Press v. Walker*, 388 U.S. 130 (1967).

egy, a közéleti vitában aktívan részt vevő, a médiában gyakran szereplő tiszteletes.⁴⁶¹ E személyi kategóriába tehát azok sorolhatók, akik a *közösségi ügyek megnyitásában a nyilvánosság előtt részt vesznek* (*public figure*). Erre utal a Legfelső Bíróság egy másik döntése is, melyben megállapította, hogy pusztán azáltal nem válik valaki közszereplővé, hogy egy helyi közönség előkelő tagja, ha nem vesz részt a közéleti vitában, és így nincs hatással a közös ügyek eldöntésére és megoldására sem. Ezen érvelés alapján a Bíróság nem tekintette közszereplőnek egy amerikai mágnás exfeleségét.⁴⁶² A Legfelső Bíróság gyakorlata alapján ugyanígy nem sorolható ide az a személy, aki annál fogva lett ismert, hogy bűncselekményt követett el, de egyáltalán nem vett részt a közéleti vitában és nem kísérelte meg befolyásolni a közös ügyek megoldását.⁴⁶³

Idetartozik a *német szövetségi Alkotmánybíróság* nagy jelentőségű *Lüth ítéletében*⁴⁶⁴ a sértő közlés által érintett Veit Harlan, aki egy, a náci rendszerben a zsidókkal szembeni fellépést ösztönző kampányfilm rendezése révén vált híressé. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint mindenkinek, aki ilyen módon a nyilvánosság elé lép, el kell bírnia a nyilvánosság előtt megjelenő kritikákkal. Erich Lüth az ötvenes évek elején Harlan legújabb filmjével szemben bojkottra szólította fel a német mozikat a film játzsása, illetve a német társadalom egészét a film megnézése kapcsán. A közléssel érintett Harlan mellett azonban maga a bojkottra felszólító Lüth is a közéleti vitában részt vevő közszereplő volt. Ahogy az AB döntéséből kiderül, azáltal vált közismertté, hogy a társadalomban a zsidók és a németek közötti belső béke helyreállításáért dolgozott. Vezető pozíciót töltött be a „Társaság a Keresztény–Zsidó Együttműködésért” nevű szervezetben, illetve részt vett a „Béke Izraellel” című rádiós és sajtókampányban, amely mind a német, mind a nemzetközi közéleti vita témája volt. Ebben az esetben Harlan személye és az azzal kapcsolatos események azért voltak hatással a közvélemény alakulására, mert Németországban a náci múlt feldolgozása akkor különösen érzékeny közös ügy volt, de a mai napig fontos közéleti kérdés.⁴⁶⁵

Az *EJEB esetjoga* alapján idetartoznak például azok a politikusok (*politician*), akik nem gyakorolnak közhatalmat, nem állami tisztviselők. Így ebbe a csoportba tartozik például egy olyan pártnak a főtitkára, amely a kormányzó koalíció egyik tagja,⁴⁶⁶ egy újság főszerkesztője, aki a politikai életben aktívan részt vesz,⁴⁶⁷ illetve egy politikában aktív újságíró.⁴⁶⁸ Ebben a csoportba sorolhatók azok is, akik még nem gyakorolnak közhatalmat, viszont erre törekednek, azaz valamilyen választáson jelöltként indulnak és a megválasztásuk érdekében kampányolnak. Így például egy elnökválasztás során a jelöltek,⁴⁶⁹ egy párt helyhatósági

⁴⁶¹ *Hustler Magazine, Inc. v. Falwell*, 485 U.S. 46 (1988).

⁴⁶² *Time, Inc. v. Firestone*, 424 U.S. 448 (1976) P. 453–455.

⁴⁶³ *Wolston v. Reader's Digest Association*, 433 U.S. 157 (1979) P. 165–169.

⁴⁶⁴ BVerfGE 7, 198 (1958).

⁴⁶⁵ Az akkori német társadalomban a közéleti vita különböző álláspontjairól és ezek megjelenéséről a német AB gyakorlatában lásd részletesen: QUINT, Peter E.: A Return to Lüth. *Roger Williams University Law Review*, Vol. 16. No. 73. (2011) 73–85.

⁴⁶⁶ *Oberschlick v. Austria (No. 1)*, Ibid. p. 3. § 11.

⁴⁶⁷ *Karman v. Russia*, Judgment of 14 December 2006, p. 8. § 35.

⁴⁶⁸ *I Argi Publishing and Press Agency S. A. & Karis v. Greece*, Judgment of 5 June 2008, p. 9–10, 11. § 28., 34.

⁴⁶⁹ *Ukrainian Media Group v. Ukraine*, Judgment of 29 March 2005, p. 25. § 67.

választáson induló jelöltje,⁴⁷⁰ egy orosz területi törvényhozó testület jelöltje.⁴⁷¹ Az EJEB gyakorlata szerint a politikai vitára vonatkozó elveket a választási kampány során folyó közéleti vitára is alkalmazni kell. Ez az elv mind az országos, mind a helyi választásokra vonatkozik.⁴⁷² Az EJEB gyakorlatában a politikusok, illetve az aktuális politikával nyilvánosan foglalkozók mellett a közéleti vitában a nyilvánosság előtt megszólaló személyek is idesorolhatók. Ilyen például egy közéleti kérdésekben publikáló újságíró-történész, aki állást foglal egy heves közéleti vitában,⁴⁷³ egy történész-egyetemi tanár, aki egy történész egyesület elnöke,⁴⁷⁴ egy elnökjelölt politikai tanácsadója.⁴⁷⁵ Idetartozhatnak a gazdasági élet ismert, a közéleti vitában részt vevő szereplői is.⁴⁷⁶ Az EJEB gyakorlatában idetartoznak például azok a brit üzletemberek, akik nagy közvállalatok ügyeiben aktívan részt vállaltak,⁴⁷⁷ illetve az a norvég üzletember, aki Norvégia egyik legnagyobb ipari vállalatának ügyvezető igazgatója volt, és ezáltal lett ismert a társadalom számára.⁴⁷⁸ Fontos megjegyezni, hogy a strasbourgi gyakorlatban ezeknek a közszereplőként megjelenő politikusoknak, illetve a közéleti vitában részt vevő közszereplőknek az őket ért kritikával szembeni tűrés kötelezettsége ugyanolyan magas, mint a közhatalmat gyakorló politikusoké.⁴⁷⁹ Emellett mindegyiküknél ugyanilyen fontos vizsgálati szempont, hogy az adott közlés hozzájárul-e a közérdekű ügyek megvitatásához.

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatából az tűnik ki, hogy ebbe a kategóriába tartoznak a közszereplő politikusok, akik nem gyakorolnak közhatalmat, illetve a közéletben szerepet vállaló személyek,⁴⁸⁰ a közvitában részt vevők.⁴⁸¹ A magyar AB gyakorlatában is megfigyelhető a közszereplők tűrés kötelezettségében a fokozatosság. A testület azt az álláspontot képviseli, hogy a közhatalmat gyakorlóknak és a közszereplő politikusoknak a legszélesebb a tűrés kötelezettsége, és kevesebbet kell tűrniük azoknak, akik például csak egy konkrét társadalmi vita erejéig vesznek részt a közéleti vitában.⁴⁸² Az alkotmányjogi panasz eljárásokban – a strasbourgi gyakorlathoz hasonlóan – a magyar AB is közsze-

⁴⁷⁰ *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, Ibid. p. 8. § 30.

⁴⁷¹ *Andrusbko v. Russia*, Judgment of 14 October 2010, p. 11–12. § 46.

⁴⁷² *Salov v. Ukraine*, Judgment of 6 September 2005, Reports of Judgments and Decisions 2005-VIII (Extracts), p. 35. § 111.; *Filatenko v. Russia*, Judgment of 6 December 2007, p. 15. § 48.

⁴⁷³ *Karsai v. Hungary*, Judgment of 1 December 2009, p. 8. § 35. Ebben az esetben az ügyben érintett mindkét fél Karsai László közéleti kérdésekben is publikáló történész és Török Bálint újságíró, történész – egyaránt ebbe a kategóriába tartozik.

⁴⁷⁴ *Petrenco v. Moldova*, Judgment of 30 March 2010, p. 16. § 60.

⁴⁷⁵ *Morar v. Romania*, Judgment of 7 July 2015, § 55., 57.

⁴⁷⁶ Erről és az ezzel kapcsolatos változásokról lásd részletesen BAYER Judit: A közélet és közszereplés fogalmának változásai a webes társadalomban, Vállalati rágalmas vagy fogyasztói kritika? *Médiakutató*, 2005/3.

⁴⁷⁷ *Fayed v. United Kingdom*, Judgment of 21 September 1990, Series A, no. 294-B, p. 29. § 75.

⁴⁷⁸ *Tonsbergs Blad AS and Haukom v. Norway*, Judgment of 1 March 2007, p. 29. § 87.

⁴⁷⁹ *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, Ibid. p. 8. § 30.; *Petrenco v. Moldova*, Ibid. p. 14. § 55.

⁴⁸⁰ Bár az 1994-es döntés rendelkező részében a testület csak a közhatalmat gyakorló személyeket és a közszereplő politikusokat emeli ki, az indokolásban pontosítja a közszereplők körét: a közügyeket és a közhatalom gyakorlását, a közfeladatot ellátó, illetve a közéletben szerepet vállaló személyeket tekinti közszereplőknek. A közszereplők pontosabb körének meghatározását a testület a bírói gyakorlatra bízta. Lásd: 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 228.; 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], Uo. 238.

⁴⁸¹ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], Uo. 238.

⁴⁸² 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [57], Uo. 240.

replőnek tekintette a közéleti vitában részt vevő történészeket,⁴⁸³ illetve a választásokon induló jelölteket.⁴⁸⁴ Az AB utóbbiakra vonatkozó gyakorlata egy döntés kivételével⁴⁸⁵ következetes. Megállapította, hogy a választási kampány a közügyek szabad megvitatásának a választójoggal kapcsolatos megnyilvánulása. A választási kampány nélkül a választópolgárok nem, vagy csak komoly nehézségek árán tudnának megalapozott döntést hozni arról, hogy kire szavazzanak, azaz kit hatalmazzanak fel a közhatalom gyakorlásával. A testület álláspontja szerint a választási kampány során tipikusan közszereplők egymás közötti kontextusában kell értelmezni a véleménynyilvánítási szabadságot, illetve annak korlátairól döntést hozni. Ennek során társadalmi érdek, hogy ne csak a közügyeket, hanem az egyes jelöltek alkalmasságát, illetve a jelölő szervezet programját is megvitassák. Ennek a vitának része lehet az olykor erős, túlzó kemény kommunikációs csata, amelyet azonban a véleménynyilvánítás szabadsága védelemben részesít.⁴⁸⁶

A közelmúltban két közszereplő nyilvánosság előtti összetűzése kapcsán kialakult jogvitát követő alkotmányjogi panasz eljárásban⁴⁸⁷ a testület az e kategóriába tartozó közszereplőkre vonatkozó álláspontját pontosította. Úgy találta ugyanis, hogy annak ellenére, hogy korábbi gyakorlatában a közszereplők tág személyi körét határozta meg, és ennek a kérdésnek a konkrét esetekben való megítélését a jogalkalmazói gyakorlatra bízta, nem alakult ki a közszereplői minőség megállapítására vonatkozó egyértelmű szempontrendszer. Egy közismert médiaszemélyiség ugyanis többek között azon az alapon támadott meg egy rendes bírósági döntést – amely az őt ért bírálatokat olyan értékítéleteknek minősítette, amelyeket neki közszereplőként tűrnie kell –, hogy az őt tévesen tekintette olyan közszereplőnek, akiknek a tevékenységével kapcsolatos bírálatokkal szemben fokozott tűrés kötelezettsége van. Az AB a saját korábbi gyakorlatából és az EJEB esetjogából kiindulva megállapította, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának fokozott védelme a közügyek megvitatására, a közhatalom gyakorlására, a közfeladatok ellátók, illetve a közéletben szerepet vállalók tevékenységére egyaránt vonatkozik. Ennek alapján a politikai jellegű közéleti közlések a véleménynyilvánítás szabadságának legbensőbb védelmi körébe tartoznak, és korlátozásuk csak nagyon szűk körben lehetséges.⁴⁸⁸ A közéleti kérdések köre azonban nem merül ki a politikai szólásokban és a közhatalmat gyakorlók tevékenységének bírálatában, hanem attól sokkal tágabb. A közéleti vitának nemcsak a közhatalmi szervek működése lehet a tárgya, hanem bármilyen, a társadalmat érintő – így például az üzleti élettel, a kör-

⁴⁸³ 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, ABH 2018. január 10. 14–25.

⁴⁸⁴ 5/2015. (II. 25.) AB határozat, ABH 2015. március 2. 308–312.; 9/2015. (IV. 23.) AB határozat, ABH 2015. május 8. 548–553.

⁴⁸⁵ 3122/2014. (IV. 24.) AB határozat, ABH 2014. április 24. 610–612. Nem tekintette a testület a véleménynyilvánítás szabadsága által védettnek azt a közlést, mely a választási kampány során egy politikai reklámfilmben az akkori és a korábbi miniszterelnök hangján szólaltatott meg egy katonai egyenruhát viselő majomnak öltözött embert. A testület álláspontja szerint az állattal való azonosítás dehumanizálja az érintett személyt, így sérti az emberi méltóságát. Figyelmen kívül hagyta azonban az eset többi körülményét: az érintett személyek fokozott tűrés kötelezettségét a kritikával szemben, illetve azt, hogy a reklámfilm a választási kampány idején, a humor eszközével élve fogalmazott meg éles bírálatot.

⁴⁸⁶ 31/2014. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [26], [28], ABH 2014. október 14. 1376.; 5/2015. (II. 25.) AB határozat, Indokolás [24], [26], Uo. 311.; 9/2015. (IV. 23.) AB határozat, Indokolás [31], [33]–[37], Uo. 551–552.

⁴⁸⁷ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, ABH 2018. május 7. 745–761.

⁴⁸⁸ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [27]–[31], Uo. 748–749.

nyezetvédelemmel stb. kapcsolatos – kérdés. A testület az EJEB gyakorlatában megjelenő szempontokra nagymértékben támaszkodva megállapította, hogy mindezekben a kérdésekben való megnyilvánulás beletartozhat a véleménynyilvánítás szabadságának kiemelt védelmébe.⁴⁸⁹ Az AB álláspontja szerint a közéleti vita jelentős részét a közélet alakítóira vonatkozó, illetve a közéleti szereplők és a közvitában résztvevők egymás nézeteinek és tevékenységének bírálatát kifejező megnyilvánulások alkotják. Ez az egyik indoka annak, hogy nekik az ilyen típusú közlésekkel szemben másokhoz képest többet kell elviselniük. Az ilyen esetekben a testületnek azt követően, hogy a közlés közérdekű vitához tartozik-e, azt kell megvizsgálnia, hogy az nyilvános közszereplésre vonatkozik-e. Ennek keretében nem az érintett személy státuszából kell kiindulni, hanem abból, hogy a közlés a közügyek megvitatására vonatkozott-e. A konkrét helyzet alapján lehet eldönteni, hogy a közléssel érintett személy abban a vonatkozásban közszereplőnek tekinthető-e. Ennek egyik legfőbb ismérve a testület szerint az adott közéleti vitában véleményformáló szerep betöltése.⁴⁹⁰ E tekintetben a testület kiindulópontja az volt, hogy napjaink változó társadalmi viszonyai-ban, a kommunikációs eszközök átalakulásával a közszereplői kör szélesedése tapasztalható. Ezáltal olyan személyek is a közéleti vita alakítóivá válhatnak, akik a személyi státuszuk alapján nem közszereplők. Őket a testület a közhatalmat gyakorlókhoz és a közszereplő politikusokhoz – akiket ebben a döntésben kiemelt közszereplőknek nevez – képest kivételes közszereplőknek nevezi. Ebbe a körbe sorolja azokat a médiaszereplőket, akik a közéleti vitában véleményformáló szerepet töltenek be. A testület hangsúlyozta, hogy a közszereplői minőségről mindig az egyedi eset körülményeinek, különösen a konkrét közéleti vita jellegének mérlegelésével lehet dönteni. Az első mérlegelési szempont tehát az, hogy a közlő fél megnyilvánulása valamilyen közéleti kérdéshez kapcsolódott-e. A második szempont arra vonatkozik, hogy a közléssel érintett személy önkéntes elhatározása alapján vált-e a közélet alakítójává. További vizsgálandó tényező a testület szerint, hogy a közléssel érintett személynek milyen lehetőségei vannak arra, hogy az őt ért nyilvános bírálatokra reagálhasson.⁴⁹¹

A konkrét ügyben elutasította a panaszt a testület, mivel két közszereplő közötti, széles körű közérdeklődésre számot tartó vitáról volt szó, és a sérelmezett közlések az indítványozó széles körben ismert médiatevékenységével voltak kapcsolatosak, amely az általa készített médiatartalmak közéleti jellege miatt a társadalomban jelentős mértékben véleményformáló hatású. Így az erre vonatkozó bírálatnak szintén közéletalakító, véleményformáló hatása van. A rendes bíróságok tehát helyesen mérlegelték az alkotmányos szempontokat.⁴⁹²

Ezeknek a kritériumoknak a strasbourgi mércéket alapul vevő megerősítése előremutató, különösen azért, mert Magyarországon az utóbbi években tendenciává vált, hogy azok a közszereplők, akik nem gyakorolnak közhatalmat, de a közéleti, társadalmi vita résztvevői és alakítói, közszereplői minőségüket tagadva indítanak pert a velük kapcsolatos

⁴⁸⁹ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [32]–[35], Uo. 749–750.

⁴⁹⁰ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [36]–[43], Uo. 750–751.

⁴⁹¹ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [44]–[51], Uo. 751–752.

⁴⁹² 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [72]–[79], [80]–[84], Uo. 755–756.

nyilvános kritikákat sérelmezve.⁴⁹³ Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a közéletben szerepet vállaló személyek – így az ügy indítványozója is – mind az AB korábbi gyakorlata, mind az EJE vonatkozó esetjoga alapján, a meglévő szempontok alapján korábban is közszereplőnek minősültek. Ezt mutatja az is, hogy a konkrét ügyben eljáró rendes bíróságok mindkét fokon e szempontrendszer alapján hozták meg a döntésüket.⁴⁹⁴ Az ebben a döntésben felsorolt szempontok tehát semmilyen újdonságot nem hoznak a közszereplői minőség megítélésében. Ennek a döntésnek a jelentősége abban áll, hogy ezeket a szempontokat a testület rendszerezte, és alkalmazásuk módját a joggyakorlat számára kifejtette. Kérdés, hogy mi lehet a következménye a későbbi gyakorlatban a kiemelt közszereplő és a kivételes, egyedi közszereplő közötti különbségtételnek. A határozat alapján úgy tűnik, hogy ez az új fogalomhasználat csak elnevezésbeli különbséget jelent a korábbiakhoz képest. Ugyanakkor nem szerencsés, sőt félrevezető is lehet a közéleti vita alakítóit kivételes közszereplőknek nevezni, hiszen a közéleti kérdésekkel kapcsolatos nyilvános tevékenységük révén ők a közügyek megvitatásának állandó résztvevői, és közszereplésük mindennapos, nem pedig kivételes.⁴⁹⁵

A közéleti vitában részt vevő közszereplők körét tekintve azonban bizonytalanságot mutat egy ezt követően meghozott döntés⁴⁹⁶ két szempontból is. Egyrészt azért, mert a magyar Alkotmánybíróság elméletben a bírákéhoz hasonló kivételt látott lehetségesnek a vallási tisztviselők vallási közösségük életéhez kapcsolódó tevékenysége kapcsán azok államtól különváltan való működésére tekintettel. Ez a rövid utalás azonban önmagában keveset mond arról, hogy milyen esetekben kellene az egyházi tisztségviselőknek kevesebbet túrnüük a tevékenységükkel kapcsolatos bírálatokkal szemben és ezt milyen érvek igazolnák, hiszen a vallási feladataik elvégzése is lehet a közéleti, társadalmi vita tárgyát képező közügy. További kérdés, hogy ha lenne ilyen, akkor mi lenne az e tevékenységükkel kapcsolatos eltérő mérce. Ezek a kérdések mindenképpen pontosításra szorulnak. Másrészt azért, mert bár a konkrét ügy körülményei alapján a testület többsége a fentiekkel összhangban, és az ebben a döntésben megfogalmazott elméleti kivételtől helyesen megkülönböztetve, közszereplőnek talált egy, a közéletben és a politikában a nyilvánosság előtt aktívan részt vevő püspököt,⁴⁹⁷ azonban e tekintetben nem volt egyetértés az alkotmánybírák között.⁴⁹⁸

⁴⁹³ Lásd például: <https://mno.hu/belfold/andy-vajna-a-polgari-pert-is-bukta-schiffer-ellen-1388197> (2018. május 22.); http://hvg.hu/itthon/20170920_Megint_kimondta_a_birosag_hogy_Habony_kozszereplo (2018. május 22.); <https://444.hu/2018/04/25/van-egy-rossz-hirunk-m-lorincnek-az-egyszeru-embernek> (2018. május 22.)

⁴⁹⁴ Ezt az AB is elismerte a döntésben. 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [79], Uo. 756.

⁴⁹⁵ Előremutató, hogy egy későbbi alkotmányjogi panasz eljárásban ezt a megkülönböztetést nem alkalmazta az Alkotmánybíróság, hanem a következőképpen fogalmazott: „Az indítványozó közszereplői minősége nem vitatható, hiszen élethivatás-szerűen tevékenykedik a televíziós újságírásban.” 3030/2019. (II. 13.) AB határozat, Indokolás [38], ABH 2019. február 13. 195. Továbbra is kérdés azonban, hogy a későbbi gyakorlatában alkalmazni fogja-e a testület a fenti döntésben kialakított kategóriákat.

⁴⁹⁶ 8/2018. (VII. 5.) AB határozat, ABH 2018. július 27. 1577–1584.

⁴⁹⁷ 8/2018. (VII. 5.) AB határozat, Indokolás [21]–[24], Uo. 1580–1581.

⁴⁹⁸ Három alkotmánybíró párhuzamos indokolásában fejtette ki, hogy a püspök közszereplői minőségének megállapításával nem ért egyet. 8/2018. (VII. 5.) AB határozat, Horváth Attila párhuzamos indokolása, melyhez Varga Zs. András is csatlakozott [38]–[39], Uo. 1583.; Szívós Mária párhuzamos indokolása, melyhez Pokol Béla és Varga Zs. András is csatlakozott [44], 1583–1584.

1.3. HÍRESSÉGEK

Ebbe a körbe azok tartoznak, akik *társadalmi ismertséggel, hírnével* rendelkeznek, és ennek következtében élvezik a nyilvánosság előnyeit. Ők maguk választják ezt az életformát, azaz saját döntésükön múlik, hogy a nyilvánosság elé lépnek. Hírnevük révén válnak a nyilvános közélet mindennapos szereplőivé, és emiatt irányul rájuk folyamatosan a közérdeklődés. Ezek a személyek hatással vannak a kultúra és a közösségi élet alakulására is. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában ők szintén a közéletben szerepet vállaló személyek kategóriájába sorolhatók.⁴⁹⁹ Az előző két csoporthoz képest lényeges különbség, hogy ezek a személyek a politikai közösség közös ügyeinek érdemi megvitatásában jellemzően nem vesznek részt. Ettől függetlenül a társadalom kulturális, közösségi életének alakítói.

E csoporton belül is lehetséges további differenciálás. Az egyik személyi kört azok a körülmények teszik közszereplővé, hogy valamilyen *személyes teljesítményük* alapján híresek lettek. Idetartoznak a filmsztárok, színészek,⁵⁰⁰ énekesek, bizonyos médiaszemélyiségek,⁵⁰¹ szupermodellek,⁵⁰² sportolók,⁵⁰³ népszerű fitneszedzők és életmód-tanácsadók. Az *amerikai Legfelső Bíróság* döntése alapján – melyet a Walker-üggyel együttesen bírált el – ebbe a kategóriába sorolható egy egyetem atlétikai szervezetének vezetője, aki korábban az egyetemi futballcsapat edzője volt, mellyel társadalmi ismertséget szerzett. A Bíróság – mindkét esetre vonatkozóan – azzal érvelt, hogy az állami szféra és a magánszféra közötti határvonalak egyre inkább elhomályosodnak, így amellet foglalt állást, hogy azok az egyének, akik nem viselnek állami tisztséget, de közvetlenül részesei bizonyos fontos közösségi ügyeknek, vagy a hírnevük okán képesek a társadalmi véleményt széles körben formálni, közszereplőnek (*public figure*) számítanak, és rájuk is vonatkozik a magasabb tűrésű kötelezettség.⁵⁰⁴ A német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatából idesorolhatók például egy híres német színészno gyermekei, aki maguk is színészek és énekesek, és jól ismertek Németországban.⁵⁰⁵

Ebbe a csoportba sorolható az *EJEB* gyakorlatából Caroline von Hannover, monacói hercegnő is, aki bár a monacói uralkodó család tagjaként számos nyilvános eseményen részt vesz, és tagja néhány civil szervezetnek, semmilyen közhatalommal bíró funkciót nem tölt be Monacóban, illetve sohasem jár el az állam nevében a nemzetközi ügyek intézése kapcsán.⁵⁰⁶ A hercegnő a közéleti vitában sem vesz részt, így a Bíróság – férjé-

⁴⁹⁹ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 228.; 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], Uo. 238.

⁵⁰⁰ *Axel Springer AG v. Germany*, Ibid. p. 31. § 99.

⁵⁰¹ *Egill Einarsson v. Iceland*, Ibid. p. 11. § 43.

⁵⁰² *MGN Limited v. United Kingdom*, Judgment of 18 January 2011, p. 39., 40. § 143., 147.

⁵⁰³ *McVicar v. United Kingdom*, Judgment of 7 May 2002, Reports of Judgments and Decisions 2002-III, p. 22. § 85.; *Nikowitz and Verlagsgruppe News GmbH v. Austria*, Judgment of 22 February 2007, p. 8. § 25.

⁵⁰⁴ *Curtis Publishing Company v. Butts*, 388 U.S. 130 (1967) P. 165.

⁵⁰⁵ 1 BvR 2499/09, 1 BvR 2503/09, 25/01/2012, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2012-1-006?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2012-1-006?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. július 28.)

⁵⁰⁶ *Von Hannover v. Germany (No. 1)*, Judgment of 24 June 2004, p. 24. § 62; *Von Hannover v. Germany (No. 2)*, Judgment of 7 February 2012, p. 38. § 120.

vel együtt⁵⁰⁷ – a társadalmi ismertsége miatt tekintette közszereplőnek.⁵⁰⁸ A hercegő és férje abból a szempontból mégis kivételt képeznek, hogy ők nem teljesen önként léptek a nyilvánosság elé, hanem a hercegi családhoz tartozásuk miatt váltak híressé. A Bíróság gyakorlatában a hírességeknek csak azokat a személyükkel kapcsolatos nyilvános közléseket kell a magánszemélyeknél nagyobb türelemmel viselniük, amelyek a közéleti vitához valamilyen módon – akár szatirikus vagy túlzó formában⁵⁰⁹ – hozzájárulnak.⁵¹⁰

Egy másik személyi kört alkotnak azok, akik pusztán azáltal lettek híresek, hogy saját elhatározásukból a nyilvánosság figyelmét valamilyen módon magukra vonták, és a *nyilvánosság előtt élők mindennapi életüket*. Ők az ún. celebek.

A *csab Alkotmánybíróság* egy döntésében példalózó felsorolással médiasztárokként utal erre a kategóriára.⁵¹¹

A hírességekre különös figyelmet fordít a bulvársajtó, amely elsősorban bevételorientáltan működik, így leginkább a botrányokra, pletykákra koncentrál a minél nagyobb eladott példányszám érdekében. Éppen ezért a bulvársajtóval való konfliktusok elsősorban a magánélethez való joggal kapcsolatosak, és kevésbé a hírességek emberi méltóságával és jó hírnevével.

1.4. NEHÉZ ESETEK

Az említett kategóriák mindenképpen segítik a közszereplői státuszról való állásfoglalást. Ez a csoportosítás azonban nem kimerítő jellegű, és az életkörülmények sokszínűsége miatt előállhat olyan helyzet, amikor csak kismértékben tudnak hozzájárulni a bírói mérlegeléshez.

Előfordulnak olyan esetek, amikor bizonytalanság merül fel a tekintetben, hogy *besorolható-e az adott személy valamelyik csoportba*.

Egy ilyen helyzetben nem tekintette közszereplőnek az *amerikai Legfelső Bíróság* azt a chicagói ügyvédet, akinek ismertsége abból fakadt, hogy egy polgári perben ő volt a jogi képviselője annak a családnak, akinek a gyereket lelőtte egy chicagói rendőr. A Bíróság elismerve a közügyekkel kapcsolatos vita rendkívül fontos voltát, azt állapította meg, hogy az ügyvéd magánszemély, tehát nem vonatkozik rá a magasabb tűrés kötelezettség. A többségi döntést megfogalmazó Powell bíró úgy érvelt, hogy az ügyvéd annak ellenére, hogy bizonyos civil csoportok munkájában pozíciót vállalt, és a szakmai életben aktívan részt vett – több jogi témájú tanulmányt és könyvet is írt –, nem szerzett általános társadalmi ismertséget vagy hírnevet, így nem tekinthető közszereplőnek. A szerepe minimálisnak tekinthető a gyilkossággal vádolt rendőr ügyében, hiszen a családot egy polgári perben képviselte, és nem foglalt állást a nyilvánosság előtt a büntetőüggyel kapcsolatban. Nem

⁵⁰⁷ *Von Hannover v. Germany* (No. 2.), Ibid. p. 38. § 120.

⁵⁰⁸ BIEBER Ivóna: *Von Hannover Németország elleni ügye* (2). *Fundamentum*, 2012/3, 118.

⁵⁰⁹ *Nikowitz & Verlagsgruppe News GmbH v. Austria*, Ibid. p. § 25–26.

⁵¹⁰ *Von Hannover v. Germany* (No. 1.), Ibid. p. 24. § 63–64.; *Tonsbergs Blad AS and Haukom v. Norway*, Ibid. p. 28. § 87.; *MGN Limited v. United Kingdom*, Ibid. p. 39. § 142–143.

⁵¹¹ 15/03/2005 – I. ÚS 367/03. Ibid.

keltette tehát azt a látszatot, hogy ebben a közéleti kérdésben a közvélemény befolyásolására alkalmas lenne.⁵¹² Ehhez hasonló következtetésre jutott a *magyar Alkotmánybíróság* is az ügyvédi hivatást gyakorlókkal kapcsolatban egy alkotmányjogi panasz elbírálása során. A testület álláspontja szerint az ügyvédként eljáró személy önmagában ügyvédi minősége miatt nem tekinthető közhatalmat gyakorlóknak. Elismerte, hogy a bírósági vagy más hatósági eljárásban a védőként vagy jogi képviselőként eljáró személy közfeladatot lát el, de arra a következtetésre jutott, hogy az ügyvédként bejegyzett személy ettől függetlenül az igazságszolgáltatás más jogi végzettségű résztvevőivel – így a bíróval és az ügyésszel – nem tartozik azonos személyi kategóriába, nem minősül közszereplőnek.⁵¹³ Ez fontos elhatárolás, azonban az ilyen kategorikus kijelentés az ügyvédekre vonatkozóan nem biztos, hogy minden esetben igazolható. Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni, hogy a konkrét élethelyzetekben a körülmények összességének értékelésével akár ettől eltérő következtetésre is lehet jutni. Erre jó példa az *EJEB* egy döntése, melyben közszereplőnek tekintett – egyetértve a nemzeti bíróságok döntésével – egy szerb ügyvédet, akit egy helyi hetilapban egy cikkben erőteljesen, egy másikban pedig humorosan kritizáltak. A Bíróság indokolása szerint egy magánszemély, aki a nyilvánosság arénájába lép, kiteszi magát a nyilvánosság ellenőrzésének, így nagyobb fokú toleranciát kell tanúsítania a rá vonatkozó kritikával szemben. Az ügyvéd közszereplőnek tekinthető, mivel azáltal, hogy a város egy gyárának nagy horderejű fizetésképtelenségi ügyében képviselte a vezetőséget, jól ismert személlyé vált a városban.⁵¹⁴ Mivel az ügyvéd által sérelmezett közlések a helyi lapban jelentek meg, így a közszereplői státuszát csak az adott városban vizsgálta a Bíróság, nem országosan.

Az *EJEB* általában azokban az esetekben, amikor nem egyértelműen megállapítható az adott személy státusza – hogy közszereplő-e, vagy sem –, kétféle megoldást alkalmaz. A leggyakoribb az, hogy a Bíróság más vizsgálati szempont alapján dönti el az ügyet. Azt vizsgálja, hogy az adott közlés a közérdekű ügyekhez kapcsolódik-e, olyan, a közéleti vitában való megnyilvánulás-e, amely a társadalmi érdeklődés tárgya. Ilyen volt például egy Lengyelországgal szembeni eset, amelyekben arról kellett döntenie a Bíróságnak, hogy védi-e a 10. cikk egy történész-újságírónak egy lusztrációval kapcsolatos rádiós vitában elhangzott kijelentését, mely szerint egy jól ismert nyelvészprofesszor a kommunista rendszerben a titkos politikai rendőrség informátora volt. Annak ellenére, hogy a kérelmező egyik érve az volt, hogy a professzor közszereplő, akiről ő egy közérdekű információt közölt, az *EJEB* nem foglalt állást ebben a kérdésben. Az esetet az alapján döntötte el, hogy a közlés a közügyek megvitatásának része volt, így azt védi a 10. cikk.⁵¹⁵ Arra is van azonban példa – így az említett ügyvéddel kapcsolatos eset is –, hogy e szempont mellett az érintett személy személyi státuszáról való nemzeti döntést értékeli az *EJEB*. Egy román egyetemi tanár 19 évvel korábbi szexuális visszaéléseit állító cikket a nemzeti bíróságok

⁵¹² *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, 418 U.S. 323 (1974) P. 352–353.

⁵¹³ 1/2015. (I. 16.) AB határozat, Indokolás [38]–[40], ABH 2015. január 27. 81.; Ezt a közelmúltban is megerősítette. 3005/2018. (I. 22.) AB határozat, Indokolás [45], ABH 2018. január 22. 55. Ugyanígy nem tekintette a testület közszereplőnek egy perben jogi képviselget ellátó jogtanácsosokat sem. 3021/2018. (I. 26.) AB határozat, ABH 2018. január 26. 118–124.

⁵¹⁴ *Bodrožić and Vujin v. Serbia*, Judgment of 23 June 2009, p. 8. § 34.

⁵¹⁵ *Braun v. Poland*, Ibid. p. 11. § 50.

a sajtószabadság védelmi körébe tartozónak ítélték arra hivatkozva, hogy az egyetemi tanár közszereplő, így ezt a kritikát el kell tűrnie. Az EJEB azonban megállapította a 8. cikk sérelmét azon az alapon, hogy nem volt meggyőződve arról, hogy a nemzeti bíróságok megfelelően mérlegelték a közlés közérdekű vitához való hozzájárulását, illetve az érintett személy státuszát. Az érintett professzor ugyanis nem volt a nyilvánosság által ismert személy, a nemzeti bíróságok pedig vizsgálat nélkül, az egyetemi tanári pozíciója miatt közszereplőnek tekintették.⁵¹⁶

A másik ilyen esetkör az, amikor az a kérdés, hogy egy személy az adott körülmények miatt, kizárólag *bizonyos vonatkozásban és időtartamban* tekinthető-e közszereplőnek.

Egy ilyen kérdésről kellett döntést hoznia a közelmúltban a magyar Alkotmánybíróságnak a rendőr képmásának közzétételével kapcsolatos alkotmányjogi panasz eljárásokban. Ebben a problémakörben a rendes bírósági és az alkotmánybírósági joggyakorlat között kialakult konfliktus is mutatja, hogy az, hogy valaki melyik alkotmányjogilag releváns személyi kategóriába tartozik, nem minden esetben dönthető el egyértelműen, és a bíróságok mérlegelése eltérő eredményre vezethet. A vita kiindulópontja a következő eset volt: egy internetes hírportál egy nyilvános rendezvényről számolt be cikkében, és a képgalériában a rendezvényt biztosító rendőrök arcát nem takarta ki, akik személyiségi jogaik megsértésére hivatkozva polgári pert nyertek első- és másodfokon a hírportállal szemben. A rendes bíróságok fő érve az volt, hogy a rendőrök nem közszereplők, így a polgári jogi képmásvédelem főszabályát – a képmás nyilvánosságra hozatalához az érintett személy beleegyezése szükséges – kell alkalmazni velük kapcsolatban.⁵¹⁷ Ezen ítéleteket támadta meg a hírportál alkotmányjogi panasszal arra hivatkozva, hogy azok sértik a véleménynyilvánítási és a sajtószabadságot, hiszen a rendezvényen feladatot ellátó rendőrök közhatalmat gyakorolnak, így az arról való beszámolót tűrni kötelesek. Az AB alaptörvény-ellenesnek találta a bírósági ítéleteket, így megsemmisítette azokat. Nem foglalt állást egyértelműen abban a kérdésben, hogy a nyilvános rendezvényen szolgálatot teljesítő rendőr általánosságban közszereplőnek minősül-e. Érvelését a *konkrét helyzet körülményeire* alapozta. Azt állapította meg, hogy a jelenkor eseményeiről szóló, illetve a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatás kiemelt védelme indokolt. Ilyen esetben pedig amennyiben a tájékoztatás nem visszaél a sajtószabadsággal, a személyiségi jogok érvényesülése csak kivételes esetben lehet a sajtószabadság korlátja. Mindezek alapján az eseményekről való képek nyilvánosságra hozatalához nem tartotta szükségesnek a szolgálatot teljesítő rendőrök hozzájárulását. Az olyan képfelvétel tehát, amely a rendőr emberi méltóságát nem sérti, pusztán tájékoztatás a célja, a rendőr hozzájárulása nélkül is élvezi

⁵¹⁶ *Ion Cârstea v. Romania*, Judgment of 28 October 2014, p. 8–10. § 34–39.

⁵¹⁷ Ez az érvelés nem idegen a magyar joggyakorlatban, hiszen a legfelső bírói fórum 2012-ben jogegységi határozatot adott ki a következő tartalommal: „A nyilvános helyen vagy közterületen szolgálati kötelezettséget teljesítő vagy munkát végző személy e tevékenységének ellátása során nem minősül közszereplőnek, ezért a személyt beazonosítható módon, egyediesítetten ábrázoló képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához szükséges a hozzájárulása.” 1/2012. számú BKMPE határozat, <http://www.lb.hu/hu/joghat/12012-szamu-bkmpje-hatarozat> (2016. február 3.) Tekintve, hogy ez a jogforrás a bíróságok ítélkezési tevékenységének egységességét célozza, és a bíróságokra kötelező, nem meglepő a rendes bírósági döntés a rendőrök képmásával kapcsolatosan.

a sajtószabadság alkotmányos védelmét.⁵¹⁸ Ennek indoka, hogy a nyilvános helyen szolgálatot teljesítő rendőr közhatalmat gyakorol, az állam nevében jár el, képviselve ezáltal az egész politikai közösséget, így ebben a *meghatározott szituációban* nem lehet magánemberként tekinteni rá. Amikor nem szolgálatot teljesít, hanem magánemberként jár el, ugyanazok a magánszférát védő jogosultságok illetik meg, mint más magánszemélyeket.⁵¹⁹

Az AB döntése következtében a rendes bíróságok számára megnyílt a lehetőség egy nyitottabb, a szólást kevésbé korlátozó gyakorlat irányába való elmozdulásra. E lehetőség azonban 4 évig nem éltek.⁵²⁰ Az AB döntését követően ugyanis a bíróságok ismét marasztaló ítéleteket hoztak a hírportállal szemben. A felülvizsgálati kérelem elbírálása során pedig a jogerős ítéletet a Kúria hatályában fenntartotta. Érvelésében kifejtette, hogy az Alkotmánybíróság döntésének nincs olyan következménye, hogy az abban megfogalmazott szempontok mérlegelése után a rendes bíróság ne juthatna ugyanarra a következtetésre, mint az AB döntése előtt.⁵²¹ Az Alkotmánybíróság ezeket a döntéseket is megsemmisítette.⁵²² Ezt követően a bíróságok közötti konfliktus nem zárult le, ugyanis a rendőrök képmásával kapcsolatos ügyekben a rendes bírósági döntések ezt a gyakorlatot továbbra is fenntartották. Az AB azonban következetesen alkalmazta az első döntésben kialakított szempontrendszert, és a további, hasonló tárgykorú rendes bírósági döntéseket is megsemmisítette.⁵²³ A bíróságok közötti vita 2018-ban zárult le, amikor az újabb felülvizsgálati eljárásban a Kúria végül elfogadta az AB által kialakított alkotmányos szempontokat.⁵²⁴ A bíróságok közötti ilyen típusú értelmezési konfliktus azonban nem segíti a bírói gyakorlat következetességének előrehaladását, és súlyos aggályokat vet fel a jogbiztonság érvényesülésével kapcsolatban.

⁵¹⁸ 28/2014. (IX. 29.) AB határozat, ABH 2014. október 3. 1288–1296.

⁵¹⁹ HEGYI Szabolcs: A személy alkotmányjogi fogalma és felfogásai. In MENYHÁRD Attila – GÁRDOS-ORORSZ Fruzsina: *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 124., 132–134.

⁵²⁰ Előrelépés annyiban mutatkozott, hogy a Kúria az AB döntésének következtében az 1/2012. számú BKMPJE határozatot hatályon kívül helyezte az 1/2015. BKMPJE határozattal. 1/2015. számú BKMPJE határozat, <http://www.kuria-birosag.hu/hu/joghat/12015-szamu-bkmpje-hatarozat>. (2017. július 25.) Ez rendkívül fontos lépés volt, hiszen nem kötelezte tovább a rendes bíróságokat az abban kifejtettek alkalmazására, a bírósági gyakorlat mégsem változott ennek következtében, és a rendőr képmásának hozzájárulása nélküli közzétételét továbbra is jogellenesnek tekintették a rendes bíróságok.

⁵²¹ <http://www.kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-pfviv2012120163-szamu-szolgalatot-teljesito-rendor-kepmasanak-hozzajarulas-nelkul> (2016. május 7.)

⁵²² 3/2017. (II. 25.) AB határozat, ABH 2017. március 7. 190–204. Lásd részletesen SOMODY Bernadette: A rendőrcépmás-ügy mint az alapjogi ítélkezés próbája. *Fundamentum*, 2016/1, 103–112.

⁵²³ 16/2016. (X. 20.) AB határozat, ABH 2016. október 26. 1204–1211.; 17/2016. (X. 20.) AB határozat, ABH 2016. október 26. 1212–1218.

⁵²⁴ <http://www.kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-kuria-pfviv219532017-szamu-un-rendor-kepmas-ugyben-hozott-donteserol> (2018. július 12.)

1.5. A BÍRÓSÁGOK KÖZÖTTI HATÁSOK

Mindezek alapján megállapítható, hogy a közszereplők köre viszonylag tág,⁵²⁵ és az élethelyzetek sokasága alapozhatja meg e személyi körbe való besorolást. Egyes szerzők amellett érvelnek, hogy azzal, hogy a közszereplők körébe csaknem mindenkit besorolnak a bíróságok, aki a nyilvánosság előtt szerepel, túlságosan széles körű szólást engednek meg olykor olyanokkal szemben is, akik a közéleti vitára egyáltalán nincsenek hatással, míg a közügyeket a háttérből befolyásolók magánszemélyként élvezik a privát szféra teljes körű védelmét.⁵²⁶ Ez valóban létező probléma, úgy vélem azonban, hogy nem a közszereplők körének vagy a velük kapcsolatos szélesebb körű szólásszabadság szűkítése lehet a megoldás. Sokkal inkább az, ha egy államban a közügyek terén az átláthatóságot biztosítják, és azt, hogy a közérdekű információk hozzáférhetőek legyenek, így azon személyek kilétére, akiknek a nyilvánosság előtt rejtett módon van befolyása a közügyek alakulására, nagyobb eséllyel derülhet fény.

A bemutatott esetek alapján úgy tűnik, hogy abban a kérdésben, hogy kik a közszereplők, a személyi státuszoknak egy nagy halmazát tekintve a bíróságok között egyfajta egyetértés alakult ki. Ezt mutatja, hogy bár a vizsgált bíróságok többféle kifejezést alkalmaznak e személyi körökre, mégis az általam kialakított csoportosítás valamelyik kategóriájába ezek beilleszthetők, tehát nagyrészt ugyanazokat a személyi köröket tekintik közszereplőknek. A Velencei Bizottság egy véleményében ezt a következőképpen összegezte: „Nyilvánvalóan a közszereplők körébe tartoznak a politikusok, a kiemelkedő üzletemberek, a magas rangú közszolgák, a királyi családok tagjai, a híres sportolók és a hírességek.”⁵²⁷ A bemutatott kategóriák azonban nem fedik le az összes élethelyzetet, ami alapján valakit közszereplőnek lehet tekinteni. Ezt példázzák az általam bemutatott „nehéz esetek”. Azok a megfontolások, amelyeket az erről való döntésben figyelembe vesznek, szintén közös elemei a bíróságok döntési mechanizmusának. Abban viszont, hogy hogyan kategorizálják ezt a személyi kört és az egyes csoportokhoz tartozók tűrési kötelezettségének mértékét – ahogy a fentiekből is kiderült –, sokféle megoldás létezik.

E tekintetben a bíróságok közötti kölcsönhatás a következőképpen értékelhető. Az USA-ban vált alkotmányos alapelvvé, hogy a közhatalmat gyakorló állami tisztviselőknek több kritikát kell elviselniük a nyilvánosság előtt a tevékenységükkel összefüggésben. Az amerikai Legfelső Bíróság ezt a magasabb tűrési kötelezettséget a közéletben ismert és a nyilvánosság előtt szereplő személyekre is kiterjesztette. Ennek kiemelt indoka a robusztus közéleti vitának a lehető legszélesebb mértékben való érvényesülése. A közszereplőkre vonatkozó alkotmányos alapelv az európai bíróságok számára is kiindulópontot jelentett, így az USA Legfelső Bíróságának hatása az európai alapjogi bíráskodásra egyértelmű. Fontos azonban, hogy Európában az alapjogi bíráskodást végző bírói szervek nem az

⁵²⁵ Az általam kialakított csoportosítást vö. SZABÓ Máté Dániel: Nyilvános magánszféra – Hol a határ? In DEZSŐ Márta – KUKORELLI István (szerk.): *Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére*. Rejtjel, Budapest, 2008, 331–337.

⁵²⁶ Frederick Schauer nyomán, de az övéhez képest erőteljesebb állítással Koltay András érvel így. KOLTAY: *A szólásszabadság*... i. m. 381.

⁵²⁷ CDL-AD(2013)024-e, Ibid. p. 18. § 78.

USA-ban kialakult gyakorlat szolgálja követői, hanem az ott kialakult gyakorlatból merítve a saját jogi hagyományait szem előtt tartva alakították tovább azokat a személyi köröket, amelyekre az alkotmányos alapelv alkalmazását irányadónak tekintették, illetve a tūrés kötelezettségük eltérő mértékét.

Az EJEb érveléséből látható, hogy a magasabb szintű tolerancia kötelezettségét a közszereplők széles körére alkalmazza, hiszen a politikus (*politician*) és a közszereplő (*public figure*), illetve az állami tisztviselő (*civil servant*) kifejezéseket az elv meghatározásakor egyaránt használja, olykor szinonimaként is. Megfigyelhető azonban a gyakorlatában egyfajta fokozatosság e személyi státuszok tūrés kötelezettségét tekintve, de az egyes esetekben a konkrét személyek státuszát részletesen megvizsgálja, és a döntést annak – és az egyéb körülmények – értékelésével hozza meg. Fontos, hogy a személy státusza mellett az EJEb gyakorlatában is ügdyöntő szempont, hogy a rá vonatkozó közlés a közügyek megvitatásához kapcsolódik-e. Látható, hogy a vizsgált bíróságok közül az EJEb megközelítése a legcizelláltabb. Ennek indoka, hogy a tagállamok sokaságából érkező egyedi ügyekben jár el, így rengeteg különféle helyzetet kell értékelnie. A fentiekből az is megállapítható, hogy az EJEb gyakorlata hatással van az európai alkotmánybíróságokra, hiszen az EJEb által kialakított részletes szempontrendszert az alkotmánybíróságok is elkezdtek alkalmazni. Abban azonban, hogy a vizsgált szempontok mentén egy adott személyt melyik kategóriába sorolnak, illetve az ő személyéhez milyen fokú tūrés kötelezettséget tekintenek alkotmányosnak, eltérések mutatkoznak meg. Ez is mutatja, hogy e tekintetben sem mintakövetésről van szó, hanem arról, hogy bár több alkotmánybíróság gyakorlatában is kimutatható, hogy az EJEb által esetről esetre kialakított szempontrendszert alkalmazza, döntéseiket saját megfontolásaik alapján hozzák.

A bíróságok közötti kölcsönhatás iránya Európában a bírakkal kapcsolatos védelmi szint kialakulásában rekonstruálható. A contempt of court hagyománya egy angolszász jogintézmény, amely alapul szolgált a strasbourgi bíróság számára, hogy a közszereplők tūrés kötelezettségének fokozatosságát tovább alakítsa. Ennek eredményeként az EJEb gyakorlatában meghatározóvá vált, hogy a bírának alacsonyabb fokú a tūrés kötelezettsége, mint más közfunkcióval rendelkezőknek. Ezt követően strasbourgi hatásra került be ez az elv a kontinensen más nemzeti alkotmánybíróságok, így a magyar és a cseh Alkotmánybíróság gyakorlatába is.

Az összes vizsgált bíróság gyakorlatában kimutatható, hogy a személy státuszáról való döntés minden esetben összefüggésben van az adott eset egyéb körülményeivel, különösen a közlés közügyekhez tartozásával, illetve a közéleti vitához való hozzájárulásával. Ebben a kérdésben nehéz volna az egymásra hatás irányát az előbbihez hasonlóan kimutatni. Úgy tűnik, hogy a közszereplőkkel kapcsolatos közlésekről való gondolkodás során a bíróságok gyakorlatában az ilyen esetek természetéből adódó következtetés, melynek során bizonyára figyelemmel vannak egymás gyakorlatára is. Ebből a szempontból a common law rágalmazási jogban a hangsúlyok némiképp eltérők, mivel ott egy közlés magasabb szintű védelmét a közléssel érintett személy közszereplői státusza kevésbé alapozza meg, mint a közlés közérdekűsége.

2. A KÖZSZEREPLŐK SZÉLESEBB KÖRŰ BÍRÁLHATÓSÁGÁNAK IGAZOLÁSA

Az előző részben a bírósági esetjog alapján bemutattam, hogy milyen szempontok mérlegelése után lehet dönteni arról, hogy egy személy közszereplő-e. Ez ugyanis annak az előkérdésnek, hogy a bíróságok milyen alkotmányos mércéket alkalmazzanak a velük kapcsolatos közlések megítélése során. Az, hogy ezeknek a személyeknek több kritikát kell elviselni, illetve hogy magasabb szinten kell tolerálniuk a velük kapcsolatos közléseket, nem magától értetődik. Ezen alkotmányos alapelv tehát igazolásra szorul. Ebben a kérdésben szintén a kifejezés szabadságának elméleti igazolásai szolgálhatnak kiindulópontként. Segítségükkel arra vonatkozóan lehet megállapításokat tenni, hogy mi az indoka annak, hogy a közszereplőket ebből a szempontból megkülönböztetjük más állampolgároktól. A következőkben arra törekszem, hogy azokat az érveket vegyem sorra, amelyek alátámasztják a közszereplők bírálatának szélesebb körű szabadságát. Nem emellett érvelek tehát, hogy a közéleti szereplőkkel kapcsolatos véleménynyilvánítási szabadság korlátlan kell hogy legyen, hanem amellett, hogy az ilyen típusú szólásokra vonatkozóan a közszereplőknek magasabb szintű toleranciát kell tanúsítani. A közszereplők különböző kategóriái esetében az egyes indokok eltérő mértékben támasztják ezt alá.⁵²⁸ Mindezeket az érveket az egyes esetekben a bíróságok az adott eset sajátos, egyedi körülményeivel vetik össze.

Az egyik ilyen érv a *népszuverenitás* elvének érvényesüléséhez és a *politikai közösség önkormányzásához* kapcsolódik. Az alkotmányos demokráciák működésének egyik meghatározó elve a népszuverenitás. Ez azt jelenti, hogy a közhatalom gyakorlása a politikai közösség egészét – a népet – illeti meg, a közhatalom eredője a nép. Ezen alapelv mentén tud megvalósulni egy közösség önkormányzása. A nép azonban legtöbbször nem közvetlenül, hanem közvetett módon gyakorolja a hatalmát. A nép felhatalmazása alapján kerülnek bizonyos személyek legitim döntéshozói pozícióba. Ezek a személyek kivétel nélkül közszereplők. A politikai közösség tagjai arra hatalmazzák fel őket, hogy a nevükben gyakorolják a közhatalmat. Ez nem csak azokra igaz, akiket a nép közvetlenül választ meg, hiszen a népszuverenitás elve megköveteli, hogy minden állami hatalmat a nép delegáljon alulról felfelé, azaz minden hatalom visszavezethető legyen a népre, mint végső felhatalmazóra.⁵²⁹

Mivel a választott képviselők, illetve más, a népre visszavezethetően felhatalmazott tisztségviselők a nép által bizonyos időtartamig nem hívhatók vissza, illetve nem mozdíthatók el, a közösség tagjainak egyetlen eszköze marad arra, hogy az általa közhatalommal felruházott egyénekre hatással legyenek: a véleményük kinyilvánítása. A politikai közösség tagjai és a közhatalmat gyakorló tisztségviselők közötti bizalmi viszony alakításának eszköze a velük szembeni szélesebb körű véleménynyilvánítási szabadság. A közösség tagjai

⁵²⁸ Azon gondolatmenet alapján, hogy a szólásszabadság különböző igazolásai közül a konkrét esetekben nem mindegyik – vagy leginkább egy – alkalmazható, Frederick Schauer úgy foglal állást, hogy azokkal a közszereplőkkel kapcsolatos vélemények, akik nem gyakorolnak közhatalmat, kevésbé védetteknek kellene lenniük, mint a közhatalmat gyakorlókkal kapcsolatos közlések. A szerző bírálja az amerikai gyakorlatot, amely a New York Times-szabályt alkalmazza egy közhatalmat gyakorlóra és egy színészre egyaránt. SCHAUER, Frederick: Public Figures. *William & Mary Law Review*, Vol. 25. No. 5. (1984) 930–934.

⁵²⁹ Kis János: Népszuverenitás. *Fundamentum*, 2006/2, 21–22.

ezzel tudnak valamelyest kontrollt gyakorolni a közfunkcióval rendelkező személyekkel szemben, és jelezni esetleges elégedetlenségüket. Vincent Blasi szerint a szólásszabadság és a sajtószabadság egyik fontos értéke, hogy a közhatalmat gyakorlók visszaéléseinek ellenőrzésére szolgálnak. Az ugyanis, ha a köztisztviséget viselők visszaélnak a hatalmukkal, súlyosabb következményekkel járhat, mint a magánszektorbeli visszaélések. Emiatt szükséges, hogy a közhatalmat gyakorlók tevékenységére vonatkozóan folyamatos és a nyilvánosság számára publikált alapos vizsgálat valósuljon meg a szólás- és a sajtószabadság által. Azaz a kormányzat és tisztviselői ellenőrzésének előfeltétele a tevékenységükkel kapcsolatban az igazság felderítése. Az ellenőrzéshez szükségszerű, hogy a szakzerű kritika megjelenjen a nyilvánosság előtt. Ebben a folyamatban kiemelkedő szerepe van a professzionális sajtónak. Ennek következtében – mindezen információk birtokában – a társadalom tagjai is megalapozott véleményt tudnak kialakítani és kinyilvánítani e személyek hivatalos magatartásával kapcsolatosan, így ők lehetnek a köztisztviséget viselők tevékenységének végső bírái. A politikai közösség tagjainak az az igénye, hogy tudomást szerezzenek a közhivatalalt viselők tevékenységéről, nem más, mint a politikai döntéshozatalban való részvételük iránti igény megnyilvánulása.⁵³⁰ Az ilyen típusú megközelítés más igazolási szempontokkal összevetve negatív érvelés, mivel a kormányzattal és az állami szabályozással kapcsolatos gyanú és bizalmatlanság a kiemelt szempont, és nem a szólás- és sajtószabadság pozitív értékei.⁵³¹ Ehhez hasonló érv megjelenik a *Venecai Bizottság* egyik véleményében is. Eszerint a kifejezés szabadsága és az információszabadság a nyilvánosságot arra jogosítja fel, hogy a lehető legszélesebb értelemben vett hatóságok elszámoltathatók legyenek, elismerve az átláthatóság elvét, illetve a széles körű, nyitott és robusztus közéleti vitát.⁵³² Alexander Meiklejohn szerint akkor képes a politikai közösség önmagát kormányozni a saját intézményei útján, ha az intézményeik mellett és ellen szót emelő közlésekkel egyaránt szembenéz.⁵³³ Ez a megállapítás vonatkoztatható azokra a tisztviselőkre is, akik ezen, az emberek önkormányzását szolgáló intézmények munkájában részt vesznek, illetve közhatalmat gyakorolnak. E tevékenységük nyilvánvalóan rájuk irányítja a közfigyelmet, és indokolja, hogy a közösség tagjainak bírálatát tolerálják. Emellett a közfunkciójuk miatt elengedhetetlen, hogy a politikai közösség többi tagjának bizalmát élvezzék. Egy személlyel kapcsolatban akkor tud kialakulni mások bizalma, ha az kész meghallgatni és elfogadni mások véleményét, illetve az ő viselkedésére vonatkozó bírálatokat.⁵³⁴

Míndezek az érvek a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában is megjelennek: „*A sajtó olyan fórumot kínál a szólás szabadságához és a közügyek szabad vitathatóságához, amely kulcsfontosságú szerepet játszik abban, hogy a közvélemény és a politikusok számára ellenőrizhetővé válhassanak a közhatalmat gyakorlók, illetve a köztisztviséget vállalók. A polgárok kizárólag ilyen információk birtokában alkothatnak szabadon véleményt a közhatalmat gyakorlók teljesítményéről, munkájának*

⁵³⁰ BLASI, Vincent: The Checking Value in First Amendment Theory. *American Bar Foundation Research Journal*, Vol. 2. No. 3. (1977) 538–543., 564.

⁵³¹ BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 21–23.

⁵³² CDL-AD(2014)040-e, Amicus Curiae Brief for the Constitutional Court of Georgia on the question of the defamation of the deceased adopted by the Venice Commission at its 101st plenary session (Venice, 12–13 December 2014), p. 6. 21. §

⁵³³ MEIKLEJOHN: *Free...* i. m. 91.

⁵³⁴ MILL: i. m. 71.

hatékonyágáról és minőségéről. Az állami szervek ellenőrizhetősége pedig a polgárok demokratikus önkormányzásának lehetőségét biztosítja, így a polgároknak alapvető joguk van ahhoz, hogy a közügyeket érintő kérdésekről információhoz juthassanak. Mindezekből fakad, hogy az alkotmányos demokráciák a közügyekben való megközelítést fokozott védelemben részesítik.⁵³⁵

A demokrácia működése és annak nélkülözhetetlen része, a szabad és nyilvános közéleti vita szintén idevonatkozó érveket hordoznak magukban. Ahhoz, hogy a nép általi önkormányzás megvalósuljon, az általunk ismert legjobb eszköz a demokrácia. A demokrácia nélkülözhetetlen feltétele a közéleti vita folyamatos megléte. Az, hogy a politikai közösség tagjai részt vehessenek a mindenkit érintő ügyekkel kapcsolatos nyilvános diskurzusban, a demokratikus államokban az egyik legfontosabb érték. Ennek indoka, hogy így lehetséges az, hogy olyan döntések szülessenek a közösség egészét érintő ügyekben, amelyek meghozatala előtt mindenki képviselhette az érdekeit, és elmondhatta érveit.⁵³⁶ Azaz mindenkinek lehetősége volt arra, hogy meggyőzze a közösség többi tagját, alakítva ezzel azt a diskurzust, melynek végeredménye egy mindenkire kötelező döntés. Ha ez nem így lenne, a demokrácia pusztán a többség uralmát jelentené a kisebbségben lévők felett.

A közszereplők ennek a közéleti vitának meghatározó résztvevői. Ezen túlmenően a közhatalmat gyakorlók és azok a közszereplők, akik nem gyakorolnak közhatalmat, de közszereplőként vesznek részt a diskurzusban, a vita alakítói is. Elkerülhetetlen ugyanis, hogy bizonyos személyek nagyobb hatással legyenek a közéletre, illetve a közéleti vitára, hiszen olykor ők mondják ki a közösséget érintő ügyekben a végső szót, vagy a társadalomban nagy tisztelet és elismerés övezi őket, netán a politikának és a köz szolgálatának szentelték életüket, esetleg az újságírói karrierjük teszi őket ismertté.⁵³⁷ Végső soron a közhatalmat gyakorlók lesznek a döntéshozók. Mindezek a körülmények szintén igazolják, hogy ezeknek a személyeknek, akik a szabad vitában többször fel tudnak szólalni, így hatásuk – sőt, befolyásuk – van annak alakulására, illetve a döntés kimenetelére, a velük szembeni olykor túlzó véleményeket is el kell viselniük. Mindez a hírességekre igaz a legkevésbé, hiszen ők a közügyek elrendezésére vonatkozó demokratikus vitát nem alakítják, a legtöbb esetben ahhoz nem szólnak hozzá.

A szabad egyéni önkifejezés szintén az igazoló érveket gyarapítja. A demokratikus államok jellemzője, hogy az államot alkotó politikai közösség sokféle meggyőződésű egyének összessége, akiket az állam egyenlő méltóságú személyekként kezel. Elfogadott és fontos érték az emberi méltóságból eredően az egyének autonómiája, és az, hogy az egyének változatos nézeteiket sokféleképpen bontakoztathatják ki, azaz a világnézeti pluralizmus.⁵³⁸ A szólásszabadság tehát kiemelkedő jelentőséggel bír az egyének önmegvalósítása, szabad kibontakoztatása tekintetében is.⁵³⁹ Ehhez az is hozzátartozik, hogy az egyének úgy érezhessék, hogy megvan a lehetőségük arra, hogy a társadalom ügyeiben aktívan részt vehessenek.

⁵³⁵ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [25], Uo. 592.

⁵³⁶ DWORKIN, Ronald: *Sovereign Virtue, The Theory and Practice of Equality*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2002, 364–365.

⁵³⁷ DWORKIN: *Sovereign*... i. m. 364.

⁵³⁸ KIS János: Jelképekről, demokráciáról. In KIS János: *Az állam semlegesége*. Kalligram, Pozsony, 2015, 336.

⁵³⁹ BAKER: i. m. 50–51.; DWORKIN: *Justice*... i. m. 336.

senek, és állást foglalhassanak.⁵⁴⁰ A vitának kulcsfontosságú szerepe van abban is, hogy az egyén véleménye kialakulhasson és megerősödhessen, hiszen ezáltal meghallgat más érveket, más elgondolásokat, melyek a segítségére lehetnek.⁵⁴¹ Ez ugyanannak az éremnek a másik oldala. Az egyének szempontjából is fontos a közéleti vita szabadsága, hiszen akkor érezhetik magukat a társadalom teljes jogú tagjának, ha úgy érzik, bármikor elmondhatják a véleményüket, hozzászólhatnak a közös ügyekhez, és szabadon bírálhatják annak közismert résztvevőit. Ez a fajta egyéni szabadság szükséges az emberek kibontakozásához, és egyúttal nagymértékben hozzájárul a demokratikus társadalom fenntarthatóságához.

Ennél azonban többet is igazol az egyéni önkifejezés szabadsága. A hírességekkel kapcsolatos bírálatok megengedhetősége azt gondolom, az eddig említett érvek közül leginkább az egyéni önkifejezéssel támasztható alá. Ők ugyanis a társadalom mindennapi és kulturális életében, különféle hagyományainak alakulásában meghatározó személyiségek. Az ő megnyilvánulásai egy-egy témakörben az arra vonatkozó társadalmi véleményt és hozzáállást nagymértékben befolyásolják, hiszen ezek – akár a sajtón, akár az interneten, a közösségi oldalukon vagy blogjukon keresztül – rövid időn belül sokakhoz eljutnak. Ha például csatlakoznak valamilyen mozgalomhoz, javasolnak valamilyen utazást, kezelést, eszközt, életmódváltást, tudatában kell lenniük annak, hogy ezáltal rengeteg embert készítenek ugyanerre, vagy válhatnak ki ellenérzéseket másokból. Ezek pedig olyan kérdések, amelyek mindenki számára mást jelentenek, és az egyének személyiségének szerves részét képezi, hogy ezekről a témákról – és az ahhoz kapcsolódó vagy abban a nyilvánosság előtt megnyilvánuló híres személyekről – a véleményüket kifejezzék.

A közszereplők oldaláról pedig fontos igazolások az *önkéntesség* a közéleti tevékenység választásakor és az ezáltal szerzett előny a *nyilvános eszközök* használatára. A legtöbb esetben igaz a közszereplőkre, hogy ők önként vállalják, hogy a nyilvánosság elé lépnek, és a társadalomban az említett szerepek valamelyikét betöltik, és a nyilvános szerepléseik révén a közélet meghatározó személyiségeivé, illetve a közvélemény formálóiává is válnak. Aki ugyanis a nyilvános közéleti vitában megszólal, az mindenképpen hatással lesz mások véleményének alakulására, és ezáltal akár a cselekedeteiket is befolyásolhatja. A legtöbb esetben az ilyen megszólalások célzottan arra irányulnak, hogy az adott politikai közösség tagjaira valamilyen módon hatást gyakoroljanak. Ezzel önként vállalják azt is, hogy nagyobb figyelmet kapnak, és a megnyilvánulások középpontjába kerülnek, amelyek olykor túlzóak is lehetnek. Ezzel szorosan összekapcsolódik, hogy a közszereplőknek folyamatosan rendelkezésre állnak a nyilvánosság eszközei, melyekkel lehetővé válik számukra, hogy az ilyen jellegű, sértő közlésekre a nagyközönség előtt reagáljanak. Ez a lehetőség mások számára korlátozottabban áll rendelkezésre, hiszen bár a sajtószabadság alapvető jog, így mindenkit megillet, a gyakorlatban azonban lehetetlen lenne megvalósítani, hogy a politikai közösség minden tagjának lehetősége legyen a médiában szerepelni. Hasonlóan érvel *a magyar és a cseh Alkotmánybíróság* is.⁵⁴²

Míndezek az igazolások együttesen – a közszereplők különböző csoportjainál más-más mértékben – támasztják alá, hogy a közszereplők esetében a nyilvános kritikák által

⁵⁴⁰ DWORKIN: *Freedom's...* i. m. 200.

⁵⁴¹ MILL: i. m. 94.

⁵⁴² 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [57], Uo. 240.; 15/03/2005 – I. ÚS 367/03. Ibid.

okozott jogsérelem szűkebb körben állapítható meg. A bemutatott igazolási szempontok arra engednek következtetni, hogy bár minden közszereplőnek többet kell elviselnie a vele kapcsolatban megfogalmazott bírálatokkal szemben, mint a magánszemélyeknek, az egyes közszereplők tűrés kötelezettségének mértékében fokozatosság figyelhető meg az alapján, hogy melyik közszereplői személyi kategóriába tartoznak. A velük kapcsolatban közzétett bírálatokkal szemben a legszélesebb körű tűrés kötelezettsége a közhatalmat gyakorlóknak van, velük szemben kaphat a legnagyobb teret a szólás- és sajtószabadság. Ettől gyengébb védelem vonatkozik a közéleti vitában részt vevő, de közhatalmat nem gyakorló személyeket érő bírálatokra, és a leggyengébb a védelem a hírességekre irányuló kritikák közzétételére vonatkozóan. Azokban az esetekben, amikor valakit egy bizonyos szituációban, meghatározott időben tekintünk közszereplőnek, a tűrés kötelezettségének mértékét az alapján lehet mérlegelni, hogy milyen körülmények alapozzák meg az adott helyzetben a közszereplői mivoltát. Mindezekből következik, hogy a közszereplők magasabb tűrés kötelezettsége nagymértékben kapcsolódik a közügyek szabad megvitatásához. Ez tükröződik a bemutatott bírósági esetjogból is, így az amerikai Legfelső Bíróság, az Emberi Jogok Európai Bírósága és az európai alkotmánybíróságok döntései is egyértelműen ezt juttatják kifejezésre. Brennan bíró a *New York Times v. Sullivan* esetben méltán híressé vált érvelésében ezt a következőképpen fogalmazta meg: „[...] ebben az országban mély elkötelezettség van amellett, hogy a közügyek megvitatása zavartalan, robusztus és nyílt legyen, amellyel olykor együtt jár a kormányzattal és az állami tisztviselőkkel szembeni heves, maró és kellemetlenül éles bírálat.”⁵⁴³

3. A KÖZLÉSEK TÍPUSAI ÉS ELTÉRŐ JOGI KÖVETKEZMÉNYEI

A közszereplőket ért nyilvános bírálatokról való döntéshozatal során a közléssel érintett személy státuszának besorolásán túl szintén kiemelt jelentősége van annak, hogy az adott közlést a bíróság hogyan értékeli, és ahhoz a közlés igazságtartalma, a közlő szándéka és a közlés további körülményei alapján milyen mércéket alkalmaz.

A cél az volna, hogy a közéleti vitában részt venni kívánó, vagy a nyilvánosság előtt szólni akaró egyének szólásszabadsága, illetve a média örkutya szerepe nyomán a sajtószabadság és a közszereplők emberi méltósága között egyensúly legyen. Bármennyire is szükséges a demokratikus társadalom megvalósulásához és működéséhez a közös ügyekben való minél szélesebb körű vita folyamatos fenntartása, illetve az egyének önkifejezésének a lehető legszélesebb szabadsága, nem volna kívánatos minden közlést a szólás- vagy sajtószabadság védelme alá vonni, és az azok célkeresztjében álló személyek reputációját, illetve becsületét figyelmen kívül hagyni. Ez ugyanis azon túl, hogy az emberi méltóság sérül, egyéb negatív hatásokkal járhat. Elképzelhető az, hogy a szólásszabadság korlátlan érvényesülése egyeseket visszatartana attól, hogy a közéletben valamilyen pozíciót betöltsenek, hiszen attól tartanának, hogy az őket ért támadó közlésekkel szemben nem állna rendelkezésükre eszköz a védekezésre. Szintén negatív következményei is lehetnének, ha a média jogi korlátozások nélkül szabadon közölhetne bármit a közszereplőkről. Ennek

⁵⁴³ *New York Times v. Sullivan*, Ibid. 376.

eredményeként a botrányok kerülnének előtérbe, háttérbe szorítva a komoly közéleti diskurzust. Hosszú távon pedig a média szavahihetősége kérdőjeleződne meg.⁵⁴⁴

A jogok közötti egyensúly megteremtésében lehet szerepe a közlések tipizálásának. A közszereplőkkel kapcsolatos véleménynyilvánításról való döntéshozatalkor tehát fontos szempont az adott közlés jellege, illetve az, hogy milyen kontextusban fejezték ki, és a közlő szándéka, tudatállapota is. Az ezekről való döntés nagymértékben meghatározza az alapjogok közötti konfliktus feloldását, illetve közöttük az egyensúly megteremtését.

A továbbiakban a bírósági esetjogot és a bíróságok közötti hatásokat ezek alapján elemzem.

3.1. TÉNYÁLLÍTÁS

Tényeknek azokat az adatokat, ismeretanyagokat tekintjük, amelyek olyan információkat tartalmaznak, melyek bizonyíthatók. A tényállítás olyan közlés, amely nem egyéni értékrend alapján kialakított véleményt fejez ki, hanem valamilyen, a közlő fél személyétől függetlenül létező tényt.⁵⁴⁵ Mindezek alapján elmondható, hogy a tényállítások esetében vizsgálható azok igazságtartalma, hiszen egy tényként közölt információ lehet igaz vagy hamis.

3.1.1. A New York Times-szabály és következményei

A tényállítások bírói megítélésének elemzéséhez szintén az amerikai Legfelső Bíróság a téma szempontjából legalapvetőbb döntésének vonatkozó részét, és az abban felállított, azóta sok európai állam számára alapul szolgáló szabályt kell megvizsgálni. Az ügy alapja egy 1960 márciusában, a *New York Times* hasábjain megjelent egész oldalas fizetett politikai hirdetés volt. A hirdetés a déli államokban zajló, az afroamerikaiak jogaiért küzdő békés tüntetésekre, illetve az állami szervek ezekre adott, gyakran megalázó és erőszakos reakciójára hívta fel a figyelmet, és kérte a feketék jogaiért küzdő mozgalom támogatását. A hirdetés – amely az USA egyik legrangosabb napilapjában jelent meg – tehát korának egyik legégetőbb társadalmi visszásságát sérelmezte és tiltakozott az ellen. Ebben az időszakban általános jelenség volt, hogy a déli állami tisztviselők a rágalmazási pereket arra használták, hogy elhallgattassák a velük szembeni kritikát, illetve hogy megfélemezzék a polgárjogi mozgalomról való médiabeli tudósításokat.⁵⁴⁶ Ennek indoka, hogy a déliek tudták, hogy a polgárjogi mozgalom akkor lehet sikeres, ha az amerikai közvélemény tudomást szerez az erőszakmentes ellenállókkal szembeni brutalitásról. Ennek pedig legfőbb eszköze a sajtó volt, így a déli állami tisztviselők rágalmazási perekkel igyekeztek ellehetetlení-

⁵⁴⁴ BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 202.

⁵⁴⁵ KOVÁCS Kriszta: Méltóságon alul, Széljegyzetek a Polt Péter kontra Kis János perhez. In KOVÁCS Kriszta – TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Lehetséges – Kis Jánosnak tanítványaitól*. Kalligram, Pozsony, 2013, 302.

⁵⁴⁶ Lásd részletesen EDMONDSON, Aimee: In Sullivan's Shadow: The Use and Abuse of Libel Law Arising from the Civil Rights Movement 1960–89. *Journalism History*, Vol. 37. No. 1. (2011) 27–38.

teni a sajtót.⁵⁴⁷ Mindez veszélyt jelentett a sajtószabadságra, a mozgalmat támogató lapok pedig komoly anyagi kockázatot vállaltak, a velük szemben folyamatban lévő perek ugyanis óriási összegű kártérítésekkel járhattak.⁵⁴⁸ Ebbe a tendenciába illeszkedik, hogy az Alabama állambeli Montgomery városának egyik nyugdíjazott, korábbi választott tisztviselője, L. B. Sullivan az említett hirdetéssel kapcsolatban magánjogi keresetet indított rágalmazás miatt a hirdető és az újság ellen. Sullivan arra hivatkozott, hogy bár név vagy tiszttség szerint nem említették őt a hirdetésben, de a rendőrség eljárására vonatkozó állítások egyértelműen az ő személyére vonatkoztak, mivel a rendőrség az ő felügyelete alá tartozott abban az időszakban, így a közlés rá nézve jogsértő. Kérelmében előadta, hogy a hirdetés néhány állítása pontatlanul, nem a valóságnak megfelelően írta le a Montgomeryben történeteket.

A tagállami bíróságok – alkalmazva a hatályos rágalmazási törvényt és hagyatkozva a kialakult bírói gyakorlatra – úgy ítélték meg, hogy az állítások megvalósítják a rágalmazást, és az ilyen közléseket nem védi az alkotmány első kiegészítése akkor sem, ha azokat jóhiszeműen közzétették. Éppen ezért az újság és a hirdető vétkességét bizonyítás nélkül vélelmezték. Ebben az időszakban a rágalmazási perekben a felperesnek csak annyit kellett bizonyítania, hogy az alperes egy rágalmozó állítást publikált róla. Ezt követően a bíróságok a rágalmozó állítás hamisságát, illetve az azzal okozott kár bekövetkeztét vélelmezték.⁵⁴⁹ Az alabamai törvény értelmében tehát az alpereseknek kellett volna bizonyítani állításaik igazságát. Sullivannek nem kellett bizonyítania azt sem, hogy a közléssel összefüggésben kára keletkezett. A jogsérelem tehát a tagállami bíróságok szerint bekövetkezett annál a ténynél fogva, hogy a hirdetés megjelent, így 500 000 dollár kártérítést ítélték meg Sullivan számára. A bíróságok tehát nem tettek különbséget a büntető jellegű és a kompenzációs kártérítés között. Ezt követően az újság és a hirdető a szövetségi Legfelső Bírósághoz fordultak arra hivatkozva, hogy az alabamai törvény, amelyet az ügyben a bíróságok alkalmaztak, az alkotmány első kiegészítésében foglalt véleménynyilvánítási szabadságot alkotmányellenesen korlátozza. A jogtalan szegregáció, és a feketék polgári jogi mozgalmával szembeni erőszakos fellépések igazságtalanságai miatti társadalmi felháborodás, illetve a szövetségi Legfelső Bíróság szegregációval kapcsolatos megnyilvánulása⁵⁵⁰ alapján a Sullivan elleni döntés volt várható. Kérdéses volt azonban, hogy milyen jogi megoldást választ a testület.

Az USA-ban a rágalmazási jog elsősorban a common law hagyományokon alapult ebben az időszakban. Ennek három fő alapvető elve – ahogy a tagállami bíróságok eljárásának bemutatásából is kiderült – a hazugság védelme, a szigorú felelősség és a károkozás védelme volt.⁵⁵¹ Ezen elvek alkalmazása azt eredményezte, hogy ha valaki hamis, rágalmozó állítást tett közzé, akkor hiába volt az önhibáján kívüli téves tényállítás, kártérítést kellett fizetnie az érintett személy részére. Ezáltal a szólás- és sajtószabadság szigorú korlátozása

⁵⁴⁷ LEWIS, Anthony: *Make no law, The Sullivan case and the First Amendment*. Vintage Books, New York, 1991, 34–37.

⁵⁴⁸ MOLNÁR: *Gondolatbátorság...* i. m. 46.

⁵⁴⁹ LEWIS: i. m. 28., 32.

⁵⁵⁰ Például a nagy jelentőségű Brown-döntés, melyben a Legfelső Bíróság kimondta, hogy a közoktatásban az elkülönítés diszkriminatív és sérti az egyenlőség elvét. *Brown v. Board of Education of Topeka*, 347 U.S. 483 (1954).

⁵⁵¹ MILO: i. m. 12.

valósult meg, mivel a joggyakorlatban a rágalmozó közléseket az első alkotmánykiegészítés hatályán kívül eső megnyilvánulásoknak tekintették.⁵⁵² 1964-ben, történelmi jelentőségű döntésében a szövetségi Legfelső Bíróság egyhangúlag a hirdető és az újság javára döntött, az USA-beli rágalmozási jogot alkotmányos szempontok alkalmazásával teljesen átformálva, szakítva a magánjogi rágalmozási jogi peres eljárás common law hagyományai-val – felhagyva mindhárom említett alapelvvel –, megfogalmazott egy új szabályt, amelyet az ilyen esetekben alkalmazni kell.

A *New York Times-szabály* azt mondja ki, hogy az állami tisztviselőknek el kell tűrniük a hivatali tevékenységükkel kapcsolatos kritikákat, még ha abban téves állítások is vannak, kivéve, ha a tisztviselő bizonyítja, hogy azokat szándékosan (*actual malice*) – tehát az állítás valótlanságának tudtával – vagy az állítás igazságtartalmát tekintve súlyos gondatlanságból (*with reckless disregard*) tették.⁵⁵³ Ezt a szabályt a Bíróság később a közszereplők más csoportjaira is alkalmazta, általánossá téve azt a közszereplőkkel kapcsolatos amerikai gyakorlatban.

A Bíróság kifejtette, hogy a szabad politikai vitában elkerülhetetlenül megjelennek olyan szólások, amelyek nem mozdítják elő a diskurzust, mégis azt lehet feltételezni, hogy a helyes következtetések akkor vonhatók le, ha több szólás kinyilvánítása lehetséges. Így ebben a vitában helye van az olykor kíméletlen, nyers megfogalmazású, erőteljes véleményeknek is. A téves tényállítások ugyanis elkerülhetetlenül részei a szabad vitának. A Bíróság szerint nem veszíti el egy közlés a szólásszabadság védelmét azért, mert hamis tényállításokat tartalmaz, illetve mert rágalmozást valósít meg. Nem lehet ugyanis úgy értelmezni az első alkotmánykiegészítést, hogy az kivételt enged a védelem alól valamilyen, a közlés igazságát vizsgáló teszt alapján, különösen olyan alapján, amely a bizonyítás terhét a közlő félre helyezi. Ennek óriási jelentősége van, mivel a Sullivan-döntés előtt a rágalmozó és becsületsértő közléseket az USA joggyakorlatában nem tekintették a szólásszabadság védelme alá tartozónak.⁵⁵⁴ A Bíróság tehát elsősorban a szólás- és sajtószabadság instrumentális igazolásainak érvelését magáévá téve arra a következtetésre jutott, hogy a ténybeli tévedés és a rágalmozó tartalom együttesen sem eredményezhetik kártérítés megítélését mindaddig, amíg rosszhiszeműség – azaz a szándékos hazugság vagy a súlyos gondatlanságból való tévedés – be nem bizonyosodik. A téves állítások elemi részei a szabad vitának, így ezeknek is védelemben kell részesülniük, annak érdekében, hogy a szólások szabad tere megvalósulhasson. A Bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy ha ez nem így lenne, az emberek nem mernének az állammal szemben kritikát megfogalmazni akkor sem, ha azt igaznak gondolnák, illetve valóban igaz lenne, mert attól félnének, hogy állításaik igazságát nem tudnák bizonyítani. Így a nyilvános vitától inkább tartózkodnának, öncenzúra valósulna meg. Ezen *elrettető hatás* (*chilling effect*) megelőzése céljából a Legfelső Bíróság kimondta, hogy a közlést magára nézve sértőnek tekintő közszereplőnek kell bizonyítania, hogy a közlő fél szándékosan hazudott vagy súlyosan gondatlanul járt el. Ezzel a common law hagyományok alapján a peres eljárásban létező elvet – miszerint a közlő félnek kell bizonyítania állítása igazságát – megváltoztatva a *bizonyítási terhet megfordította*.

⁵⁵² LEWIS: i. m. 114.

⁵⁵³ *New York Times v. Sullivan*, Ibid. P. 256.

⁵⁵⁴ MOLNÁR: *Gondolatbátorság*... i. m. 49.

Ez volt az első döntés, amely a rágalalmazási jogot az alkotmányos szempontok figyelembevételével vizsgálta, és kimondta, hogy az első alkotmánykiegészítés hatálya alá tartoznak ezek a kifejezések. A döntésben megfogalmazott szabály következtében a jogi gondolkodás részévé vált a *jóhiszemű tévedéshez való jog*.⁵⁵⁵ Ezáltal az USA-ban a common law hagyományokon nyugvó lázító rágalalmazásra (*sedition libel*) vonatkozó büntetőjogi szabály – mely alapján akkor is elköveti a közlő fél a becsületsértést, ha igazat mond – alkotmányellenes lett, így nem lehetett tovább alkalmazni.⁵⁵⁶ A magánjogi rágalalmazási jog pedig több tekintetben átalakult. A szabály alapján nem érvényesült sem a hazugság védelme, sem a szigorú felelősség, sem a károkozás védelme. Ettől kezdve az, hogy egy közszereplővel kapcsolatos rágalmozó állítást hoztak nyilvánosságra, nem alapozta meg a pernyertességét és számára a kártérítés megítélését. A döntés által tisztázódott, hogy az első alkotmánykiegészítés nemcsak a véleményeket, hanem a tényállításokat is védelemben részesíti. Az igaz állítások mellett védelmet kaptak a jóhiszeműen közölt téves tényállítások. A bizonyítási teher pedig megfordult: ezt követően nem a közlő félnek kellett bizonyítania állítása igazságát, hanem a közlést magára sérelmesnek érző személynek kell bizonyítania, hogy az állítás hamis, illetve hogy a közlő fél szándékosan vagy súlyosan gondatlanul tette közzé.⁵⁵⁷

Ezzel a döntéssel a Legfelső Bíróság megállította azt a gyakorlatot, melynek során a bíróságok a rágalmozó, becsületsértő közlések miatt nagy összegű kártérítéseket ítéletek meg a közszereplőknek, és amely több liberális lap anyagi csődjét és végső soron felszámolását eredményezhette volna. A döntés amerikai szólás- és sajtószabadságra való hatását nem lehet eléggé hangsúlyozni. A sajtó ezt követően bátrabban tárta fel a kormányzat, illetve az állami tisztviselők visszaéléseit, illetve adott számot a közszereplőkkel kapcsolatos információkról.

A *New York Times v. Sullivan* eset mérföldkő volt az első alkotmánykiegészítés eszmei igazolása és értelmezése szempontjából. Ilyen, egy egész jogterületet megváltoztató döntésre még a Legfelső Bíróság gyakorlatában is ritkán van példa. Éppen ezért a fogadtatása és a későbbi megítélése során sokféle megközelítés alakult ki helyességével, illetve alkalmazhatóságával kapcsolatban.

A döntés kritikussai szerint ezzel tulajdonképpen teljes szólás- és sajtószabadságot biztosított⁵⁵⁸ a Legfelső Bíróság az állami tisztviselőkkel és – későbbi esetjogában a szabályt egyéb közéletben részt vevő személyekre kiterjesztve – más közszereplőkkel szemben, hiszen azzal, hogy mindezeket nekik kell bizonyítaniuk, tulajdonképpen esélytelen, hogy pernyertesek legyenek egy rágalalmazási ügyben.⁵⁵⁹ Ennek eredményeképpen a közszereplőkkel kapcsolatban közölt sok téves állítás büntetlenül marad.⁵⁶⁰ Ezáltal a sajtó csaknem

⁵⁵⁵ TÓTH GÁBOR Attila: A szólás méltósága. *Századvég*, 2008/2, 125.

⁵⁵⁶ MOLNÁR: *Gondolatbátorság*... i. m. 50–51.

⁵⁵⁷ LEWIS: i. m. 156–163.

⁵⁵⁸ Frederick Schauer szerint ennek indoka pusztán az, hogy a szólásszabadságnak az alkotmány 1. kiegészítése különleges védelmet deklará, míg a jó hírnév, illetve a becsület védelme nem szerepel az alkotmány szövegében. SCHAUER, Frederick: *Free speech: A philosophical enquiry*. Cambridge University Press, Cambridge, 1982, 171.

⁵⁵⁹ EPSTEIN, Richard A.: Was New York Times v. Sullivan Wrong? *University of Chicago Law Review*, Vol. 53. No. 782. (1986) 795.

⁵⁶⁰ SCHAUER: *Free*... i. m. 172.

immunitást élvez az általa vétett hibák következményeinek orvoslása kapcsán, így a szabad vitában a sajtó privilegizált helyzetben van. Ez akár a közéletben való részvételre is vizsztatartó hatással lehet. Kritikaként megfogalmazódott az is, hogy nem biztos, hogy az így kialakult, bizonyos esetekben a hamis tényállításokra is kiterjedő védelem a közösség hasznát szolgálja. Az is előfordulhat, hogy a gyakori hamis tényállítások közlése miatt a sajtó hitelét veszti. Emellett a sajtónak egyéb hátránya is származhat a szabályból. A bizonyítási eljárás során, mivel a bizonyítási teher megfordulása azt eredményezi, hogy annak kell bizonyítania a sajtó rosszhiszeműségét, aki a közlést magára sérelmesnek tartja, az adott médiumnak hozzáférést kell biztosítania bizonyos dokumentumaiba. Ez pedig ellentmondásba kerülhet a sajtó azon jogával, hogy információforrásainak kiletét ne fedje fel.⁵⁶¹

Mások ettől is szélesebb szólást engednének a rágalmazási ügyekben azon – konstitutív felfogáson alapuló – megfontolásból, hogy a szólás- és sajtószabadság mindenféle rágalmazó közlést is védelemben részesít, így azokat nem kellene korlátozni. Black, Douglas és Goldberg bírák döntéshez fűzött különvéleménye a többségi döntésben megfogalmazott szabálynál is tágabb teret engedne a szólásszabadságnak. Véleményük szerint ugyanis az első kiegészítés abszolút védelmet biztosít mindenféle rágalmazó állításnak, és a többségi döntés így is túlságosan korlátozó.⁵⁶²

Vannak olyan álláspontok is, amelyek szerint a New York Times-szabályt korrekciókkal lehetne megfelelően alkalmazni. Egy javaslat szerint amikor egy közszereplő sérelmesnek talál egy róla a médiában közzétett publikációt, akkor az érintett és a közlő médium meg egyezhetnének valamilyen választott bíráskodási eljárás lefolytatásában, amelynek tárgya kizárólag a közlés igazságtartalma volna. Amennyiben ennek során kiderülne, hogy hamis tényeket közöltek, a médiumnak az egyezségben kikötött módon ezt nyilvánosságra kellene hoznia. Ez sokkal olcsóbb lenne, mint egy peres eljárás, és nem telne annyi időbe, hiszen a közlő jó- vagy rosszhiszeműségét nem kellene vizsgálni. Ez a megoldás bizonyos körülmények között sikeres lehetne, de csak azokban az esetekben, amikor a felek között bizonyos szintű egyetértés alakul ki erről, hiszen ehhez mindkét fél beleegyezésére szükség lenne.

White főbíró többféle javaslatot is kidolgozott. Így például, hogy az eljárás során külön kezeljék a közlés igazságának és a közlő rosszhiszeműségének kérdését, így ha nem is kaphat kártérítést a közszereplő, elégtételt szerezhethet, ha bizonyítja a közölt tényállítás hamis voltát, és ezt bírói ítélet deklarálja. Egy másik elgondolása az volt, hogy a közlő fél a közlés következtében keletkezett tényleges anyagi károkért felelősséget vállalhatna, ha büntető jellegű kártérítést a rosszhiszeműség bizonyítatlansága miatt nem is lehet vele szemben megítélni. Egy másik megoldás lehetne az, ha egy médium a sértő hamis közlést követően közzétesz egy olyan közleményt, melyben azt visszavonja, az megalapozhatná a büntető jellegű kártérítéstől való mentesülését. Ha egy ilyen helyreigazító közlemény közzétételét a közlő fél elutasítja, akkor a rágalmazott közszereplő sikeresen perelhetné. Mindezeket a javaslatokat azonban a bíróságok nem építették be a gyakorlatukba.⁵⁶³

⁵⁶¹ A kritikák összefoglalását lásd KOLTAY: *A szólásszabadság...* i. m. 381–384.

⁵⁶² *New York Times v. Sullivan*, Justice Black, Douglas Concurring Opinion, Justice Goldberg, Concurring Opinion, *Ibid.* P. 294–305.

⁵⁶³ Ezek összefoglalását lásd DWORKIN: *Freedom's...* i. m. 191–193.

Ronald Dworkin álláspontja az, hogy a Sullivan-döntésben kialakított mércét az instrumentális szempontokon túl a konstitutív igazolás megfontolásait is figyelembe véve nemcsak a közszereplőket, hanem a magánszemélyeket érintő rágalalmazási esetekben is alkalmazni kellene. Azaz mindenkire vonatkozna az, hogy ha azt állítja, hogy róla szándékosan vagy súlyosan gondatlanul hamis állításokat tettek közzé, a publikáló rosszhiszeműségét neki kellene bizonyítania. Ez megvédené az olyan újságírókat, akik jóhiszeműen közöltek hibás információkat. Ha ugyanis a sajtó kártérítésektől való félelem nélküli működését hivatott szolgálni a New York Times-szabály, akkor nem lenne méltánytalan, ha nemcsak a közszereplőknek kellene ezt a nehezebb bizonyítási terhet viselniük, hanem mindenkire ki lehetne terjeszteni.⁵⁶⁴ Fontos, hogy 1971-ben úgy tűnt, hogy a Legfelső Bíróság elindult ebbe az irányba. A *Rosenbloom v. Metromedia* ügyben a Bíróság úgy érvelt, hogy a New York Times-szabály *magánszeméllyel* szemben is alkalmazható abban az esetben, amikor a vele kapcsolatos, a nyilvánosság előtt megjelent rágalmozó közlés közösségi érdekhez kapcsolódik.⁵⁶⁵ Ez az irányvonal azonban 1974-ben, a *Gertz v. Robert Welch* döntéssel megszakadt.⁵⁶⁶ Ebben az esetben a Bíróság arra következtetésre jutott, hogy a New York Times-mércé kiterjesztése magánszemélyekre a közlés közérdekűsége miatt sértené azt a legitím állami érdeket, hogy a rágalmozással okozott sérelmekre jogorvoslatot és kompenzációt kell biztosítani. A magánszemélyek ugyanis a közszereplőkkel szemben nem vállaltak állami tisztséget, és nem vesznek részt önkéntesen a nyilvános társadalmi diskurzusban, ebből következően nem is kell annak a kockázatával számolniuk, hogy őket kritika értheti a nyilvánosság fórumain. Emellett számukra a nyilvánosság eszközei nem – vagy csak korlátozottan – elérhetőek, így a velük kapcsolatos téves állításokat nem tudják cáfolni, illetve nem tudnak rá reagálni a médiában. Mindezek miatt a Bíróság álláspontja szerint ők sokkal sérülékenyebbek e tekintetben és sokkal inkább megérdemlik a jó hírnevükön esett sérelem orvoslását. Emellett a szabály kiterjesztése rájuk azzal a nehézséggel is járna, hogy az alsóbb bíróságoknak ad hoc módon kellene minden esetben dönteniük arról, hogy egy-egy nyilvános közlés beletarozik-e a közösségi érdekek témakörébe, amely kiszámíthatatlanná és bizonytalanná tenné a joggyakorlatot.

A magánszemélyekkel szembeni rágalmozási jogra és annak alkalmazására vonatkozóan a testület ebben a döntésében követelményeket és alkalmazási szabályokat fogalmazott meg. Azt állapította meg, hogy a magánszemélyekkel kapcsolatban is túl szigorú az a rágalmozási szabály, amely szerint a közlő félnek kell bizonyítania állítása igazságát, azokban az esetekben, amikor a közlés *közösségi ügyhöz kapcsolódik*. Ez ugyanis aránytalanul korlátozná a szólásszabadságot. Ezen elvi megállapításon túlmenően a Legfelső Bíróság az államokra hagyta a rágalmozási jog mércéjének kialakítását a közügyekhez kapcsolódó, a magánszemélyekre irányuló hamis, hírnevsértő közlésekkel kapcsolatban, egy megkövetéssel. A szabadságuk határát a következőképpen jelölte ki: olyan állami szabályozást nem hozhatnak létre, amely arra ad lehetőséget, hogy a rágalmozásért való felelősség megállapítható legyen anélkül, hogy a felperes bizonyítaná a rágalmozónak valamilyen szintű

⁵⁶⁴ DWORKIN: *Freedom's...* i. m. 193–194., 209–211., 213.

⁵⁶⁵ *Rosenbloom v. Metromedia, Inc.*, 403 U.S. 29 (1971) P. 403.

⁵⁶⁶ DORSEN, Norman – ROSENFELD, Michel – SAJÓ, András – BAER, Susanne: *Comparative Constitutionalism, Cases and Materials. Second Edition*. West, St. Paul, 2010, 904.; KOLTAY: *A szólásszabadság...* i. m. 378–380.

vétkességét, azaz legalább azt, hogy gondatlanul járt el. Ez a követelmény a rágalmozással okozott tényleges sérelmek megtérítésére irányuló kártérítés megítélésére vonatkozik. A büntető jellegű kártérítést viszont ezekben az esetekben is csak akkor lehet megítélni, ha bizonyítják a közlő rosszsziszeműségét, azt, hogy szándékosan hazudott vagy a közlése igazsága tekintetében súlyosan gondatlan volt.⁵⁶⁷ Így a közügyekkel kapcsolatos közlések esetén a magánszemélyekkel kapcsolatos rágalmozási jog szabályain is változtatott a testület a személyiségi jogokat szigorúan védő common law hagyományokon. Ezzel szemben a Legfelső Bíróság a magánszemélyekkel kapcsolatos, *nem közügyekre vonatkozó* közlések megítéléséről a *Dun & Bradstreet v. Greenmoss Builders* esetben azt mondta ki, hogy a kompenzációs és büntető jellegű kártérítés is megítélhető anélkül, hogy a szándékos hazugságot vagy a súlyos gondatlanságot bizonyítanák. Azaz azokban az esetekben, amikor a rágalmozási ügy magánszemélyek közötti, és a tárgya nem kapcsolódik a közügyekhez, a Gertz-döntésben kialakított mérce nem alkalmazható. A többségi döntés indokolása szerint az első alkotmánykiegészítés nem minden szót véd egyformán. Azokat a közléseket, amelyek a közügyekhez kapcsolódnak, a legnagyobb védelemben részesíti, míg azok, amelyek tisztán magántermészetűek, kevesebb védelemben részesülnek.⁵⁶⁸ A magánszemélyek közötti, magánügyekkel kapcsolatos rágalmozás esetén tehát továbbra is a common law szabályokat kell alkalmazni.

Mindezekből megállapítható, hogy az USA-ban a bírói mérlegelés során a rágalmozó közléssel érintett személy státusza – azaz hogy közszereplő vagy magánszemély – mellett a közlés közügyeket érintő volta a meghatározó annak eldöntésében, hogy meddig terjedhet a szólás- és sajtószabadság az egyének jó hírnevének védelmével szemben.

3.1.2. A strasbourgi gyakorlat

Az Emberi Jogok Európai Bírósága határozott álláspontja az, hogy különbséget kell tenni tényállítások és értékítéletek között. A Bíróság megállapította, hogy a tények igazságtartalma vizsgálható, illetve bizonyítható.⁵⁶⁹

A *valós tényállításokat* védi a kifejezés szabadsága. A Bíróság szerint az Egyezmény által biztosított véleménynyilvánítás szabadságán azonban túlmegy a *bizonyítatlan tények becsület-sértő közlése* még akkor is, ha azt közszereplővel kapcsolatban állították.⁵⁷⁰ Ez azokra a bizonyítatlan tényállításokra is igaz, amelyeket *burkolt kérdés formájában* közöltek.⁵⁷¹ A Bíróság szerint sem részesíti védelemben a szólásszabadság a *tudottan hamis tények állítását*, azok már túlmennek a megengedhető kritika határán.⁵⁷² Emellett a Bíróság álláspontja szerint az olyan tényállítások sem képezik a szólás- és sajtószabadság védelmét, amelyek bizonyíté-

⁵⁶⁷ *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, Ibid. P. 342–351.

⁵⁶⁸ *Dun & Bradstreet v. Greenmoss Builders*, 472 U.S. 749 (1985) P. 758–761.

⁵⁶⁹ *Lingens v. Austria*, Ibid. p. 15. § 46.

⁵⁷⁰ *Keller v. Hungary*, Ibid. p. 11–12.

⁵⁷¹ *Pedersen and Baadsgard v. Denmark*, Ibid. p. 28–29. § 77–78.

⁵⁷² *Nilsen and Johnsen v. Norway*, Ibid. p. 26. § 49.

kokkal alá nem támasztott, *puszta spekulációk*.⁵⁷³ Ugyanez igaz azokra a *hiányos tényközlésekre*, amelyek a valóságnak nem megfelelő következtetést sugallnak.⁵⁷⁴

Az EJEB gyakorlatában – ellentétben az amerikai megközelítéssel – a tényállítások igazságát tekintve a *bizonyítási teher* a közlő félen van.⁵⁷⁵ Azaz ha az EJEB elé került esetben a vitatott közlés tényállításnak minősül, és a hazai bíróságok előtt a közlő fél azok igazságtartalmát nem tudta bizonyítani, az adott közlést nem védi az Egyezmény 10. cikke.⁵⁷⁶ Fontos, hogy az EJEB azt is megállapította, hogy a közlő fél számára jóhiszeműségét és az állításainak igazságát tekintve a bizonyítás lehetőségét biztosítani kell. Amennyiben a hatékony bizonyítás lehetőségét a nemzeti bíróságok nem biztosítják, beavatkozásuk a véleménynyilvánítás, illetve a sajtó szabadságába egyezményesértő.⁵⁷⁷ Szintén a közlő félen van a bizonyítási teher a common law rágalmazási jogban, amit a *Reynolds ügyben* is megerősített a Lordok Háza, a bizonyítási terhet ugyanis nem fordította meg a közszereplőkkel kapcsolatos közlések vonatkozásában sem.⁵⁷⁸

Ezen túlmenően az EJEB a New York Times-szabályhoz hasonló, minden esetben alkalmazandó, általános érvényű gondossági szabályt nem alakított ki, de *egyfajta gondossági mércét* mégis alkalmaz. Jó példa erre *Lepojic Szerbia elleni ügye*. Ebben az esetben egy párt helyi szervezetének elnöke a választások előtt az akkori polgármesterrel kapcsolatban erőteljes bírálatot fogalmazott meg „A despotikus polgármester” című cikkében. Ebben többek között azt állította, hogy az érintett személy már nem is lehetne polgármester, mivel kizárták a pártjából, és ezáltal a vonatkozó törvény szerint elveszítette a mandátumát. A cikk szerint ez volt az igazságügyi minisztérium és a helyi önkormányzat hivatalos véleménye is a kérdésben. Emellett a belügyminisztériummal és az ügyészséggel folytatott levelezésből származó információk alapján azt is kifejezte a szerző, hogy a polgármester visszaélt hatalmával, ami miatt büntetőeljárás is indult ellene, és szinte örült módon költötte az önkormányzat pénzét. A hazai bíróságok becsületsértésért elítélték a cikk szerzőjét, mivel állításai igazságát nem tudta bizonyítani. A polgármester kártérítési igényét a polgári perben pedig többek között azzal az indokolással fogadták el, hogy egy polgármester becsületének védelme fontosabb, mint egy magánszemélyé. Az EJEB megállapította, hogy a hazai bíróságok megsértették az Egyezmény 10. cikkét. A Bíróság megállapította, hogy a kérelmező a választások előtti nyilvános vitában politikusként tette közzé cikkét azzal a céllal, hogy egy másik politikust hivatali működésével összefüggésben kritizáljon. Az örült kifejezéssel nem az érintett személy elmeállapotára utalt, hanem arra, ahogyan a közpénzeket kezelte. A Bíróság kifejtette, hogy bár a kérelmező a nemzeti bíróságok előtt nem tudta bizonyítani állításai igazságát – még ha azok tényállítások is voltak, amelyek bizonyítani lehet –, egyértelműen volt rá oka, hogy azt gondolja, hogy azok igazak. A kérelmező cikke, még ha erős nyelvezetű volt is, közérdekű kérdésre vonatkozott és

⁵⁷³ *Jalbă v. Romania*, Judgment of 18 February 2014, p. 11. § 42.

⁵⁷⁴ *Shabanov and Tren v. Russia*, Judgment of 14 December 2006, p. 9. § 41.

⁵⁷⁵ *Savitchi v. Moldova*, Ibid. p. 11. § 57.; *Rumyana Ivanova v. Bulgaria*, Judgment of 14 February 2008, p. 24. § 68.; *Europapress Holding D.O.O. v. Croatia*, Judgment of 22 October 2009, p. 29. § 63.

⁵⁷⁶ *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, Ibid. p. 28. § 76.; *Keller v. Hungary*, Ibid. p. 12., 13.

⁵⁷⁷ *Castells v. Spain*, Judgment of 23 April 1992, Series A, no. 236, p. 19–20. §. 48.; *Savitchi v. Moldova*, Ibid. p. 11–12. § 59.; *Mamère v. France*, Ibid. p. 13. § 23.

⁵⁷⁸ *Reynolds v. Times Newspapers Ltd and Others*, Ibid.

nem a polgármester elleni személyes támadás volt. A polgármester pedig olyan közszereplő politikus, akinek a tevékenységével kapcsolatos kritikával szemben többet kell túrnie, mint egy magánszemélynek. Mindezekre tekintettel a hazai bíróságok döntései a megkérdőjelezhető indokolással megítélt kártérítéssel, illetve büntetőjogi szankcióval aránytalan beavatkozást jelentettek a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságába.⁵⁷⁹ Látható tehát, hogy ebben az esetben az EJEB egyfajta gondossági mércét alkalmazott. A fő érve ugyanis az volt, hogy a közlő félnek elegendő indoka volt azt hinni, hogy a polgármester bűncselekmények elkövetésében vett részt, illetve hogy mandátuma lejárt. Ezekre a következtetésekre pedig a minisztériumok és az ügyészség által szolgáltatott információk alapján jutott. Azaz az EJEB tulajdonképpen azért értékelte a véleménynyilvánítás szabadsága védelmi körébe tartozónak ezt a közlést, mert a kérelmező állításainak igazságát tekintve megfelelő gondossággal járt el. Ehhez hasonló gondossági mércét alkalmaz a *cseh Alkotmánybíróság* is. Eszerint a nyilvános vitában egy közszereplőre tett rágalmozó tényállítások akkor lehetnek jogszerűek, ha a közlő fél bizonyítja, hogy észszerűen gondolhatta azt, hogy az állításai igazak, mivel megtette az állításai igazságának ellenőrzését célzó, a számára rendelkezésre álló intézkedéseket, azaz állításai igazságát tekintve megfelelő gondossággal járt el.⁵⁸⁰

A Bíróság az újságírókra vonatkozóan is gondossági mércét alkalmaz. Az újságírókra a magánszemélyekkel ellentétben hivatásuknál fogva vonatkoznak bizonyos szabályok az információik megszerzésével kapcsolatos gondosság tekintetében, azonban nem kell olyan hiteles bizonyítékokkal alátámasztaniuk minden állításukat, ami megállná a helyét egy bírósági eljárásban is bizonyítékként. A Bíróság álláspontja az, hogy a kifejezés szabadságának gyakorlásával járó kötelezettségek és felelősség alapján a 10. cikk védelme az újságírókra akkor terjed ki, ha a közérdekű ügyekről való beszámolóskor jóhiszeműen eljárva pontos és megbízható információkat tesznek közzé az újságírói etika szabályainak megfelelően. Mindazonáltal a Bíróság álláspontja szerint a közérdekű ügyekben publikáló újságírókat és kiadókat a 10. cikk magasabb szintű védelemben részesíti, mint például azokat, akik magánvitákban fejtik ki véleményüket.⁵⁸¹ A sajtónak, amikor aggodalomra okot adó közérdekű kérdések nyilvános vitájához járul hozzá, jogában áll hivatalos jelentések tartalmára támaszkodni anélkül, hogy további független kutatást kellene végeznie. Ha ez nem így lenne, a média nem tudná betölteni az ellenőrző funkcióját, a kiemelkedően fontos, nyilvánosság örkutyája szerepét.⁵⁸² Azokban az esetekben azonban, amikor nem ilyen hivatalos dokumentumokra támaszkodik, az újságírónak a közzététel előtt kötelessége ellenőriznie az állításainak igazságát, illetve hogy azok megbízható forrásból származnak-e. Ettől csak különleges okból térhet el.⁵⁸³ Az, hogy fennáll-e ilyen ok, mindig az adott ügyben a rágalmozás természetétől és mértékétől függ, és attól, hogy a sajtó mennyire tekinthette észszerűen megbízhatónak a forrásait. Utóbbi kapcsán mindig azt kell vizsgálni, hogy

⁵⁷⁹ *Lepojić v. Serbia*, Ibid. p. 17–18. § 77–78.

⁵⁸⁰ 11/11/2005 – I. ÚS 453/03, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2005-3-015?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$X=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2005-3-015?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$X=server$3.0#LPHit1) (2017. szeptember 25.)

⁵⁸¹ *Niskasaari and Otavamedia Oy v. Finland*, Ibid. p. 14. § 58.

⁵⁸² *Colombani and Others v. France*, Ibid. p. 13–14. § 65.

⁵⁸³ *Rumyana Ivanova v. Bulgaria*, Ibid. p. 23. § 66.

abban az időszakban, amikor az újságíróval kapcsolatban volt, mennyire volt észszerű megbízhatónak tekinteni a forrást, nem pedig a később kiderült információk fényében.⁵⁸⁴ Vizsgálni kell továbbá a forrás autoritását, azt, hogy az újság a közzététel előtt észszerű mennyiségű kutatást végzett-e, hogy az újság a történetet észszerűen kiegyensúlyozott módon közölte-e, illetve hogy az újság adott-e lehetőséget a közléssel érintett személy számára, hogy a rá vonatkozó rágalmozó állításokkal szemben megvédjé magát. Mindezeket a követelményeket a sajtó feladataival kell összevetni, és értelmezésük nem eredményezheti a sajtó elrettentését a tájékoztató funkciójától.⁵⁸⁵

A fenti érvelés alapján a sajtószabadság védelmi körébe tartozónak ítélete a Bíróság azt az újságcikket, melynek szerzője egy uniós jelentésre támaszkodva írt bírálatot a marokkói hatóságok és a király kábítószer-termeléssel és -kereskedelemmel kapcsolatos támogató magatartásáról. A Bíróság szerint az újságíró észszerűen támaszkodhatott a jelentésben foglaltakra anélkül, hogy ellenőrizte volna a benne szereplő információk helyességét. Emellett a Bíróságnak nem volt oka kételkedni abban, hogy az újságíró jóhiszeműen járt el.⁵⁸⁶

Ugyanezt az érvelést és a gondossági mércét alkalmazta a bíróság egy litván újságíróval kapcsolatban is, aki cikkében egy városi tisztviselőről és feleségéről azt állította, hogy illegálisan építkeztek a telkükre, amivel más tulajdonosok és az állam telkeinek bizonyos részét is elfoglalták. A Bíróság szerint az újságíró jóhiszeműen járt el. Információinak megszerzése során megkérdezte a vitában érintett szomszédokat, és az érintett városi tisztviselőt is. Emellett olyan hivatalos dokumentumokra támaszkodott, amelyeket az állam és az önkormányzat bocsátott ki. Így az újságírónak nem volt oka kételkedni az információk igazságában. Így a fenti mércét alkalmazva a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az újságíró nem lépte túl az újságírói gondossági határait.⁵⁸⁷

Ezt az érvelést alkalmazta a *török Alkotmánybíróság* is egy tőzsdepiaccal kapcsolatos cikket publikáló internetes oldal főszerkesztő-újságírójának ügyében. Az oldalon híreket tettek közzé két olyan üzletembernek a piac manipulálásával kapcsolatos bűncselekmények miatti elítéléséről, akik amellett, hogy két tőzsdeügynökség tulajdonosai, az isztambuli tőzsdén jegyzett állami részvénytársaságok részvényesei is. A hírek az ellenük felhozott vádakat és az általuk megszerzett társaságokat mutatták be, illetve rávilágítottak arra, hogy az üzletemberek luxus körülmények között élnek, ám a vagyonuk forrása nem ismert. Az oldal főszerkesztője ellen az érintettek büntetőeljárást indítottak arra hivatkozva, hogy az oldalon megjelent állítások nem voltak igazak, és hogy a terjesztésük miatt a tőzsdén a jó hírnevük csorbult, és az általuk jegyzett részvénytársaságok értéke csökkent. A főszerkesztőt rágalmozás miatt elítélték. Emiatt fordult az Alkotmánybírósághoz arra hivatkozva, hogy az oldalon közzétett hírek igazak voltak, és a vádak, amiket ismertettek a nemzeti bírósági hálózati rendszertől kapott dokumentumokon alapultak. A kérelmező az AB előtt azzal érvelt, hogy azáltal, hogy ezt a rendes bíróságok nem vették figyelembe, sérült a tisztességes eljáráshoz való joga, illetve a kifejezés szabadságához való joga, mivel

⁵⁸⁴ *Europapress Holding D.O.O. v. Croatia*, Ibid. p. 30. § 68.

⁵⁸⁵ *Stankiewicz and Others v. Poland*, Judgment of 14 October 2014, p. 16. § 63.

⁵⁸⁶ *Colombani and Others v. France*, Ibid. p. 13–14. § 65.

⁵⁸⁷ *Pauliukienė and Pauliukas v. Lithuania*, Ibid. p. 19–20. § 57–58.

a hírek közérdekű kérdésekhez kapcsolódtak. Az AB kifejtette, hogy mivel a kérelmező hivatalos dokumentumokra támaszkodott a hírek elkészítésekor, nem lehet megállapítani, hogy rosszhiszeműen járt el, vagy tudatosan állított volna hazugságot. A testület azt is megállapította, hogy aránytalan terhet jelentene az újságírók számára, ha azt várnák el tőlük, hogy állításaik igazságát olyan pontossággal bizonyítsák, mint ahogyan az ügyésznek kell a büntetőeljárás során. Éppen ezért megállapította, hogy jelen ügyben az újságíró megfelelő gondossággal járt el, és a főszerkesztő elítélésével a szólás- és sajtószabadságot megsértették.⁵⁸⁸

A strasbourgi bíróság szintén a gondossági mércét alkalmazva az újságírói gondosság elmulasztása miatt állapította meg a véleménynyilvánítás szabadságának túllépését egy román újságíró esetében. Az újságíró két cikkében egy ügyész szakmai tevékenységéről számolt be, melyben többek között a büntetőeljárás iratainak meghamisításával vádolta. Állításait pusztán az adott büntetőeljárás vádlottjának panaszára alapozta és objektív igazságként közölte azokat. A Bíróság azt állapította meg, hogy az újságíró nem járt el megfelelő szakmai gondossággal állításai igazságának ellenőrzése tekintetében és nem adott lehetőséget a másik félnek, hogy ezekre a vádakra válaszoljon, így közlését a 10. cikk nem részesíti védelemben.⁵⁸⁹ A Bíróság álláspontja a tényállítások vonatkozásában ugyanis az, hogy minél komolyabb egy állítás, annál erősebb ténybeli alapokon kell nyugodnia.⁵⁹⁰

Az EJEB gyakorlatához képest szigorúbb közérdekűségi és gondossági mércét alkalmaz a *Lordok Háza*. A médiában közölt tényállítások megítélése kapcsán a Lordok Háza *Reynolds ügyben* hozott döntése vált meghatározóvá az Egyesült Királyságban. Ebben a döntésben a Lordok Háza elismerte, hogy bizonyos körülmények között a nyilvánosan publikált hamis tényállítások védelemben részesülhetnek. Érvelésében Lord Nicholls megállapította, hogy az igaz tényállítások teljes védelemben részesülnek. A hamis tényállítások esetében azonban több tényezőt kell vizsgálni. Az egyik ilyen a közlő fél szándéka. A rosszhiszeműen közölt hamis tényállítások kívül esnek a védelem körén. A hamis tényállítások akkor részesülhetnek védelemben, ha azokat jóhiszeműen tették, és közérdek indokolja a védelmüket. Ez azt jelenti, hogy olyan közérdekű információnak kell lennie, amelyet a nyilvánosság joga van tudni. Azaz önmagában attól, hogy egy közlés a közérdekű ügyekhez vagy a politikai vitához kapcsolódik, még nem tartozik ebbe a kategóriába. Ezen túlmenően az, hogy védelemben részesül-e, az állítás mindig az adott közlés körülményei – így például az állítás komolysága, az információ természete és terjedelme, az információ forrása, az újságíró által tett lépések az információ igazolása kapcsán, a cikk az érintett személy szerepének a lényegét közölte-e, a cikk hangneme – alapján dönthető el. Lord Nicholls tesztje alapján tehát egyrészt azt kell vizsgálni, hogy az adott közlés közérdekű üggyhöz kapcsolódik-e. Amennyiben igen, a közlés körülményei alapján kell eldönteni, hogy a felelős újságírás szabályainak megfelelően járt-e el a közlő fél, és ezáltal a közlése védelemben részesül-e. Bár a döntés nagy előrelépést jelentett a szólást szigorúan korlátozó angol rágalmazási jogban, továbbra is dermesztő hatása lehet a jóhiszemű

⁵⁸⁸ Constitutional Court of Turkey, No. 2014/2983. Ibid.

⁵⁸⁹ *Lavric v. Romania*, Ibid. p. 9–10. § 47–48.

⁵⁹⁰ *Pedersen and Baadsgard v. Denmark*, Ibid. p. 29. § 78.; *Rumyana Ivanova v. Bulgaria*, Ibid. p. 22. § 64.; *Blaja News Sp. Z O. O. v. Poland*, Ibid. p. 13. § 52.

tényállítások közlésére is.⁵⁹¹ A *Reynolds esetben* kialakított teszt azóta a joggyakorlat részévé vált, és a bíróságok továbbfejlesztették, és sok esetben a közérdekűségi tesztet kiterjesztően értelmezték.⁵⁹² Ezáltal közeledhet a gyakorlat az EJEB gyakorlatához, amely a közlés közérdekhez kapcsolódó mivoltának mérlegelésekor a közérdek fogalmát rendkívül széles értelemben alkalmazza, és a közlés közérdekhez kapcsolódása kiemelt mérlegelési szempont a Bíróság gyakorlatában.

3.1.3. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata

A tényállítások kapcsán a magyar Alkotmánybíróság bizonyos eltérésekkel hasonló következtetésekre jutott az ezzel a kérdéssel először foglalkozó 36/1994-es döntésében. A testület az alapelvek és a közlések tipizálása, illetve következményeire vonatkozó szabályok kialakítása során mind a *New York Times v. Sullivan* döntésből, mind a strasbourgi bíróság vonatkozó döntéseiből merített.⁵⁹³ A testület kiemelte, hogy mind az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata, mind az európai demokratikus államok joggyakorlata a véleménynyilvánítás korlátozása kapcsán a büntetőjogi eszközök háttérbe szorítása felé mutat. Ez a tendencia nyilvánvalóan hatással volt a magyar Alkotmánybíróságra a döntés meghozatala során.

Az Alkotmánybíróság a közhatalmat gyakorlókat a sértő bírálattól szigorúbb védelemben részesítő büntetőjogi szabályt tehát megsemmisítette. Az alkotmányellenesség indokaként egyrészt azt jelölte meg, hogy a közszereplők bírálatának széles körű büntetőjogi eszközökkel való szankcionálása ellentétes az EJEB gyakorlatában kifejezésre jutó elvekkel. A tényállítások kapcsán emellett azért volt alkotmányellenes a korlátozás, mert a szabályozás nem tett különbséget való és valótlan közlések között, illetve a tudatosan hamis és a foglalkozási szabályok megsértése miatti gondatlan valótlan tényállítások között, hanem egyformán büntetni rendelte azokat.⁵⁹⁴

Éppen ezért a testület „Hatóság vagy hivatalos személyek megsértése” tényállás megsemmisítése mellett olyan alkotmányos követelményeket fogalmazott meg a rendes bíróságok számára, amelyeket a Btk.-ban hatályban maradt, mindenkire vonatkozó rágalmozás⁵⁹⁵ és becsületsértés⁵⁹⁶ tényállások alkalmazása kapcsán a közszereplőkkel kapcsolatos közlések értékelésekor kötelezően alkalmazniuk kell. A magyar AB is elismerte, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága a tényállításokra is kiterjed – hiszen önmagában egy tény közlése is minősülhet olykor véleménynek, annak körülményei alapján –, azonban nem korlátlanul. A 36/1994. AB határozatban kifejtett álláspontja szerint a véleménynyilvánítás szabadsága nem terjed ki a közszereplőkkel kapcsolatosan, e tevékenységüket érintő, a becsületsértésre alkalmas valótlan tények közlésére a tudottan hamis közlések esetében, illetve akkor sem, amikor a közlő személytől a foglalkozása, hivatása szabályai szerint

⁵⁹¹ BARENDT: *Freedom of Speech* i. m. 22.

⁵⁹² Lásd részletesebben MILO: i. m. 109–113.

⁵⁹³ SÓLYOM: *Az alkotmánybíráskodás...* i. m. 221., 481.

⁵⁹⁴ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 228.

⁵⁹⁵ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 179. §.

⁵⁹⁶ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 180. §.

elvárható lett volna a tények valóságtartalmának vizsgálata, de ő ezt a gondosságot elmulasztotta. A véleménynyilvánítás szabadsága ugyanis nem vonatkozhat a tények meghamisítására, és ez az alapjog bizonyos mértékű felelősséggel gyakorolható azon személyek esetében, akik hivatásszerűen részt vesznek a közvélemény alakításában. A valós tényeket pedig védelemben részesíti a véleménynyilvánítás szabadsága, melynek külső korlátja lehet az emberi méltóság, a becsület és a jó hírnév védelme.⁵⁹⁷ Az Alkotmánybíróság tehát a New York Times-szabály mentén minden esetben a véleményszabadság védelmi körén kívül esőnek tekinti a szándékos hazugságot. A téves tényállításoknál azonban az enyhe gondatlanság⁵⁹⁸ mércéjét alkalmazza azon személyek esetében, akik a foglalkozásuk miatt rájuk vonatkozó körütekintést elmulasztják. Azokról azonban, akikre foglalkozásukat tekintve nem vonatkozik ilyen típusú körütekintést előíró szabályzat, az AB hallgatott. Ez alapján úgy tűnik, hogy ők kizárólag a tudatos hazugságért felelnek, és a téves állításaik esetében semmilyen gondosságot nem kell tanúsítaniuk. Ez azt jelentené, hogy a magyar AB még a New York Times-szabálynál is szélesebb szólásszabadságot enged, hiszen ott a súlyos gondatlanság mindenkire egyaránt vonatkozik. Fontos azonban, hogy a magyar AB ezt a döntést büntetőjogi szabállyal kapcsolatban hozta, azaz a büntetőjogi szankció alól mentesülhetnek ez alapján az egyének, míg az USA-ban a büntetőjogi szankcionálás a Sullivan döntés következtében fel sem merül. Továbbá az amerikai Legfelső Bírósággal ellentétben a magyar AB a bizonyítási teherről – amellett, hogy a megsemmisített tényállás kapcsán kifejtette, hogy a valóság bizonyításának lehetősége nem küszöböli ki az alkotmányellenességet, hanem elrettentő hatása lehet – hallgatott. Ennek következtében a magyar rendes bírósági eljárásban továbbra is akkor mentesülhetett a közlő fél a büntetőjogi felelősség alól, ha bizonyította, hogy állítása igaz volt, amely a közlő fél számára súlyos terhet jelent. A bizonyítás sikertelenségének kockázata pedig dermesztő hatással lehet az ilyen típusú közlésekre. Mégis zavarkeltő az AB határozat e megfogalmazása, hiszen bár valóban büntetőjogi vonatkozásban került a testület elé a probléma, a szólásszabadság gyakorlására vonatkozóan általános, az egész jogrendszerre vonatkozó megállapításokat tett.⁵⁹⁹

Egy személyi kör esetében azonban később a testület világossá tette, hogy ők kizárólag a tudottan valótlan tényállításokért vonhatók felelősségre. A parlamenti szólásszabadság kapcsán hozott határozatában az országgyűlési képviselők mentelmi joga felfüggesztésé-

⁵⁹⁷ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 231.

⁵⁹⁸ A New York Times-szabályban meghatározott súlyos gondatlanság (*reckless disregard*) mércéjéhez képest nevezem a magyar AB mércéjét enyhe gondatlansági mércének, és nem a magyar büntetőjogban a gondatlanság enyhébb változataként használt hanyagság (*negligentia*) fogalmat értem alatta ebben a megállapításban. Arra utalok, hogy míg az USA Legfelső Bírósága csak akkor tekinti korlátozhatónak a szólást (polgári jogi eszközökkel), ha a közlő fél súlyosan gondatlan volt, a magyar AB már akkor (büntetőjogi eszközökkel), ha ettől enyhébb fokban volt gondatlan a közlő fél, és a foglalkozása alapján tőle elvárható gondosságot elmulasztotta.

⁵⁹⁹ Ezt fejezte ki Sólyom László is, aki a döntés meghozatalakor az Alkotmánybíróság elnöke volt. Lásd: A „nehéz eseteknél” a bíró erkölcsi felfogása jut szerephez, Sólyom Lászlóval, az Alkotmánybíróság elnökével Tóth Gábor Attila beszélget. *Fundamentum*, 1997/1, 41. Erre utal a 34/2004. (IX. 28.) AB határozatnak a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatra visszautaló következő szövegrésze is: „az ABh. rendelkező részében megfogalmazott követelmények ugyanis az adott konkrét ügyön túlmutató megállapításokat tartalmaznak annak érdekében, hogy a közzsereplők szabadon bírálhatók, a közügyek pedig kibeszélhetőek legyenek.” Lásd 34/2004. (IX. 28.) AB határozat, Uo. 500.

nek alkotmányos követelményeként határozta meg a testület a tudottan valótlan közlést. Azaz az országgyűlési képviselő mentelmi joga akkor függeszthető fel, ha a képviselő tudta, hogy az általa közszereplő politikusra vonatkozóan kifejezésre juttatott közlése lényegét tekintve valótlan. A képviselők tehát más közszereplő politikusra vonatkozó állításaik miatt kizárólag a tudottan valótlan tényállítások közlése esetén vonhatók büntetőjogi felelősségre, gondatlan hamis tényállításaikért nem. Ennek legfőbb indoka a politikai véleménynyilvánítás érvényesülése.⁶⁰⁰ Ebben a döntésben szintén kiindulópontként szolgált a testület számára az EJEB esetjoga, mely szerint a parlamenti képviselők szólásszabadsága különösen fontos a demokratikus államokban.⁶⁰¹ Az Alaptörvény utáni gyakorlatában azonban már nem volt következetes e tekintetben az AB. A parlamenti szólásszabadság egyes aspektusaival foglalkozó döntéseiben nem erősítette meg ezt az alkotmányos elvet, a vonatkozó döntésekben erről hallgatott.⁶⁰² 2017 végén azonban ismét a büntetőjogi szabályozás kapcsán foglalkozott a testület a közszereplőkkel kapcsolatos tényállítások megítélésével. Ebben a döntésben megerősítette és irányadónak tekintette az országgyűlési képviselőkre vonatkozó, általa 2004-ben kialakított alkotmányos követelményt.⁶⁰³

Az említett bizonytalanság a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában, ami azokkal a személyekkel volt kapcsolatos, akikre nem vonatkoznak bizonyos gondosságot elváró foglalkozási szabályok, és nem is országgyűlési képviselők, a testület egy későbbi, az Alaptörvény hatályba lépése és a közjogi rendszer átalakulása utáni döntésében a polgári jogi szabályokra vonatkozóan tisztázódott. A 7/2014. AB határozatban a testület újra megállapította, hogy a közügyekben megfogalmazott tényállításokra a véleménynyilvánítás fokozott védelme kiterjed, azonban a bizonyíthatóan hamis tények önmagukban nem állnak alkotmányos védelem alatt. Azonban még a később hamisnak bizonyult tényközlésekkel kapcsolatban is a jogi felelősségre vonás során figyelembe kell venni azt a fontos érdeket, hogy a közéleti vita minél szabadabb lehessen.⁶⁰⁴ Ezzel a döntéssel az AB a polgári jogra vonatkozóan is az alkotmányos gyakorlat részévé tette a 36/1994-es határozatban megfogalmazott szabályt,⁶⁰⁵ azonban ebben a döntésében már nem él ezzel a foglalkozásbeli megkülönböztetéssel, így arra következtethetünk, hogy a polgári jogi felelősségre vonás tekintetében ez a mérce mindenkire vonatkozik.⁶⁰⁶

Ebben a döntésben szintén az EJEB és az amerikai Legfelső Bíróság hatása tapasztalható, melyet az AB explicit módon ki is fejezett. A közszereplők bírálatával kapcsolatos alapjogi probléma általános elveinél azt fejezte ki, hogy a magyar alkotmányos mércék kidolgozásakor a jogvédelem minimális követelményeiként érvényesíti az EJEB joggyakorlatának szempontjait.⁶⁰⁷ Emellett az amerikai Legfelső Bíróság által kialakított, az ilyen

⁶⁰⁰ 34/2004. (IX. 28.) AB határozat, Uo. 490., 500–501.

⁶⁰¹ 34/2004. (IX. 28.) AB határozat, Uo. 494–495.

⁶⁰² 3206/2013. (XI. 18.) AB határozat, ABH 2013. november 18. 1126–1138.; 3207/2013. (XI. 18.) AB határozat, ABH 2013. november 18. 1138–1147.

⁶⁰³ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [60], Uo. 1949–1950.

⁶⁰⁴ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [49]–[50], Uo. 239.

⁶⁰⁵ Ezt az Alkotmánybíróság később is megerősítette. 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [34], ABH 2017. december 20. 2065.

⁶⁰⁶ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [49]–[50], [62], Uo., 239., 241.

⁶⁰⁷ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [25]–[33], Uo. 235.

típusú közlésekre vonatkozó, összetett szempontrendszer is kiemelte és ismertette a testület.⁶⁰⁸ A konkrét jogszabály alkotmányos felülvizsgálata kérdésében pedig döntését „*az EJEB esetjogában megjelentő – és a fejlett demokráciák által közösen vallott – elvi tételeket is figyelembe véve*” hozta meg.⁶⁰⁹

2017 végén újabb változás következett be az Alkotmánybíróság tényállításokra vonatkozó gyakorlatában. Egy alkotmányjogi panasz eljárás során⁶¹⁰ a testület újra mérlegelte a 36/1994. AB határozatban a büntetőjogi rágalmozás⁶¹¹ kapcsán kialakított, és – az országgyűlési képviselők szólásszabadságának kivételével – azóta is következetesen fenntartott⁶¹² alkotmányos követelményeket, és azokat részben felülbírálta. Az alkotmányjogi panasz eljárásban a választási kampány során tett közlések kapcsán hozott bírói döntéseket vizsgálta az AB, de azon túlmenően, a szólásszabadság érvényesülése szempontjából kiemelkedő jelentőségű, általános alkotmányos szempontokat fogalmazott meg.

Az ügy alapját a 2010-es önkormányzati választásokon, egy polgármesterjelölt által, egy választási füzetben közzétett állítások képezték. A kiadványban az akkor hivatalban lévő polgármesterről, aki a választáson újra indult, azt állították, hogy a település közpénzeiből lopott, és más bűncselekményeket követett el. A választási füzetet kiadó polgármesterjelöltet nagy nyilvánosság előtt, aljas indokból elkövetett rágalmozás miatt elítélték, mivel állításai valóságtartalmát nem tudta bizonyítani.

Az ezeket a rendes bírósági döntéseket helybenhagyó kúriai döntéssel szemben fordult a polgármesterjelölt az AB-hoz arra hivatkozva, hogy sértik a véleménynyilvánítási szabadságát. Előadta, hogy állításait a választási kampány során, a helyi közügyek kapcsán egy közszereplővel kapcsolatban tette közzé. Álláspontja szerint az, hogy a bíróságok tőle ugyanolyan szintű bizonyítást vártak el az állításai igazságtartalmára vonatkozóan, mint az ügyészségtől, aránytalan terhet jelent számára. Véleménye szerint a rendes bíróságok nem megfelelően alkalmazták az AB által 1994-ben megfogalmazott alkotmányos követelményeket, így indítványa – a támadott döntések megsemmisítésének kérelme mellett – arra is vonatkozott, hogy állapítsa meg az Alkotmánybíróság, hogy milyen alkotmányos feltételei vannak a rágalmozási eljárásokban elrendelt valóságbizonyításnak.⁶¹³

A testület megvizsgálta a saját korábbi, büntetőjogi tárgykörben hozott vonatkozó döntéseiben meghatározott alkotmányos szempontokat és követelményeket. Ezt követően a rágalmozás büntetőjogi szabályozását, majd az arra vonatkozó bírói gyakorlatot tekintette át annak érdekében, hogy megvizsgálja, azok összhangban vannak-e az alkotmányos követelményekkel.

E tekintetben a rágalmozás büntetőjogi tényállását tekintette kiindulópontnak az AB. Megállapította, hogy a büntetőjogi szabályozás értelmében az állított tény valós vagy valószínű volt nem eleme a rágalmozás tényállásának. Mentésül azonban a felelősség alól a terhelt, ha a tény valóságát kétséget kizáróan bizonyítani tudja. A testület jelen döntésben azt

⁶⁰⁸ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [34]–[37], Uo. 236–237.

⁶⁰⁹ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [38], Uo. 237.

⁶¹⁰ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Uo. 1942–1955.

⁶¹¹ A tényállás az új Btk.-ban változatlan. 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről, 226. §.

⁶¹² Lásd például: 13/2014. (IV. 8.) AB határozat, Indokolás [41], Uo. 597.

⁶¹³ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [10]–[17], Uo. 1943–1944.

állapította meg, hogy ezzel szemben az Alkotmánybíróság 1994-es döntése szerint a közügyek megvitatásában közölt tényállítások alapján rágalmozás miatt indult büntetőeljárásokban a tényállítás valótlanágát kell bizonyítani a terhelt bñösségének megállapításához. Eszerint ugyanis csak akkor lehet büntetőjogi felelősségre vonni a közlő felet, ha a tény bizonyítottan valótlan, és erről a közlő fél tudott, vagy azzal kapcsolatban a foglalkozása szabályainak megfelelő gondosságot elmulasztotta. Így az 1994-es döntésében a testület a rágalmozás tényállásához képest eltérő szempontokat állított fel, amelyeket azonban a bírói gyakorlat nem érvényesített következetesen. A bírói gyakorlat ugyanis továbbra is csak akkor tekintette a bñösséget kizárhatónak, ha az állított tény valóságát bizonyították.⁶¹⁴

Ezt követően a testület saját gyakorlatának pontosítása és a bírói gyakorlat számára egyértelmű szempontrendszer kialakítása érdekében kimondta, hogy mivel a rágalmozás bñncselekmény csak szándékosan követhető el, „*a gondatlansággal is megvalósítható alakezétáéhoz kapcsolódó alkotmányos elvárás a továbbiakban nem tartható fenn.*”⁶¹⁵ Ezáltal az 1994 óta kialakult mércétől is szélesebb körű szólásszabadságot biztosító tesztet alakított ki a rágalmozás büntetőjogi tényállásának alkalmazására vonatkozóan. Az e döntésben korrigált alkotmányos mérce alapján a valótlan tényállításokért rágalmozás körében csak akkor vonható felelősségre a közlő fél, ha szándékosan hazudott, azaz tudta, hogy az állítása valótlan.

Ugyanakkor a testület továbbra is alkalmazhatónak találta a valóság bizonyítására vonatkozó szabályt, mely szerint a terhelt mentesül a felelősség alól, ha állításai igazságát bizonyítja. Ezt azzal egészítette ki, hogy kimondta, a valóság bizonyításának sikertelensége a védett véleménynyilvánítások körében önmagában nem alapozhatja meg a bñösséget.⁶¹⁶ Az ugyanis az alkotmányos szempontrendszer alapján a közlő fél valótlanággal kapcsolatos tudattartalmán múlik. A büntetőjogi felelősségre vonáshoz tehát a meghatározott alkotmányos követelmény alapján arra is szükség van, hogy a büntetőeljárás során bizonyításra kerüljön, hogy a közlő fél tudta, hogy valótlan tényállítást tartalmazott a közlése.⁶¹⁷ Az AB azt is kifejtette, hogy a konkrét esetben mindig az eljáró bíróság döntésén múlik, hogy a tény valótlanágának bizonyításával összefüggésben lehetőséget teremt-e a valóság bizonyítására, és annak milyen kereteket szab.⁶¹⁸

A mérce megváltoztatásakor az Alkotmánybíróság figyelemmel volt arra is, hogy az európai országokban a közügyekben való megnyilvánulások kapcsán a büntetőjogi szabályozás háttérbe szorulása figyelhető meg, és e tekintetben megvizsgálta az Európa Tanács egy vonatkozó határozatát és egy jelentését, illetve az EJEJ esetjogát is. Mindezekből azt a következtetést vont le, hogy nem a büntetőjog, hanem más jogágak eszközeivel kell a méltóság védelmét megvalósítani, szabadabb teret engedve ezáltal a közügyekben való véleménynyilvánításnak.⁶¹⁹

⁶¹⁴ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [53]–[55], [64]–[68], Uo. 1949.

⁶¹⁵ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [63], és a döntés további pontjaiban megerősítette: [69], [84], Uo. 1950., 1952–1953.

⁶¹⁶ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [85], Uo. 1953.

⁶¹⁷ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [95]–[96], Uo. 1954

⁶¹⁸ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [86], Uo. 1953.

⁶¹⁹ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [75]–[77], Uo. 1951–1952.

Mindezekre tekintettel a konkrét ügyben a panaszt elutasította a testület. Kifejtette, hogy helyesen ítéleték meg a rendes bíróságok, hogy a választási kampányban a közügyek megvitatásához kapcsolódó tényállításokra került sor. A bírósági eljárásban azonban az derült ki, hogy a választási füzeteket kiadó polgármesterjelölt tudott arról, hogy állításai valótlanok. Az ilyen típusú közlések pedig sem a korábbi, sem az ebben a döntésben kialakított mérce alapján nem tartoznak a szólásszabadság védelmi körébe, így az indítványozó elítélése sem volt alkotmányellenes.⁶²⁰

Ezzel a döntéssel a magyar Alkotmánybíróság az európai szabályozási tendenciákat és az EJEB gyakorlatát is figyelembe véve felülírt egy korábbi precedensben kialakított mércét, a szólásszabadság érvényesülésének szélesebb teret engedve. Ez a döntés tehát a magyar büntetőjogi gyakorlat szempontjából kiemelkedő fontosságú lehet. Az alkotmányjogi panasz eljárások eddigi hullámzó gyakorlata alapján azonban kérdés, hogy a későbbiekben az új mércét fogja-e alkalmazni a testület. Ezt a bizonytalanságot fokozza, hogy egy néhány hónappal későbbi, büntetőjogi vonatkozású döntésben a testület korábbi gyakorlatából a tényállítások megítélése kapcsán a korábbi, 36/1994-es döntésben kialakított, a gondossági szabályt is magában foglaló mércét hivatkozta és az új, csak a szándékosságra irányuló mércére nem is utalt.⁶²¹ Az ez utáni AB gyakorlattól is függő, további kérdés, hogy a rendes bírósági gyakorlat mennyiben lesz tekintettel az új, a szólást kevésbé korlátozó mércére.

A sajtóban közzétett tényállításokkal kapcsolatban fontos megemlíteni a magyar jogrendszerben a sajtó-helyreigazítás jogintézményét, melyre vonatkozóan a sajtószerv felelőssége objektív. Ez azt jelenti, hogy a sajtóban közölt valótlan vagy valós tények hamis színben való feltüntetése önmagukban megalapozzák a helyreigazítást, függetlenül a sajtószerv vétkességétől. A sajtó-helyreigazítás jogintézménye és joggyakorlata tehát egyértelműen figyelmen kívül hagyja az Alkotmánybíróság gyakorlatát, mivel a közszereplőkkel kapcsolatos közlésekért való felelősségre vonatkozóan a közlő fél szándékára és gondosságára is kiterjedő mércéket alakított ki a testület. Az így kialakult helyzet a sajtószabadság aránytalan és indokolatlan korlátozásának tekinthető. A közszereplőket érintő közlések esetében ugyanis a sajtó számára biztosítani kellene a tévedés lehetőségét.⁶²²

3.1.4. A német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlata

A német szövetségi Alkotmánybíróság is megállapította, hogy a tényállítások jellemzője, hogy az állítás és a valóság között objektív kapcsolat van, amely bizonyítékokkal alátámasztható. A testület álláspontja szerint a tényállítások élvezik a véleménynyilvánítás szabadságát, mivel azok hozzájárulnak a vélemények kialakulásához és a közvélemény formálásához.⁶²³ A védelem azonban a tényállítás igazságához kapcsolódik. A *valós tény-*

⁶²⁰ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [93], [97]–[98], Uo. 1953–1954.

⁶²¹ 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat, ABH 2018. július 20. Indokolás [33]–[37], 1416–1417.

⁶²² HANÁK András: Meddig nyújtózkodhat a magyar szólásszabadság? *Amicus Curiae* az Alkotmánybíróság előtt folyamatban lévő ügyben. *Fundamentum*, 2001/2, 108.

⁶²³ BVerfGE 85, 23 (1991); 1 BvR 2477/08, 18/02/2010, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2010-1-004?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2010-1-004?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. július 28.)

állítások védettek akkor is, ha az általuk érintett személyt hátrányosan érintik, a *valótlan tényállítások* azonban nem.⁶²⁴ A védelem alól kivételt képeznek azok a tényállítások, amelyekről bebizonyosodik, hogy nem igazak, illetve azok a hamis tényállítások, melyeknek a közlöje tudta, hogy állítása hamis.⁶²⁵ A hamis tényállításokra vonatkozóan a német AB több döntésében is azt mondta ki, hogy azokat nem védi a véleménynyilvánítás szabadsága.⁶²⁶ Ennek a szigorúbb mércének az egyik indoka az lehet, hogy Németországban többször szembe kellett nézni bizonyított történelmi tényekkel, így a náci ideológia alapjaival, a náci II. világháborúban játszott szerepével, illetve a holokauszt tagadásával kapcsolatos hamis tényállításokkal, melyekre mind a jogalkotók, mind a jogalkalmazók – köztük az Alkotmánybíróság⁶²⁷ – ezek jogellenessé nyilvánításával reagáltak. Mindemellett a testület érzékeny az élethelyzetek sokszínűségére, ugyanis egy esetben megállapította azt is, hogy az olyan tényállítások, amelyek nem bizonyulnak hamisnak, vagy az igazságuk nem igazolható, a szólásszabadság védelmi körébe tartoznak. Amikor azonban mérlegelni kell az egymással szembenálló érdekeket, ezek kevesebb súlyt kapnak, mivel a véleménynyilvánítás szabadsága szempontjából nincs olyan érdek, amely indokolná az ilyen típusú becsmérlő tényállítások védelmét.⁶²⁸ Azokban az esetekben, amikor az igazságot végső soron nem lehet meghatározni, a potenciálisan hamis állítás közlését nem lehet megtiltani, ha a közlő fél megfelelő gondossággal járt el az igazság kiderítése érdekében. Ez a *gondossági mérce* mindig függ attól, hogy az adott eset körülményeinek feltárásával mennyire volt lehetséges az igazság kiderítése. Ez a gondossági mérce a sajtóval szemben szigorúbb, mint a magán-személyek esetén.⁶²⁹ Abban az esetben azonban, ha az ilyen állítással más személyiségi joga sérül, a szigorú gondossági követelményeket kell alkalmazni.⁶³⁰

Látható tehát, hogy a német Alkotmánybíróság csak részlegesen vette át a New York Times-mércét, és az EJEB gyakorlatával is főként a tényállítások definíciója és az igaz tényállítások védelme a közös. A hamis tényállításokat a német AB nem tekinti a szólás- és sajtószabadság által védettnek, a gondatlansági mércét pedig csak az olyan közléseknél alkalmazza, melyek igazságtartalma nem tárható fel egyértelműen és nem sértik mások személyiségi jogait.

Szintén nem vette át az USA Legfelső Bíróságának gyakorlatából a *bizonyítási teher* megfordítását a német AB, e tekintetben az EJEB gyakorlatához áll közelebb az álláspontja, de azon túlmutató elvet is felállított. A testület szerint ugyanis a közlő félnek kell bizo-

⁶²⁴ 1 BvR 1531/96, 10/11/1998, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-1999-1-005?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-1999-1-005?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.)

⁶²⁵ 1 BvR 901/11, 25/10/2012, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2012-3-024?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2012-3-024?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.)

⁶²⁶ 1 BvR 1531/96, 10/11/1998, *Ibid.*

⁶²⁷ Lásd például: 1 BvR 23/94, 13/04/1994, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-1994-1-013?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-1994-1-013?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.)

⁶²⁸ 1 BvR 1531/96, 10/11/1998, *Ibid.*; 1 BvR 2243/02, 26/08/2003, *Ibid.*

⁶²⁹ 1 BvR 2243/02, 26/08/2003, *Ibid.*

⁶³⁰ 1 BvR 1696/98, 25/10/2005, *Ibid.*

nyítania állítása igazságát vagy legalább azt, hogy az igazság felderítése kapcsán megfelelő gondossággal járt el. Emellett azonban, amennyiben a gondossági mérce alapján a közlő fél megfelelő gondossággal járt el, a német AB szerint meg kell adni az esélyt az érintett személynek is, hogy amennyiben tudja, bizonyítsa, hogy a rá vonatkozó állítás hamis. Csak abban az esetben tekinthető az állítás igaznak, ha ő semmilyen bizonyítékot nem tud szolgáltatni az ellenkezőjéről.⁶³¹

Mindezek alapján látható, hogy a német szövetségi Alkotmánybíróság az emberi méltóságot és az emberi személyiséget mind az USA Legfelső Bíróságánál, mind az EJEB-nél erősebben védi. Ennek indokai azokhoz a történelmi eseményekhez nyúlnak vissza, amelyek során az országban, illetve a németek által irányítva máshol tragikus, tömeges embertelen cselekmények következtek be. Az emberiség történelmének egyik legnagyobb tragédiája köthető ehhez az államhoz, amely napjainkig is hatással van a politikai, jogi és közéleti gondolkodásra.

3.2. IDÉZÉS ÉS TUDÓSÍTÁS

A tényállításokhoz szorosan kapcsolódó kérdés lehet, hogy hogyan kell megítélni a közszereplőket érintő közlések esetén az *idézést* és a *tudósítást*. Ezek ugyanis olyan közlések, amelyek annak a félnek a részéről, aki valaki más szavait szó szerint idézi, vagy annak tartalmáról a nyilvánosság előtt tudósít, tényállításnak minősülnek, hiszen könnyen bizonyítható, hogy az idézett személy közlése szó szerint vagy tartalmilag azonos volt-e azzal, amit az idéző, illetve a tudósító közölt.

E tekintetben a *német szövetségi Alkotmánybíróság* 1980-ban Heinrich Böll alkotmányjogi panaszra alapján tett megállapításokat. A híres írótól ugyanis egy terroristák által meggyilkolt bíró temetéséről való közvetítést követő kommentárban idézett a televíziós kommentátor, arra utalva, hogy az író a terroristákkal szimpatizál. A kommentár a radikalizmussal kapcsolatos német intellektuális és politikai környezetet, a problémához való német hozzáállást elemezte kritikus hangnemben, név szerint viszont csak Heinrich Böllt említette. Böll polgári pert indított a kommentátorral és a televíziós csatornával szemben, és kártérítést kért a bíróságtól arra hivatkozva, hogy a hiteltelen idézés miatt az ő jó hírneve sérült. A rendes bíróságok eltérően ítélték meg a helyzetet, de végső soron a fellebbezést követően a felsőbb bíróság nem állapította meg Heinrich Böll személyiségi jogainak megsértését, így az író alkotmányjogi panasszal fordult a szövetségi Alkotmánybírósághoz. A testület a döntés során a kontextusnak kiemelt jelentőséget tulajdonított. Az idézetet tényállításnak tekintette, mely az idézett személyt köti abban az értelemben, hogy abban a saját szavai jelennek meg, és emiatt annak meggyőző ereje a közéleti vitában nagyobb mértékű, mint más állításoké. Így, ha az idézetet pontatlanul, félreérthetően és eltorzítva közlik, sokkal inkább sérti az idézett személy személyiségi jogait, hiszen ezzel olyan hatást lehet elérni, mintha az önmaga ellen tanúskodna. Jelen esetben ez a körülmény fokozottan igaz volt a testület szerint, ugyanis a televízió útján a közlések a lehető legközvetlenebb módon jutnak el az

⁶³¹ 1 BvR 1531/96, 10/11/1998, Ibid.

emberekhez. Az Alkotmánybíróság az ilyen típusú, az igazságot eltúlzó idézést a hamis tényállításokkal rokonította, és kimondta, hogy azokat a véleménynyilvánítás szabadsága nem védi. Megállapította, hogy az a követelmény, hogy pontosan és helyesen közöljék az idézeteket, nem hat dermesztően a sajtónak sem a közvélemény-formáló, sem a demokrácia működését ellenőrző funkciójára. Mindezek alapján az alkotmányjogi panaszt megalapozottnak találta, és a felsőbbíróvási döntést megsemmisítette. A német AB szerint akkor lett volna a szólásszabadság által védett ez a közlés, ha a kommentátor egyértelművé teszi, hogy az idézetet a saját értelmezésében közli. Ebben az esetben már nem tényállításról, hanem véleménynyilvánításról lett volna szó, amelyet a közönség is felismert volna.⁶³²

Az idézés kapcsán – a német Alkotmánybírósághoz hasonlóan – az *EJEB* is meghatározott bizonyos követelményeket. A Bíróság megállapította, hogy az interjúkon alapuló publikációk esetén különbséget kell tenni az alapján, hogy az adott közlés az újságírótól származik vagy másokat idéz.⁶³³ Ennek indoka, hogy egy újságíró szankcionálása amiatt, mert hozzájárul mások nyilatkozatainak terjesztéséhez, súlyosan sértené a sajtó közügyek megvitatásához való hozzájárulását, így ilyen szankcióval csak kivételesen erős indokok esetében kell szembenéznie.⁶³⁴ A Bíróság gyakorlatában az olyan, jóhiszeműen közzétett, idézeteket tartalmazó közlések, amelyek pontosak és nem félrevezető, hiteles információkon alapulnak és nem tévesek, a kifejezés szabadsága védelemben részesíti.⁶³⁵ A Bíróság szerint azokban az esetekben, amikor egy újságíró harmadik féltől idéz, a releváns teszt nem az, hogy tudja-e bizonyítani a közölt állítások igazságát, hanem az, hogy van-e olyan megfelelő és megbízható ténybeli alap, amely arányos az állítás természetével és mértékével.⁶³⁶ A Bíróság által kialakított elv szerint egy, az újságírókra vonatkozó olyan általános követelmény, mely szerint a más személy szavait idéző közlésnél az idézőnek szisztematikusan és formálisan el kell különítenie a saját közlését attól az idézettől, amely másokat sérthet, nem összeegyeztethető a sajtónak a jelenkor eseményeiről, véleményeiről és eszméiről való tájékoztató szerepével.⁶³⁷ Ilyen szigorú elhatárolódást tehát nem vár el az *EJEB*, de azt igen, hogy egy adott közlésben meg lehessen különböztetni, hogy egy-egy megállapítás idézet vagy a közlő fél sajátja.

Mindezeket az érveket vette figyelembe a Bíróság például a *Thoma kontra Luxembourg* esetben. Az eset alapja az volt, hogy egy luxemburgi újságíró, aki az erdőgazdálkodással összefüggő visszaélésekkel kapcsolatos megnyilvánulásairól volt ismert a közéletben, egy, a témában tartott rádióműsorban idézett egy, az 1990-es viharokat követő erdőtelepíté-

⁶³² BVerfGE 54, 208(1980).

⁶³³ *Dyundin v. Russia*, Judgment of 14 October 2008, p. 8. § 29.; *Romanenko and Others v. Russia*, Judgment of 8 October 2009, p. 12. § 44.

⁶³⁴ *Thoma v. Luxembourg*, Ibid. p. 16. § 62.; *Dyundin v. Russia*, Ibid. p. 8. § 29.; *Romanenko and Others v. Russia*, Ibid. p. 12. § 44.; *Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine*, Judgment of 15 July 2010, p. 16. § 46. (g).

⁶³⁵ *Selistö v. Finland*, Judgment of 16 November 2004, p. 18, 21. § 60–61., 68–70.; *Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine*, Ibid. p. 17. § 52.

⁶³⁶ *Dyundin v. Russia*, Ibid. p. 10. § 35.; *Romanenko and Others v. Russia*, Ibid. p. 13. § 47.

⁶³⁷ *Thoma v. Luxembourg*, Ibid. p. 16–17. § 64.; *Radio France and Others v. France*, Judgment of 30 March 2004, Reports of Judgments and Decisions 2004-II, p. 28. § 37.; *Albert-Engelmann-Gesellschaft mbH v. Austria*, Judgment of 19 January 2006, p. 10. § 32.; *Standard Verlags GmbH v. Austria*, Judgment of 2 November 2006, p. 10. § 53.; *Verlagsgruppe News GmbH v. Austria*, Judgment of 14 December 2006, p. 11. § 33.

sekről szóló újságcikkből, melyről előre közölte, hogy igen erős megfogalmazással él. Az idézet tartalma az volt, hogy az erdőgazdálkodásban foglalkoztatott közalkalmazottak kivétel nélkül korrumpáltak. A rádióműsort követően a kérelmező ellen 63 erdész és erdőmérnök indított sikeresen keresetet jó hírnevük megsértése miatt a nemzeti bíróságok előtt. Az újságírónak névleges kártérítést és a perköltséget is meg kellett fizetnie. Ezek után fordult a strasbourgi bírósághoz arra hivatkozva, hogy a tagállami bíróságok döntései sértették az Egyezmény 10. cikkét. A Bíróság megjegyezte, hogy figyelembe kell venni az ügyben az országnak egy speciális tulajdonságát: a méretét. Annak ellenére ugyanis, hogy az újságíró név szerint nem említett senkit a rádióban, a hallgatók számára könnyen beazonosíthatók voltak a kritikával érintett személyek, mivel korlátozott számban dolgoznak köztisztviselők a Vízügyi és Erdészeti Bizottságnál Luxemburgban.⁶³⁸ A Bíróság figyelembe vette, hogy a műsorban felvetett témát a luxemburgi médiában széles körben tárgyalták, és egyértelműen a közügyekhez kapcsolódott. Az idézetektől való elhatárolódás kapcsán ebben az esetben elegendőnek találta a Bíróság, hogy az újságíró a bemutatkozása után elmondta, hogy kitől fog idézni, és arra is utalt, hogy az idézet erős megfogalmazású lesz. Emellett egy harmadik felet is megkérdezett arról, mit gondol, hogy az idézett tartalom igaz lehet-e. Mindezekre tekintettel az EJEB az újságíró megnyilvánulását a 10. cikk védelmi körébe tartozónak ítélte, így megállapította az Egyezmény megsértését.⁶³⁹

Szintén jól elkülönítettnek ítélte a Bíróság egy olyan újságcikket, amely egy művész elleni büntetőeljárásról számolt be. Az ügy alapja az volt, hogy a művész nyílt levélben erőteljesen bírálta az Osztrák Szabadságpárt több tagját, akik rágalmaszást büntetőeljárás indítottak ellene, amelytől végül elálltak. A cikk erről számolt be, és több helyen idézett a művész leveléből. A hazai bíróságok úgy ítélték meg, hogy mivel a cikk azonosult az idézetekkel, az sértő és rágalmaszó volt a cikkben fényképpel is kiemelt politikusra. A Bíróság szerint a cikkben jól elkülönítve, idézőjelben, az idézet végét szövegesen is jelezve és dőlt betűvel jelentek meg az idézett szövegrészek, így nem lehetett úgy tekinteni, hogy a cikk szerzője azonosul azokkal, így a közlést az Egyezmény 10. cikke védi.⁶⁴⁰

Egy másik esetben viszont nem tekintette a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság védelmi körébe tartozónak azt a francia országos rádióműsort, amely hírósszefoglalójában egy hetilap cikkéből idézve a párizsi polgármester-helyettesről azt állította, hogy aktív szerepet játszott a zsidók deportálásában 1942–43-ban. A rádióműsorban ugyanis olyan állítások is elhangzottak, amelyek az újságcikkből nem szerepeltek, illetve nem pontosan úgy szerepeltek, ahogy a műsorban elmondták. Ez pedig a Bíróság értékelése szerint az újságcikkről való helytelen információk terjesztésének minősült. Emellett, azáltal, hogy a hatoldalas újságcikkből olyan néhány mondatos összefoglalót készítettek, amelyek a legélesebbek voltak a politikusra nézve, az eredeti cikkhez képest egy sokkal élesebb hangnemű közlést adtak le a rádióban. Tekintettel arra, hogy ezt az összefoglalót egy nap többször lejátszották egy olyan rádióban, amit az ország egész területén lehet fogni, a Bíróság

⁶³⁸ *Thoma v. Luxembourg*, Ibid. p. 15. § 56.

⁶³⁹ *Thoma v. Luxembourg*, Ibid. p. 16–17. § 64–66.

⁶⁴⁰ *Verlagsgruppe News GmbH v. Austria*, Ibid. p. 11. § 34–37.

róság a rádióval szembeni büntetőjogi szankciót sem találta aránytalan beavatkozásnak az Egyezmény által biztosított jogokba.⁶⁴¹

Ide kapcsolódik a *magyar Alkotmánybíróság* három közelmúltbeli döntése.

Az első esetben⁶⁴² a jogvita tárgya egy folyamatban lévő büntetőeljárásról való tudósításhoz csatolt kép volt. Két internetes hírportálon is megjelentek tudósítások arról a büntetőeljárásról, amely Hunvald Györggyel – Budapest VII. kerületének korábbi polgármesterével – és társaival szemben volt folyamatban. Az egyik ilyen tudósítás során a hírportál illusztrációként egy képet is megjelenített a korábbi közszereplőről, melyen Hunvald a bírósági folyosón őr kíséretében, vezetősáron és bilincsből látszik. A kép az eljárás egy korábbi szakaszában készült, amikor az előzetes letartóztatás fenntartásáról való döntés miatt vezették bíróság elé. A tudósítás arról szólt, hogy a tárgyaláson a korábbi polgármester nagyrészt tagadta az önkormányzati ingatlanokkal és fiktív megbízási szerződésekkel kapcsolatos vádakat. Hasonló képpel illusztrált tudósítás jelent meg az eljárás egy korábbi szakaszában egy másik hírportálon.

Ezekkel a tudósításokkal szemben fordult bírósághoz Hunvald Görgy azt állítva, hogy azáltal, hogy a képek készítéséhez és közléséhez nem kérték az engedélyét, sérült a képmás védelméhez fűződő joga. Első- és másodfokon Hunvald nyert, a bíróságok megállapították a képmás védelméhez való jogának sérelmét, eltiltották a hírportálokat a további jogsértéstől. Másképp döntött azonban a Kúria, amelyhez az egyik hírportál fordult felülvizsgálati kérelemmel. A Kúria álláspontja szerint a vádlott korábban közszereplő volt, és köztudomású volt, hogy a vele szemben indított büntetőeljárás e tevékenységéhez kapcsolódott, és az is, hogy a büntetőeljárás során őt előzetes letartóztatásba helyezték. A Kúria hangsúlyozta, hogy a bírói gyakorlat alapján a sajtószervek objektív módon, a helyreigazítás kötelezettsége nélkül tudósíthatnak a büntetőeljárás aktuális állásáról, az ártatlanság vélelmének tiszteletben tartásával. A Kúria úgy ítélte meg, hogy a konkrét esetben a tudósítás megfelelt azoknak a követelményeknek, amelyek a sajtóra vonatkoznak e tekintetben. A Kúria megállapította, hogy a tudósítás attól a ténytől nem tekinthet el, hogy az eljárás tárgya a vádlott közszereplői tevékenységével kapcsolódott össze, így az arról való tudósítás céljából fénykép készítése és közzététele nem minősül a képmással való visszaélésnek. Ez csak akkor következne be, ha a tudósítás tartalmától függetlenül a kép önmagában is megalázó helyzetben ábrázolná a korábbi polgármestert. Mivel azonban a képen öltönyben látható és a bilincs és a vezetősár közvetlen rátekintéssel objektív szemlélő számára nem észlelhető, jelen esetben ez nem valósul meg. A Kúria kiemelte, hogy a közérdekű eseményekről való tudósítás joga elsőbbséget élvez a képmás védelméhez való joggal szemben különös tekintettel arra is, hogy a vitatott tudósítás Hunvald közszereplői tevékenységével összefüggésbe hozható.

Ezzel a kúriai döntéssel szemben fordult alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz Hunvald György arra hivatkozva, hogy a döntés sérti a tisztességes eljáráshoz való jogát, illetve az ártatlanság vélelmét. Állítása szerint a tudósítás ábrázolása arra bátorította a nyilvánosságot, hogy őt bűnösnek tartásák. Az AB saját korábbi gyakorlatára és az EJEB esetjogára támaszkodva, tulajdonképpen a Kúria érvelését elfogadva a panaszt elutasítot-

⁶⁴¹ *Radio France and Others v. France*, Ibid. p. 28–30. § 38–41.

⁶⁴² 3313/2017. (XI. 30.) AB határozat, ABH 2017. november 30. 1877–1884.

ta.⁶⁴³ A testület megállapította, hogy nem sérült az ártatlanság védelme, mivel a sajtószervek rendszeres tudósítása nyomán köztudott volt, hogy Hunvald György előzetes letartóztatásban volt, a képi ábrázoláson pedig az ezzel kapcsolatos fizikai kényszerítő eszközök alkalmazása valósult meg. Ettől függetlenül azonban a büntetőeljárás során megillette az ártatlanság védelme.

Ezzel a döntéssel a testület alkotmányosnak találta és megerősítette azt a bírói gyakorlatot, mely szerint a sajtó a folyamatban lévő büntetőeljárásokról olyan módon tudósíthat, hogy mentesül az objektív felelősség alól, amennyiben a tájékoztatás objektív, és az ártatlanság védelmét tiszteletben tartotta. Ezen túlmenően azonban egy további fontos elemmel árnyalta a gyakorlatot, nagymértékben támaszkodva az EJEB ártatlanság védelmével kapcsolatos gyakorlatára, és elfogadva a Kúria érvelését. Ez alapján ugyanis az is megállapításra került, hogy egy korábbi közszereplőnek az e tevékenységével kapcsolatos közlésekkel szemben is fennáll a magasabb tűrési kötelezettsége. A konkrét esetben ugyanis emiatt minősítette a Kúria – mellyel az AB is egyetértett – olyan közérdeklődésre számot tartó eseménynek a Hunvald büntetőperéről való tudósítást, amely esetében nem szükséges az érintett személy hozzájárulása a képmás elkészítéséhez és közzétételéhez.⁶⁴⁴ Fontos megjegyezni, hogy ettől függetlenül felmerülhet alapjogsérelem a büntetőeljárás során történő képi ábrázolás kapcsán. A probléma azonban nem a sajtó felelősségének szabályozásával, hanem a magyar büntető eljárásjogi szabályokkal lehet. Az ugyanis, hogy a magyar büntetőeljárás szabályok megengedik a vádlottnak ilyen jellegű fizikai kényszerítő eszközökkel való ábrázolását, amely nagy hatással van az érintett személy közvélemény általi megítélésére, összetett – az emberi méltóságot, a jó hírnevet és a tisztességes eljáráshoz való jog egyes részeit érintő – alapjogi problémát vethet fel.

A másik két döntés a valótlan tényállítások sajtóbeli tudósítás általi híresztelése esetén a sajtó polgári jogi felelősségével kapcsolatos.

Az egyik esetben⁶⁴⁵ egy médiatartalom-szolgáltató fordult alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz az őt elmarasztaló kúriai döntéssel szemben a véleménynyilvánítás szabadsága és a sajtószabadság sérelmére hivatkozva.

Az ügy alapját egy szombathelyi ellenzéki sajtótájékoztaton elhangzott hamis tényállításokról való tudósítás képezte. A sajtótájékoztaton egy ellenzéki párt helyi szervezetének elnökségi tagja az országban abban az időszakban a közéleti vita egyik kiemelt témáját képező dohánykoncessziós pályázatokat „az államosított korrupció iskolapéldájának” nevezte. Azt állította, hogy a pályázatokat a kormánypárt helyi bizottsága véleményezte, a végső döntést pedig a kormánypárti választókerületi elnök hozta meg, akit név szerint említett nyilatkozatában. Erről tudósított az indítványozó az általa szerkesztett internetes oldalon az elhangzottakat már a címben és az alcímben is idézve. Ezt követően a portálon közzétették a kormánypárt válaszcikkét, majd az eredeti tudósítás tartalmát megismétlő cikket a közlő politikusnak azzal a kiegészítéssel, hogy a hatóságok feladata lesz feltárni,

⁶⁴³ 3313/2017. (XI. 30.) AB határozat, Indokolás [51]–[62], Uo. 1877–1884.

⁶⁴⁴ Ezt az érvelést az AB később következetesen alkalmazta egy volt miniszter korábbi büntetőeljárása során róla készült kép illusztrációként való sajtóbeli felhasználásával kapcsolatos ügyben. 3348/2018. (XI. 12.) AB határozat, ABH 2018. november 12. 1940–1953.

⁶⁴⁵ 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Uo. 2058–2079.

hogy valójában mi történt. Ennek a cikknek a végén egy helyreigazítást is közzétettek a valótlan tényekre vonatkozóan.

A név szerint említett politikus azonban polgári pert indított a nyilatkozatot tevő politikussal, a médiatartalom-szolgáltatóval, illetve az ellenzéki párttal szemben jó hírnevének és becsületének megsértése miatt.

A rendes bíróságok egymástól eltérően ítélték meg azt, hogy az indítványozó mentesülhet-e a polgári jogi felelősség alól. A felülvizsgálati eljárás során azonban a Kúria megállapította az indítványozó polgári jogi felelősségét valótlan tény híresztelése miatt, mivel a sajtót az általa közölt vagy híresztelt tényállítások valósága tekintetében objektív felelősség terheli. Ez alól csak a hatósági eljárásokról való tudósítás képez kivételt, mivel a tények vizsgálata ilyen esetben az adott hatóságok feladata.

Az indítványozó alkotmányjogi panaszában kifejtette, hogy a valótlan tényállítás híresztelése és az azért való felelősség ilyen kiterjesztő értelmezése a demokratikus közvéleményhez szükséges szabad tájékoztatás sérelmével jár. Hangsúlyozta, hogy ő a szakmai szabályok betartásával tájékoztatott: a közügyekhez kapcsolódó közlése egy hivatalos sajtótájékoztatón alapult, a tudósítása szöveghű és hiteles volt, és az információ forrása pedig egyértelműen felismerhető volt. Emellett a másik fél nyilatkozatát is közzétette. Álláspontja szerint az ilyen jellegű tudósítás során a sajtó nincs abban a helyzetben, hogy azonnal ellenőrizze az elhangzott állítások valóságtartalmát. A Kúria általi jogértelmezés tehát arra kényszerítene a sajtót, hogy a felelősségre vonás elkerülése miatt bizonyos eseményekről ne tudósítson. Ez a dermesztő hatás pedig sérti a sajtó szabad tájékoztatási funkcióját és a közönség közérdekű információkhoz való hozzájutását.⁶⁴⁶

Az AB megállapította, hogy a Kúria döntése szakjogilag helyes és törvényes volt, azonban az alkotmányos szempontokat figyelmen kívül hagyta. A testület kiemelte, hogy az Alkotmánybíróság feladata a rendes bírósági döntések felülvizsgálata során az, hogy az alkotmányossági követelményeket kiemelve és érvényesítse, így arra is lehetősége van, hogy a jogszabályok szakjogi értelmezéséhez alkotmányos követelményeket fogalmazzon meg.⁶⁴⁷ A konkrét esetre vonatkozóan hangsúlyozta, hogy a sajtó a demokratikus közvélemény alakulásában központi szerepet tölt be, és ennek egyik lényegi eleme a közéleti eseményeknek a nyilvánosság felé közvetítése. A testület a sajtó elsőrendű alkotmányos feladataként jelölte meg a közérdekű információk, így a közéleti szereplők megnyilvánulásainak és álláspontjának terjesztését. Ezt az EJEB érveléséből jól ismert fordulatokkal támasztotta alá.⁶⁴⁸ A testület kifejtette, hogy ettől függetlenül a sajtószabadság nem korlátozhatatlan alapjog, és önmagában a valótlanságok közlésére nem terjed ki, sőt az újságírók felelősséggel tartoznak az általuk közölt információk hitelességéért. E tekintetben azonban alkotmányos szempontok mérlegelésére is szükség van. A testület szerint a közéleti szereplők sajtótájékoztatóiról való tudósítás alkotmányos megítélése esetén a közügyekre vonatkozó információk áramlásának érdeke és a sajtó viszonya az általa közölt kijelentésekhez különös súllyal bírnak. A tudósítás közérdekű ügyre vonatkozó jellege mellett tehát fontos körülmény, hogy a tudósítás során az újságírók nem saját állításait vagy véleményüket

⁶⁴⁶ 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [9], Uo. 2060.

⁶⁴⁷ 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [17]–[19], Uo. 2062–2063.

⁶⁴⁸ 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [41], Uo. 2066.

hozzák nyilvánosságra, nem saját gondolataikkal próbálnak hatást gyakorolni a közvélemény alakulására.⁶⁴⁹

A testület álláspontja az, hogy a *közéleti szereplők kijelentéseit közvetítő sajtó* valótlan tényállításokért való felelősségét *más mérce* alapján kell megítélni, mint a saját elgondolásai és döntései szerint kialakított médiatartalmakat. Az erre vonatkozó teszt lényege, hogy az újságíró a más személy által tett kijelentéseket hünen, azok beazonosítható forrását egyértelműen megjelölve, saját értékelés nélkül közvetíti-e a nyilvánosság felé, illetve hogy a jó hírnevét sérelmező személy cáfolatának helyet biztosított-e a médiatartalom-szolgáltató, vagy ennek lehetőségét felkínálta-e az érintett személynek. Az ilyen tudósítások során a sajtó felelőssége korlátozott az AB szerint. Ennek indoka, hogy ezekben az esetekben a közszereplők maguk szervezik meg, hogy sajtófigyelmet kapjanak, azzal a céllal, hogy közléseik a lehető legnagyobb nyilvánosságot elérjék. Ebben a helyzetben a média sokkal inkább közvetítő szerepet tölt be a testület szerint, minthogy önálló szereplője lenne a közéleti vitának. Nem saját érvekkel járul hozzá a közérdekű ügyek megvitatáshoz, hanem a többi résztvevő megnyilvánulásairól számol be. A sajtó korlátozott felelőssége ezekben az esetekben különösen fennáll az AB álláspontja szerint akkor, amikor a közéleti vitában folyamatosan szereplő politikusok állításairól közvetít. Ennek oka, hogy az őket ért bírálatokat a társadalom a demokratikus vita részeként kezeli, így ezeket a kijelentéseket a különböző politikai érdekek mentén értelmezendőnek tekinti. A politikai vitának a társadalom által megszokott vejejárója ugyanis, hogy a politikusokat ért bírálatokat rövid időn belül a nyilvánosság előtti cáfolat követi.

Míndezek alapján az AB arra a következtetésre jutott, hogy a közéleti szereplők sajtótájékoztatójáról való tudósítás a folyamatban lévő büntetőeljárásról és más hatósági eljárásokról való tudósításhoz hasonlóan kivételt képez a sajtó polgári jogi felelőssége körében. Ezekben az esetekben a sajtó mentesül a közzétett tényállítások valóságtartalmának ellenőrzésére vonatkozó kötelezettsége alól abban az esetben, ha a testület által kialakított tesztben meghatározott feltételek fennállnak.

A konkrét esetben a testület értékelése szerint a legszorosabb értelemben vett közügyről való tudósítás történt, és az ügy alapjául szolgált tudósítás megfelelt az általa kialakított mérce követelményeinek.⁶⁵⁰ Így a Kúria döntését a sajtószabadsággal ellentétesnek találta és megsemmisítette. A testület arra az álláspontra helyezkedett, hogy a polgári jogi híreszteléssel kapcsolatos értelmezési probléma az általa megállapított alkotmányos követelmények rendes bírósági alkalmazásával orvosolható.

Ez a döntés a sajtószabadság érvényesülése, és a sajtó demokratikus államban betöltött feladatainak zavartalan teljesítése szempontjából előremutató a korábbi magyarországi bírói gyakorlathoz képest. Ugyanakkor a tudósítással kapcsolatban a sajtószabadság érvényesülése továbbra is széles körben korlátozott. Egyrészt az AB a sajtó valóságghű, saját értékelés nélküli, a forrásokat megfelelően beazonosító tudósítása mellett a felelősség alóli mentesülés kritériumává tette, hogy a sajtószerv a cáfolat lehetőségét biztosítsa, vagy legalább felkínálja a válaszadás lehetőségét a közléssel érintett személynek. Ez a sajtótól elvárt többletkövetelmény tulajdonképpen a válaszadás jogának egy olyan formáját vezeti be,

⁶⁴⁹ 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [42], [44], Uo. 2066–2067.

⁶⁵⁰ 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [42]–[48], [50], Uo. 2066–2068.

amely a magyar jogban nem szabályozott jogintézmény, és a sajtószabadság gyakorlása során további terhet jelent a sajtó számára. Másrészt az AB döntése a sajtó tudósítási tevékenységi körében csak egy rendkívül szűk kivételt határozott meg az objektív felelősség alól. Ezen értelmezés alapján a sajtószabadság széles körű korlátozása valósul meg, hiszen a sajtót mások valótlan tényállításainak idézése, illetve tudósítása során akkor is polgári jogi felelősség terheli, ha a rá irányadó sajtóetikai és gondossági szabályoknak megfelelően járt el. Ez alól a rendes bírósági gyakorlat alapján a hatósági eljárásról való tudósítás,⁶⁵¹ illetve ezen új AB döntés alapján a közéleti szereplők által tartott sajtótájékoztaton általuk elhangzott valótlan tényállításokról való tudósítás képez kivételt. Minden más esetben amikor a sajtó a demokratikus közvélemény alakítása szempontjából kiemelt jelentőségű tájékoztatási feladatát ellátva a közérdekű eseményekről oly módon tudósít, hogy mások állításait idézi, objektív felelősséggel tartozik.⁶⁵²

Ezt támasztja alá egy másik eset,⁶⁵³ amelyről két héttel ezután döntött az Alkotmánybíróság. A testület elutasított egy olyan alkotmányjogi panaszt, amelyben egy közérdekű ügygel kapcsolatos valótlan tényállítás tudósításának következtében elmarasztalt hírportál állította a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság megsértését. A tényállás a következőképpen rekonstruálható. Több internetes hírportál is beszámolt arról, hogy a Románia–Magyarország labdarúgó-mérkőzésre tartó magyar szurkolókat szállító busz megállt Konyáron az általános iskola előtt, és a szurkolók egy része a buszról leszállva a romákkal szembeni erődemonstráció és félelemkeltés látszatával, zászlókat feltartva elénekelte a székely és a magyar himnuszt. Néhányan a romákra rasszista kifejezéseket tettek. Az esemény után a helyi nemzetiségi önkormányzat elnöke az ezzel kapcsolatos beszélgetés során a szurkolókat egy szélsőjobboldali párttal azonosította. Ezt a beszélgetést a YouTube-on is közzétették, melyet az indítványozó az eseményről szóló tudósításában hiperlinkkel közvetlenül hozzáférhetővé tett. Az indítványozó az ügy további fejleményeiről is beszámolt, és az egymásnak ellentmondó információkat is ismertette. Ezekről az eseményekről más hírportálok is hasonlóképpen tudósítottak, közülük egy idézte az indítványozó első cikkét.

A párt által indított polgári peres eljárás során a nemzetiségi önkormányzat elnöke nem tudta bizonyítani állításai igazságát, így a bíróságok megállapították mindhárom fokon, hogy megsértette a politikai párt jó hírnevét valótlan tényállításával. Az ügyben eljáró bíróságok egyaránt arra jutottak, hogy bár a hírportálok a hivatásuk felelős gyakorlása érdekében elvárható gondosság szerint jártak el, polgári jogi felelősségük megállapítható,

⁶⁵¹ E tekintetben a testület nemrég egy alkotmányjogi panasz eljárásban elméletben elfogadva azt a bírói jogértelmezést, hogy a sajtócikkben közölt információkat összességében és összefüggéseikkel együtt kell értékelni, és a lényegtelen tévedések és pontatlanságok nem okozhatnak jogsértést, alkotmányellenesnek talált egy kúriai döntést, mely egy cikket címevel – mely valótlan állítást tartalmazott – együtt, egészében, e szempontok alapján nem talált jogsértőnek. A testület szerint a cikk címét ettől eltérően kell megítélni, az ugyanis leginkább felkelti az olvasók figyelmét, így a személyiségi jogok megsértésére is fokozott hatása lehet. Így az írás címében lévő valótlanyságot nem ellensúlyozza, ha a cikk egésze azt kiigazítja. 8/2018. (VII. 5.) AB határozat, Indokolás [28]–[34], Uo. 1581–1582. Ez a cikk címe és egésze értelmezésének elválasztására vonatkozó érvelés a sajtószabadság további korlátozása felé mutat.

⁶⁵² Hasonló kritikát fogalmazott meg Sajó András a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatával kapcsolatban 2005-ben. Lásd SAJÓ: *A szólásszabadság*... i. m. 163–164.

⁶⁵³ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Uo. 26–38.

mivel más személy jogsértő nyilatkozatának továbbadásával a híresztelést megvalósították, amiért objektív felelősséggel tartoznak.

Az indítványozó hírportál álláspontja szerint a rendes bírósági gyakorlat a Ptk. szabályait⁶⁵⁴ olyan tartalommal töltötte meg, mely szerint a sajtó akkor is objektív felelősséggel tartozik az állítások igazságtartalmát tekintve, ha azokat egyértelműen mástól idézi. Azaz akkor is, ha egy vitás kérdéstről a sajtóetikai szabályoknak megfelelően eljárva, pártatlanul és kiegyensúlyozottan tájékoztatott. Az indítványozó álláspontja szerint ez az értelmezés aránytalan terhet ró a sajtóra, hiszen csak olyan állításokat tehet közzé anélkül, hogy felelősségre vonható lenne, amelynek igazságtartalmáról minden kétséget kizáróan meggyőződött. Ez pedig nagymértékben korlátozza a közéleti vitában felmerülő álláspontok bemutatását, amely a sajtónak alapvető joga és feladata.⁶⁵⁵

Az Alkotmánybíróság alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésnek tekintette, hogy a pártok és más közszereplők közéleti vitáiról és megnyilvánulásairól való tudósítás törvényi követelményei a sajtó polgári jogi felelősségét mennyiben érintik.⁶⁵⁶ E kérdés mérlegelése során az AB kimerítően ismertette saját korábbi gyakorlatában, illetve az EJEB gyakorlatában a sajtószabadságra vonatkozó elvi megállapításokat, és a sajtó demokratikus államokban kiemelt feladatait. Hangsúlyozta, hogy különösen széles körű a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság a közügyekkel kapcsolatban a közhatalmat gyakorlókkal, illetve a közéletben szerepet vállalók tevékenységét érintően.⁶⁵⁷ Az EJEB gyakorlatából felidézte az arra vonatkozó megállapításokat, melyek szerint a sajtó demokratikus társadalomban betöltött szerepével nem egyeztethető össze az az elvárás az újságírók felé, hogy a mások jó hírnevét sértő közlésekről semmilyen esetben se tudósítsanak. Mindezek mellett azt is megállapította az AB, hogy a jó hírnevét sértő közlések továbbadásáért való kivételt nem engedő felelősségre vonás a sajtószabadság érvényesülését korlátozza. A testület megvizsgálta a polgári bíróságok vonatkozó gyakorlatát, majd felidézte az általa a közéleti szereplők sajtótájékoztatóján elhangzottokról való tudósításra kialakított tesztet. A konkrét esetben azonban *nem találta alkalmazhatónak ezt a tesztet*, mivel ebben az esetben nem sajtótájékoztatóról való tudósítás történt. Emiatt a testület olyan tudósításnak tekintette, amely a sajtó saját értékelését is tartalmazta.⁶⁵⁸ Mivel ez az eset nem tartozik a bírói gyakorlat és az Alkotmánybíróság által megállapított kivételek közé, a testület alkotmányosnak találta a hírportálok polgári jogi felelősségre vonását.⁶⁵⁹

A bemutatott döntések alapján megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság a sajtó tudósító tevékenysége körében differenciált felelősségre vonást talál megfelelőnek. Főszabályként elfogadja a valótlan tények tudósítására vonatkozóan a sajtó objektív felelősségét, mely alól csak szűk körben enged kivételt. Álláspontom szerint ez a különbségtétel a tudósítások között a sajtószabadság aránytalan sérelmével jár, és nem felel meg az Alkotmánybíróság által a New York Times-szabályt és az EJEB gyakorlatát alapul véve kimunkált

⁶⁵⁴ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 78. §, 79. §.

⁶⁵⁵ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [26], Uo. 29.

⁶⁵⁶ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [40], Uo. 31.

⁶⁵⁷ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [42]–[54], Uo. 31–32.

⁶⁵⁸ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [75]–[76], Uo. 35–36.

⁶⁵⁹ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [77], Uo. 36.

mércének, melyet a testület a polgári jogi felelősségre vonással kapcsolatban is irányadónak tekintett. Eszerint ugyanis a valótlán tényállítások híreszteléséért is csak abban az esetben lehet felelősségre vonni a közlő felet, ha állításainak hamisságát tudta vagy azokkal kapcsolatban gondatlan volt.

Ezt figyelembe véve nem következetes az az értelmezés, mely szerint mentesül a sajtó a felelősség alól abban az esetben, amikor a közérdekű ügygel kapcsolatos sajtótájékoztatóról tudósítva idézi mások hamis tényállításait, abban az esetben azonban nem, amikor ugyanezt egy közérdekű eseményről való tudósítás alkalmával teszi meg. Ezekben az esetekben ugyanis az alkotmányos vizsgálódás lényeges szempontjai az ügy közérdekűsége, a sajtó egyértelmű, szöveghű, jóhiszemű tudósítása. Az, hogy az adott esetben egy előre megszervezett sajtótájékoztatóról vagy egy aktuális közéleti eseményről való tudósításról van szó, az ügy megítélése szempontjából teljesen lényegtelen. Az Alkotmánybíróság ezzel ellentétes értelmezése a sajtószabadság aránytalan korlátozásának megvalósítását teszi lehetővé.

Ezt támasztja alá az is, hogy 2018 végén az EJEB Magyarországot elmarasztaló döntést⁶⁶⁰ hozott az utóbbi, a konyári eseményekről való tudósítással kapcsolatos esetben, mivel egyezményesértőnek találta azt a magyarországi értelmezést, mely szerint a valótlán tényállításokat tartalmazó videót hiperlinkkel elérhetővé tevő sajtó e tényállításokért objektív felelősséggel tartozik. A Bíróság a hiperlinkelés technikai sajátosságait is figyelembe véve – ellentétben a magyar bírósági értelmezéssel – azt állapította meg, hogy a rágalmozó állítások hiperlinkelésével való elérhetővé tétele önmagában nem alapozhatja meg automatikusan a linkhez tartozó tartalomért való felelősséget. A Bíróság álláspontja az, hogy az ilyen esetekben *mindig számos szempont figyelembevételével, egyedileg mérlegelve lehet dönteni* a jogsértő tartalomért való felelősségről.⁶⁶¹ A Bíróság a következő szempontokat vette figyelembe az ezzel kapcsolatos felelősségről való döntés során: az újságíró azonosult-e a vitatott tartalommal; anélkül, hogy azonosult volna vele, az újságíró megismételte-e a vitatott tartalmat; az újságíró pusztán csak elérhetővé tette-e hiperlinkkel a vitatott tartalmat anélkül, hogy azonosult volna vele vagy megismételte volna; tudta-e az újságíró vagy tudhatta-e, hogy a vitatott tartalom rágalmozó vagy más módon jogsértő; az újságíró jóhiszeműen, az újságírói etika tiszteletben tartásával és az újságíróktól elvárható gondossággal járt-e el.⁶⁶² A Bíróság korábbi, a mások által közzétett tartalmak idézésével kapcsolatos gyakorlatának mérlegelési szempontjait is figyelembe véve a konkrét eset kapcsán azt állapította meg, hogy a cikk pusztán azt tartalmazta, hogy a nemzetiségi önkormányzat elnökével készült interjú elérhető a YouTube-on, és azt hiperlinkkel közvetlenül elérhetővé tette anélkül, hogy megismételte volna az abban lévő állításokat vagy egyéb megjegyzést fűzött volna hozzá, illetve hogy azonosult volna az abban közölt állításokkal. Az újságíró az adott körülmények között ésszerűen gondolhatta, hogy az általa közvetlenül hozzáférhetővé tett tartalom ugyan vitatott lehet, de a politikai pártokkal kapcsolatos megengedhető kritika határain belül marad, és mint ilyen, nem jogsértő.⁶⁶³ A Bíróság álláspontja

⁶⁶⁰ *Magyar Jeti Zrt. v. Hungary*, Ibid.

⁶⁶¹ *Magyar Jeti Zrt. v. Hungary*, Ibid. p. 21. § 73–76.

⁶⁶² *Magyar Jeti Zrt. v. Hungary*, Ibid. p. 22. § 77.

⁶⁶³ *Magyar Jeti Zrt. v. Hungary*, Ibid. p. 22–23. § 78–82.

az, hogy a sajtóra vonatkozó, magyar bíróságok értelmezése szerinti objektív felelősség előreláthatóan negatív következményekkel járhat az információk interneten való áramlására, és ez arra ösztönzi az újságírókat és a kiadókat, hogy tartózkodjanak a tartalmak hiperlinkkel való elérhetővé tételétől, melyek változására nincsenek hatással. Ez pedig közvetlenül vagy közvetve *dermesztő hatással* (*chilling effect*) lehet a kifejezés szabadságára az interneten. Mindezekre tekintettel az EJEB azt állapította meg, hogy a magyar bíróságok értelmezése a kifejezés szabadságának aránytalan korlátozását valósította meg, tehát az Egyezmény 10. cikkét megsértették.⁶⁶⁴

Az idézés és tudósítás kapcsán az EJEB döntéseiben kimutatható a német Alkotmánybíróság hatása, mivel az EJEB is a kontextus alapján vizsgálta az idézetek megítélését, és fontos szempontnak tekintette a szólás- és sajtószabadság védelmi körébe tartozásról való döntés során az idéző személyétől való megfelelő elhatárolódást, az idézetek eltorzítását, illetve a médium típusát. Ettől függetlenül megállítható, hogy az EJEB az idézőtől való elhatárolódás kapcsán a német Alkotmánybíróságnál enyhébb mércét alkalmaz a sajtó demokratikus államokban betöltött kiemelt szerepére hivatkozva. Az EJEB gyakorlatában ezekben az esetekben is kiemelt szerepe van annak, hogy a közlés a közügyekkel kapcsolatos volt-e.

Az előbbiekből látható, hogy a magyar Alkotmánybíróság gyakorlata az idézés és tudósítás kapcsán sajátos és ellenmondásokkal terhelt. A sajtó objektív felelőssége alól – részben a rendes bírósági gyakorlat elfogadásával, részben egy új teszt kialakításával – csak szűk kivételeket enged. A döntésekből egyértelműen kimutatható, hogy a tesztet az EJEB gyakorlatát részletesen megvizsgálta, azonban az EJEB vonatkozó mércéjénél a sajtószabadságot nagyobb mértékben korlátozó tesztet alakított ki. A sajtószabadság korlátozását fokozza, hogy ezt a tesztet sem minden közérdekű tudósításra alkalmazható alkotmányos követelményként, csupán egy jól körülhatárolt esetben kivételesen alkalmazhatóként fogalmazta meg. Az EJEB gyakorlatában a közérdekű ügyekkel kapcsolatos tudósítások közötti, ilyen típusú különbségtétel elképzelhetetlen.

3.3. ÉRTÉKÍTÉLET

Az értékítélet az egyén saját véleménye, amelyet az őt ért hatások, impulzusok, illetve a személyiségjegyei és tulajdonságai szerint, a hatásokhoz és az impulzusokhoz való viszonyulása alapján alakít ki. Az értékítélet tehát teljes mértékben az egyén személyiségéhez kapcsolódik, mondhatni, ízlés dolga. Éppen ezért az értékítéletek igazságtartalma nem vizsgálható észszerű keretek között. A közszereplőkkel kapcsolatos értékítéletek a szólás- szabadság védelemét széles körben élvezik.

⁶⁶⁴ *Magyar Jeti Zrt. v. Hungary*, Ibid. p. 23–24. § 83–84.

3.3.1. Az amerikai megítélés

Az amerikai Legfelső Bíróság a *Gertz döntésben* a hamis tényállításokkal szembeállítva megfogalmazta, hogy az 1. alkotmánykiegészítés értelmében nem létezik olyan, hogy hamis eszme.⁶⁶⁵ Ebből következik, hogy a vélemények, azaz az értékítéletek igazságtartalma nem vizsgálható. A testület azt is hozzátette, hogy bármennyire is ártalmasnak tűnhet egy vélemény, annak korrekciója nem a bírák vagy az esküdtek lelkiismeretétől függ, hanem a más nézetekkel való megmérettetésén a vélemények piacán.⁶⁶⁶ Látható tehát, hogy az USA Legfelső Bírósága felfogása szerint az értékítéleteket a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága szinte korlátlanul védelemben részesíti.

Ezt jól illusztrálja a Legfelső Bíróság *Hustler v. Falwell* esetben hozott döntése is. A Hustler nevű provokatív pornográf magazin Jerry Falwellről, a jól ismert, politikai ambíciókkal rendelkező tiszteletesről egy Campari-reklámként ábrázolt satirikus „interjú” közölt. Egyértelmű volt, hogy az interjú valójában nem a tiszteletes részvételével készült, hanem őt figurázza ki. A „Jerry Falwell élete első alkalmáról mesél” című interjúban a tiszteletes az anyjával való vérfertőző közöszülésről számolt be, ami egy rozoga kinti árnyékszéken esett meg, melynek során mindketten ittas állapotban voltak. Az interjú mellett egy rajz is ábrázolta az esetet. A lap alján jelezték, hogy paródiáról van szó, nem kell komolyan venni. Az újság kiadója, Larry Flynt elmondása alapján a karikatúra célja az volt, hogy Falwell álszent jellemére hívja fel a figyelmet. Jerry Falwell nem értékelte a humort, így keresetet indított a magazin ellen arra hivatkozva, hogy a közlés rágalmozást valósít meg, a magánélethez való jogot sérti és arra irányul, hogy érzelmi sérelmet okozzon neki. Főként ez utóbbi érve miatt a tagállami bíróságok Falwell javára döntöttek, és kártérítést ítélték meg neki. Fontos, hogy a tagállami bíróságok minden fokon véleménynek minősítették a közlést, hiszen senki sem gondolhatta megalapozottnak, hogy az a valóságnak megfelelő tényközlés lenne. Az elmarasztaló döntések indoka inkább az volt, hogy ez a közlés olyan mértékben felháborító és gyalázatos, hogy valóban alkalmas volt arra, hogy Falwellt érzelmi megpróbáltatásnak tegye ki. Tagállami szinten arra jutottak a bíróságok, hogy az olyan közléseket, amelyek szándékosan érzelmi hátrányt és egy személy hírnevének rontását célozzák, nem védi az első alkotmánykiegészítés.⁶⁶⁷

A szövetségi Legfelső Bíróság azonban másképp döntött. A Bíróság szerint az eszmék és vélemények szabad áramlásának védelme a közügyek megvitatása érdekében és az egyéni szabadság szempontjából is kiemelkedően fontos. Egy politikai paródia, amelynek állításait senki sem értelmezhetné észszerűen úgy, hogy azok a valóságnak megfelelő tények volnának, a védett vélemények körébe tartozik. Az, hogy egy közszereplőnek ez érzelmileg sértő lehet, illetve hogy kifejezetten megbotránkoztató, nem elegendő indok arra, hogy kikerüljön a szólásszabadság védelme alól, még akkor sem, ha a közlő szándéka kifeje-

⁶⁶⁵ *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, Ibid. P. 418.

⁶⁶⁶ *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, Ibid. P. 418.

⁶⁶⁷ A tagállami bíróságok érvelésének pontos rekonstrukcióját lásd Post, Robert C.: The Constitutional Concept of Public Discourse: Outrageous Opinion, Democratic Deliberation, and Hustler Magazine v. Falwell. *Harvard Law Review*, Vol. 103. No. 3. (1990) 605–611.

zetten ilyen sérelem okozása volt.⁶⁶⁸ A Bíróság tehát éles határvonalat húzott a közszereplőkkel kapcsolatban megfogalmazott tények és vélemények közé ebben a döntésében. Megerősítette, hogy előbbiekre a New York Times-szabályt kell alkalmazni, utóbbiakról pedig azt állapította meg, hogy azok rendkívül széles körben élvezik a véleménynyilvánítás szabadságát.

3.3.2. A német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlata

1958-ban a német szövetségi Alkotmánybíróság a szólásszabadság szempontjából olyan kiemelkedő jelentőségű döntést hozott, mely Európa-szerte – beleértve az EJEB-et is – hatással volt ennek az alapjognak a bírói értelmezésére. A már említett *Lüth ítéletben* a német AB előtt Erich Lüth arra hivatkozott, hogy az ő bojkottfelhívása politikai és morális kritikát fogalmazott meg a náci múlttal rendelkező filmrendezővel szemben, tehát értékítélet volt, így azzal, hogy a polgári bíróságok eltiltották ettől, illetve kártérítés megfizetésére kötelezték, őt alapjogsérelem érte. A testület kifejezte, hogy az egyének joga ahhoz, hogy kifejezzék véleményüket, a személyiség legközvetlenebb kifejezése egy társadalomban, így a véleménynyilvánítás szabadsága az egyik legfontosabb alapjog. Emellett egy szabad demokratikus állam lényegi eleme a vélemények ütközése az intellektuális vitában. Az AB megállapította, hogy Lüth megnyilvánulását annak fényében kell vizsgálni, hogy mi volt az ő általános politikai és kulturális törekvése. Lüthöt az az aggodalma motiválta, hogy Harlan újbóli feltűnése a német filmiparban arra engedne következtetni – elsősorban külföldön –, hogy semmi sem változott Németországban a nemzetiszocialista időszakhoz képest. Ez az aggodalom pedig a német társadalomban meghatározó kérdés, mivel semmi sem ártott annyit a német nép nemzetközi megítélésének, mint a zsidók kegyetlen üldözése a nemzetiszocialisták által. Lüth bojkottfelhívása nem volt egyedülálló, hiszen országszerte demonstrációkat szerveztek a film elleni tiltakozásként. Így ez a bojkottfelhívás Lüth hozzájárulása volt ehhez a közügyben zajló vitához. A véleménynyilvánítás éppen attól lesz szabad egy demokráciában, hogy garantálja a közéleti vitát mind az általános fontosságú, mind a komoly tartalmú témakörökben. Ezzel az érdekekkel szemben pedig az egyének gazdasági érdeke a második helyre kerül. Az AB is értékítéletnek tekintette Lüth bojkottfelhívását, és megállapította, hogy a tényállításokkal szemben annak igaz vagy hamis volta nem bizonyítható. A testület kifejtette, hogy a szólásszabadság nem pusztán azt részesíti védelemben, hogy az egyén kimondhassa a véleményét mások előtt, és kifejezett véleményének hatására, netán másokat meggyőző erejére már nem terjed ki a védelem. Értelmetlen volna a szólásszabadság védelmi körének ilyen értelmezése. A vélemény célja ugyanis éppen az, hogy másokra intellektuális hatást gyakoroljon, így a véleménynyilvánítás szabadsága az egyén értékítéletét azzal együtt védi, hogy másokra az hatással van. Emellett, ha az emberek úgy érzik, hogy a véleményük nem befolyásolhatja a közügyek megvitatásának alakulását, és nem tudnak részt venni a közvélemény formálásában, akkor a lényegi eleme veszne el a szabad vitának.⁶⁶⁹ Fontos, hogy a német AB hangsúlyozta, hogy az emberi méltóság és a véleménynyilvánítás szabadsága közötti egyensúly megteremtésére

⁶⁶⁸ *Hustler Magazine, Inc. v. Falwell*, Ibid.

⁶⁶⁹ BVerfGE 7, 198, (1958).

mindig az adott eset összes körülményeit tekintve kell törekedni. Mindezekre tekintettel megállapította, hogy a polgári bíróság nem értékelte megfelelően a véleménynyilvánítás szabadságának e kiemelt fontosságát, így a döntése az említett alkotmányos követelmények félreértelmezésén alapult. Ezzel a bíróság megsértette Lüth véleménynyilvánítási szabadságát, így a döntés alkotmányellenes, és a testület megsemmisítette.

Hasonló érveléssel szintén értékítéletnek és a szólásszabadság által védett kifejezésnek találta az AB a bajor miniszterelnöknek a kényszer-demokrata politikus mintapéldányaként való bemutatását. Egy 1987-ben megjelent könyv – melynek szerzője a náci múlttal kapcsolatban többször publikált, illetve televíziós műsorban adott interjút a témában – a '80-as évekbeli német politikai életről számolt be, és kifejezte abbéli aggodalmát, hogy sok választott képviselő csak úgy tesz, mintha a demokratikus értékek elkötelezettje lenne, de valójában nem az. Őket nevezte kényszer-demokratáknak. 1987-ben a szerzővel a *Stern* magazin interjút közölt, melyben – ahogy a könyvében is – Franz Josef Strausst írta le a kényszer-demokrata típus tökéletes megszemélyesítőjeként. Hozzátette, hogy az ilyen típusú emberek nagyon veszélyesek lehetnek, és kárt okozhatnak a demokráciának. A polgári bíróságok megállapították Strauss vonatkozásában a személyiségi jogsértést. Ezt az eljárást lezáró, másodfokú döntéssel szemben fordult az író és a magazin alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz arra hivatkozva, hogy ezek a döntések sértik a véleménynyilvánításhoz és a sajtószabadsághoz való alapjogaikat. Az AB kifejtette, hogy a közéleti vitában a túlzó és polemikus kritika is megengedhető, különösen a politikai vélemények küzdelmében, mivel ha ez nem így lenne, az megbénítaná vagy szűkítené a véleményformáló folyamatot. A másodfokú rendes bírósági döntést a fenti érvelés alapján, a közléseket olyan értékítéletnek minősítve, amelyet egy közszereplő politikusnak el kell tűrnie, alaptörvény-ellenesnek találta az Alkotmánybíróság.⁶⁷⁰ Hangsúlyozni kell azonban, hogy a német AB mindkét esetben figyelemmel volt arra is, hogy az értékítéletek célja nem más méltóságának megsértése volt, hanem hozzájárulás a közügyek terén megvalósuló vitához.

Későbbi döntéseiben a német AB kifejtette, hogy a bizonyítható tényállításokkal szemben az értékítéletek más természetűek. Jellemzőjük, hogy valamilyen nézet, álláspont melletti elköteleződés a részük.⁶⁷¹

Az értékítéleteket tehát a német AB álláspontja szerint is széles körben védi a véleménynyilvánítás szabadsága,⁶⁷² és korlátozásuk csak kivételes körülmények között lehetséges. Abban az esetben például, amikor az értékítélet az emberi méltóságot sérti, illetve célja kizárólag a rágalmozó kritika, nem élvezhet elsőbbséget a szólásszabadság az emberi méltósággal szemben.⁶⁷³

⁶⁷⁰ BVerGE 82, 272, (1990).

⁶⁷¹ 1 BvR 901/11, 25/10/2012, Ibid.

⁶⁷² BVerfGE 85, 23, (1991).

⁶⁷³ 1 BvR 1531/96, 10/11/1998, Ibid.

3.3.3. A strasbourgi gyakorlat

A strasbourgi bíróság megállapítása az, hogy a tényekkel szemben az értékítéletek igazságtartalma nem vizsgálható, azok bizonyítása lehetetlen elvárás volna, és sértené a véleménynyilvánítás szabadságát.⁶⁷⁴ E tekintetben egyértelműen kimutatható, hogy az EJEB gyakorlatára hatással volt a német Alkotmánybíróság *Lüth ítéletében* illetve más korai döntéseiben kifejtett álláspontja az értékítéletekre vonatkozóan. Ezt az álláspontot, ugyanezzel a szófordulattal mind a strasbourgi, mind a német gyakorlatra hivatkozva átvette a *cseh Alkotmánybíróság* is.⁶⁷⁵ A *Lordok Háza* a tényállításoktól a közérdekű ügyekhez való jóhiszemű hozzászólást különbözteti meg. Ezt tekinti olyan közlésnek, amely a közlő fél jóhiszeműen kifejezett véleménye, mely kiemelt védelmet élvez. Lord Nicholls álláspontja szerint ez az értelmezés összhangban van a strasbourgi emberi jogi gyakorlattal.⁶⁷⁶

Az EJEB álláspontja az, hogy a *közérdelembeli cselekmények, tényállítások, különböző megnyilvánulások alapján egy-egyén által kialakított vélemények* értékítéletnek számítanak, így azokat védi a véleménynyilvánítás szabadsága. Ezekben az esetekben az EJEB azt is külön szempontként veszi figyelembe, hogy az így kialakított értékítélet kinyilvánítása *jóhiszeműen* történt-e. Ez alapján a Bíróság úgy ítélte meg, hogy az Egyezmény 10. cikke védelemben részesíti annak az osztrák újságírónak az erős bírálatait, amelyeket az akkori osztrák kancellárral szemben fogalmazott meg, politikai cselekedeteit értékelve.⁶⁷⁷ Ugyanígy értékelte egy másik újságírónak azokat a kijelentéseit, melyek az Osztrák Szabadságpárt főtitkárának egy nyilatkozata alapján a főtitkár náci ideológia követésével vádolták.⁶⁷⁸

A Bíróság a közérdekű ügyek megvitatása során *mások indokaira, illetve lehetséges szándékaira vonatkozó feltételezéseket* szintén értékítéletnek tekinti.⁶⁷⁹ Ez alapján a Bíróság a 10. cikk védelmi körébe tartozónak ítélte azt a német újságcikket, amely azt követően keletkezett, hogy Gerhard Schröder német szövetségi kancellár elvesztette az előrehozott választásokat, és nem sokkal azután egy német–orosz gázkonzorcium felügyelőbizottságának elnöke lett. A cikk felvetette azt a kérdést, hogy vajon milyen anyagi előnyökkel járt Schrödernek ez a politikai döntés, amelyet valószínűleg még akkor készített elő, amikor kancellár volt. A cikkben az FDP frakcióvezető-helyettesének azon hozzászólásáról is beszámoltak, mely szerint lehetséges, hogy Schröder azért mondott le a politikai pozíciójáról, és kezdeményezett előrehozott választásokat, mert felajánlottak neki egy jól jövedelmező állást a konzorciumban.

A Bíróság álláspontja szerint az értékítéletek *bizonyos fokú túlzás vagy provokáció* esetén is a kifejezés szabadsága védelmét élvezik. A Bíróság az adott ügy egészét megvizsgálja, tehát mindazokat a körülményeket, amelyek a közléshez kapcsolódnak. Mindezek mérlegelésével jutott arra a következtetésre, hogy egy, az osztrák Szabadságpárt akkori elnökét és osztrák tartományi kormányzót idiótának nevező újságcikk is a 10. cikk védelmét élvez.

⁶⁷⁴ *Lingens v. Austria*, Ibid. p. 15. § 46.; *Oberschlick v. Austria (No. 1.)*, Ibid. p. 22. § 63.

⁶⁷⁵ 15/03/2005 – I. ÚS 367/03. Ibid.; 08/02/2000 – I. US 156/99, Ibid.

⁶⁷⁶ *Reynolds v. Times Newspapers Ltd and Others*, Ibid.

⁶⁷⁷ *Lingens v. Austria*, Ibid. p. 15. § 46.

⁶⁷⁸ *Oberschlick v. Austria (No. 1.)*, Ibid. p. 22. § 63.

⁶⁷⁹ *Axel Springer AG v. Germany (No. 2.)*, Judgment of 10 July 2014, p. 16–17. § 63.

Az esetben Jörg Haidernek a II. világháborúban szolgált katonákkal kapcsolatos provokatív beszédére reagált az újságcikk. A szerző a beszéd szövegével együtt tette közzé cikkét, melyben röviden elmagyarázta, hogy e beszéd alapján miért tekinti a politikust idiotának. A Bíróság elismerte, hogy ez a szó polemikus, azonban az objektív magyarázat alapján nem tekinthető személyes sértésnek. Az újságcikket a politikus beszéde által kiprovokált politikai vita részének tekintette a testület, amely olyan véleményt fejezett ki, aminek igazságát nem szükséges bizonyítani. Az ilyen értékítélet bizonyos körülmények között túlzó is lehet, különösen, ha semmilyen tényalappal nem rendelkezik, de ebben az esetben nem erről van szó.⁶⁸⁰ Ugyanezen érvelés alapján szintén a kifejezés szabadsága által védett közlésnek tekintette a Bíróság annak a portugál újságírónak a cikkét, melyben egy helyhatósági választásokon induló jelöltet a korábbi nyilatkozatai alapján többek között groteszknak és paprikajancsinak nevezett. A Bíróság hozzátette, hogy a politikai kirohanások gyakran térnek át a személyes szférába. Ez a kockázata a politikák és az eszmék szabad vitájának, amelyek a demokratikus társadalom garanciái.⁶⁸¹ Hasonló érvelés alapján szintén védett közlésnek tekintette az EJEB azt a cikket, amelyben egy szlovén parlamenti képviselőt az azonos neműek kapcsolatának elismeréséről szóló parlamenti vitában való, a törvényt – és a homoszexuális párokat általánosságban – kategorikusan, gúnyos utánzás kíséretében elutasító megnyilvánulása alapján agyi csódtömegnek nevezett, és kifejtette, hogy egy normális országban, ahol nem ennyire korlátozottak a humán erőforrások, a képviselő még egy átlagos iskolai gondnoki pozíciót se tölthetne be. A Bíróság elismerte, hogy a képviselőre sértő lehetett a közlés, azonban célja a heves vitában a politikus beszédével való egyet nem értés kifejezése volt. A Bíróság szerint a közlés olyan értékítélet volt, amely a képviselő beszédének következtében keletkezett, és nem a képviselő intellektuális képességeinek ténybeli értékelése. Ehhez az értékítélthez pedig elegendő alapot biztosított a képviselő parlamenti beszéde, melyet a cikk szerzője csaknem teljes terjedelemben idézett. A Bíróság azt is kifejtette, hogy a cikk nemcsak a politikus provokatív megjegyzéseire reagált, hanem arra a stílusra is, ahogyan azokat kifejezte. Így maga a cikk is számos túlzó kifejezéssel volt színezve. A Bíróság megállapította, hogy a 10. cikk *a közlés formáját és tartalmát* egyaránt védelemben részesíti. Így a sértő nyelvezet – amelyet nem véd a kifejezés szabadsága, ha annak célja mások megsértése – a 10. cikk védelmi körébe tartozik azokban az esetekben – így a jelen esetben is –, amelyekben az pusztán stilisztikai célokat szolgál.⁶⁸² A túlzó, polemikus közlések kapcsán a *cseh Alkotmánybíróság* is hasonló álláspontot képvisel. A testület azt mondta ki, hogy az ilyen megnyilvánulások is élvezik a kifejezés szabadságának védelmét, és egy ilyen közlés esetén nem várható el, hogy az abban lévő minden információ pontos legyen.⁶⁸³

A Bíróság gyakorlatában – az amerikai példához hasonlóan – a közérdekű ügyekhez kapcsolódó, *szatirikus vagy ironikus hangnemű, illetve a vicces formában megfogalmazott* értékíté-

⁶⁸⁰ *Oberschlick v. Austria* (No. 2), Ibid. p. 9. § 31–34.

⁶⁸¹ *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, Ibid. p. 9–10. § 34–37.

⁶⁸² *Mladina D.D. Ljubljana v. Slovenia*, Ibid. p. 10–11. § 43–45.

⁶⁸³ 10/12/1997 – II. ÚS 357/96. [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-1997-3-012?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-1997-3-012?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. szeptember 25.)

letek is élvezik a 10. cikk védelmét. A Bíróság tehát a közszereplőkkel kapcsolatos, ironikus kritikákat az értékítéletek kategóriájába sorolja. A Bíróságnak egy Szlovákia ellen benyújtott kérelem elbírálásakor az ismertetett Hustler v. Falwell esetet bemutató, *Larry Flynt, a provokátor* című film és annak plakátja kapcsán Szlovákiában kibontakozott vitában nyilvánított közlésekről kellett eldöntenie, hogy azok a 10. cikk védelme alá tartoznak-e. Az eset ironiája, hogy a szlovák ügyben szereplő felek és a film szereplői – azaz az eredeti, amerikai ügyben félként részt vevő személyek – között párhuzamok vonhatók. Milos Forman filmjének szlovákiai bemutatása és annak a katolikus vallás szimbolikáját provokatív módon használó plakátja ellen ugyanis Jan Sokol, egy közszereplő, katolikus püspök a nyilvánosság előtt szót emelt. Erre válaszul az újságíró és filmkritikus, Martin Klein a püspököt szatirikus módon bíráló újságcikket publikált egy értelmiséget célzó, országos hetilapban, és kifejezte, nem érti, miért nem lépnek ki a katolikusok egy olyan szervezetből, amit ez az ember vezet. A nemzeti bíróságok a vallási közösségek tagjainak megsértése miatt elítélték az újságírókat, és büntetőjogi szankciót szabtak ki. Ezt kifogásolva fordult Klein az EJEB-hez arra hivatkozva, hogy a hazai bírósági döntések sértették a 10. cikkben biztosított véleménynyilvánítás szabadságához való jogát. A Bíróság megállapította, hogy a cikk a szlovákiai egyház legfőbb képviselőjének bírálatát valósította meg, az arra vonatkozó véleményét fejezte ki, és nem sértette a vallás gyakorlóit jogaikban.⁶⁸⁴ A Bíróság tehát megállapította, hogy a kérelmező elítélése sértette a kérelmező 10. cikkben biztosított véleménynyilvánítási szabadságát. Látható tehát, hogy a bíráló újságcikket a Bíróság egyértelműen az értékítéletek közé sorolta, és az fel sem merült a Bíróság előtt, hogy egy ilyen típusú, szatirikus megnyilvánulás egy közszereplővel szemben ne lenne a szólásszabadság által védett közlés.

Szintén a véleménynyilvánítás szabadsága és a sajtószabadság által védett közlésnek találta azt az újságcikket, amely egy osztrák síbajnok közúti balesete után – válaszul a balesetet övező eltúlzott országos közéletbeli és médiabeli reakciókra – arról számolt be ironikusan, hogy a sportoló vetélytársa örül a balesetnek, mert így neki is esélye lesz nyerni valamit, illetve annak is örült volna, ha a síelő másik lába is eltörik. A Bíróság szerint a cikk ironikus és szatirikus formában megírt, kritikus hozzájárulás volt egy közérdekű ügghöz, konkrétan egy sportszínjátársadalom általi megítéléséhez.⁶⁸⁵

A Bíróság az értékítéletek esetében is a magasabb szintű védelem megállapítása során figyelemmel van arra, hogy a közlés a *közügyek terén való megnyilvánulás* volt-e, hiszen ezek élvezik a legkiemeltebb védelmet.⁶⁸⁶ Ezt példázza többek között a *Bergens Tidende kontra Norvégia* ügyben hozott döntés, amelyben az EJEB a 10. cikk védelme alá tartozónak ítélte azokat az újságcikkeket, amelyek riportokat közöltek olyan nőkkel, akik egy plasztikai sebész sikertelen műtétei és azokat követő nem megfelelő kezelések miatt fejezték ki kritikus hangnemben elégedetlenségüket és csalódottságukat. A Bíróság szerint ezek a közlések

⁶⁸⁴ *Klein v. Slovakia*, Judgment of 31 October 2006, p. 12–13. § 49–52.

⁶⁸⁵ *Nikowitz and Verlagsgroupe News GmbH v. Austria*, Ibid. p. 7. § 25–26.

⁶⁸⁶ *Uj v. Hungary*, Judgment of 19 July 2011, p. 6. § 23–24.

olyan egészségügyi témát érintettek, amelyek közérdeklődésre tartanak számot, azaz a közügyekkel kapcsolatos közlések.⁶⁸⁷

A Bíróság következetesen alkalmazza azt az elvet, hogy *az indokolatlanul rosszindulatú, a jó hírnév megsértését célzó sértések* már kívül eshetnek a véleménynyilvánítás szabadságának oltalmán.⁶⁸⁸ A Bíróság szerint bármennyire is hevesek a politikai küzdelmek, még a politikai vitában is elvárható, hogy az érintettek bizonyos fokú mértékletességet és illemtanúsítsanak. Világosan különbséget kell tenni kritika és sértés között. Ha egy közlésnek kizárólag az a célja, hogy egy másik személyt megsértse, akkor az arra vonatkozó megfelelő szankció alkalmazása nem sérti az Egyezmény 10. cikkét.⁶⁸⁹ Fontos, hogy ezekben az esetekben is a szankciónak meg kell felelnie az arányosság követelményének.

Ezt az érvelést vette alapul, és az EJEB alapjogi tesztjét alkalmazta a *török Alkotmánybíróság* egy döntésében,⁶⁹⁰ melynek alapjául egy újságírónak egy helyi lapban megjelent két különböző cikke szolgált. Az egyik cikk vonatkozásában a testület nem tekintette a szólás- és sajtószabadságba való aránytalan beavatkozásnak a szerző felfüggesztett börtönbüntetésre ítéletét, illetve vele szemben pénzbírság kiszabását. A cikkben az újságíró a kerület helyettes biztonsági vezetőjének hatalmi visszaéléséről írt szatirikus formában. A szerző egy ottomán kori – az „olcsó” anyától „olcsó” gyermek származik – anekdotát átültetve a korabeli társadalmi viszonyokra anélkül, hogy a cikkben név szerint említette volna, megállapította, hogy a helyettes biztonsági vezető valószínűleg az „olcsó” társadalmi osztályba tartozik jellemtelensége, kapzsisága és anyagi ambíciói miatt. Ezt a helyettes hatalommal való visszaélésének példálózó felsorolásával indokolta. Az AB megállapította, hogy a cikk célja egyértelműen az állami tisztviselők kritizálása volt, és a szerző értékítéletét fejezte ki. Ez azonban az egyének eljelentéktelenítésével, illetve szexista módon történt. Bár név szerint nem említette meg a cikkben a helytestet, a szövegből egyértelmű volt, hogy őt célozza az éles kritika. A testület emlékeztetett arra, hogy bár az újságírói szabadságba beletartozik bizonyos fokú túlzás, illetve provokáció, ez nem azt jelenti, hogy az érintett személy alkotmányos jogait bármilyen módon megsérthetik.

A második cikk arról számolt be, hogy a biztonsági vezető a polgármester kérésére segített eltussolni egy, a pártjukhoz közelálló cégtulajdonos fiának motoros bűncselekményét. Nem sokkal később a biztonsági vezető hatáskörét túllépve bejelentett a körzet területére vonatkozóan egy tilalmat, mely szerint a férfiak nem ülhetnek ki a kávéházak elé, mert amellet, hogy nézik a nőket és a lányokat, szóban inzultálják őket. Ezt a magatartást a cikk szerzője az egész társadalom számára károsnak vélte, és bírálatát fejezte ki azokkal a politikusokkal szemben is, akiket a közérdek képviselőjére választottak meg, és ez ellen egyáltalán nem szólaltak fel. Az AB megállapította, hogy a szerző ennek bemutatásával a politikusok, a magánszektor és a közintézmények közötti viszonyt bírálta, amellyel a körérendű vitához járult hozzá. Az e cikk miatt felfüggesztett szabadságvesztésre való elítélését és a pénzbüntetés kiszabását aránytalan szankciónak találta az AB, amely alkal-

⁶⁸⁷ *Bergens Tidende and Others v. Norway*, Judgment of 2 May 2000, Reports of Judgments and Decisions 2000-IV, p. 26. § 51.

⁶⁸⁸ *Uj v. Hungary*, Ibid. p. 5. § 20.

⁶⁸⁹ *Genner v. Austria*, Judgment of 12 January 2016, p. 8–9. § 36.

⁶⁹⁰ Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014, Ibid. p. 19–25. § 70–89.

mas lehet az újságírók öncenzúrára való ösztönzésére, és ezáltal dermesztő hatása lehet a közérdekű vitára.

Látható, hogy bár a török AB egyértelműen az EJEB tesztjét alkalmazta, és az EJEB által kialakított mérlegelési szempontokat vette figyelembe, a két eset közötti különbségtétel e szempontok alapján megkérdőjelezhető. Az első esetben ugyanis nem tartotta aránytalannak a büntetőjogi szankciót sem egy olyan közléssel szemben, amely egy újságíró ironikus és provokatív értékítélete volt. A büntetőjogi szankciót csak a kevésbé kihívó megfogalmazású bírálattal szemben tartotta aránytalannak. Az EJEB gyakorlata alapján azonban a büntetőjogi szankció alkalmazása csak kivételes esetekben lehet az egyezménynek megfelelő korlátozás.

A lengyel Alkotmánybíróság már említett döntésében az EJEB vonatkozó döntéseit felidézve érvelt amellett, hogy az államfő nyilvános megsértése alkotmányosan büntethető, és nem sérti a véleménynyilvánítás szabadságát. Bár a lengyel testület hosszasan hivatkozott a strasbourgi gyakorlatra, érvelése mégis eltérő, következtetése pedig a szólás szigorú korlátozását eredményezi. A testület álláspontja ugyanis az, hogy különbséget kell tenni rágalmozás (*defamation*) és sértés (*insult*) között. Rágalmozás esetében „racionalizált vád”-ról van szó, amely bizonyítható, és amely a sértett fél olyan tevékenységére vagy jellemzőjére vonatkozik, amellyel őt megszégyenítik a nyilvánosság előtt, vagy amelynek eredményeképpen a pozíciója betöltéséhez, illetve az ahhoz kapcsolódó tevékenységhez szükséges bizalom csökken. Ezzel szemben sértés esetén egy irracionális támadó vagy a személyt nevetség tárgyává tevő vádról van szó. Így rágalmozás pönalizálása esetén a becsület és a jó hírnév a védett érték, míg sértés esetén a sértett fél emberi méltósága, amely az egyén öntudatára van hatással és az érzéseit sérti, nem a jó hírnevét. A legfőbb különbséget azonban abban látja a testület, hogy rágalmozás esetén az elkövető mentesülhet a felelősség alól, ha bizonyítja állításai igazságát, míg sértés esetén erre nincs lehetőség, mert annak igazsága vagy valótlansága nem lehet bizonyítás tárgya. Így az államfő megsértésének bűncselekményét alkotmányosnak találta a testület azzal az indokolással, hogy az olyan megvető, sértő, megalázó kifejezések megjelenése a közéleti vitában, amelyek igazságtartalma nem vizsgálható, nem segíti elő a közintézmények működésének értékelését.⁶⁹¹ Ez alapján látható, hogy a lengyel Alkotmánybíróság az államfő megsértése kapcsán nem alkalmazza a strasbourgi bíróság gyakorlatát a kifejezések közötti különbségek megítélésére vonatkozó kategóriák tekintetében. A testület ugyanis tényállítások és értékítéletek helyett a rágalmozás és a sértés között differenciál. Ezáltal azonban kétféle állítást vesz csak figyelembe a kérdés alkotmányos megítélésénél: egyrészt megállapítja, hogy a rágalmozó igaz állítások élvezik a szólásszabadság védelmét, másrészt, hogy az emberi méltóságot sértő, támadó közléseket nem védi a véleménynyilvánítás szabadsága, és büntetőjogi felelősségre vonás lehet a következményük. Nem szól azonban a testület arról, hogy milyen megítélés alá esik egy az államfőt sértő, gondatlan hamis tényállítás, és arról sem, hogy az államfőre vonatkozó olyan értékítéletek, amelyek kritikusak, de nem tartoznak a testület által sértésnek definiált közlések közé. Azáltal, hogy ezekről a kategóriákról az államfővel kapcsolatos közléseket vizsgáló döntésében nem szól a testület, úgy tűnik, hogy a lengyel köztársasági

⁶⁹¹ Constitutional Tribunal of Poland, No. P 12/09, 6/07/2011, 4.3, p. 14–17. Ibid.

elnök olyan közszereplő, akivel szemben a büntetőjogi felelősségre vonás következménye nélkül csak bizonyítottan igaz tényállítások közölhetők a nyilvánosság előtt.

3.3.4. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában is megjelenik a közszereplőkre vonatkozó, értékítéleteket kifejező véleménynyilvánítások széles körű védelme. A testület is élesen elválasztja az értékítéletek megítélését a tényállításokétól. Az 1994-es határozatában kifejtette, hogy *alkotmányosan nem büntethető* a hatóságra, hivatalos személyre vagy közszereplő politikai becsületének csorbítására alkalmas értékítélet.⁶⁹² Az abban vizsgált jogszabályhely egyik megsemmisítési oka is az volt, hogy büntetni rendelte az értékítéletet kifejező véleménynyilvánítást, ami pedig ennek az alapjognak szükségtelen és aránytalan korlátozása volt.⁶⁹³ Általánosságban az értékítéletekkel kapcsolatban azt fejezte ki az Alkotmánybíróság, hogy azokra minden esetben kiterjed a véleménynyilvánítás szabadsága, azonban az emberi méltóság, a becsület és a jó hírnév külső korlátja lehet ennek. Azok az értékítéletek azonban, amelyek a *közügyekre vonatkozóan* foglalnak állást, fokozott alkotmányos védelemben részesülnek még akkor is, ha *túlzóak vagy felfokozottak*. Az ugyanis, hogy az állampolgárok bírálhassák az állami és önkormányzati szervek működését, tevékenységét, illetve a hivatalos személyeket – akár becsületsértő értékítéletek formájában is –, a demokrácia lényegi eleme. Az AB álláspontja szerint nincs olyan alkotmányos érdek, amely indokolná az ilyen típusú értékítéletek büntetőjogi korlátozását.⁶⁹⁴

Az országgyűlési képviselők szólásszabadságával foglalkozó döntésében is arra a következtetésre jutott a testület, hogy az országgyűlési képviselő képviselőtársát, más közhatalmat gyakorló személyt vagy közszereplő politikust érintő, a közügyek megvitatásával kapcsolatos értékítéletet kifejező véleménynyilvánítására a képviselői felelősségmentesség minden esetben kiterjed.⁶⁹⁵

A sajtóban közzétett értékítéletek kapcsán magánjogi vonatkozásban elsőként a *válaszadás jogának alkotmányos vizsgálatát* végezte el a testület 2001-ben. Az azóta Lex Répássy néven elhíresült törvény olyan rendelkezéssel egészítette volna ki a Ptk.-t, mely lehetővé tette volna a személyiségi jogokat sértő véleményekre adott válasz sajtóban való közzétételét. Azzal is kiegészült volna a polgári jogi kódex, hogy amennyiben a sajtó által elkövetett személyiségi jogsértés miatt megítélhető kártérítés összege nem állna arányban a felróható magatartás súlyosságával, a bíróság köteles volna közérdekű bírságot is kiszabni a jogsértőre. Az Országgyűlés által elfogadott, de még ki nem hirdetett törvény alkotmányossági vizsgálatát előzetes normakontroll keretében a köztársasági elnök kérte, mivel a szabályozást ellentétesnek vélte a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságával. Az AB az indítványt megalapozottnak találta, és a Ptk. módosítására irányuló törvényt megsemmisítette.

Az AB döntését megelőzően tanulmányozta az EJEB gyakorlatát, az európai államok szabályozását, illetve az USA Legfelső Bíróságának néhány kiemelkedően fontos ítéletét.

⁶⁹² 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 219.

⁶⁹³ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 228.

⁶⁹⁴ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 230.

⁶⁹⁵ 34/2004. (IX. 28.) AB határozat, Uo. 490., 502–503.

Felidézte saját, korábbi határozataiban tett megállapításait is. Mindezek alapján megállapította, hogy a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága a demokratikus társadalomban betöltött kiemelt szerepe ellenére sem korlátozható alapjog.⁶⁹⁶ A kérdés az volt, hogy a válaszadás joga, illetve az arra vonatkozóan elfogadott törvényi szabályozás alkotmányosan korlátozza-e ezeket az alapjogokat. A testület megállapította, hogy a válaszadási jog a válasz közlésének kötelezettségét jelenti, így a sajtószabadságnak, azon belül is a szerkesztés szabadságának korlátját képezi. Ez azzal a visszatartó hatással járhat, hogy a sajtóorgánumok nem tesznek közzé olyan közleményeket, amelyek esetében feltételezhető a válaszadás.⁶⁹⁷

A válaszadás jogáról azonban általánosságban azt állapította meg a testület, hogy az a vélemény- és sajtószabadság korlátozását valósítja meg, ám más alapvető jogok – főként az emberi méltóság – védelme érdekében. Általában véve tehát a válaszadás joga a testület értelmezése szerint nem alkotmányellenes.⁶⁹⁸ Az alapjog-korlátozás általános követelményeinek vizsgálata alapján az AB úgy ítélte meg, hogy a Ptk. módosítására szánt szabályozás aránytalanul korlátozza a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságát. Ennek oka, hogy a törvényhely nem határozta meg az új jogintézmény alkalmazásának korlátait, és emellett kötelezően kiszabandó közérdekű bírságot is előírt. Az AB szerint ilyen mértékű korlátozást nem indokol az emberi méltóság és a jó hírnév védelme, ezért ez a szabályozási mód alkotmányellenes.⁶⁹⁹

A közszereplőkre is vonatkozó magánjogi jogviszonyok tekintetében az Alkotmánybíróság e határozatában foglalt először állást, azonban a korábbi, 36/1994-es döntésében meghatározott elvet és mércét nem alkalmazta. A határozat pozitívuma, hogy nem engedte az erősen szóláskorlátozó szabályozást hatályba lépni, azonban ennél tovább is mehetett volna. Megállapíthatta volna, hogy a válaszadás joga önmagában sem egyeztethető össze az Alkotmánnyal, mivel szükségtelen korlátozása a vélemény- és sajtószabadságnak.⁷⁰⁰ A közéletben részt vevő személyeknek egyébként is sokkal több lehetőségük van véleményüket sajtó útján közzéadni, a bírálókat válaszolni, ezért is szükségtelen korlátozás a válaszadás jogának bevezetése.⁷⁰¹ A testület azonban a szükségességről nem ejtett szót, a rendelkezést csupán aránytalansága miatt tartotta alkotmányellenesnek. A testület nem találta alkotmányellenesnek a közérdekű bírság kiszabásának szempontjai és felső határának törvényi meghatározásának hiányát, holott az előre nem látható összegű bírság erőteljes visszatartó hatást eredményezhet a bíráló véleményt kifejezőkre.⁷⁰² A jogalkalmazás egységessége céljából még fontosabb lett volna, ha a testület ebben a határozatában explicit módon kimondja, hogy a 36/1994-es döntésében meghatározott alkotmányos elvek – többek között a közszereplők többlettűrés kötelezettsége – és mércéje a magánjogban is irányadók.

⁶⁹⁶ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Uo. 488–494.

⁶⁹⁷ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Uo. 495.

⁶⁹⁸ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Uo. 498.

⁶⁹⁹ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Uo. 498–499.

⁷⁰⁰ A határozat részletes elemzését és kritikáját lásd POLYÁK: Haladék... i. m. 98–108.

⁷⁰¹ HANÁK András: Szabad és felelős sajtót! – Lehetőségek az új Ptk.-ban. *Fundamentum*, 2007/3, 57.

⁷⁰² E tekintetben fejezi ki aggályait különvéleményében Holló András, Kiss László és Kukorelli István. 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Holló András különvéleménye, Uo. 510–515, Kiss László különvéleménye, Uo. 519–520, Kukorelli István különvéleménye, Uo. 520–526.

Erre azonban csak 2014-ben került sor, amikor az AB megállapította, hogy főszabály szerint a közhatalmat gyakorlóakra, illetve a közszereplő politikusokra vonatkozó értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás a polgári jogi felelősségre vonást sem alapozhatja meg.⁷⁰³ A testület hangsúlyozta a közügyek megvitatásához való érdek fontosságát az értékítéletek ilyen széles védelme tekintetében.⁷⁰⁴ Azt is kifejezte, hogy azok az értékítéletek nem részesülnek védelemben, amelyek *az emberi státuszt alapjaiban tagadják, azaz az emberi méltósághoz való jog korlátozhatatlan aspektusát sértik*.⁷⁰⁵ A strasbourgi bíróság bevett fordulatához hasonlóan a magyar AB is megállapította, hogy a vélemények tekintetében a hamisság bizonyítása értelmezhetetlen.

Az, hogy a 36/1994-es AB határozatot büntetőjogi szabállyal kapcsolatban hozta az Alkotmánybíróság, egy további bizonytalansági tényező volt a magyar rendes bírósági gyakorlatban. Az AB ugyanis a döntésben semmilyen módon nem utalt arra, hogy a határozatban megfogalmazott alkotmányos elvek és mércék a büntetőjog mellett más jogterületeken – így elsősorban a polgári jogban – is irányadók-e. Bár az alkotmánybírósági döntések jellegéből erre lehetett következtetni, ennek konkrét, az Alkotmánybíróság általi kimondásának hiánya komoly gyakorlati problémákhoz vezetett. Az AB határozat után ugyanis a büntető ügyek száma csökkent a közszereplők bírálatával kapcsolatban, a polgári jogi – így a személyiségi jogi és a sajtó-helyreigazítási – perek azonban felértékelődtek. Ennek következtében bizonytalan, és az AB döntésben meghatározott alapelvek tekintetében ellentmondásos, szigorú, a közszereplők számára magas kártérítéseket megítélő bírói gyakorlat alakult ki a polgári peres eljárásokban, és a büntetőjogi ítélezés sem volt következetes, illetve ellentmondásmentes.⁷⁰⁶ Ebben a kérdésben előrelépést szintén a 7/2014. AB határozat hozott, amely a New York Times-szabályon alapuló alapjogi mércét a polgári jogra is kiterjesztette. Ennek ellenére a rendes bírósági gyakorlat továbbra is nehezen kiszámítható a tényállítások és az értékítéletek közötti differenciálás eseti jellege miatt.

Ebben a kérdésben az Alkotmánybíróság új hatáskörében, a teljes alkotmányjogi panasz eljárásban tud a rendes bíróságok számára útmutatást adni. Az új hatáskör első néhány évének tapasztalatai azonban azt mutatják, hogy e tekintetben felemás a testület gyakorlata.

A legtöbb esetben az okozta az alkotmányossági problémát, hogy bár figyelembe vették a vonatkozó alkotmányjogi mércéket, a konkrét közléseket a rendes bíróságok tévesen tényállításoknak tekintették, és az azokkal kapcsolatos szigorúbb szabályokat alkalmazták.

Az AB a választási kampány során közölt bírálatok kapcsán megállapította, hogy ezekben az esetekben a megnyilvánulás jellege a döntő abban a kérdésben, hogy azt a közlést védelemben részesíti-e a véleménynyilvánítás szabadsága. Azaz, figyelemmel kell lenni a közlés körülményeire – elsősorban arra, hogy az érintett személy közszereplő-e, és a vele kapcsolatos közlés a közügyek megvitatásához kapcsolódik-e, illetve a közlés módjára és

⁷⁰³ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [59]–[61], Uo. 241.

⁷⁰⁴ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [49], Uo. 239.

⁷⁰⁵ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [62], Uo. 241.

⁷⁰⁶ Lásd részletesebben HALMAI Gábor: Közszereplők személyiségvédelme kontra közügyek vitathatósága. *Fundamentum*, 2000/2, 17–32.; MOLNÁR: *Gondolathátország...* i. m. 79–97.; HALMAI Gábor: Becsületvédelem és sajtószabadság. *Fundamentum*, 2004/4, 81–94.; SARKADY Ildikó: A közszereplők személyiségvédelme a bírói gyakorlatban. *Médiakutató*, 2006/3, 111–122.

céljára –, illetve arra, hogy az adott megnyilvánulás tényállításnak vagy értékítéletnek tekinthető-e. Azokkal az értékítéletekkel kapcsolatban ugyanis, amelyek a közügyekre vonatkoznak, a véleménynyilvánítás szabadsága fokozottan érvényesül akkor is, ha azok túlzóak és felfokozottak.⁷⁰⁷ Látható, hogy ez az érvelés a strasbourgi bíróság sajátossága, tehát annak ellenére, hogy a testület ezekben az alkotmányjogi panaszokban nem hivatkozik az EJEB döntéseire, az érvelésében annak hatása kimutatható.

A közéleti vitában, a nyilvánosság különböző fórumain közzétett megnyilvánulásokkal kapcsolatban is hasonló következtetésre jutott a testület az alkotmányjogi panasz hatáskör gyakorlásának első két évében. E tekintetben is alkalmazta a normakontroll eljárásban kialakított mércékhez képest új szempontrendszer, amelynek kialakítása és alkalmazása során explicit módon az EJEB esetjogára támaszkodott.⁷⁰⁸ Így megállapította, hogy a közlések megítélése során elsőként azt kell vizsgálni, hogy azt a *közügyekkel összefüggésben* tették-e, azaz meg kell vizsgálni a közlés megjelenésének módját, körülményeit, a közlés tárgyát és a kontextusát. Ezen túlmenően értékelni kell a közlés tartalmát, stílusát, aktualitását és célját is.⁷⁰⁹ Ha mindezek alapján az állapítható meg, hogy a közlés a közügyek szabad megvitatását érinti, akkor a testület szerint automatikusan a véleménynyilvánítás szabadságának magasabb szintű védelmét élvezzi.⁷¹⁰ Ezt követően kell döntenie arról, hogy az adott, közügyeket érintő közlés *tényállítás vagy értékítélet*. Az AB megállapította, hogy a konkrét esetekben a tényállítások és az értékítéletek jogalkalmazói elhatárolása döntően befolyásolja a véleményszabadság terjedelmét, gyakorolhatóságát és érvényesülését.⁷¹¹ A testület az EJEB által kidolgozott elhatárolási szempontokat alapul véve megállapította, hogy az értékítéletek igazságtartalma nem ellenőrizhető és nem igazolható, így azok bizonyos fokú túlzást, provokációt is tartalmazhatnak, és a véleménynyilvánítás szabadsága széles körben védi azokat. Ennek korlátja az emberi méltóság korlátozhatatlan magjának megsértése, és az olyan öncélú közlések, melyek kizárólag a megalázásra, sértésre irányulnak. Ezzel szemben a tényállítások olyan konkrétumokat tartalmaznak, amelyek valósága bizonyítható és ellenőrizhető. Így a véleményszabadság a valós tényeket korlátlanul védi, a valótlan tényállításokért pedig a 36/1994-es döntésben kialakított mérce szerint lehet felelősségre vonni a közlő felet. Az AB szerint a tényállítások és az értékítéletek közötti különbségtétel akkor is döntő jelentőségű a véleménynyilvánítás szabadságának alkotmá-

⁷⁰⁷ 31/2014. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [30], Uo. 1377.; 5/2015. (II. 25.) AB határozat, Indokolás [27]–[28], Uo. 311.; 9/2015. (IV. 23.) AB határozat, Indokolás [36]–[37], Uo. 552.

⁷⁰⁸ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [33], [38], Uo. 594., 596.

⁷⁰⁹ Szintén a strasbourgi gyakorlatra hivatkozva a *cseh Alkotmánybíróság* is arra a következtetésre jutott, hogy az arról való döntést, hogy egy adott közlés tényállítás vagy értékítélet, nem lehetséges egy kiragadott mondat alapján meghozni, hanem a közlés kontextusát is figyelembe kell venni. 15/03/2005 – I. ÚS 367/03. Ibid.; 08/02/2000 – I. ÚS 156/99. Ibid.

Egy alkotmányjogi panasz eljárásban pontosította a mérlegelési szempontokat. Ezek a következők: az állítás természete, tartalma, a kifejezésmód, a kritizált személy státusza, a közlés tárgya a közügyekhez kapcsolódó-e, a kritizált személy magatartása, a bírálókat megfogalmazó személy státusza, illetve a közlés közzétételének ideje. 03/02/2015 – II. ÚS 2051/14, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2015-1-002?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2015-1-002?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1), (2017. szeptember 24.)

⁷¹⁰ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [39], Uo. 596.

⁷¹¹ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [31]–[32], [40], Uo. 594.

nyos korlátai tekintetében, amikor nem a közügyekkel kapcsolatos közlésekről van szó.⁷¹² A testület kifejezte, hogy mindezek az alkotmányos szempontok a rendes bíróságok számára irányadók.⁷¹³

Látható tehát, hogy az AB a kezdeti időszakban alapul véve a saját korábbi gyakorlatát is, a strasbourgi mércéket az alkotmányjogi panasz eljárásokban átültette a gyakorlatába.⁷¹⁴

2015-től azonban nem volt ilyen következetes az Alkotmánybíróság. A közszereplők bírálatával kapcsolatos esetekben – mind büntetőjogi, mind polgári jogi ügyekben – az alkotmányjogi panaszok visszautasításának gyakorlata kezdődött el azon az alapon, hogy a közszereplőkkel kapcsolatos közlésekre vonatkozóan a testület már több elvi alkotmányjogi jelentőségű döntést hozott, és ezen túlmenően a bírói mérlegelés körébe tartozó kérdéseket, mint a kifejezés bírói értékelése, illetve a közlés konkrét körülményei, nem vizsgálhatja.⁷¹⁵ Azaz az Alkotmánybíróság – saját korábbi gyakorlatával ellentétben – arra az álláspontra helyezkedett, hogy ezekben az esetekben az, hogy az adott közlés tényállításnak vagy értékítéletnek tekinthető, illetve a közlés kontextusa, nem olyan alkotmányos szempontok, amelyet az alkotmányjogi panasz eljárás keretében a testület megvizsgálhat. Ez az értelmezés azonban az alapjogi konfliktus lényegét hagyja figyelmen kívül. Az alapjogi kérdés ezekben az esetekben leggyakrabban az, hogy az adott közlés a kontextusát is figyelembe véve tényállításnak vagy értékítéletnek minősül. Az AB által a normakontroll eljárásban kialakított alkotmányos szempontok is erre utalnak, hiszen ez alapján lehet dönteni arról, hogy milyen mércét kell alkalmazni a közlésre vonatkozóan és végső soron ezen múlik, hogy a kifejezés szabadsága védelmébe beletartozik-e, vagy sem. A vitatott közlés alkotmányjogi minősítése tehát ezekben az esetekben a döntő kérdés. Ezt a testület a 2012 és 2015 közötti panaszeljárásokban is megerősítette mind a választási kampány során kifejezett közlésekkel, mind a rendes közéleti vitában való megnyilvánulások kapcsán. Erre az álláspontra helyezkedett Stumpf István alkotmánybíró is, az egyik visszautasított panaszhoz fűzött különvéleményében.⁷¹⁶ Azáltal, hogy az AB arra hivatkozva, hogy az ebben való döntés nem alkotmányossági kérdés, visszautasította a panaszokat, az alkotmányjogi panasz jogintézménye – melynek lényege az lenne, hogy a konkrét ügyekben végezzen alkotmányos felülvizsgálatot a testület és döntsön a jogsértésekről – a közszereplőkkel kapcsolatos közlések alkotmányos megítélése vonatkozásában értelmét veszítette. Nem vitás, hogy a rendes bíróságok feladata, hogy ítélezésük során az AB által meghatározott alkotmányos követelményeket alkalmazzák. Az Alkotmánybíróság feladata azonban éppen az az alkotmányjogi panasz eljárásban, hogy megvizsgálja, hogy ezeket az általános, elvi alkotmányos megállapításokat, szempontokat és mércéket a rendes bíróságok megfelelően alkalmazták-e az adott esetben, azaz ítéletük sért-e az Alaptörvényben biztosított valamely

⁷¹² 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [40]–[42], Uo. 597.

⁷¹³ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [54], Uo. 599.

⁷¹⁴ Erre a következtetésre jutott Polgári Eszter is. POLGÁRI: Az Alkotmánybíróság... i. m. 12.

⁷¹⁵ 3187/2015. (X. 7.) AB végzés, Indokolás [10]–[12], ABH 2015. október 7. 1365–1366.; 3147/2016. (VII. 22.) AB végzés, Indokolás [23]–[26], ABH 2016. július 22. 918–919.; 3244/2016. (XI. 28.) AB végzés, Indokolás [29]–[32], ABH 2016. november 28. 1379–1380.; 3121/2017. (V. 30.) AB végzés, Indokolás [13]–[15], ABH 2017. május 30. 737–738.

⁷¹⁶ 3244/2016. (XI. 28.) AB végzés, Stumpf István különvéleménye, Uo. 1380–1381.

jogot.⁷¹⁷ Különösen igaz ez a közszereplőkkel kapcsolatos közlések bírósági megítélésére. Ezek az esetek ugyanis természetüknél fogva rendkívül különbözők, így az e tekintetben kialakított általános elvek és mércék alkalmazása az egyes esetekben eltérő kimenetelhez vezethetnek. Ez indokolja, hogy az alkotmányos követelményeknek való megfelelést esetről esetre meg kell vizsgálni. A panaszok ilyen jellegű visszautasításának gyakorlata a konkrét alapjogi mérlegelés elmulasztása. Mindezeket az eseteket az Alkotmánybíróságnak érdemben kellett volna megvizsgálni, és megállapítani, hogy az adott esetben a bíróság az alkotmányos mércéket helyesen alkalmazta-e. Ezáltal segítheti a testület a rendes bírósági gyakorlatot a közszereplőkkel kapcsolatos esetekben az alapjogokkal összhangban lévő, következetes értelmezés felé haladásban.⁷¹⁸ Az alkotmánybírósági gyakorlatnak ez a közelmúltbeli változása tehát – a strasbourgi esetjog alapján kialakított alapjogi mércék alkalmazásától való elzárkózás miatt – azzal a következménnyel járt, hogy az európai alapjogi standardoknak tényleges hatása ebben az időszakban a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban nem volt érzékelhető.⁷¹⁹

E tekintetben változást hoztak a 2017-es év végi döntések. A panaszokat ismét érdemben kezdte el vizsgálni a testület.⁷²⁰ Az Alkotmánybíróság a fent bemutatott, 13/2014. (IV. 18.) AB határozatban kialakított szempontrendszerhez visszatért,⁷²¹ annak alkalmazásában azonban a rendes bíróságok számára további mérlegelési támpontokat kevésbé fogalmazott meg, és a panaszok várható eredményeit tekintve leginkább a kiszámíthatatlanság a jellemző.

Ezt példázza, hogy egy esetben⁷²² komoly vita volt az alkotmánybírák között arról, hogy egy történészek közötti nyilvános vitában elhangzott közlések értékítéletnek vagy

⁷¹⁷ Hasonlóan érvel SOMODY: A rendőrarcképmás-ügy... i. m. 108.

⁷¹⁸ Hasonlóan érvel Somody Bernadette az alkotmánybírósági döntések rendes bírósági gyakorlatra való hatásától. Lásd SOMODY: A rendőrarcképmás-ügy... i. m. 106.

⁷¹⁹ Az Alkotmánybíróság vonatkozó gyakorlatát a panaszeljárások első öt évének tükrében részletesen elemeztem. Lásd BALOGH Éva: Az absztrakt-normakontroll eljárásban kidolgozott elvek alkalmazási gyakorlata az alkotmányjogi panasz eljárásokban a közszereplőkkel kapcsolatos esetekben. In BALOGH-BÉKÉSI Nóra et. al.: *Alkotmányjogi panasz: Az alapjog-érvényesítés gyakorlata*. HVG-Orac, Budapest, 2019, 127–144.

⁷²⁰ Ugyanakkor két későbbi esetben az Alkotmánybíróság többsége szűkítő értelmezést adott az alkotmányjogi panasz befogadhatóságával kapcsolatban olyan esetekben, amikor a panaszos abban látta alapjogainak sérelmét, hogy az eljáró rendes bíróságok nem vonták felelősségre a velük kapcsolatos sértő közlések miatt a közlő felet. Az Alkotmánybíróság többsége azt állapította meg, hogy a büntetőeljárás során felmentő ítélet kapcsán a sértett csak akkor fordulhat alappal alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz, ha a bíróság az eljárás során a tisztességes eljáráshoz való jogát vagy a jogorvoslathoz való jogát sértette, illetve ha a bíróság a döntést alapjogsértő értelmezésre alapozta. Az alkotmánybírák között vita alakult ki ebben a kérdésben, több alkotmánybíró különvéleményben fogalmazta meg, hogy nem ért egyet a panaszok befogadhatóságának e szűkítő értelmezésével. 3104/2018. (IV. 9.) AB végzés, ABH 2018. április 9. 518–525.; 3048/2019. (III. 14.) AB végzés, ABH, 2019. március 14. 386–390. A panaszok befogadásának gyakorlatában tehát az alapjogok érvényesülésének vizsgálata tekintetében újabb probléma merült fel. Kérdés, hogy a befogadási szempontoknak ezt a szűkítő értelmezését fogja-e alkalmazni az Alkotmánybíróság a későbbiekben.

⁷²¹ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [40], [42], [82]–[83], Uo. 1947.; 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [30]–[31], ABH 2017. december 20. 1959.; 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [28], [30]–[39], Uo. 20–22.

⁷²² 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Uo. 14–25.

tényállításnak tekinthetők. Egy új történetkutató intézet vezetője egy interjúban arról beszélt, hogy a magyarországi zsidóságot igazán jelentős veszteség csak a németek bevonulása után érte, és a korábbi, 1941-es első deportálás több történész véleménye szerint is csupán idegenrendészeti eljárásnak tekinthető. Erre reagálva egy másik történész néhány nappal később egy televíziós műsorban tett nyilatkozatában cáfolta ezt az állítást, szélsőjobboldali provokációnak nevezte, és úgy jellemezte, hogy a holokauszt tagadás bűncselekményének megvalósítását súrolja. Kifejtette, hogy az intézetvezető célja a kormányzati politika ideológiai kiszolgálása, melynek elődje a Horthy-rendszer, így annak pozitív megítélést akar adni. Hozzátette, hogy ezt olyan történészekkel – utalva a kormány által létrehozott, új történetkutató intézet vezetőjére – tudja elérni, akik szakmailag még nem jutottak sokra, szélsőjobboldali irányba nyitottak és a Horthy-rendszer rekonstrukciójában gondolkodnak. Az intézet igazgatója jó hírve és emberi méltósága megsértése miatt polgári pert indított a nyilatkozatot tevő történésszel szemben. Úgy érvelt, hogy az alperes azt állította, hogy az intézetvezető szerint a holokauszt idegenrendészeti ügy. Szerinte ez valótlan állítás, amit az alperes is tudott. Kifogásolta a szakmai eredményeire és az ideológiai elfogultságára tett kijelentéseket is. Az alperes szerint ő egy történelmi, tudományos kérdésben fejtette ki a véleményét. Az, hogy ezt a felperesre nézve negatív értékítélet formájában tette, neki közszereplőként el kell tűrnie abban az esetben is, ha az téves vagy igazságtalan. Kifejtette, hogy a politikai rendszer és a felperes tevékenységének bírálata egyaránt alapvető jog. A rendes bíróságok a közlést a közügyekhez kapcsolódó értékítéletnek minősítették, amely a felperes személyét nem sérti, így a véleménynyilvánítás szabadsága védi. Mindezek alapján a keresetet nem találták alaposnak.

Ezekkel a döntésekkel szemben fordult az intézetigazgató alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz. Indítványában kifogásolta, hogy a rendes bíróságok a történész nyilatkozatát teljes egészében véleménynyilvánításként értékelték, és azt a megállapításukat, hogy az elhangzottak nem az ő személyét, hanem az álláspontját minősítik. Arra hivatkozott, hogy a történész nyilatkozatában róla tudatosan valótlan tényt állított, illetve megsértette emberi és tudósi mivoltában is.⁷²³

Az AB többsége a panaszt nem találta megalapozottnak. Az általa az EJEB gyakorlatának alapul vételével kialakított szempontrendszert alkalmazva megállapította, hogy a történészek között kialakult vita, és a vitatott közlés a közügyek körébe tartozott. Megjelenési formáját és aktualitását tekintve kifejtette, hogy a vitatott közlést megelőzte az indítványozó nyilatkozata, melyet ő közszereplőként tett, önként kiteve magát a nyilvánosság bírálatának. Ezt követően a testület megállapította, hogy a vitatott közlés annak kontextusát és célját is figyelembe véve, az általánosítás és a túlzás megengedett eszközeit alkalmazó, olykor felfokozott hangnemű kritika, azaz értékítélet volt. Az ilyen típusú, közügyeket érintő véleménynyilvánítást pedig akkor is védi a véleménynyilvánítás szabadsága, ha az túlzó, provokatív vagy polemikus stílusú. Végül azt is megállapította az AB, hogy a közlés az indítványozó emberi státuszát, azaz az emberi méltóság korlátozhatatlan magját nem sértette. Mindezekre tekintettel a testület többsége arra az álláspontra helyezkedett,

⁷²³ 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [3]–[10], Uo. 14–17.

hogy a rendes bíróságok az alkotmányos szempontok figyelembevételével, és azok helyes értékelésével döntöttek, így a döntésük nem alkotmányellenes.⁷²⁴

A döntés azonban 8:7 szavazati aránnyal született meg, így egy szavazaton múlt, hogy a közlést tényállításnak vagy értékítéletnek minősíti a testület. A kisebbségben maradt bírák különvéleményekben fejtették ki, hogy az adott közlés álláspontjuk szerint tényállítás, így a testületnek az arra vonatkozó szigorúbb mércét kellett volna alkalmaznia.⁷²⁵ A különvéleményen lévő bírák egy része szerint a többségi álláspont azon állítása is helytelen és elfogadhatatlan, mely szerint a közléssel nem sérült az emberi méltóság korlátozhatatlan magja.⁷²⁶ Ez alapján úgy tűnik, hogy a testület nemhogy a rendes bíróságok számára nem tud folyamatosan ezeknek a kérdéseknek az eldöntésére vonatkozó alkotmányos szempontokkal szolgálni, hanem a testület tagjai között is éles ellentétek vannak e kérdések kapcsán.

Egy másik döntésben⁷²⁷ a testület szintén alkalmazta a mércét, és megerősítette, hogy a közügyek megvitatása során kifejezett véleménynyilvánítás határa az emberi méltóság korlátozhatatlan magjának sérelme, az emberi státusz nyilvánvaló és súlyos becsmérlése.⁷²⁸ Az ennek megállapításához további szempontrendszer kidolgozására irányuló indítványt azonban elutasította, a kérdést a bírói gyakorlatra bízva.⁷²⁹

A döntés alapjául szolgáló esetben az indítványozó egy település főjegyzőjét és a polgármestert „hazudozó, aljas, hitvány ember”-nek nevezete a jegyzőhöz intézett, az önkormányzat működésével kapcsolatos kritikáját megfogalmazó, a weboldalán nyilvánosan is közzétett leveleiben. A jegyzőnek, illetve a polgármesternek írt különböző leveleinek címzésében mindkettőjükre a „törvénytíró” jelzőt használta. A rendes bíróságok becsületsértés miatt elítélték. Ezekkel a döntésekkel szemben fordult alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz, azt állítva, hogy sértik a véleménynyilvánításhoz való jogát.

Az ügyben a fő kérdés az volt hogy a közügyekhez kapcsolódó véleménynyilvánítás mikor valósítja meg az AB gyakorlata alapján a védelem alól kivételt képező, az emberi státusz nyilvánvaló és súlyos megsértését.⁷³⁰ Az indítványozó ugyanis azon az állásponton volt, hogy ez csak akkor valósul meg, ha a közlés a közszereplő emberi és nem közszereplői mivoltában érinti a sértett felet. Így álláspontja szerint abban az esetben – így az ő közlései tekintetében is –, amikor közügyekkel kapcsolatban, közszereplői minőségében sértik meg a közszereplőt, nem korlátozható a véleménynyilvánítás szabadsága. Ezen érvelés alapján kérte az AB-t, hogy alkosson meg egy olyan szempontrendszert, amely alapján eldönthető, hogy az emberi státusz korlátozhatatlan magvának sérelme mikor következik be.⁷³¹ A testület úgy érvelt, hogy a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos alkot-

⁷²⁴ 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [29]–[42], Uo. 20–22.

⁷²⁵ 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Balsai István, Dienes-Oehm Egon, Juhász Imre, Szívós Mária és Varga Zs. András különvéleménye, melyhez Pokol Béla is csatlakozott [50], Salamon László különvéleménye [60], Uo. 24., 25.

⁷²⁶ 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Balsai István, Dienes-Oehm Egon, Juhász Imre, Szívós Mária és Varga Zs. András különvéleménye, [51]–[52], melyhez Pokol Béla is csatlakozott [57], Uo. 24.

⁷²⁷ 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Uo. 1956–1961.

⁷²⁸ 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [33], Uo. 1959.

⁷²⁹ 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [34]–[36], Uo. 1959–1960.

⁷³⁰ 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [27], Uo. 1959.

⁷³¹ 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [9], [29], Uo. 1957., 1959.

mányos szempontrendszer és alapelveket már korábbi döntéseiben meghozta, és ennek az alkotmányos keretnek a tartalommal való megtöltését a rendes bírósági gyakorlat már elvégezte. A testület szerint annak megállapítása, hogy egy adott közlés az emberi méltóság korlátozhatatlan magját sérti-e, az eset összes körülményeinek figyelembevételével az eljáró rendes bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik.⁷³² A konkrét esetben a testület arra a következtetésre jutott, hogy mivel a bíróságok az alkotmányos szempontrendszer alapján jutottak arra a következtetésre, hogy az indítványozó közlésével túllépte azt a mértéket, amelyet egy közszereplőnek el kell tőrníe, a döntéseket nem találta alkotmányellenesnek, így a panaszt elutasította.

Az emberi méltóság korlátozhatatlan magjának sérelmének értelmezését egy későbbi döntésben azonban némiképp kiegészítette a testület a becsületsértés büntetőjogi értékelése kapcsán. Megállapította, hogy a méltóság e korlátozhatatlan részének sérelmét nem az abból fakadó jogok – így a jó hírnév, a becsület – minősített becsmérése jelenti, hanem az, ha a közlés konkrétan ennek a védett szférának a megsértésére irányul. Ilyen például amikor a közlő kétségbe vonja az érintett emberi mivoltát és az abból fakadó, emberként kezelés követelményeit, illetve ha az emberi személyiség legbelsőbb részét, a személyiség és az identitás lényegét támadja.⁷³³ Ezeket a szempontokat alkalmazta egy későbbi esetben, melyben egy főügyész-helyetteset hivatali tevékenységével összefüggésben ért bírálatok alkotmányos megítéléséről kellett döntést hoznia. A testület ebben az esetben arra jutott, hogy a hivatali tevékenységhez nem kapcsolódó, lealacsonyító szándékú, a személyiség lényegét érintő kifejezések – így a konkrét esetben például a „cionista”, „kiemelten vezető beosztású törpe”, illetve „a társadalmi szubkultúrában szocializálódott bugris” – nem tartoznak a véleménynyilvánítás szabadsága védelmi körébe.⁷³⁴ Látható, hogy ennek megítélése minden esetben a közlés körülményeinek és kontextusának figyelembevételével lehetséges.

3.4. TÉNYEKEN ALAPULÓ ÉRTÉKÍTÉLET

3.4.1. Egy új kategória Strasbourgban

Ahogy az eddigiek is mutatják, bizonyos megnyilvánulások esetén kifejezetten nehéz az arról való döntés, hogy egy adott közlés tényállításnak vagy értékítéletnek tekinthető. E felismerés alapján alakította ki az Emberi Jogok Európai Bírósága a *tényeken alapuló értékítélet* kategóriáját.⁷³⁵ A Bíróság korábban is figyelemmel volt az értékítéletek és az azok alapjául szolgáló tények kapcsolatára, azonban következetesen a '90-es évek végétől figyelhető meg a tényeken alapuló értékítélet, mint a közlések egyik típusa, alkalmazása. Ez a kategória mutatja, hogy az elhatárolás nem egyszerű, hiszen az individuális vélemény is a minket körülvevő világból érkező információk – olykor tények, tényadatok – alapján alakul ki. *A jóhiszeműen közölt, közérdekű ügyekhez kapcsolódó tényeken alapuló értékítéletek* a Bíróság gya-

⁷³² 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [44], Uo. 1960.

⁷³³ 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat, Indokolás [41], Uo. 1417.

⁷³⁴ 3333/2018. (X. 26.) AB határozat, Indokolás [37], ABH 2018. október 25. 1885–1886.

⁷³⁵ VAN DIJK, Pieter – VAN HOOFF, Fried – VAN RIJN, Arjen – ZWAAK, Leo (eds.): *Theory...* i. m. 795.

korlata alapján általában a véleménynyilvánítás szabadságának védelmét élvezik. A szólásszabadságba való beavatkozás arányosságáról való döntés során a Bíróság esetjogában tehát kiemelt jelentősége van annak, hogy az értékítélet rendelkezett-e ténybeli alappal. A Bíróság megállapította, hogy egy személy politikusi vagy más közszereplői státusza nem semmisíti meg annak szükségességét, hogy elegendő ténybeli alappal rendelkezzenek az olyan közlések, amelyek sértik az egyén jó hírnevét, még akkor is, ha azok értékítéletek és nem tényállítások.⁷³⁶ Az elégséges ténybeli alap nélküli, túlzó értékítéletek ugyanis azzal a következménnyel járhatnak, hogy az állami beavatkozás arányosnak tekinthető velük szemben. Azaz az értékítéletek akkor minősülnek a véleménynyilvánítás szabadsága, illetve a sajtószabadság által védettnek, ha elegendő tényalappal rendelkeznek. A Bíróság álláspontja ugyanis az, hogy még az értékítélet is lehet túlzó, ha semmilyen tényalap nem támasztja alá.⁷³⁷ A Bíróság az értékítéletek minimális ténybeli alapjaként tekint az általánosan ismert tényekre, a közlések előtti alapvető ellenőrzésre, illetve a független kutatásra.⁷³⁸ Az értékítéletek és az azok alapjául szolgáló tények közötti szükséges kapcsolat azonban esetről esetre eltérő lehet, az egyedi körülmények miatt.⁷³⁹ Elegendő ténybeli alappal rendelkezőnek minősítette például a Bíróság azt az értékítéletet, amely egy bírói döntésen és néhány újságcikken alapult.⁷⁴⁰ Ugyanígy egy történész levéltári kutatásait, illetve a múltból ismert, nem vitatott tényeket.⁷⁴¹ A Bíróság több esetben is az értékítélet kielégítő ténybeli alapjának ítélte, hogy az információ már a közéletben valamilyen formában megjelent, nyilvános volt,⁷⁴² illetve olyan tényeken, eseményeken és incidenseken alapult, amelyek a nyilvánosság számára ismertek voltak.⁷⁴³ Szintén elegendő ténybeli alapnak tekintette a Bíróság egy magyar történelmi személyiséggel kapcsolatos újságcikk hangvételét ahhoz, hogy azok írójának politikai és világnézeti hovatartozásáról véleményt lehessen alkotni.⁷⁴⁴ Elegendő ténybeli alap volt a Bíróság szerint egy osztrák politikusnő „pincenácinak” – olyan személy, aki a nemzetiszocialista tevékenységet nem nyilvánosan, hanem titokban támogatja – titulálásához az, hogy a politikus a náci pártot betiltó törvényeket nyilvánosan bírálta.⁷⁴⁵ Fontos, hogy bár a bírakat bizonyos mértékben erősebb védelem illeti meg a Bíróság gyakorlata alapján, az őket érő kritikák mércéjeként is a megfelelő ténybeli alapot jelölte meg.⁷⁴⁶ Azaz a velük szemben megfogalmazott túlzó bírálatra vonatkozóan

⁷³⁶ *Jalbă v. Romania*, Ibid. p. 10–11. § 38.

⁷³⁷ *Jerusalem v. Austria*, Judgment of 27 February 2001, Reports of Judgments and Decisions 2001-II, p. 10. § 43.; *Dichand and Others v. Austria*, Ibid. p. 12. § 43.; *Karsai v. Hungary*, Ibid. p. 7. § 32.

⁷³⁸ *Novaya Gazeta and Borodyanskij v. Russia*, Judgment of 28 March 2013, p. 10. § 41.

⁷³⁹ *Feldek v. Slovakia*, Ibid. p. 19. § 86.

⁷⁴⁰ *Jerusalem v. Austria*, Ibid. § 45.

⁷⁴¹ *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, Ibid. p. 17. § 66.

⁷⁴² *Feldek v. Slovakia*, Ibid. p. 19. § 86.; *Wirtschaft-Trend Zeitschriften-Verlags GmbH v. Austria*, Judgment of 27 October 2005, p. 9, 10. § 35., 40.

⁷⁴³ *Tuşalp v. Turkey*, Ibid. p. 13–14. §. 47.

⁷⁴⁴ *Karsai v. Hungary*, Ibid. p. 8. § 33–34.

⁷⁴⁵ *Scharsach and News Verlagsgesellschaft GmbH v. Austria*, Judgment of 13 November 2003, Reports of Judgments and Decisions 2003-XI, p. 10–11. § 41.

⁷⁴⁶ *Präger and Oberschlick v. Austria*, Ibid. p. 14. § 37.; *DeHaas and Gijssels v. Belgium*, Ibid. p. 41. § 47.; *Kobenter and Standard Verlags GmbH v. Austria*, Ibid. p. 9. § 30.; *Mustafa Erdoğan and Others v. Turkey*, Ibid. p. 14. § 44.

is azt állapította meg, hogy azokat akkor nem részesíti védelemben a véleménynyilvánítás szabadsága, ha semmilyen ténybeli alappal nem rendelkeznek.

Nem találta viszont elegendő ténybeli alappal rendelkezőnek a Bíróság azt az értékítéletet, mely szerint egy osztrák újságíró erőteljes bíráló cikke öngyilkosságba hajszolt egy német professzort.⁷⁴⁷

Mindezek alapján is belátható, hogy a Bíróság nem azt várja el, hogy az értékítéletek pontos tényalapját, illetve annak igazságát a közlő fél bizonyítsa. A Bíróság álláspontja szerint amikor valaki a közügyek terén fejezi ki véleményét, illetve erkölcsi szempontból értékeli valakinek a politikai vagy a múltbeli⁷⁴⁸ tevékenységét, akkor közlésének ténybeli alapjára vonatkozóan nem lehet olyan szigorú mércét alkalmazni, mint amelyet egy büntetőeljárás során a meggyőző bizonyításhoz szükséges.⁷⁴⁹ Az ugyanis aránytalan terhet jelentene az értékítélet jóhiszemű kifejezője számára, ha közlése előtt olyan mértékű utánajárást várnának el tőle a tényalappal kapcsolatban, amelynek eredményeként később egyértelmű bizonyítékot tudna felmutatni közlése ténybeli alapjának igazságáról.

A kategória kialakításának egyik indoka az volt, hogy az EJEB azt tapasztalta, hogy a nemzeti bíróságok nem vagy nem helyesen tesznek különbséget a tényállítások és értékítéletek között, hanem elsősorban az alapján mérlegelnek, hogy az adott közlés alkalmas-e az érintett személy jó hírvéneke, illetve becsületének megsértésére. Ez pedig a szólás- és sajtószabadságot aránytalanul korlátozó döntésekhez vezetett. Az elegendő tényalappal rendelkező értékítélet kategóriája tehát egy újabb támpontot ad ennek a kérdésnek a mérlegeléséhez. Ez az új kategória tehát kifejezetten Európában jelent meg, elsőként az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában, majd a tagállami alkotmánybíróságok is elkezdtek alkalmazni, és vizsgálni a hozzá kapcsolódó kritériumokat.

3.4.2. Az új kategória alkalmazása az európai alkotmánybíróságok gyakorlatában

A német Szövetségi Alkotmánybíróság szintén alkalmazza az EJEB által kialakított szempontokat. Általánosságban az olyan közléseket, amelyekben a ténybeli és véleménybeli elemek keverednek, a véleménynyilvánítás szabadsága által védettnek tekinti. A védelem az értékítélet alapjául szolgáló tény igazságtartalmához kapcsolódik.⁷⁵⁰ Így nem tekintett a szólásszabadság által védettnek egy olyan közlést, amely egy tartományi kormányzót személyében sértett: többek között bolond asszonynak nevezte és arra utalt, hogy csak a hormonjai irányítják. Az AB szerint ez a közlés semmilyen ténybeli alappal nem rendelkezik, és a közlő fél célja pusztán az volt, hogy a személyét sértő módon a képviselő asszonyt hiteltelennek állítsa be. Az ilyen közlést pedig nem védheti a kifejezés szabadsága.⁷⁵¹

Egy menekültügyekkel foglalkozó állami szervet és egy dolgozóját ért bírálattal kapcsolatos döntésében úgy érvelt a testület, hogy az, hogy egy közlést tényállításnak vagy értékítéletnek kell tekinteni, nagymértékben függ a kontextustól. A testület szerint amennyi-

⁷⁴⁷ *Pfeifer v. Austria*, Ibid. p. 11. § 48.

⁷⁴⁸ *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, Ibid. p. 15. § 56.

⁷⁴⁹ *Brusa v. Germany*, Judgment of 17 April 2014, p. 10–11. § 48.

⁷⁵⁰ 1 BvR 901/11, 25/10/2012, Ibid.

⁷⁵¹ 1 BvR 194/13, 11/12/2013, II., Ibid.

ben egy esetben nem lehet eldönteni, hogy tényállításról vagy értékítéletéről van szó, azaz nem lehet elválasztani a közlés ténybeli és véleménybeli elemeit, a véleménynyilvánítás szabadságnak hatékony védelme érdekében értékítéletnek kell tekinteni.⁷⁵² Ez az álláspont is mutatja, hogy a döntés a közlés típusáról nagymértékben kapcsolódik a kontextushoz. Az adott esetben egy közhatalmat gyakorló szervről és személyről volt szó, mellyel szemben megtörtént eseményeken alapuló véleménynyilvánítás történt. Az AB tehát az állami hatóságokkal és tisztviselőkkel szembeni szabad bírálat demokratikus államban kiemelt értéke védelmében érvelt így.

A *cseh Alkotmánybíróság* a strasbourgi bíróság gyakorlatát követve – és idézve – szintén alkalmazza ezt a kategóriát.⁷⁵³ A testület álláspontja szerint a közügyek megvitatása során tett értékítéletek alkotmányosan védettek még akkor is, ha túlzók, kivéve, ha minden tényalapot nélkülöznek.⁷⁵⁴ Egy újabb döntésében az olyan közléseket, amelyek rendelkeznek ténybeli alappal és tartalmazznak értékítéletet is, „hibrid közléseknek” nevezte. Az ilyen közlések esetén a cseh AB szerint szükséges megállapítani, hogy milyen fokú a ténybeli alap és hogy ennek fényében mennyire túlzó a közlés. Emellett a testület szerint figyelembe kell venni, hogy kire vonatkozott a közlés, a közlő fél pozícióját, illetve hogy milyen fórumon és milyen módon valósult meg a közlés.⁷⁵⁵

A *magyar Alkotmánybíróság* – bár egy döntésében felidézi az erre vonatkozó strasbourgi gyakorlatot⁷⁵⁶ – ennek a kategóriának az alkalmazását eddig még nem ültette át a gyakorlatába.

Ez a kategória jól példázza azt, hogy a közszerelőkkel kapcsolatos, eredetileg az USA-ból származó alapjogi teszt és az állításokra vonatkozó mérce kiindulópontként szolgált az európai bíróságok számára, azonban azt az európai viszonyoknak és tapasztalatoknak megfelelően tovább alakították.

3.5. A BÍRÓSÁGOK KÖZÖTTI HATÁSOK

A bíróságok egymásra hatása a közlések típusainak megítélése kapcsán a következőképpen alakult.

Az USA Legfelső Bírósága gyakorlatából kiindulva a bíróságok közös felfogásává vált az, hogy annak megítélése során, hogy egy adott megnyilvánulást véd-e a szólás- vagy a sajtószabadság, különbséget kell tenni a közlések típusai között. A klasszikus elhatárolás a tényállítások és az értékítéletek között alakult ki.

Ebből kiindulva szintén az USA Legfelső Bírósága gyakorlatának hatására a bíróságok értékelésében az is közös állásponttá vált, hogy a *valós tényállításokat* a kifejezés szabadsága

⁷⁵² 1 BvR 444/13, 1 BvR 527/13, 24/07/2013, Ibid.

⁷⁵³ 15/03/2005 – I. ÚS 367/03., Ibid.

⁷⁵⁴ 03/02/2015 – II. ÚS 2051/14., Ibid.

⁷⁵⁵ 19/01/2016 – I. ÚS 750/15, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2016-1-001?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$X=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2016-1-001?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$X=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.).

⁷⁵⁶ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [37], Uo. 596.

védelemben részesíti. A *hamis tényállítások* esetében a bíróságok gyakorlatában az a közös megközelítés, hogy azokról a közlő fél szándéka és a közlés körülményei alapján lehet dönteni. Ez alapján a *tudatos hazugság* nem tartozik a szólásszabadság védelmi körébe, a szabad szólas tehát nem biztosítja a jogot ahhoz, hogy egy másik egyénről rosszhiszeműen, szándékosan valótlan-ságot állítsunk, megsértve ezzel jó hírnevét, becsületét. Az ilyen szólások észszerűen nem volnának igazolhatók. Egyrészt a közszereplőkre nézve sértő szándékos hazugságok nem mozdítják elő a közéleti diskurzust, vagy netán az igazság kiderülését.⁷⁵⁷ Másrészt az egyén önkifejezésével sem támaszthatók alá, hiszen az önkifejezés feltétele, hogy az egyén őszintén azonosuljon az állításával, mely egy olyan állítás esetében, amiről tudja, hogy nem igaz, eleve lehetetlen.⁷⁵⁸ E tekintetben tehát az USA Legfelső Bíróságán kialakult gyakorlatot az európai alapjogi bíraskodást végző szervek is elfogadták és a gyakorlatukban alkalmazzák.

Az USA Legfelső Bírósága esetjogából kiindulva az is széles körben elterjedt a bírói gyakorlatban, hogy a *gondatlanul közölt hamis tényállítások* a szándékos hazugságokhoz hasonló megítélés alá esnek, azaz nem védi őket a kifejezés szabadsága. A gondossági mérce azonban a vizsgált bíróságok gyakorlatában rendkívül sokszínű. Abban a kérdésben tehát, hogy milyen fokú gondosságot kell tanúsítani egy közlés igazságát tekintve, a bírói gyakorlat eltérő. Az USA Legfelső Bírósága csak a súlyos gondatlanság esetén nem részesíti védelemben a közlést. Ezt a megközelítést az európai alapjogi bíraskodást végző szervek nem vették át, hanem a gondossági mércét különbözőképpen alakították ki. Az EJEB az adott körülmények között elvárható, észszerű gondosságot, illetve az újságírói munkához kapcsolódó gondosságot vár el a közlő feltől. Ez a mérce megjelenik az EJEB hatására az alkotmánybíróságok – így például a cseh és a török, illetve végső soron a magyar AB – gyakorlatában is, de ettől sokkal szigorúbb követelmények is megjelennek az alkotmánybíróságok – így például a német szövetségi Alkotmánybíróság – gyakorlatában. Fontos kiemelni, hogy a büntetőjogi szabályozás kapcsán nemrégiben a magyar AB a gondossági mércét kivette az alkotmányos tesztből, nagy előrelépést téve ezzel az EJEB azon felfogása felé, mely szerint a közszereplőkkel kapcsolatos közlések esetén a büntetőjogi szankció csak kivételesen lehet az Egyezménynek megfelelő. Ennek további alkalmazása azonban kérdéses.

A *bizonyítási teher* megfordítását viszont az európai bíróságok nem vették át. Mind az EJEB, mind az alkotmánybíróságok gyakorlatából az tűnik ki, hogy a bizonyítási teher a közlő félen van. Ezáltal az európai alapjogi bíraskodás nem enged olyan széles teret a téves tényállításoknak, mint azt az USA Legfelső Bírósága tette. A bizonyítási kötelezettség ugyanis komoly terhet jelent, így bizonyos mértékig a szólás- és sajtószabadság korlátja.

Az *idézés és a tudósítás* esetében a német szövetségi Alkotmánybíróság hatása figyelhető meg az EJEB gyakorlatában. A bíróságok nagy hangsúlyt fordítanak e tekintetben is

⁷⁵⁷ Bár Mill amellet érvel, hogy a szabad vitában az igaz és téves nézeteknek egyfőnmán helye van, mert végül így derülhet ki az igazság. De fontos különbség, hogy az egymással küzdő nézetekre vonatkozóan állítja ezt. Az egyénekre vonatkozó sértő, rosszindulatú állításokat a szabad vitához nem tartja méltónak, de tisztában van vele, hogy ezek abban mégis megjelennek. Ezek szabályozását azonban Mill még nem a törvények vagy a hatalom keretei között képzei el, hanem a közvélemény erkölcsi megítélésére bízta. MILL: i. m. 126–130.

⁷⁵⁸ NIMMER, Melville B.: The Right to Speak from Times to Time: First Amendment Theory Applied to Libel and Misappliad to Privacy. *California Law Review*, Vol. 56. No. 4. (1968) 951.

a kontextusra. Kiemelt körülmény az, hogy egyértelműen elválasztható legyen az idéző és az idézett személy közlése, illetve az, hogy kiderüljön a szövegkörnyezetből az is, hogy milyen értelmezésben, minek a szemléltetésére használja az idéző vagy tudósító az idézetet. Ehhez a közérdekű ügyekben való tudósításoknak kiemelt védelmet biztosító gyakorlathoz képest sokkal korlátozóbb a magyar Alkotmánybíróság tudósításokkal kapcsolatos gyakorlata. A testület ugyanis a sajtó objektív felelőssége alól csak szűk kivételeket enged, így az azokon túli esetekben akkor is felelősségre vonható a sajtó, ha jóhiszeműen, a sajtóetikai szabályoknak megfelelő gondossággal járt el.

Az *értéktételek* kapcsán szintén a bíróságok közös álláspontja, hogy azok széles körben élvezik a véleménynyilvánítás szabadsága, illetve a sajtószabadság védelmét. E tekintetben az európai alkotmánybíróságokra és az EJEB-re nemcsak az amerikai gyakorlat, hanem a német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlata is meghatározó hatással volt. A *Litlb ítéletben* jelentek meg először azok a megfogalmazások, amelyeket az EJEB is alkalmaz az értéktételek definíciójánál, illetve a közéleti vitában betöltött szerepükénél. Az EJEB az értéktételek fogalmát további részletekkel egészítette ki esetről esetre, és a korlátozási lehetőségükre vonatkozó kontextusalapú szempontokat dolgozott ki. Ezek a fogalmak később az EJEB hatására más európai alkotmánybíróságok gyakorlatában is megjelentek, és alakították a gyakorlatot. Az EJEB gyakorlatában és a vizsgált alkotmánybíróságok – köztük a magyar AB – gyakorlatában is korlátja azonban az értéktételek kifejezésének az, ha a vélemény a közszereplő emberi méltóságát súlyosan sérti. Ennek megítélésére vonatkozóan azonban további szempontrendszer kialakítása még mind az EJEB-re, mind az alkotmánybíróságokra továbbra is váró feladat. Fontos, hogy az amerikaihoz képest az európai megközelítés az értéktételek esetén is kevésbé megengedő. Ez a kulturális különbségekben is adódik, hiszen az európai hagyományok sok szempontból konzervatívabbak, így bizonyos témákban vagy bizonyos tisztséget viselő személyekkel szembeni megszólalások egy-egy állam sajátosságainak megfelelően korlátozottabbak lehetnek. Emellett Európában a különböző történelmi események is korlátozó hatással vannak napjaink szólásszabadság gyakorlatára. Ez emberi személyiség védelme Európában erőteljesebb.

Az értéktételek és tényállítások közötti különbségtétel nehézségeit belátva a strasbourgi bíróság újragondolta az állítások kategorizálását és egy új megközelítéssel kialakította a *tényeken alapuló értéktételek kategóriáját*, amelyet néhány európai alkotmánybíróság – így a cseh és a német – is elkezdett alkalmazni. Ez a kategória segítheti a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélését, jelenleg azonban a strasbourgi gyakorlatban is sok bizonytalanság övezi. Elsősorban az okozza a problémát, hogy a testület arra vonatkozóan még nem alakított ki általános mércét, hogy mi lehet az értéktételek elegendő tényalapja, hanem kizárólag esetről esetre dönt ebben a kérdésben. Az erre vonatkozó teszt kialakításával lehetne ez a kategória igazán nagy hatással az európai alapjogi bírászkodásra. Ez nemcsak az alkotmánybírósági gyakorlatban lenne előremutató, hanem a rendes bíróságok számára is konkrét támpontokkal szolgálhatna.

VII. KÖVETKEZTETÉSEK

Az egyén kifejezés szabadságához való joga a demokrácia éltető eleme. Éppen ezért a jogok értelmezése, gyakorlásuk módjai és korlátaik meghatározása miatt kiemelkedően fontos a szólás- és sajtószabadsággal kapcsolatos fogalmak, jogintézmények és mércék folyamatos körüljárása, hiszen a változó körülmények újabb kérdéseket és újabb megoldandó problémákat hoznak magukkal. Ebben a folyamatban különös figyelmet érdemel a *közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó gyakorlat*, amely a demokratikus közéleti vita meghatározó részét képezi.

Napjainkban ezeket a kérdéseket a *többszintű alkotmányosság* keretei között, és az abban végbemenő, a nemzeti és nemzetközi jogrendszerek, illetve intézmények közötti, többirányú és különböző szinteken megvalósuló kommunikációs folyamatok kontextusában lehet vizsgálni. Ennek a kommunikációnak a része az alapjogi bíráskodást végző nemzetközi bíróságok és a nemzeti alkotmánybíróságok gyakorlatában kimutatható párbeszéd, így az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti kölcsönhatás is.

Könyvem célkitűzése egyrészt az volt, hogy feltérképezze és igazolja a vizsgált bíróságok közötti *kölcsönhatás alapjait*. Ennek során az egyik kiindulópontom az volt, hogy ennek a kölcsönhatásnak a kialakulását és folyamatos alakulását több, egymással párhuzamosan végbemenő folyamat – így többek között az emberi jogok univerzális felfogásának kialakulása és elterjedése, illetve a globalizáció és a jog egymásra hatása – alapozza meg, amelyek az emberi jogok és más alkotmányos elvek közös, egyetemes értékekké válása felé mutatnak, és a nemzeti szinten túlmenő, sokféle irányú együttműködésekkel járnak. Emellett bemutattam, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti kölcsönhatást a tevékenységükkel – így elsősorban az ítélezésük tárgyával és az értelmezési módszereikkel – kapcsolatos hasonlóságok is megalapozzák. Ezek a bíróságok olyan alapjogi dokumentumok autentikus értelmezői, melyek az univerzális emberi jogi megközelítés eredményeképpen közös emberi jogi fogalomkészleten alapulnak. Ezáltal az alapvető jogok tartalmának és a korlátozásukhoz kapcsolódó elvek meghatározása során közös emberi jogi fogalmakból indulnak ki. A nemzeti alkotmányok és az Egyezmény – az alkotmányos demokráciák alapelveit elismerve – egyaránt alapvető emberi jogokat deklarálnak, és azok érvényesülésére normatív igényt támasztanak. Azaz az államokat arra kötelezik, hogy ezeket a jogokat tartsák tiszteletben, illetve az érvényesülésüket biztosítsák. Ezáltal az állam hatalmát korlátozzák. Mindezekből következik, hogy azoknak a bíróságoknak, amelyeket ezeknek az alapjogi katalógusoknak az értelmezésére hoztak létre, tartalmilag ugyanazokat az alapjogokat kell értelmezniük, magyarázniuk, illetve állást kell foglalniuk a korlátozásuk igazolhatóságáról. Éppen ezért azok az alapjogi problémák, amelyek időről időre a bíróságok elé kerülnek, hasonlóságokat mutatnak. Az alapjogi bíráskodás módszereinek alkalmazásában szintén vannak közös jellemzők az általam vizsgált bíróságok gyakorlatában. Az alapjogi bíráskodás során ezek a bírói szervek a formai szempontok mellett az alapjog-korlátozás célját és mértékét alapul vevő

tartalmi teszteket dolgoztak ki, alkalmaznak és fejlesztenek tovább. Szintén közös jellemzőjük, hogy tevékenységük során valamilyen jogi normát vagy gyakorlatot vizsgálnak felül abból a szempontból, hogy egy magasabb rendű normában biztosított alapvető jogokat sértenek-e. Az alapjogok tartalmának meghatározása, illetve a korlátozásuk mércéinek kialakítása során mind az alkotmánybíróságoknak, mind az EJEB-nek – észszerű korlátok között – értelmezési szabadsága van. Ez lehetőséget biztosít arra, hogy az alapvető jogok gyakorlati megvalósulásával kapcsolatos változó tényezőket figyelembe vegyék, így megvalósulhat a bíróságok jogfejlesztő értelmezése. Ugyanakkor gyakorlatukban jellemző, hogy a saját korábbi döntéseikre az újabb ügyekben támaszkodnak, és az azokban kifejtett elvi és gyakorlati megállapításokat következetesen alkalmazzák. A korábbi gyakorlattól való eltérést a döntés indokolásában igazoló érvekkel támasztják alá. E tevékenységük során az összehasonlító jogi módszert alkalmazva egymás gyakorlatát megvizsgálják, és ez formálja a jogi gondolkodásukat és érvelésüket, azaz hatással vannak egymás gyakorlatára. Ez a kölcsönhatás igazolható, mivel a közös európai alapjogi gondolkodás és alapjogvédelem fejlődését segítheti elő.

Ezáltal napjainkban olyan folyamatok zajlanak, melyek eredménye egy fejlett, a sokszínűségre és a változásokra érzékeny európai alapjogi gyakorlat lehet. Ugyanakkor olyan időket élünk, amikor a demokratikus berendezkedésen Európa több országában a válság jelei mutatkoznak meg, és új típusú autokráciák kialakulásának vagyunk tanúi. Ebben a helyzetben kiemelt jelentősége van annak, hogy az alapjogi bíráskodást végző szervek a politikai hatalom kiszolgálóiként vagy a demokrácia és az alapjogok védelmezőiként lépnek fel.

Napjainkban az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatától való – különböző formákban megnyilvánuló – távolodásra is találunk példákat. Ennek egyik formája az lehet, hogy egy állam felmondja az Egyezményt, így annak rendelkezései, és a Bíróság ítéletei a továbbiakban nem kötik. Ez a lehetőség a brit politikai vitában már többször is felmerült.⁷⁵⁹ A strasbourgi emberi jogi mechanizmus dekonstrukciója azonban más formákban is megvalósulhat. Egy tipikus eset lehet az, hogy az állam egyedi ügyekben nem hajtja végre a strasbourgi bíróság döntését, így például nem fizeti ki a megítélt kártérítést. Az európai konszenzus és együttműködés szempontjából azonban még inkább aggályos az az eset, amikor egy államban a jogalkotó és az alkotmánybíróság kifejezetten a strasbourgi bíróság döntéseinek végrehajtását akadályozó tevékenységet folytat. Erre a közelmúltban Oroszországban volt példa. Mindezek komoly, megoldásra váró problémák az Európa Tanács államai számára az alapjogok közös alapokon nyugvó védelmi szintjének fenntartása és megerősítése érdekében.

Az, hogy a közszereplőkkel szemben – akik a közéleti folyamatok résztvevői, alakítói, és egy részük a közös ügyekben mindenkire kötelező döntések meghozói – milyen keretek között lehet gyakorolni a szólás- és sajtószabadság adta lehetőségeket, a demokratikus

⁷⁵⁹ Lásd például: <https://www.theguardian.com/politics/2016/apr/25/uk-must-leave-european-convention-on-human-rights-theresa-may-cu-referendum> (2018. január 8.); <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/theresa-may-campaign-leave-european-convention-on-human-rights-2020-general-election-brexit-a7499951.html> (2018. január 8.).

berendezkedés szempontjából meghatározó kérdések. A kötet másik célkitűzése az volt, hogy a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó esetjogban kialakult mércékről és a további mérlegelési szempontokról konceptuális keretet adva mutassa ki az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti hatások irányait. A könyv második részében az *alapjogi vizsgálatra* került sor.

Elsőként a kifejezés szabadságának jellemzőit, illetve e jogok igazolási elméleteit mutattam be. Ez alapján arra jutottam, hogy akkor érthetjük meg leginkább ezeknek a jogoknak a demokratikus társadalomban betöltött szerepét, ha elfogadjuk, hogy vagy a közösségi, vagy az egyéni szempontokat előtérbe helyező igazolási felfogások együttesen, egymást kiegészítve támasztják alá ezeknek az alapjogoknak a létjogosultságát és magas szintű védelmét. A szólás- és sajtószabadság kiemelt jelentősége abban rejlik, hogy ezek a jogok teszik lehetővé a demokratikus közéleti vita megvalósulását, illetve a társadalmat alkotó egyének személyes önkifejezésének szabadságát és ez általi fejlődését. Ezeknek a szempontoknak az érvényesülésével valósulhat meg a lehető legszélesebb kifejezési szabadság, és lehet a demokratikus társadalom fenntartható. Ebből a kiindulópontból érdemes a közszereplőkkel kapcsolatos közlések szabadságára is tekinteni.

Abból az előfeltevésből kiindulva, hogy a bíróságok gyakorlata közötti hatások feltárása így lehet hatékony, az esetjogot a bírói mérlegelés során felmerülő főbb szempontok – így a közléssel érintett személy közszereplői státusza, a közlés típusa, a közlő fél szándéka és gondossága, a bizonyítási teher, a közlés módja, kontextusa és hatásai – bírói megítélés mentén vizsgáltam. A bíróságok gyakorlatában az egymás hatása következtében kialakult hasonlóságok mellett az eltéréseket is kimutattam. A vizsgálatnak ezeket az eredményeit az erre vonatkozó fejezetek végén külön cím alatt is bemutattam.

Azt a kérdést, hogy kik tekinthetők közszereplőnek, a vizsgált bíróságok gyakorlata alapján jártam körül, és a közszereplők körének meghatározásához az esetjog alapján adtam támpontokat, és alakítottam ki olyan csoportokat – közfunkcióval rendelkezők, a közéleti vita egyéb résztvevői, hírességek és egyéb esetek –, amelyek ezt a személyi kört nagyrészt lefedik. Ennek során kimutattam, hogy a vizsgált bíróságok esetjogában a közszereplők személyi körének egy viszonylag nagy halmazát tekintve egyetértés van. Azt, hogy ezeknek a személyeknek másokhoz képest nagyobb a nyilvános kritikával szembeni tűrés kötelezettségük, az alkotmányos demokráciák közös legitimáló elvei és gyakorlati megfontolások igazolják. A vizsgált bíróságok gyakorlatából az tűnik ki, hogy bár a kifejezés szabadságát az instrumentális és a konstitutív igazolásokkal együttesen alátámaszthatónak tekintik, a közszereplőkkel kapcsolatos szabadabb bírálatok igazolásánál elsősorban instrumentális érvekre támaszkodnak. Ebből a szempontból a magyar Alkotmánybíróság gyakorlata követi a német és a strasbourgi gyakorlat megfontolásait, és azokat összegezve arra a megállapításra jutott, hogy a közszereplők bírálatának szélesebb szabadsága a két típusú igazolás találkozási pontja. Az is megállapítható, hogy a közszereplők különböző csoportjaiba tartozók tűrés kötelezettsége között fokozatosság van. Abban a kérdésben, hogy a közszereplőkön belül egy-egy személyi körbe tartozó személynek milyen fokú tűrés kötelezettsége van, a bíróságok gyakorlata sokszínű. E tekintetben érdemes kiemelni a strasbourgi bíróság cizellált szempontrendszerét, mely túllépve az USA-ból származó hagyományokon, az egyes személyi körökhöz tartozókra vonatkozóan pontosabban határozta meg a tűrés kötelezettség mértékét. Értelmezésében a politikusok tűrés kötelezett-

sege a legmagasabb. A politikusokhoz képest kisebb mértékben kell a nyilvános kritikát eltűrniük az állami tisztviselőknek, és a bírósági eljárás ideje alatt fokozott védelemben részesülnek a bírák a bírálókkal szemben. A hírességeknek pedig kizárólag a közéleti vitához kapcsolódó, személyüket ért bírálókkal szemben kell többet tűrniük a magán-személyeknél. Ez a dinamikus és jogfejlesztő értelmezés – különösen a bírákra vonatkozó megállapítások – pedig az európai alkotmánybíróságok számára is támpontként szolgált, és az alapjogok közötti egyensúly megteremtésében ezek minél behatóbb megismerése és további alkalmazása is előremutató lehet. A közszereplők személyi köre azonban változik, így bizonytalanságok is vannak a közléssel érintett személy státusza kapcsán, amelyek megítélése során a bíróságoknak érdemes az eset összes körülményeit a demokratikus nyilvánosság lehető legszélesebb körű megvalósulásának érdekében összevetni.

A közszereplők bírálataival kapcsolatos közlések megítélése a bírói gyakorlat számára folyamatos kihívást jelent. Ezek az esetek ugyanis természetüknél fogva nagyon különbözők, és megalapozott döntés csak a demokratikus közéleti vitában való megszólalás kiemelt érdekének és a konkrét eset körülményeinek együttes értékelésével hozható. A közszereplők bírálataival kapcsolatos alapjogi probléma megoldása során a szabad közéleti vita és az egyének nyilvános kifejezési szabadsága és a közszereplők emberi méltósága, illetve jó hírneve és becsülete közötti egyensúly megteremtése a legfontosabb cél. Erre kell törekedniük a bíróságoknak az ilyen ügyek eldöntése során. Leginkább a közlések típusai közötti különbségtétel és az azokhoz kapcsolódó körülmények együttes értékelése teszi próbára az alapjogi bíraskodást végző bíróságokat. E tekintetben megállapítható, hogy az amerikai Legfelső Bíróság szólásszabadsággal kapcsolatos esetjoga vitathatatlanul hatással volt az európai értelmezésre. A közszereplők magasabb tűrési kötelezettségére vonatkozó alkotmányos alapelvnek, a közlések típusai közötti különbségtétel fontosságának, és azoknak az eltérő következményeire vonatkozó mércéknek az USA Legfelső Bírósága általi értelmezésének hatásai egyértelműen kimutathatók a vizsgált európai bíróságok gyakorlatában. A döntéshozatal során kiemelt jelentősége van annak, hogy az adott közlést a bíróság hogyan értékeli, és ez alapján azokhoz milyen jogkövetkezmények kapcsolódnak. E tekintetben a bíróságok gyakorlatában közös felfogássá vált, hogy a közlések megítélésekor különbséget kell tenni tényállítások és értékítéletek között. Szintén egyetértés van abban, hogy a valós tényállításokat a kifejezés szabadsága védelemben részesíti, míg a szándékos hazugságok és a gondatlanul közölt hamis tényállítások kívül esnek a védelem körén. A gondossági mérce tekintetében azonban a USA-ból származó súlyos gondatlanságtól eltérő, sokféle, szigorúbb gondossági mércét alkalmaznak az európai bíróságok. A bizonyítási teher kapcsán azonban az európai bíróságok egyáltalán nem vették át az USA Legfelső Bíróságának a kifejezés szabadságának széles teret engedő álláspontját. Az európai alapjogi gyakorlatban a bizonyítási teher a közlő félen van. Az értékítéletek széles körű védelme szintén a bíróságok közös álláspontjává vált, korlátozásukra az emberi méltóság súlyos sérelme esetén Európában alakítottak ki további pontosításra szoruló mércéket a bíróságok. Az USA-beli felfogáshoz képest tehát az európai megközelítés az értékítéletek kapcsán is kevésbé megengedő. Megfigyelhető tehát, hogy az alapvető elvi megfontolások és tesztek kiindulópontként szolgáltak az európai alapjogi bíraskodás számára, ezek alkalmazása mellett azonban az európai alkotmánybíróságok és az EJEB azokat a saját viszonyaiknak megfelelően tovább alakították és fejlesztették, a közös ala-

pokon nyugvó európai mércék kialakulása felé haladva. Erre jó példa, hogy a strasbourgi bíróság az európai gyakorlatban felmerülő értelmezési problémákat felismerve a közlések típusairól való döntéshez további fogódzóként alakította ki a tényeken alapuló értékítélet kategóriáját.

A német Szövetségi Alkotmánybíróság kiemelkedik az európai alkotmánybíróságok közül, több mint fél évszázados gyakorlata hatással van mind az EJEB-re, mind a többi európai alkotmánybíróságra – így például az értékítélet fogalmával és értékelésével, illetve az idézésre és tudósításra vonatkozó mércéivel. Ugyanakkor megőrizve a saját alkotmányos hagyományainak egy részét, maga is figyelemmel van az európai emberi jogi bíráskodás változó irányaira, amint azt például a tényalapú értékítélet kategóriájának alkalmazása is mutatja. A közös irányba való haladás mellett azonban egyre inkább megfigyelhető az attól való távolodás is. A közszereplőkkel kapcsolatos szólások széles körű korlátozására is találunk példát az európai alkotmánybíróságok gyakorlatában. A lengyel Alkotmánybíróság például az államfőt érintő közlések széles körét büntetőjogi szankcióval sújtó szabályozást talált alkotmányosnak. A magyar Alkotmánybíróság pedig figyelemmel van a nemzetközi gyakorlatra, és annak bizonyos elemeit a hazai viszonyokra alkalmazza, ugyanakkor a testület kiszámíthatatlan gyakorlatával, az európai alapjogi standardok alkalomszerű és változó kimenetelű alkalmazásával a szólás- és sajtószabadság gyakorlásának kereteire vonatkozóan a bizonytalanságot fokozza.

A bírói értékelésnek része a kifejezett közlés kontextusa is. A vizsgált bírói testületek gyakorlata egységesen azt mutatja, hogy a közszereplők bírálatával kapcsolatos esetekben az adott közlés kontextusa alapján kell és lehet dönteni. Képtelenség volna döntést hozni egy közszereplőt bíráló közlésről anélkül, hogy a bíróság megvizsgálná azt a nyilvános közeget és társadalmi környezetet, amelyben a közlést tették. Továbbá annak a közlésnek az összes körülményét: a célját, a közügyek megvitatásához való hozzájárulását, a módját, a formáját, a hatását stb. Az elemzés alapján látható, hogy a nagy jelentőségű, úttörő, az alkotmányos mércéket kialakító és megteremtő döntések – így a *New York Times v. Sullivan* döntés, a *Lüth* ítélet, a magyar AB 36/1994-es határozata – rendre olyan sajátos történelmi, illetve társadalmi körülmények között keletkeztek és hoztak nagy jelentőségű változást, amikor döntő jelentősége volt, hogy egy adott államban milyen irányt vesz a szólás szabadságának gyakorlata.

Az elemzés alapján megállapítható, hogy az, hogy az alkotmánybíróságok és az EJEB figyelemmel vannak egymás ítélkezési gyakorlatára, az alapjogi ítélkezés fejlődése szempontjából előremutató. Nem az – és nem is lehet – a célja, hogy az Európa Tanács tagállamaiban az alkotmánybíróságok minden kérdésben az EJEB döntését kövessék, és ezáltal egységes gyakorlat alakuljon ki. Sokkal inkább az, hogy az alkotmánybíróságok és az EJEB egyaránt figyelemmel legyenek az egymás gyakorlatában megjelenő újabb szempontokra és értékelésekre, hogy ezáltal az alapjogi problémák vizsgálatakor alkalmazott eszközök fejlődjenek, és alkalmazkodjanak a kor és a közös európai alkotmányos értékek igényeihez. Napjainkban azonban ennek a folyamatnak a további alakulása bizonytalan.

A bírói gyakorlat elemzésére vállalkozó kutató azonban munkája végén mindig csak egy helyzetképet adhat. Ahogy a kötet is szemléltette, a bírósági gyakorlat folyamatosan változik, újabb körülmények változó bírói felfogásokat és azok hatására új, megújuló és átalakuló tendenciákat eredményeznek. Így a közszereplők bírálatával kapcsolatos esetek

vizsgálati szempontjainak bemutatása, illetve a kialakult mércék és a vizsgált bíróságok közötti hatások elemzése után a munka befejezésekor az utolsó gondolat a lezárás helyett inkább a várakozás lehet. Nincs más hátra, mint az esetjog feltárása és analízise iránt elkötelezett kutatói kíváncsisággal várni az újabb fejleményeket.

DUPress

IRODALOMJEGYZÉK

- ALBARINO, Ruiloba J. – GALERA, S.: European Regional Tradition – The Council of Europe. In GALERA, S. (ed.): *Judicial Review, A Comparative Analysis Inside the European Legal System*. Council of Europe Publishing, 2010, 173–208.
- ALKEMA, Evert Albert: The Convention as a constitution and its Court as a constitutional court. In MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.): *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000, 41–63.
- AKSENOVA, Marina: Anchugov and Gladkov is not Enforceable: the Russian Constitutional Court Opines in its First ECtHR Implementation Case. *Opinio Iuris*, April 25, 2016.
- ASH, Timothy Garton: *Free Speech, Ten Principles for a Connected World*. Yale University Press, New Haven, London, 2016.
- AUST, Anthony: *Handbook of International Law*. Second Edition. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2010.
- ÁLVAREZ, L. Á. – GÖTTINGER, V. – HARTWIG, M. – LACHMAYER, K. – SUCKER, F.: A „valódi” alkotmányjogi panasz és elbírálásának főbb jellemzői. *Alkotmánybírói Szemle*, 2011/2, 64–76. (Az Alkotmánybírói Szemle szerkesztőségének összeállítása és fordítása Jakab András közreműködésével.)
- BACKER, Larry Catá: An Introduction and Analysis. In BACKER, Larry Catá (ed.): *Harmonizing Law in an Era of Globalization – Convergence, Divergence, and Resistance*. Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, 2007, 3–33.
- BAKER, Edwin C.: *Human Liberty and Freedom of Speech*. Oxford University Press, New York, Oxford, 1989.
- BALOGH Éva: Az absztrakt-normakontroll eljárásban kidolgozott elvek alkalmazási gyakorlata az alkotmányjogi panasz eljárásokban a közszereplőkkel kapcsolatos esetekben. In BALOGH-BÉKÉSI Nóra et. al.: *Alkotmányjogi panasz – az alapjog-érvényesítés gyakorlata*. HVG-Orac, Budapest, 2019, 127–144.
- BALOGH Éva: A megkülönböztetés művészete: bírói mérlegelés a közszereplőkkel kapcsolatos közlések szabadsága kapcsán. *Fundamentum*, 2016/1, 22–38.
- BALOGH Éva: A precedens jellegű bíráskodás elemei az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában: A közszereplők tűrési kötelezettségének fokozatossága. *Közjogi Szemle*, 2018/3, 53–61.
- BALOGH Éva: Alkotmánybírói útvesztőben, Szélgjegyzetek a magyar Alkotmánybírói közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó legutóbbi döntéseikhez. *Fundamentum*, 2018/2, 80–99.
- BALOGH Éva: Az Alkotmánybírói határozata a közéleti szereplők bírálhatóságáról, A véleménynyilvánítás szabadsága, a demokratikus vita és az emberi méltóság. *Jogesetek Magyarzata*, 2014/3, 3–11.

- BALOGH Éva: Egy lépést hátra – A magyar Alkotmánybíróság döntése az internetes hozzászólásokért való felelősségről. *Pro Futuro*, 2015/1, 142–150.
- BALOGH Éva: Hogyan tovább, Európa? Beszámoló a European Constitutional Democracy in Peril – People, Principles, Institutions című konferenciáról. *Parlamentári Szemle*, 2016/2, 141–147.
- BÁN Tamás: Az Európa Tanács ötven éve: tagságunk hatásai a magyar jogfejlődésre. *Acta Humana*, 1999/35–36, 8–28.
- BARAK, Aharon: *The Judge in a Democracy*. Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2006.
- BARENDT, Eric: *An Introduction to Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, New York, 1998.
- BARENDT, Eric: Freedom of Expression. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 891–908.
- BARENDT, Eric: *Freedom of Speech*. Oxford University Press, Oxford, 2007.
- BAYER Judit: A közélet és közszereplés fogalmának változásai a webes társadalomban, Vállalati rágalmozás vagy fogyasztói kritika? *Médiakutató*, 2005/3.
- BECK, Ulrich: *Mi a globalizáció? A globalizmus tévedései – Válaszok a globalizációra*. Belvedere, Szeged, 2005. (G. Klement Ildikó fordítása.)
- BEDŐ Iván: Van sok rossz hírünk, Véleményformáló robotok, álhírek a Facebookon, mellbimbó és gyűlölet. *HVG*, 2016/48, 34–35.
- BELAVUSAU, Uladzislaw: *Freedom of Speech, Importing European and US Constitutional Models in Transitional Democracies*. Routledge, London, New York, 2013.
- BERNHARDT, Rudolf: Human Rights and Judicial Review: The European Court of Human Rights. In BEATTY, David M. (ed.): *Human Rights and Judicial Review. A Comparative Perspective*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1994, 297–319.
- BESSON, Samantha: European Human Rights, Supranational Judicial Review and Democracy – Thinking Outside the Judicial Box. In POPELIER, Patricia – VAN DE HEYNING, Catherine – VAN NUFFEL, Piet (eds.): *Human Rights protection in the European legal order, The interaction between the European and the national courts*. Intersentia, Cambridge, Antwerp, Portland, 2011, 97–145.
- BIEBER Ivóna: Von Hannover Németország elleni ügye (2). *Fundamentum*, 2012/3, 118.
- BLASI, Vincent: The Checking Value in First Amendment Theory. *American Bar Foundation Research Journal*, Vol. 2. No. 3. (1977) 521–649.
- BLUTMAN László: A nemzetközi jog használata az Alkotmány értelmezésénél. *Jogtudományi Közlöny*, 2009/7–8, 301–315.
- BODNAR, Adam: Poland: EU driven democracy? In MORLINO, Leonardo – SADURSKI, Wojciech (eds.): *Democratization and the European Union. Comparing Central and Eastern European post-communist countries*. Routledge, London, New York, 2010, 19–44.
- BIRAGYÓVA András: *Az alkotmánybíráskodás elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Budapest, 1994.
- BIRAGYÓVA András: Az értelmezés hatalma, Az alkotmánybíráskodás és az Emberi Jogok Európai Bírósága kapcsolata, különös tekintettel Magyarországra. *Alkotmánybírási Szemle*, 2011/1, 83–92.

- BRAGYOVA András: Vannak-e megváltoztathatatlan normák az alkotmányban? In BRAGYOVA András (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Holló András hatvanadik születésnapjára*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003, 65–88.
- BRONAUGH, Richard: Persuasive Precedent. In GLODSTEIN, Laurence (ed.): *Precedent in Law*. Oxford University Press, Oxford, 1991, 217–247.
- BUITENWEG, Rob: *Human Rights, Human Plights in a Global Village*. Clarity Press, INC., Atlanta, 2007.
- CAPPELLETTI, Mauro – COHEN, William: Az alkotmánybíráskodás története és jelenkori elterjedése. In PACZOLAY Péter (szerk.): *Alkotmánybíráskodás – Alkotmányértelmezés*. Rejtjel, Budapest, 2003, 42–52.
- CASSESE, Antonio: *Human Rights in a Changing World*. Temple University Press, Philadelphia, 1990.
- CASSESE, Sabino: The Globalization of Law. *Journal of International Law and Politics*, Vol. 37. No. 4. (2005) 973–993.
- CHANG, Wen-Chen – YEH, Jiunn-Rong: Internationalization of Constitutional Law. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 1165–1184.
- CHRONOWSKI Nóra: Globális vagy lokális alkotmányosság? *Jogelméleti Szemle*, 2015/4, 19–31.
- CHOUHRY, Sujit (ed.): *The Migration of Constitutional Ideas*. Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- CHOUHRY, Sujit: Migration as a new metaphor in comparative constitutional law. In CHOUHRY, Sujit (ed.): *The Migration of Constitutional Ideas*. Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 1–35.
- D. TÓTH Balázs: A precedensalapú döntéshozatal alapkérdései a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Fundamentum*, 2009/4, 88–100.
- D. TÓTH Balázs: A rendesbíróági és az alkotmánybíróági precedensalkalmazás egy esete: az adótartozásért való mögöttes felelősség megállapítása. *Alkotmánybíróági Szemle*, 2014/2, 139–158.
- DEÁK Izabella: A nép nevében? Az alkotmányos demokrácia lehetséges változatai és valós riválisai – Konferenciabeszámoló. *Fundamentum*, 2015/4, 149–154.
- DE VISSER, Maartje: *Constitutional Review in Europe, A Comparative Analysis*. Hart Publishing, Oxford, Portland, 2014.
- DE WET, Erika: The Constitutionalization of Public International Law. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 1209–1230.
- DICEY, Albert Venn: *Bevezetés az angol alkotmányjogba*. Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1902. (Tarnai János fordítása.)
- DONELLY, Jack: Cultural Relativism and Universal Human Rights. *Human Rights Quarterly*, Vol. 6. No. 4. (1984) 400–419.
- DONELLY, Jack: The Relative Universality of Human Rights. *Human Rights Quarterly*, Vol. 29. No. 2. (2007) 281–306.
- DONELLY, Jack: *Universal Human Rights in Theory and Practice*. Third Edition. Cornell University Press, Ithaca, London, 2013.

- DORSEN, Normann: The Relevance of Foreign Legal Materials in U.S. Constitutional Cases: A Conversation between Justice Antonin Scalia and Justice Stephen Breyer. *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 3. No. 4. (2005) 519–541.
- DORSEN, Norman – ROSENFELD, Michel – SAJÓ, András – BAER, Susanne: *Comparative Constitutionalism, Cases and Materials*. Second Edition. West, St. Paul, 2010.
- DRINÓCZI Tímea: *Az alkotmányos párbeszéd: A többszintű alkotmányosság alkotmánytana és gyakorlata a 21. században*. MTA TK JTI, Budapest, 2017.
- DRINÓCZI Tímea: Alkotmányos párbeszéd-elméletek. *JURÁ*, 2012/2, 60–72.
- DUNOFF, Jeffrey L. – TRACHTMANN, Joel P. (eds.): *Ruling the World? Constitutionalism, International Law, and Global Governance*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009.
- DUPRÉ, Catherine: *Importing the Law in Post-Communist Transitions, The Hungarian Constitutional Court and the Right to Human Dignity*. Hart Publishing, Oxford, Portland, 2003.
- DUXBURY, Neil: *The Nature and Authority of Precedent*. Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
- DWORKIN, Ronald: Az alkotmány morális értelmezése és a többségi elv. *Fundamentum*, 1997/1, 7–27.
- DWORKIN, Ronald: Foreward. In HARE, Ivan – WEINSTEIN, James (eds.): *Extreme Speech and Democracy*. Oxford University Press, Oxford, New York, 2009, V–IX.
- DWORKIN, Ronald: *Freedom's Law, The Moral Reading of the American Constitution*. Oxford University Press, New York–Oxford, 1996.
- DWORKIN, Ronald: *Justice for Hedgehogs*. Belknap Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2011.
- DWORKIN, Ronald: *Sovereign Virtue, The Theory and Practice of Equality*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2002.
- DWORKIN, Ronald: *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1997.
- DWORKIN, Ronald: The Right to Ridicule. *New York Review of Books*, Vol. 53. No. 5, March 23, 2006.
- EDMONDSON, Aimee: In Sullivan's Shadow: The Use and Abuse of Libel Law Arising from the Civil Rights Movement 1960–89. *Journalism History*, Vol. 37. No. 1. (2011) 27–38.
- EPSTEIN, Richard A.: Was New York Times v. Sullivan Wrong? *University of Chicago Law Review*, Vol. 53. No. 3. (1986) 782–818.
- FABBRINI, Federico – MADURO, Miguel Poiras: Supranational Constitutional Courts. In *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*, 2016.
- FAZEKAS Dániel: *Így működött az alternatív média a francia elnökválasztási kampányban*. PC blog, 2017. szeptember 22.
- FLECK Zoltán: Egy indítvány szándékai. *Fundamentum*, 2006/3, 99–104.
- FRIEDMAN, Barry – SAUNDERS, Cheryl: Symposium: Constitutional Borrowing, Editor's Introduction. *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 1. No. 2. (2003) 177–180.
- GÁLIK Mihály – POLYÁK Gábor: *Médiaszabályozás*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005.
- GARDBAUM, Stephen: Human Rights and International Constitutionalism. In DUNOFF, Jeffrey L. – TRACHTMANN, Joel P. (eds.): *Ruling the World? Constitutionalism, International*

- Law, and Global Governance*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009, 233–257.
- GARDBAUM, Stephen: Human Rights as International Constitutional Rights. *The European Journal of International Law*, Vol. 19. No. 4. (2008) 749–768.
- GERARDS, Janneke: The European Court of Human Rights. In JAKAB, András – DYEVE, Arthur – ITZCOVICH, Giulio (eds.): *Comparative Constitutional Reasoning*. Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 237–276.
- GIDDENS, Anthony: *Elszabadult világ: Hogyan alakítja át az életünket a globalizáció?* Napvilág, Budapest, 2005. (Gárdos János fordítása.)
- GINSBURG, Tom: The Global Spread of Constitutional Review. In CALDEIRA, Gregory A. – KELEMEN, Daniel R. – WHITTINGTON, Keith E. (eds.): *The Oxford Handbook of Law and Politics*. Oxford University Press, 2008, 81–98.
- GINSBURG, Tom – ELKINS, Zachary: Ancillary Powers of Constitutional Courts. *Texas Law Review*, Vol. 87. No. 7. (2009) 1431–1461.
- GLAS, Lize R.: The Functioning of the Pilot-Judgment Procedure of the European Court of Human Rights in Practice. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Vol. 34. No. 1. (2016) 41–70.
- GOLDSWORTHY, Jeffrey: Constitutional Interpretation. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 689–717.
- GREER, Steven: The Interpretation of the European Convention on Human Rights: Universal Principle or Margin of Appreciation? *UCL Human Rights Review*, Vol. 3. (2010) 1–14.
- GRIMM, Dieter: Types of Constitutions. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 98–132.
- GYÓRFI Tamás: A többségi döntés tartalmi korlátai és az alkotmánybíráskodás. In JAKAB András – KÖRÖSÉNYI András: *Alkotmányozás Magyarországon és másol*. Új Mandátum, Budapest, 2012, 33–57.
- HALMAI Gábor: *Alkotmányjog, emberi jogok, globalizáció: Az alkotmányos eszmék migrációja*. L'Harmattan, Budapest, 2013.
- HALMAI Gábor: *A vélemény szabadság határai*. Atlantisz, Budapest, 1994.
- HALMAI Gábor: Becsületvédelem és sajtószabadság. *Fundamentum*, 2004/4, 81–94.
- HALMAI Gábor: *Kommunikációs jogok*. Új Mandátum, Budapest, 2002.
- HALMAI Gábor: Közszereplők személyiségvédelme kontra közügyek vitathatósága. *Fundamentum*, 2000/2, 17–32.
- HALMAI, Gábor: The Use of Foreign Law in Constitutional Interpretation. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 1328–1348.
- HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Osiris, Budapest, 2003.
- HAMILTON, Alexander – MADISON, James – JAY, John: *A föderalista: Értekezések az amerikai alkotmányról*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. (Balabán Péter fordítása.)
- HANÁK András: Meddig nyújtható a magyar szólásszabadság? Amicus Curiae az Alkotmánybíróság előtt folyamatban lévő ügyben. *Fundamentum*, 2001/2, 104–113.

- HANÁK András: Szabad és felelős sajtót! – Lehetőségek az új Ptk.-ban. *Fundamentum*, 2007/3, 51–61.
- HART, Herbert L. A.: *A jog fogalma*. Osiris, Budapest, 1995. (Takács Péter fordítása.)
- HEGYI Szabolcs: A személy alkotmányjogi fogalma és felfogásai. In MENYHÁRD Attila – GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 119–137.
- HIRSCHL, Ran: On the Blurred Methodological Matrix of Comparative Constitutional Law. In CHOUDHRY, Sujit (ed.): *The Migration of Constitutional Ideas*. Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 39–66.
- JACKSON, Vicki C.: Comparative Constitutional Law: Methodologies. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 54–74.
- JACKSON, Vicki C.: Constitutions as „Living Trees”? Comparative Constitutional Law and Interpretive Metaphors. *Fordham Law Review*, Vol. 75. (2006) 921–960.
- JAVORNICZKY István – KARDOS Gábor: „Irányt mutatunk, de nem avatkozunk be durván a nemzeti jogokba” – Baka Andrással, a strasbourgi emberi jogi bíróság bírájával Javorniczky István és Kardos Gábor beszélget. *Fundamentum*, 2000/4, 37–46.
- KANT, Immanuel: *Az örök béke*. Lantos, Budapest, 1918. (Babits Mihály fordítása.)
- KARDOS Gábor: *Emberi jogok egy új korszak határán*. T-Twins, Budapest, 1995.
- KARDOS Gábor – LATTMAN Tamás (szerk.): *Nemzetközi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010.
- KELLER, Helen – STONE SWEET, Alec (eds.): *A Europe of Rights, The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford University Press, Oxford, 2008.
- KEMPEES, Peter: „Legitimate aims” in the case-law of the European Court of Human Rights. In MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.): *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000, 659–675.
- KENNEDY, David: The Mystery of Global Governance. In DUNOFF, Jeffrey L. – TRACHTMANN, Joel P. (eds.): *Ruling the World? Constitutionalism, International Law, and Global Governance*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009, 37–68.
- KIS János: Alkotmánybíráskodás a mérlegen (I. rész). *Fundamentum*, 1999/3, 5–29.
- KIS János: *Alkotmányos Demokrácia – Három tanulmány*. INDOK, Budapest, 2000.
- KIS János: Illusztráció az ügynökügyhöz – Egy másik olvasat. In Kis János: *Az összetorlódott idő – Politikai írások, 1992–2013*. Kalligram, Pozsony, 2013, 374–388.
- KIS János: Jelképekről, demokráciáról. In Kis János: *Az állam semlegesége*. Kalligram, Pozsony, 2015, 330–340.
- KIS János: Népszuverenitás. *Fundamentum*, 2006/2, 5–32.
- KIS János: Szólásszabadság és náci beszéd. In Kis János: *Az állam semlegesége*, Kalligram, Pozsony, 2015, 341–368.
- KIS János: *Vannak-e emberi jogaink?* Stencil Kulturális Alapítvány, Budapest, 2003.
- KLEIN, Eckart: Should the binding effect of the judgments of the European Court of Human Rights be extended? In MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.): *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000, 705–713.

- KOKOTT, Juliane: From Reception and Transplantation to Convergence of Constitutional Models in the Age of Globalization. In STARCK, Christian (ed.): *Constitutionalism, Universalism and Democracy – a comparative analysis, The German Contributions to the Fifth World Congress of the International Association of Constitutional Law*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999, 71–134.
- KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*. Századvég, Budapest, 2009.
- KOVÁCS Kriszta: Az alkotmánybíráskodás lényeges tartalma. *Alkotmánybírósági Szemle*, 2011/1, 93–99.
- KOVÁCS Kriszta: Az Emberi jogok európai egyezménye és az uniós jog szerepe az alapjogi ítélezésben. In SOMODY Bernadette (szerk.): *Alapjogi bíráskodás – Alapjogok az ítélezésben*. L'Harmattan, Budapest, 2013, 149–167.
- KOVÁCS Kriszta: Közös kincseink, Két jogelv: a „foglaló ejtett közönség” és a „tájékozott beleegyezés”. In CHRONOWSKI Nóra – POZSÁR-SZENTMIKLÓS Zoltán – SMUK Péter – SZABÓ Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek – Liber Amicorum István Kükorelli*. Gondolat, Budapest, 2017, 526–534.
- KOVÁCS Kriszta: Méltóságon alul, Széljegyzetek a Polt Péter kontra Kis János perhez. In KOVÁCS Kriszta – TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Lehetséges – Kis Jánosnak tanítványaitól*. Kalligram, Pozsony, 2013, 293–311.
- KOVÁCS, Kriszta – TÓTH, Gábor Attila: Hungary's Constitutional Transformation. *European Constitutional Law Review*, Vol. 7. No. 2. (2011) 183–203.
- KOVÁCS Péter: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletére való hivatkozás újabb formulái és technikái a magyar Alkotmánybíróság, valamint néhány más európai alkotmánybíróság mai gyakorlatában. *Alkotmánybírósági Szemle*, 2013/2, 73–84.
- KÖRNYEI Ágnes: *Regionalizmus az egyetemessé váló emberi jogokban, különös tekintettel az Amerikai Államok Szervezetére*. Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest, 1999.
- KUMM, Matthias: The Cosmopolitan Turn in Constitutionalism. In DUNOFF, Jeffrey L. – TRACHTMANN, Joel P. (eds.): *Ruling the World? Constitutionalism, International Law, and Global Governance*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009, 258–324.
- LAZAREVA, Marina: Russian Constitutional Court and ECtHR, Time for a Constructive Dialogue. In SMUK, Péter (ed.): *Costs of Democracy*. Gondolat, Budapest, 2016, 134–150.
- LETSAS, George: *A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, Oxford, 2009.
- LEWIS, Anthony: *Make no law, The Sullivan case and the First Amendment*. Vintage Books, New York, 1991.
- LOMNICI Zoltán: A Legfelsőbb Bíróság elnökének alkotmánybírósági indítványa. *Fundamentum*, 2006/3, 94–98.
- MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.): *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000.
- MAHONEY, Paul: The European Court of Human Rights as a Case-Study. In BAUDENBACHER, Carl (ed.): *Dispute Resolution*. German Law Publishers, Stuttgart, 2009.
- MARSAN-RAVENTÓS, Clara: From Judicial Dialogue to Cosmopolitan Norms, Enhancing Democracy in Globalised States. In MÜLLER, Amrei (ed. in collaboration with Kjos,

- Hege Elisabeth): *Judicial Dialogue and Human Rights*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2017, 435–466.
- MCBRIDE, Jeremy: The Necessity Test in the Jurisprudence of the Hungarian Constitutional Court and the European Court of Human Rights. In HALMAI, Gábor (ed.): *The Constitution Found? The First Nine Years of Hungarian Constitutional Review of Fundamental Rights*. INDOK, Budapest, 2000, 157–170.
- MCCRUIDEN, Christopher: Judicial Comparativism and Human Rights. In ÖRÜCÜ, Esin – NELKEN, David (eds.): *Comparative Law: A Handbook*. Hart Publishing, Oxford, 2007, 371–397.
- MEIKLEJOHN, Alexander: Free Speech And Its Relation to Self-Government. In MEIKLEJOHN, Alexander: *Political Freedom, The Constitutional Powers of the People*. Oxford University Press, New York, 1965. (Első megjelenés: *Free Speech and Its Relation to Self-Government*. New York, Harper Bros, 1948.)
- MEIKLEJOHN, Alexander: The First Amendment is an Absolute. *The Supreme Court Law Review* (1961) 245–266.
- MEUWESE, Anne – SNEL, Marnix: 'Constitutional Dialogue': An Overview. *Utrecht Law Review*, Vol 9., No. 2. (2013) 123–140.
- MICHAELS, Ralf: Globalization and Law: Law Beyond the State. In BANAKAR, Reza – TRAVERS, Max (eds.): *Law and Social Theory*. Hart Publishing, Oxford, 2013, 287–303.
- MILL, John Stuart: *A szabadságról*. Európa, Budapest – Kriterion, Bukarest, 1983. (Pap Mária fordítása.)
- MILO, Dario: *Defamation and Freedom of Speech*. Oxford University Press, Oxford, 2008.
- MILTON, John: Areopagitica. In MILTON, John: *Az angol forradalom tüke*. Gondolat, Budapest, 1975.
- MOLNÁR Péter: *Gondolatbátorság: Szólásszabadság és közbeszélgetés az Egyesült Államokban és Magyarországon*. Új Mandátum, Budapest, 2002.
- MOWBRAY, Alastair: The Interlaken Declaration – the Beginning of a New Era for the European Court of Human Rights? *Human Rights Law Review*, Vol. 10. No. 3. (2010) 519–528.
- MOWBRAY, Alastair: An Examination of the European Court of Human Rights' Approach to Overruling its Previous Case-law. *Human Rights Law Review*, Vol. 9. No. 2. (2009) 179–201.
- MURPHY, Walter F.: Az alkotmányértelmezés művészete (Bevezető ismertetés). In PACZOLAY Péter (szerk.): *Alkotmánybíráskodás, alkotmányértelmezés*. Rejtjel, Budapest, 2003, 149–182.
- NÉMETH András: Hír, érték nélkül, Álhírek és hitek, közösségi oldalak, demokráciadeficit. *HVG*, 2017/16, 32–35.
- NÉMETH Lajos (fel. szerk.): *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.
- NIMMER, Melville B.: The Right to Speak from Times to Time: First Amendment Theory Applied to Libel and Misapliad to Privacy. *California Law Review*, Vol. 56. No. 4. (1968) 935–967.
- PACZOLAY Péter: Alkotmánybíráskodás a politika és a jog határán. In PACZOLAY Péter (szerk.): *Alkotmánybíráskodás – Alkotmányértelmezés*. Rejtjel, Budapest, 2003. 9–31.

- PAP, András L.: *Democratic Decline in Hungary, Law and Society in an Illiberal Democracy*. Routledge, London, New York, 2018.
- PERJU, Vald: Constitutional Transplants, Borrowing, and Migration. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 1304–1327.
- PETERS, Anne: Compensatory Constitutionalism: The Function and Potential of Fundamental International Norms and Structures. *Leiden Journal of International Law*, Vol. 19. No. 3. (2006) 579–610.
- PETERS, Anne: Membership in the Global Constitutional Community. In KLABBERS, Jan – PETERS, Anne – ULFSTEIN, Geir (eds.): *The Constitutionalization of International Law*. Oxford University Press, 2009, 153–262.
- POKOL Béla: A jurisztokrácia és a demokrácia határvonalán. *Jogelméleti Szemle*, 2015/4, 4–18.
- POKOL Béla: Globális uralmi rend és állami szuverenitás. *Jogelméleti Szemle*, 2014/1, 105–129.
- POLGÁRI Eszter: Az Alkotmánybíróság esete az Emberi Jogok Európai Egyezményével: Az elvárások és a gyakorlat. *Fundamentum*, 2015/4, 5–17.
- POLGÁRI Eszter: A strasbourgi bíróság és az európai konszenzus, Értelmezési módszer vagy utólagos igazolás? *Fundamentum*, 2005/1, 5–13.
- POLGÁRI Eszter: A tagállami jog-összehasonlítás az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Fundamentum*, 2012/3, 46–63.
- POLYÁK Gábor: *A médiarendszer kialakítása. A piacra lépés és a hozzáférés alkotmányjogi, közösségi jogi és összehasonlító jogi elemzése*. HVG-Orac, Budapest, 2008.
- POLYÁK Gábor: *Facebook-szabályozás Németországban: Kockázatok és mellékhatások*. Mérték Blog, 2017. szeptember 21.
- POLYÁK Gábor: Haladék a sajtószabadságnak. *Fundamentum*, 2002/1, 98–108.
- POLYÁK Gábor: Közérdek és kiegyensúlyozottság a médiaszabályozásban. *JUR4*, 2002/2, 87–102.
- POLYÁK Gábor: *Médiaszabályozás, médiapolitika: Technikai, gazdasági és társadalomtudományi összefüggések*. Gondolat, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest, Pécs, 2015.
- POLYÁK Gábor: Pluralizmus és médiaszabályozás. *Jogtudományi Közlöny*, 2009/5, 208–219.
- POPELIER, Patricia – VAN DE HEYNING, Catherine – VAN NUFFEL, Piet (eds.): *Human Rights protection in the European legal order, The interaction between the European and the national courts*. Intersentia, Cambridge, Antwerp, Portland, 2011.
- POST, Robert C.: The Constitutional Concept of Public Discourse: Outrageous Opinion, Democratic Deliberation, and *Hustler Magazine v. Falwell*. *Harvard Law Review*, Vol. 103. No. 3. (1990) 601–686.
- POST, Robert C.: The Social Foundations of Defamation Law: Reputation and the Constitution. *California Law Review*, Vol. 74. No. 3. (1986) 691–742.
- POZSÁR-SZENTMIKLÓS Y Zoltán: Az alapjogi tesztek rendeltetése. *Alkotmánybírósági Szemle*, 2013/2, 85–92.
- PREBENSEN, Soren C.: Evolutive interpretation of the European Convention on Human Rights. In MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.): *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000, 123–137.

- PRIBULA László: *A sajtó-bélyreigazítás bírósági gyakorlata*. HVG-Orac, Budapest, 2012.
- QUINT, Peter E.: A Return to Lüth. *Roger Williams University Law Review*, Vol. 16. No. 73. (2011) 73–85.
- RAISZ Anikó: *Az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságának egymásra hatása*. PhD-értekezés, Miskolc, 2009.
- RAZ, Joseph: Free Expression and Personal Identification. In RAZ, Joseph: *Ethics in the Public Domain – Essays in the Morality of Law and Politics*. Clarendon Press, Oxford, 1995, 146–169.
- RIEDEL, Eibe: Universality of Human Rights and Cultural Pluralism. In STARCK, Christian (ed.): *Constitutionalism, Universalism and Democracy – a comparative analysis, The German Contributions to the Fifth World Congress of the International Association of Constitutional Law*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999, 25–52.
- ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012.
- SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005.
- SAJÓ András: *Az önkorlátozó hatalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1995.
- SARKADY Ildikó: A közszereplők személyiségvédelme a bírói gyakorlatban. *Médiakutató*, 2006/3.
- SARTORI, Daria: Gap-Filling and Judicial Activism in the Case-Law of the European Court of Human Rights. *Tulane European and Civil Law Forum*, Vol. 29. (2014) 48–77.
- SCANLON, Thomas: A Theory of Freedom of Expression. *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1. No. 2. (1972) 204–226.
- SCHAUER, Frederick: A szólásszabadság és a „demokrácia érve”. In SCHAUER, Frederick: *A demokrácia és a szólásszabadság határai – Válogatott tanulmányok*. Complex, Budapest, 2014, 3–15. (Molnár Péter fordítása.)
- SCHAUER, Frederick: *Free speech: A philosophical enquiry*. Cambridge University Press, Cambridge, 1982.
- SCHAUER, Frederick: Kategóriák és az Első Alkotmánykiegészítés, Dráma három felvonásban. In SCHAUER, Frederick: *A demokrácia és a szólásszabadság határai – Válogatott tanulmányok*. Complex, Budapest, 2014, 145–189. (Mezősi Miklós fordítása.)
- SCHAUER, Frederick: Különleges legyen-e a szólás? In SCHAUER, Frederick: *A demokrácia és a szólásszabadság határai – Válogatott tanulmányok*. Complex, Budapest, 2014, 17–42. (Kató Eszter fordítása.)
- SCHAUER, Frederick: Public Figures. *William & Mary Law Review*, Vol. 25. No. 5. (1984) 905–935.
- SINCLAIR, Michael: Precedent, Super-Precedent. *George Mason Law Review*, Vol. 14. No. 2. (2007) 363–411.
- SLAUGHTER, Anne-Marie: A Global Community of Courts. *Harvard International Law Journal*, Vol. 44. No. 1. (2003) 191–219.
- SLAUGHTER, Anne-Marie: *A New World Order*. Princeton University Press, Princeton, N. J., 2004.
- SLAUGHTER, Anne-Marie: A Typology of Transjudicial Communication. *University of Richmond Law Review*, Vol. 29. No. 1. (1994) 99–137.

- SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris, Budapest, 2001.
- SÓLYOM László: *Pártok és érdekszervezetek az Alkotmányban (Eldrő)*. Rejtjel, Budapest, 2004.
- SOMODY Bernadette: A rendőrcsoporthatal mint az alapjogi ítélkezés próbája. *Fundamentum*, 2016/1, 103–112.
- SOMODY Bernadette – SZABÓ Máté Dániel – VISSY Beatrix: *Az alapjogi bíráskodás kézikönyve*. HVG-ORAC, Budapest, 2013.
- SPIELMANN, Daniel: Jurisprudence of The European Court of Human Rights and the Constitutional System of Europe. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 1231–1252.
- STEINBEIS, Maximilian: *A nép ellenségei?* szuveren.hu, 2016. november 22. (Tóth Gábor Attila fordítása.)
- SOTNE, Geoffrey R. – SEIDMAN, Louis Michael – SUNSTEIN, Cass R. – TUSHNET, Mark V. – KARLAN, Pamela S.: *Constitutional Law, Seventh Edition*. Wolters Kluwer Law & Business, New York, 2013.
- STONE SWEET, Alec: A Cosmopolitan Legal Order: Constitutional Pluralism and Rights Adjudication in Europe. *Global Constitutionalism*, Vol. 1. No. 1. (2012) 53–90.
- STONE SWEET, Alec: *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*. Oxford University Press, Oxford, 2000.
- STONE SWEET, Alec – MATTHEWS, Jud: Proportionality Balancing and Global Constitutionalism. *Yale Law School Faculty Scholarship Series*, No. 14, March, 2008. 1–65.
- SUNSTEIN, Cass R.: Low Value Speech Revisited. *Northwestern University Law Review*, Vol. 83. No. 3. (1989) 555–561.
- SZABÓ Gábor: *Szétszakadó világunk: A globalizáció emberi jogi kockázatai*. Publikon, Pécs, 2010.
- SZABÓ Máté Dániel: Nyilvános magánszféra – Hol a határ? In DEZSŐ Márta – KUKORELLI István (szerk.): *Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére*. Rejtjel, Budapest, 2008, 329–341.
- SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: Interlaken – Izmir – Brighton: a strasbourgi jogorvoslati rendszer átalakítása. *Közjogi Szemle*, 2013/1. 1–11.
- SZENTE Zoltán: A nemzetközi és külföldi bíróságok ítéleteinek felhasználása a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában 1999–2008 között. *Jog, Állam, Politika*, 2010/2. 47–72.
- TESÓN, Fernando R.: International Human Rights and Cultural Relativism. *Virginia Journal of International Law*, Vol. 25. No. 4. (1985) 869–898.
- TÓTH Gábor Attila: *A jogok törvénye: Értekezések az alkotmányos szabadságról*. Gondolat, Budapest, 2014.
- TÓTH Gábor Attila: A „nehéz eseteknél” a bíró erkölcsi felfogása jut szerephez. Sólyom Lászlóval, az Alkotmánybíróság elnökével Tóth Gábor Attila beszélget. *Fundamentum*, 1997/1, 31–43.
- TÓTH Gábor Attila: A szólás méltósága. *Századvég*, 123–133.
- TÓTH Gábor Attila: Az emberi jogok bírói védelme, Vázlatok az alapjogi bíráskodás megítéléséhez. *Társadalmi Szemle*, 1995/7, 40–44.
- TÓTH, Gábor Attila: Constitutional Markers of Authoritarianism. *Hague Journal on the Rule of Law*, Vol. 11. No. 1. (2019) 37–61.

- TÓTH Gábor Attila: Demokrácia és diktatúra között: az autoritarizmus. *Fundamentum*, 2016/2–4, 5–18.
- TÓTH Gábor Attila: *Életfogytig szabadláb: Alkotmányjogi karcolatok*. Élet és Irodalom, Budapest, 2012.
- TÓTH, Gábor Attila: *European Constitutional Ideas and the Rise of Authoritarianism*. Conference Paper, European Constitutional Democracy in Peril: People, Principles, Institutions, ELTE Budapest, University of Exeter UK, Budapest, 23–24 June 2016.
- TÓTH Gábor Attila: *Túl a szövegen: Értekezés a magyar alkotmányról*. Osiris, Budapest, 2009.
- TUSHNET, Mark: *Against Judicial Review*. Harvard Public Law Working Paper, No. 09–20. March 26. (2009) 1–16.
- TUSHNET, Mark: *Constitution*. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 217–232.
- TUSHNET, Mark: *Taking the Constitution Away from the Courts*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1999.
- TUSHNET, Mark: The Inevitable Globalization of Constitutional Law. *Virginia Journal of International Law*, Vol. 49. No. 4. (2009) 985–006.
- TWINING, William: *General Jurisprudence, Understanding Law from a Global Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009.
- UERPMMANN-WITZACK, Robert: The Constitutional Role of International Law. In VON BOGDANDY, Armin – BAST, Jürgen (eds.): *Principles of European Constitutional Law*. Second Revised Edition. Hart, CH Beck, Oxford, Portland, 2011, 145–181.
- VAN DIJK, Pieter – VAN HOOF, Fried – VAN RIJN, Arjen – ZWAAK, Leo (eds.): *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Intersentia, Antwerpen, Oxford, 2006.
- VON BOGDANDY, Armin: Comparative Constitutional Law: A Continental Perspective. In ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 25–37.
- VON BOGDANDY, Armin: Globalization and Europe: How to Square Democracy, Globalization, and International Law. *The European Journal of International Law*, Vol. 15. No. 5. (2004) 885–906.
- VOSKUHL Andreas: Az emberi jogok védelme a bíróságok európai együttműködésében. *Alkotmánybíróági Szemle*, 2013/1, 68–70.
- WALDRON, Jeremy: The Core of The Case Against Judicial Review. 115 *The Yale Law Journal* (2006) 1348–1406.
- WALDRON, Jeremy: *The Harm in Hate Speech*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2012.
- WALKER, Neil: Multilevel Constitutionalism: Looking Beyond the German Debate. *LSE Europe in Question Discussion Paper Series*, No. 8. (2009) 1–30.
- WHITE, Robin C. A. – OVEY, Calre (eds.): *The European Convention on Human Rights*. Fifth Edition. Oxford University Press, Oxford, New York, 2010.
- WILDHABER, Luzius: A Constitutional Future For The European Court of Human Rights? *Human Rights Law Journal*, Vol. 5–7. No. 23. (2002) 161–165.
- WILDHABER, Luzius: Precedent in the European Court of Human Rights. In MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.): *Protecting*

Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000, 1529–1545.

ZUMBANSEN, Peer: Comparative, global and transnational constitutionalism: The emergence of a transnational legal-pluraist order. *Global Constitutionalism*, Vol. 1. No. 1. (2012) 16–52.

DUPress

DUPress

JOGFORRÁSOK

1. BÍRÓSÁGI DÖNTÉSEK

AZ AMERIKAI LEGFELSŐ BÍRÓSÁG DÖNTÉSEI

Abrams v. United States, 250 U.S. 616 (1919)
Assosiated Press v. Walker, 388 U.S. 130 (1967)
Brandenburg v. Ohio, 395 U.S. 444 (1969)
Brown v. Board of Education of Topeka, 347 U.S. 483 (1954)
Curtis Publishing Company v. Butts, 388 U.S. 130 (1967)
Dun & Bradstreet v. Greenmoss Builders, 472 U.S. 749 (1985)
Garrison v. Louisiana, 379 U.S. 64 (1964)
Gertz v. Robert Welch, Inc., 418 U.S. 323 (1974)
Hustler Magazine, Inc. v. Falwell, 485 U.S. 46 (1988)
Marbury v. Madison, U.S. 137 (1803)
New York Times v. Sullivan, 376 U.S. 254 (1964)
Rosenblatt v. Baer, 383 U.S. 75, 86 (1966)
Rosenbloom v. Metromedia, Inc., 403 U.S. 29 (1971)
Time, Inc. v. Firestone, 424 U.S. 448 (1976)
Whitney v. California, 274 U.S. 357 (1927)
Wolston v. Reader's Digest Association, 433 U.S. 157 (1979)

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA DÖNTÉSEI

A. v. Norway, Judgment of 9 April 2009.
Albert-Engelmann-Gesellschaft mbH v. Austria, Judgment of 19 January 2006.
Aleksandr Krutov v. Russia, Judgment of 3 December 2009.
Andrushko v. Russia, Judgment of 14 October 2010.
Animal Defenders International v. United Kingdom, Judgment of 22 April 2013.
Amann v. Switzerland, Judgment of 16 February 2000.
Axel Springer AG v. Germany, Judgment of 7 February 2012.
Axel Springer AG v. Germany (No. 2.), Judgment of 10 July 2014.
Barfod v. Denmark, Judgment of 22 February 1989.
Bergens Tidende and Others v. Norway, Judgment of 2 May 2000.
Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway, Judgment of 20 May 1999.
Błaja News Sp. Z O. O. v. Poland, Judgment of 26 November 2013.
Bodrožić and Vujin v. Serbia, Judgment of 23 June 2009.
Braun v. Poland, Judgment of 4 November 2014.

Brosa v. Germany, Judgment of 17 April 2014.
Bugan v. Romania, Judgment of 12 February 2013.
Castells v. Spain, Judgment of 23 April 1992.
Chaunry and Others v. France, Judgment of 29 June 2004.
Christine Goodwin v. United Kingdom, Judgment of 11 July 2002.
Colombani and Others v. France, Judgment of 25 June 2002.
Cossey v. United Kingdom, Judgment of 27 September 1990.
Cumpănă and Mazăre v. Romania, Judgment of 17 December 2004.
Dąbrowski v. Poland, Judgment of 19 December 2006.
De Haes and Gijssels v. Belgium, Judgment of February 24 1997.
Delfi AS v. Estonia, Judgment of 16 June 2015.
Dichand and Others v. Austria, Judgment of 26 February 2002.
Dyundin v. Russia, Judgment of 14 October 2008.
Egill Einarsson v. Iceland, Judgment of 7 November 2017.
Eon v. France, Judgment of 14 March 2013.
Europapress Holding D.O.O. v. Croatia, Judgment of 22 October 2009.
Falter Zeitschriften GmbH v. Austria (No. 2.), Judgment of 18 September 2012.
Fayed v. United Kingdom, Judgment of 21 September 1990.
Feldek v. Slovakia, Judgment of 12 July 2001.
Filatenko v. Russia, Judgment of 6 December 2007.
Fürst Pfeifer v. Austria, Judgment of May 17 2016.
Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine, Judgment of 15 July 2010.
Gazsó v. Hungary, Judgment of 16 July 2015.
Genner v. Austria, Judgment of 12 January 2016.
Grinberg v. Russia, Judgment of 21 July 2005.
Handyside v. United Kingdom, Judgment of 7 December 1976.
Hrico v. Slovakia, Judgment of 20 July 2004.
I Angi Publishing and Press Agency S. A. & Karis v. Greece, Judgment of 5 June 2008.
Ion Cârstea v. Romania, Judgment of 28 October 2014.
Ireland v. United Kingdom, Judgment of 18 January 1978.
Jalbă v. Romania, Judgment of 18 February 2014.
Janowski v. Poland, Judgment of 21 January 1999.
Jerusalem v. Austria, Judgment of 27 February 2001.
July and Sarl Libération v. France, Judgment of 14 February 2008.
Kaçki v. Poland, Judgment of 4 July 2017.
Karakó v. Hungary, Judgment of 28 April 2009.
Karman v. Russia, Judgment of 14 December 2006.
Karner v. Austria, Judgment of 24 July 2003
Karsai v. Hungary, Judgment of 1 December 2009.
Keller v. Hungary, Decision as to the Admissibility of Application no. 33352/02 by László Keller against Hungary, 4 April 2006.
Klein v. Slovakia, Judgment of 31 October 2006.
K.M.C. v. Hungary, Judgment of 10 July 2012.
Kobenter and Standard Verlags GmbH v. Austria, Judgment of 2 November 2006.

Konstantin Markin v. Russia, Judgment of 22 March 2012.
Krasulya v. Russia, Judgment of 22 February 2007.
Lavric v. Romania, Judgment of 14 January 2014.
Lepojić v. Serbia, Judgment of 6 November 2007.
Lesnik v. Slovakia, Judgment of 11 March 2003.
Lingens v. Austria, Judgment of 8 July 1986.
Loizidou v. Turkey, Judgment of 23 March 1995.
Lopes Gomes da Silva v. Portugal, Judgment of 28 September 2000.
Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary, Judgment of 8 November 2016.
Magyar Jeti Zrt. v. Hungary, Judgment of 4 December 2018.
Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary, Judgment of 2 February 2016.
Malisiewicz-Gasior v. Poland, Judgment of 6 April 2006.
Mamatkulov and Askarov v. Turkey, Judgment of 4 February 2005.
Mamère v. France, Judgment of 7 November 2006.
Marian Maciejewski v. Poland, Judgment of 13 January 2015.
Mariapori v. Finland, Judgment of 6 July 2010.
McVicar v. United Kingdom, Judgment of 7 May 2002.
Mengi v. Turkey, Judgment of 27 November 2012.
MGN Limited v. United Kingdom, Judgment of 18 January 2011.
Micallef v. Malta, Judgment of 15 October 2009.
Mladina D.D. Ljubljana v. Slovenia, Judgment of 17 April 2014.
Morar v. Romania, Judgment of 7 July 2015.
Mustafa Erdoğan and Others v. Turkey, Judgment of 27 May 2014.
Nikovič and Verlagsgruppe News GmbH v. Austria, Judgment of 22 February 2007.
Niskasaari and Otavamedia Oy v. Finland, Judgment of 23 June 2015.
Nilsen and Johnsen v. Norway, Judgment of 25 November 1999.
Novaya Gazeta and Borodianskiy v. Russia, Judgment of 28 March 2013.
Oberschlick v. Austria (No. 1.), Judgment of 23 May 1991.
Oberschlick v. Austria (No. 2.), Judgment of 1 July 1997.
Otegi Mondragon v. Spain, Judgment of 15 March 2011.
Pauliukienė and Pauliukas v. Lithuania, Judgment of 5 November 2013.
Pedersen and Baadsgaard v. Denmark, Judgment of 17 December 2004.
Perna v. Italy, Judgment of 6 May 2003.
Petresco v. Moldova, Judgment of 30 March 2010.
Pfeifer v. Austria, Judgment of 15 November 2007.
Prager and Oberschlick v. Austria, Judgment of 26 April 1995.
Radio France and Others v. France, Judgment of 30 March 2004.
Raichinov v. Bulgaria, Judgment of 20 April 2006.
Rekvényi v. Hungary, Judgment of 20 May 1999.
Romanenko and Others v. Russia, Judgment of 8 October 2009.
Rumyana Ivanova v. Bulgaria, Judgment of 14 February 2008.
Sabou and Pircalab v. Romania, Judgment of 28 September 2004.
Salov v. Ukraine, Judgment of 6 September 2005.

Savitchi v. Moldova, Judgment of 11 October, 2005.
Scharsach and News Verlagsgesellschaft GmbH v. Austria, Judgment of 13 November 2003.
Selistö v. Finland, Judgment of 16 November 2004.
Selmouni v. France, Judgment of 28 July 1999.
Shabanov and Tren v. Russia, Judgment of 14 December 2006.
Skalka v. Poland, Judgment of 27 May 2003.
Soering v. United Kingdom, Judgment of 7 July 1989.
Sokołowski v. Poland, Judgment of 29 March 2005.
Standard Verlags GmbH v. Austria, Judgment of 2 November 2006.
Stankiewicz and Others v. Poland, Judgment of 14 October 2014.
Sunday Times v. United Kingdom (No. 1.), Judgment of 26 April 1979.
Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary, Judgment of 14 April 2009.
Thoma v. Luxembourg, Judgment of 29 March 2001.
Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, Judgment of 25 June 1992.
Times Newspapers Ltd (nos. 1 and 2) v. the United Kingdom, Judgment of 10 March 2009.
Tønsbergs Blad AS and Haukom v. Norway, Judgment of 1 March 2007.
Tuşalp v. Turkey, Judgment of 21 February 2012.
Tyrer v. United Kingdom, Judgment of 25 April 1978.
Uj v. Hungary, Judgment of 19 July 2011.
Ukrainian Media Group v. Ukraine, Judgment of 29 March 2005.
Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary, Judgment of 3 December 2013.
Varga and Others v. Hungary, Judgment of 10 March 2015.
Vékony v. Hungary, Judgment of 13 January 2015.
Verlagsgruppe News GmbH v. Austria, Judgment of 14 December 2006.
Vilho Eskelinen and Others v. Finland, Judgment of 19 April 2007.
Vona v. Hungary, Judgment of 9 July 2013.
Von Hannover v. Germany (No. 1.), Judgment of 24 June 2004.
Von Hannover v. Germany (No. 2.), Judgment of 7 February 2012.
White v. Sweden, Judgment of 19 September 2006.
Wirtschaft-Trend Zeitschriften-Verlags GmbH v. Austria, Judgment of 27 October 2005.
Zakharov v. Russia, Judgment of 5 October 2006.
Zugic v. Croatia, Judgment of 31 May 2011.

A MAGYAR ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG DÖNTÉSEI

30/1992. (V. 26.) AB határozat
37/1992. (VI. 10.) AB határozat
36/1994. (VI. 24.) AB határozat
57/2001. (XII. 5.) AB határozat
18/2004. (V. 25.) AB határozat
34/2004. (IX. 28.) AB határozat
538/B/2006. AB végzés
75/2008. (V. 29.) AB határozat

165/2011. (XII. 20.) AB határozat
4/2013. (II. 21.) AB határozat
3206/2013. (XI. 18.) AB határozat
3207/2013. (XI. 18.) AB határozat
7/2014. (III. 7.) AB határozat
13/2014. (IV. 18.) AB határozat
3122/2014. (IV. 24.) AB határozat
28/2014. (IX. 29.) AB határozat
31/2014. (X. 9.) AB határozat
1/2015. (I.16.) AB határozat
5/2015. (II. 25.) AB határozat
9/2015. (IV. 23.) AB határozat
3187/2015. (X. 7.) AB végzés
3147/2016. (VII. 22.) AB végzés
16/2016. (X. 20.) AB határozat
17/2016. (X. 20.) AB határozat
3244/2016. (XI. 28.) AB végzés
3/2017. (II. 25.) AB határozat
3121/2017. (V. 30.) AB végzés
3313/2017. (XI. 30.) AB határozat
3328/2017. (XII. 8.) AB határozat
3329/2017. (XII. 8.) AB határozat
34/2017. (XII. 11.) AB határozat
3001/2018. (I. 10.) AB határozat
3002/2018. (I. 10.) AB határozat
3005/2018. (I. 22.) AB határozat
3021/2018. (I. 26.) AB határozat
3104/2018. (IV. 9.) AB végzés
3145/2018. (V. 7.) AB határozat
8/2018. (VII. 5.) AB határozat
3236/2018. (VII. 9.) AB határozat
3263/2018. (VII. 20.) AB határozat
3333/2018. (X. 26.) AB határozat
3348/2018. (XI. 12.) AB határozat
3030/2019. (II. 13.) AB határozat
3048/2019. (III. 14.) AB végzés

A NÉMET SZÖVETSÉGI ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG DÖNTÉSEI

BVerfGE 7, 198 (1958)
BVerfGE 54, 208 (1980)
BVerfGE 82, 272 (1990)
BVerfGE 85, 23 (1991)

1 BvR 23/94, 13/04/1994.
1 BvR 1531/96, 10/11/1998.
1 BvR 2243/02, 26/08/2003.
2 BvR 1481/04, 14/10/2004.
1 BvR 1696/98, 25/10/2005.
1 BvR 2477/08, 18/02/2010.
2 BvR 2365/09, 04/05/2011.
1 BvR 2499/09, 1 BvR 2503/09, 25/01/2012.
1 BvR 901/11, 25/10/2012.
1 BvR 194/13, 11/12/2013.
1 BvR 444/13, 1 BvR 527/13, 24/07/2013.

A CSEH ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG DÖNTÉSEI

10/12/1997 – II. ÚS 357/96.
08/02/2000 – I. ÚS 156/99.
15/03/2005 – I. ÚS 367/03.
11/11/2005 – I. ÚS 453/03.
17/07/2007 – IV. ÚS 23/05.
03/02/2015 – II. ÚS 2051/14.
19/01/2016 – I. ÚS 750/15.

A LENGYEL ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG DÖNTÉSEI

Constitutional Tribunal of Poland, No. K 4/06, 23/03/2006.
Constitutional Tribunal of Poland, No. P 10/06, 30/10/2006.
Constitutional Tribunal of Poland, No. SK 16/07, 23/04/2008.
Constitutional Tribunal of Poland, No. P 12/09, 6/07/2011.
Constitutional Tribunal of Poland, No. SK 70/13, 12/02/2015.

A LORDOK HÁZA DÖNTÉSEI

Derbyshire County Council v. Times Newspaper Ltd., [1993] AC 534.
Reynolds v. Times Newspapers Ltd and Others, [2001] 2 AC 127, House of Lords.

AZ OROSZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG DÖNTÉSEI

Russian Constitutional Court No. 14/2011.
Russian Constitutional Court Judgment No. 21-P/2016.

Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014.
Constitutional Court of Turkey, No. 2014/12151, 04/06/2015.
Constitutional Court of Turkey, No. 2013/8598, 2/07/2015.
Constitutional Court of Turkey, No. 2014/2983, 15/02/2017.

2. NEMZETKÖZI JOGI NORMÁK

Amicus Curiae Brief for the Constitutional Court of Georgia on the question of the defamation of the deceased adopted by the Venice Commission at its 101st plenary session (Venice, 12–13 December 2014).

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, San Francisco, 1945. június 26.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948. december 10.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája, 2007. december 14.

Bécsi Egyezmény a szerződések jogáról, Bécs, 1969. május 23.

Declaration on freedom of political debate in the media, Adopted by the Committee of Ministers on 12 February 2004 at the 872nd meeting of the Ministers' Deputies.

Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Róma, 1950. november 4. (Emberi Jogok Európai Egyezménye, EJE).

Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája, Banjul, 1981.

Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata, 1789. augusztus 26.

Emberi Jogok Amerikai Egyezménye, San José, 1969. november 22.

Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966. december 16.

High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights Interlaken Declaration, 19. February, 2010.

High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights Brighton Declaration, 19–20 April 2012.

Opinion on the Legislation on Defamation in Italy, adopted by the Venice Commission at its 97th Plenary Session (Venice, 6–7 December 2013).

Opinion on the Legislation pertaining to the Protection against Defamation of the Republic of Azerbaijan, adopted by the Venice Commission, at its 96th Plenary Session, (Venice, 11–13 June 2013).

Opinion on Media Legislation (ACT CLXXXV on Media Services and on the Mass Media, Act CIV on the Freedom of the Press, and the Legislation on Taxation of Advertisement Revenues of Mass Media) of Hungary, adopted by the Venice Commission at its 103rd Plenary Session (Venice, 19–20 June 2015).

Opinion on articles 216, 299, 301 and 314 of the Penal Code of Turkey, adopted by the Venice Commission at its 106th plenary session (Venice, 11–12 March 2016).

Opinion No. 9. of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the role of national judges

in ensuring an effective application of international and European law, Strasbourg, 10 November, 2006.

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966. december 16.

Protocol No. 16 to the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Strasbourg, 2. X. 2013.

Recommendation 1814 (2007) of 4 October 2007, Towards Decriminalisation of Defamation; Resolution 1920 (2013) on the state of media freedom in Europe (Parliamentary Assembly of the Council of Europe)

Resolution Res (2004)3 of the Committee of Ministers on judgment revealing an underlying systemic problem, adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2004.

Study on individual access to constitutional justice, adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session (Venice, 17–18 December 2010).

Vienna Declaration and Programme of Action, Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993.

3. ÁLLAMI JOGSZABÁLYOK

MAGYAR JOGSZABÁLYOK, EGYÉB JOGFORRÁSOK

Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25.

1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó kiegészítő jegyzőkönyvek kihirdetéséről

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról

2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól

2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

1/2012. számú BKMPJE határozat

1/2015. számú BKMPJE határozat

KÜLFÖLDI JOGSZABÁLYOK

Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya és az Alkotmánymódosítások

A Cseh Köztársaság Alkotmánya

A Lengyel Köztársaság Alkotmánya

A Német Szövetségi Köztársaság Alaptörvénye, Bonn, 1949. május 23.

Constitutional Court Act of 16 June 1993, No. 182/1993. (Alkotmánybírósági törvény – Csehország)

Human Rights Act (Emberi Jogi Törvény) 1989. (Egyesült Királyság)

Defamation Act (Rágalmazási Törvény) 2013. (Egyesült Királyság)

DUPress

NÉVMUTATÓ

Ash, Timothy Garton 84

Balsai István 178

Baker, Edwin C. 89, 90

Barak, Aharon 58

Barendt, Eric 84

Bartha Ildikó 10

Black, Hugo 138

Blasi, Vincent 130

Blutman László 39

Bordás Péter 10

Bragyova András 46, 48, 51

Brandeis, Louis Dembitz 86, 93

Brennan, William Joseph 87, 133

Breyer, Stephen 35

Chronowski Nóra 30

Deák Izabella 10

Dienes-Oehm Egon 178

Douglas, William Orville 138

Dupré, Catherine 38

Dwokin, Ronald 51, 89, 91, 92, 139

Fazekas Flóra 10

Ficsor Krisztina 10

Fodor László 10

Forman, Milos 168

Goldberg, Arthur J. 138

Győrfi Tamás 57

Haider, Jörg 167

Halmi Gábor 10, 36, 96

Harlan, Veit 117, 164

Hart, Herbert L. A. 48, 51

Holló András 172

Holmes, Oliver Wendell 86, 93

Horváth Attila 121

Horváth M. Tamás 10

Hunvald György 155, 156,

Juhász Imre 178

Kant, Immanuel 27

Kardos Gábor 26

Keith, Henry Shanks 103, 106

Kis János 57, 84

Kiss László 172

Klein, Martin 168

Koltay András 84, 89, 127

Kovács Ágnes 10

Kovács Kriszta 62

Kovács Péter 41

Kukorelli István 97, 172

Kumm, Mattias 34

Letsas, George 73

Lomnici Zoltán 115

Lüth, Erich 117, 164, 165

Marshall, John 50

Meiklejohn, Alexander 87, 90, 130

Mészáros Gábor 10

Mill, John Stuart 86, 183

Milton, John 85

Nicholls, Donald James 88, 144 166

Pap András László 10

Paczolay Péter 46

Peters, Anne 33

Pokol Béla 35, 76, 121, 178

Polgári Eszter 62, 175

Polyák Gábor 10

Post, Robert 99
Powell, Lewis Franklin Jr. 123
Pribula László 10

Raz, Joseph 88
Rawls, John 48

Sajó András 47, 159
Scalia, Antonin 35
Scanlon, Thomas 90
Schauer, Frederick 79, 88, 92, 127,
129, 137
Schröder, Gerhard 166
Slaughter, Anne-Marie 36, 37, 38
Sokol, Jan 168
Sólyom László 38, 58, 113, 116, 146
Sólyom Péter 10

Strauss, Franz Josef 165
Stone Sweet, Alec 61
Stumpf István 175
Sullivan, L. B. 135
Szívós Mária 121, 178

Tóth Gábor Attila 10, 46, 48, 84, 89
Tóth Judit 10
Tushnet, Mark 50, 63

Varga Zs. András 121, 178
Várnay Ernő 10

Waldron, Jeremy 50, 89
White, Byron Raymond 138

Zsugyó Virág 10

TÁRGYMUTATÓ

- alkotmány 11, 12, 21, 22, 23, 27, 31, 33, 35, 39, 45–59, 61–65, 68, 85, 100, 101, 135, 137, 185
- alkotmánybíráskodás 11, 13, 14, 36, 39, 45, 49–59, 61, 68, 69, 73
- alkotmánybíró 111, 114
- alkotmányjogi panasz 53, 54, 55, 69, 118, 119, 121, 124, 125, 148, 150, 152, 153, 157, 159, 173–176
- alkotmányosság 12, 34, 45–47, 51, 64, 113, 157
- alkotmányos párbeszéd 9, 18, 34, 35
- alapjogi bíráskodás 11, 35, 36, 39, 40, 55, 57, 58, 61, 70, 127, 183, 184, 185, 186, 188
- alapjogi tesztek 13, 14, 55, 56, 70, 71, 79, 86, 136, 144, 145, 149, 153, 158, 160, 162, 169, 170, 182, 183, 184, 186, 188
- amerikai Legfelső Bíróság (USA Legfelső Bírósága) 13, 35, 86, 93, 95, 105, 114, 127, 133, 134, 146, 147, 151, 152, 163, 171, 182, 183, 188
- államfő 107, 108, 170, 189
- állami tisztviselő 100, 105, 107–113, 117, 127, 128, 133, 134, 136, 137, 169, 188
- államok mérlegelési jogköre 20, 71–73, 81
- becsület 9, 71, 96, 99, 100–101, 103, 133, 137, 141, 146, 170, 171, 179, 183, 188
- becsületsértés 13, 113, 114, 136, 137, 140, 141, 145, 157, 178, 179, 181
- bizonyítási teher 113, 136, 137, 138, 139, 141, 146, 151, 183, 187, 188
- bíró 109–116, 121, 128, 180, 188
- bírói mérlegelés 10, 12, 14, 104, 123, 140, 175, 187
- bíróságok közötti párbeszéd (deliberáció, dialógus) 12, 17, 18, 35, 36–41, 185
- bíróság megsértése (contempt of court) 110, 128
- büntetőjogi felelősség 146, 149, 170, 171
- büntetőjogi szankció 102, 113, 142, 146, 155, 168, 170, 183, 189
- cenzúra 23, 81, 85, 86, 102
- cseh Alkotmánybíróság 66, 94, 101, 111, 114, 123, 128, 132, 142, 166, 167, 174, 182
- demokrácia 9, 11, 18, 31, 46, 47, 50, 51, 55, 63, 64, 75, 83, 84, 85, 87–92, 94, 106, 129, 131, 148, 153, 164, 165, 171, 185, 186, 187
- dermesztő hatás 102, 144, 146, 157, 162, 170
- egyéni önkifejezés 90, 94, 132
- emberi jogok egyetemessége (emberi jogok univerzális felfogása) 18–26, 34, 35, 39, 89, 92, 185
- emberi méltóság 9, 13, 21, 26, 80, 89, 95, 99, 100, 101, 103, 107, 109, 114, 119, 123, 125, 131, 133, 146, 149, 152, 156, 164, 165, 170, 171, 172, 173, 174, 177, 178, 179, 184, 188
- enyhe gondatlanság 146
- európai konszenzus 41, 72–73, 186
- Európa Tanács 11, 12, 19, 24, 26, 29, 37, 38, 62, 63, 65, 68, 149, 186, 189
- Európai Unió 11, 21, 22, 30, 31, 37
- értékítélet 112, 113, 119, 140, 162–179, 182, 184, 188, 189
- globalizáció 12, 18, 27–31, 185
- hírességek 122–123, 127, 131, 132, 133, 187, 188

- idézés (idézet) 97, 152–154, 156, 159, 160, 161, 162, 167, 183–184, 189
- instrumentális igazolás 84–89, 91, 136, 139, 187
- internet 24, 28, 42, 80, 81, 82–83, 125, 132, 143, 155, 156, 159, 162
- irányadó ítélet (pilot judgment) 66–67
- jogállamiság 11, 47, 56, 63, 64, 75, 110
- jogfejlesztő értelmezés 56–58, 66, 71, 73–76, 186, 188
- jó hírnév 9, 13, 71, 81, 95, 96, 99–103, 106, 107, 114, 123, 139, 140, 143, 146, 152, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 169, 170, 171, 172, 177, 179, 180, 181, 183, 188
- konstitutív igazolás 84, 89–92, 138, 139, 187
- közéleti vita 9, 49, 81, 84, 87, 94, 95, 102, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 147, 152, 156, 158, 160, 164, 165, 170, 174, 175, 184, 185, 187, 188
- kulturális relativizmus 12, 18, 25–26
- lengyel Alkotmánybíróság 42, 94, 101, 107, 109, 112, 170, 189
- magyar Alkotmánybíróság 13, 14, 23, 36, 38, 41, 52, 54, 66, 80, 94, 113–115, 118, 121, 125, 130, 145–147, 150, 162, 171, 173, 175, 176, 183, 184, 187, 189
- morális értelmezés 51, 75
- New York Times-szabály 114, 129, 134, 136, 138, 139, 141, 146, 160, 164, 173
- német Alkotmánybíróság (német szövetségi Alkotmánybíróság) 13, 38, 42, 62, 93, 95, 116, 117, 122, 150, 151, 152, 153, 162, 164–165, 166, 181, 183, 184, 189
- népszuverenitás 47, 129
- normakontroll 52–54, 55, 69, 94, 114, 115, 116, 171, 174, 175
- öncenzúra 136, 170
- polgári jogi felelősség 115, 147, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 173
- politikus 102, 106, 108, 110, 111, 113, 117, 118, 120, 127, 128, 130, 141, 142, 147, 154, 156, 157, 158, 159, 165, 167, 169, 171, 173, 180, 187, 188
- precedens 39, 56, 58–59, 93, 150
- rágalmazás 99, 100, 102, 105, 106, 128, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 149, 154, 163, 170
- rendőr 105, 108, 123–126, 135
- strasbourgi emberi jogi mechanizmus 13, 15, 41, 61, 186
- súlyos gondatlanság 136, 140, 146, 183, 188
- tényállítási 97, 102, 112, 113, 134–152, 153, 156, 157, 158, 159, 161, 163, 164, 165, 166, 170, 171, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 188
- tényeken alapuló értékítélet 179–182, 184, 189
- többszintű alkotmányosság 9, 11, 12, 15, 17, 32, 33, 35, 69, 185
- török Alkotmánybíróság 94, 101, 102, 106, 108, 143, 169, 170
- tudósítás 42, 80, 97, 102, 110, 134, 152, 155–162, 183, 184, 189
- uniós jog 11, 62
- újságírói gondosság 142, 143, 144, 183
- ügyész 109, 119, 144, 179
- ügyvéd 123–124
- Velencei Bizottság 12, 29, 70, 102, 108, 127, 130
- vélemények piaca 86, 90, 163